

การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7)

นายอดิศักดิ์ ศรีหทัย

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE RECOGNITION OF RIGHTS AND LIBERTY OF THAI SOCIAL CLASSES IN RATANAKOSIN ERA
(FROM THE REIGN OF KING RAMA IV – KING RAMA VII)

Mr. Athilak Srihatai

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์
(รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7)

โดย

นายอิทธิลักษณ์ ศรีหทัย

สาขาวิชา

นิติศาสตร์

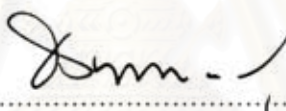
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

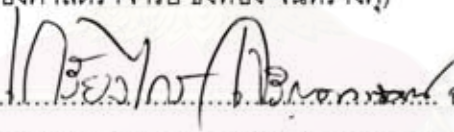
รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์

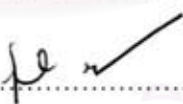
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ รติพันธ์ เชื้อบุญชัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี รูปสุวรรณ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ สุรสิทธิ์ ไกศลนาวิน)

อธิลักษณ์ ศรีหทัย : การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทยในสมัย
รัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7).

(THE RECOGNITION OF RIGHTS AND LIBERTY OF THAI SOCIAL CLASSES IN
RATANAKOSIN ERA (FROM THE REIGN OF KING RAMA IV – KING RAMA VII))

อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 275 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงที่มาและสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นในช่วงสมัย
แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นการ
ปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สภาพสังคมแต่เดิมนั้นอยู่ภายใต้ระบบชนชั้นมีการ
แบ่งชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด อันปรากฏกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพซึ่งมีลักษณะการให้การ
รับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นจำแนกแตกต่างกันน้อยตามลำดับชนชั้นที่เป็นอยู่ และในช่วงการ
ปกครองของ 4 รัชกาลดังกล่าว เกิดการพัฒนาการของกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ ระบบชน
ชั้นเกิดการคลายความตึงตัวลงทำให้ กฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นผ่อนคลายตัวลงใน
เรื่องความแตกต่างของชนชั้นไปตามลำดับด้วย

ผลการศึกษาพบว่าประเทศไทยในเวลาดังกล่าว ได้มีการเผยแพร่แนวความคิดทางด้าน
กฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชนทุกๆ ชนชั้น ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง กลุ่มขุนนางและ
ชนชั้นสามัญโดยการประกาศกฎหมายต่าง ๆ ในราชกิจจานุเบกษาเพื่อให้ทุกคนได้รับทราบซึ่งทำให้
เกิดผลในทางกฎหมายตามมาหลายประการ ลักษณะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ จะปรากฏใน
ลักษณะการกำหนดจากเบื้องบนมากกว่าจะเกิดจากความต้องการของประชาชนทั่วไป

แต่อย่างไรก็ตามพบว่าลักษณะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นนั้น ถือว่าเพียงพอ
และสนองความต้องการของประชาชนในแต่ละช่วงสมัยได้ในระดับหนึ่ง และแนวพระราชดำริของ
พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ก็แสดงถึงการปูพื้นฐานและพยายามให้เสรีภาพแก่ประชาชน เพื่อ
พัฒนาการปกครองประเทศสู่ระบอบประชาธิปไตยในสมัยต่อมา จะเห็นได้ว่าปัจจุบันปัจจัยที่สำคัญใน
การกำหนดแนวทางการรับรองสิทธิเสรีภาพจะแปรผันตามกับทัศนคติของผู้ใช้อำนาจปกครอง ซึ่ง
ไม่ได้แตกต่างจากสมัยที่ปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่อย่างใด หากผู้ใช้อำนาจมี
แนวคิดที่มุ่งคุ้มครองสถานภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และประชาชนก็พยายามและศึกษาทำ
ความเข้าใจกับบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ การพัฒนาการของการรับรองสิทธิเสรีภาพ
ย่อมจะพัฒนาและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สาขาวิชา นิติศาสตร์ ลายมือชื่อนิสิต.....
ปีการศึกษา 2551 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

##4886298834 : MAJOR LAWS

KEYWORDS : RIGHTS AND LIBERTY / RATANAKOSIN/ RECOGNITION

ATHIRAK SRIHATHAI : THE RECOGNITION OF RIGHTS AND LIBERTY OF THAI SOCIAL CLASSES IN RATANAKOSIN ERA (FROM THE REIGN OF KING RAMA IV – KING RAMA VII) THESIS PRINCIPAL ADVISOR : ASSOC.PROF.KRIENGGKRAI CHAROENTHANAVAT Ph.D, 275 pp.

This Thesis focuses to study at the sources and recognition of rights and liberty during the reign of King Rama IV to King Rama VII that is ruled under absolute monarchy administration. Social state in that time being under class system which obviously class division, occurring in the law that provide recognition of rights and liberty of class according to status where the class be. The aforesaid reign mentioned above had been provided development of law concerning the recognition of rights and liberty which relieved intense compulsory of law in that period. It also made the law hereof relieving from intense state between class in social too.

Results getting from studying found that there was propagation of conceptual law concerning rights and liberty to people in every classes on that time in Thailand by promulgation laws in government gazette. It also had many consequences in law aspect.

However, characteristic of the recognition occurring that time is enough and respond to a requiring of people in each reign at least in satisfied level. The every King's idea showing foundation and attempt for providing liberty to people in order to develop the administrative of this country for democratic administration afterward. Nowadays, the important elements that set up the means of recognition of rights and liberty will shift upon the attitude of governor that is not differ from the reign of absolute monarchy administration. If governor has concept to protect status of people and people also try to study and understand with the provision of law regarding the recognition of rights and liberty, it can develop and respond to the requiring of people in efficient manner.

Field of study:.....Laws..... Student's signature:.....

Academic year:....2008.....Principal Advisor's signature:.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาอย่างยิ่งของท่านคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้เกียรติรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก โดยตลอดเวลาในการศึกษา วิทยานิพนธ์ ท่านได้ให้การชี้แนะแนวทางการเขียนวิทยานิพนธ์ และแหล่งข้อมูลประกอบการศึกษา วิทยานิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งช่วยกรุณาตรวจพิจารณาและให้ความคิดเห็นทางวิชาการอย่างละเอียดถี่ถ้วน อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นับเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้เขียนมีความพากเพียรพยายามศึกษาวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงอย่างดี

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ธงทองจันทรางศุ ประธานกรรมการ วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี รูปสุวรรณ และ อาจารย์ สุรสิทธิ์ โกศลนาวัน กรรมการ วิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้เกียรติรับเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ตรวจสอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ อย่างละเอียด ตลอดจนให้คำชี้แนะทางวิชาการไม่ว่าจะเป็นในแง่ข้อกฎหมาย สังคม และประวัติศาสตร์ อันเป็นส่วนสนับสนุนให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์และมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คุณสุทธิ - อัจฉรา ศรีหทัย บิดามารดา และ คุณสำรวย - เสาวลักษณ์ ศรีหทัย คุณปู่คุณย่าของผู้เขียน ผู้เป็นที่เคารพรักเป็นอย่างที่สุด ที่คอยให้การสนับสนุน ทางด้านการศึกษาและอบรมแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด รวมทั้งขอกราบขอบพระคุณ คุณดารณี ศรีหทัย ที่คอยตรวจสอบแนะนำข้อมูลที่สำคัญต่อการเขียนวิทยานิพนธ์และอบรมผู้เขียนมาตลอดชีวิต

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณจิตติมา จิราพงษ์ ที่คอยช่วยเหลือให้กำลังใจผู้เขียนเสมอมา คุณพนารัตน์ มาศฉลาด กับการให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือในการเขียนวิทยานิพนธ์ และ พี่ๆเพื่อนๆ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ที่คอยเป็นกำลังใจ และช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

สุดท้ายนี้ท้ายสุดนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีคุณค่าและประโยชน์ประการใดต่อ วงการอยู่บ้างแล้ว ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดา มารดา คณาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่าน และบรรดาบุคคลที่ได้ให้ความสนับสนุนแก่การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มี ข้อบกพร่องผิดพลาดประการใดแล้ว ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

2.3.1.3.1.3	ความคิดเกี่ยวกับกฎหมายสมัยใหม่.....	28
2.3.1.3.2	แนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (Positivism).....	31
2.3.1.4	ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง.....	34
2.3.1.4.1	ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์....	34
2.3.1.4.2	ลัทธิเทวราชา – ธรรมราชา.....	36
2.3.1.4.3	ระบบอุปถัมภ์ค้ำชู.....	40
2.3.1.4.4	ระบบศักดินา.....	42
2.3.2	รูปแบบของการรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทย.....	43
2.3.2.1	รูปแบบลายลักษณ์อักษร.....	44
2.3.2.1.1	กฎหมายตราสามดวง.....	44
2.3.2.1.2	ประมวลกฎหมายสารบัญญัติ / สบบัญญัติ.....	50
2.3.2.1.3	พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และกฎหมายลำดับรองต่างๆ.....	51
2.3.2.2	รูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร.....	52
2.3.2.2.1	พระราชดำริและพระราชโองการของพระมหากษัตริย์.....	52
2.3.2.2.2	ความเชื่อและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา.....	54
บทที่ 3	การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชาวสยามในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7.....	56
3.1	โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	58
3.1.1	ความเป็นมาของและลำดับของชนชั้นสังคมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	58
3.1.2	ลำดับของชนชั้นสังคมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	61
3.1.3	กระบวนการสร้างความความเท่าเทียมกันและสภาพสังคมไทยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	73

3.1.3.1 การยกเลิกระบบไฟร์.....	73
3.1.3.2 มูลเหตุและลำดับขั้นการยกเลิกระบบไฟร์.....	74
3.1.3.3 การยกเลิกระบบทาส.....	79
3.1.3.4 มูลเหตุและลำดับขั้นในการยกเลิกระบบทาส.....	80
3.1.4 สภาพสังคมไทยภายหลังการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์ เกษียณอายุลูกทาสลูกไท ในปีพุทธศักราช 2417.....	85
3.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูก ทาสลูกไท พ.ศ. 2417	92
3.2.1 การปฏิรูปสังคมเพื่อรองรับสิทธิเสรีภาพตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	93
3.2.1.1 การปฏิรูปในส่วนราชประเพณีโบราณ.....	94
3.2.1.2 การเปิดกว้างในเสรีภาพในการนับถือศาสนา.....	97
3.2.1.3 การปฏิรูปด้านการศึกษา.....	98
3.2.1.4 การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ.....	99
3.2.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมาย.....	101
3.2.2.1 การออกกฎหมายเพื่อรับรองในเรื่องการถือกรรมสิทธิ์.....	101
3.2.2.2 การออกกฎหมายเพื่อรับรองความเป็นมนุษย์.....	102
3.2.2.3 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิสตรี / เด็ก.....	105
3.2.2.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม.....	113
3.2.2.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองความมีอิสระในการประกอบ อาชีพ.....	115
3.2.2.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาว สยาม.....	117
3.2.2.7 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น	120
3.2.3 อิทธิพลของตะวันตกต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ (ก่อนการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไท พ.ศ.2417)..	123
3.2.3.1 แนวคิดสำนักบ้านเมือง POSITIVISM ต่อการรับรองสิทธิ เสรีภาพ.....	123
3.2.3.2 แนวคิดของตะวันตกเกี่ยวกับสิทธิสตรี.....	124

3.3 การรับรองสิทธิเสรีภาพหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูก ทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	125
3.3.1 การปฏิรูปในสังคมภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณ ลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	125
3.3.1.1 การปฏิรูปด้านการศึกษา.....	125
3.3.1.2 การปฏิรูปด้านการศาล.....	130
3.3.1.3 การปฏิรูปยกเลิกด้านประเพณีและแบบพิธีที่ล้าสมัย.....	132
3.3.1.4 การปฏิรูปเสรีภาพของหนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ.....	133
3.3.1.5 การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจ.....	138
3.3.1.6 การปฏิรูปและส่งเสริมในการนับถือศาสนา.....	141
3.3.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมาย.....	145
3.3.2.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรม.....	147
3.3.2.1.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกฎหมาย ลักษณะอาญา	147
3.3.2.1.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง.....	158
3.3.2.1.3 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์.....	160
3.3.2.2 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีและเด็ก.....	164
3.3.2.3 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาว สยาม.....	177
3.3.2.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ.....	183
3.3.2.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการศึกษา....	189
3.3.2.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น.....	191
3.3.3 อิทธิพลของตะวันตกต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ (หลังการประกาศใช้ พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417).....	192
3.3.3.1 แนวคิดสำนักบ้านเมือง POSITIVISM ต่อการรับรองสิทธิ เสรีภาพ.....	192

3.3.3.2 แนวคิดว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (droit de l'homme) ต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย.....	193
3.3.3.3 แนวคิดว่าด้วยความเป็นรัฐชาติ (Nation State) ต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	194
3.3.3.4 แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	195
3.3.3.5 แนวคิดประชาธิปไตยต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	197
บทที่ 4 บทวิเคราะห์สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยาม อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้น.....	199
4.1 สภาพการรับรองสิทธิ ปัจจัยในการพัฒนาและอุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	200
4.1.1 บทสรุปสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	200
4.1.1.1 การออกกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการถือครองกรรมสิทธิ์..	201
4.1.1.2 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคล.....	202
4.1.1.3 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก.....	202
4.1.1.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม.....	203
4.1.1.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ.....	204
4.1.1.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยาม.....	204
4.1.1.7 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น ๆ.....	205
4.1.2 ภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติ.....	206
4.1.2.1 พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการนิติบัญญัติ.....	206

4.1.2.2 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่มีแนวความคิดในการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ.....	207
4.1.2.3 การพัฒนาสิทธิเสรีภาพจากการรับเอาแนวคิดของตะวันตกผ่านการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม.....	208
4.1.3 ภาพรวมของอุปสรรคในการการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2417..	209
4.1.3.1 อุปสรรคในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	210
4.1.3.2 อุปสรรคจากระบบอุปถัมภ์ในสังคมโดยอำนาจเหนือของอภิสิทธิชนต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	212
4.1.3.3 อุปสรรคในการบริหารซึ่งคำนึงถึงผลประโยชน์แก่รัฐมากกว่าการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	217
4.1.3.4 ความล่าช้าและความบกพร่องของกฎหมายดั้งเดิมของประเทศไทย.....	218
4.1.3.5 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพจากปัจจัยของชาติตะวันตก	219
4.1.4 สภาพความมีสิทธิเสรีภาพตามความเป็นจริงในสังคมของชนชั้นล่าง..	220
4.1.4.1 สถานะของไพร่.....	220
4.1.4.2 สถานะของทาส.....	222
4.2 สภาพการรับรองสิทธิ ปัจจัยในการพัฒนาและอุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2417.....	223
4.2.1 บทสรุปสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2417.....	223
4.2.1.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม.....	224
4.2.1.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีและเด็ก.....	226
4.2.1.3 การรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยามและด้านการศึกษา.....	227
4.2.1.4 การรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ.....	228
4.2.2 ภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลัง	

การประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย	
พ.ศ. 2417.....	229
4.2.2.1 พระราชดำริของพระบาทพระมหากษัตริย์ ต่อการรับรองสิทธิ	
เสรีภาพ.....	229
4.2.2 2. การพัฒนาสิทธิเสรีภาพจากการรับเอาแนวคิดของตะวันตก	
ผ่านการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม.....	230
4.2.3 ภาพรวมของอุปสรรคการรับรองสิทธิเสรีภาพหลังการประกาศใช้	
พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417.....	231
4.2.3.1 อุปสรรคในด้านพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ต่อการ	
ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	232
4.2.3.2 อุปสรรคที่ยังคงอยู่จากระบบอุปถัมภ์ในสังคมโดยอำนาจ	
เหนือของอภิสิทธิชนต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ.....	234
4.3 วิเคราะห์ผลของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุง	
เปลี่ยนแปลงหรือบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นเพื่อคุ้มครองและรับรองสิทธิและ	
เสรีภาพของประชาชน.....	235
4.3.1 บทบัญญัติที่เกิดขึ้นแสดงถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน	
มากขึ้น.....	236
4.3.2 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายในการรับรองสิทธิ	
เสรีภาพจากการยึดถือคัมภีร์มนุษยธรรมศาสตร์เป็นแนวคิดสำนัก	
กฎหมายบ้านเมือง (Positivism).....	236
4.3.3 การบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นไปตามพระราชดำริ	
ของกษัตริย์ ลักษณะการบังคับใช้กฎหมายในลักษณะสองมาตรฐาน	
(Double standard).....	238
บทที่ 5 บทสรุป.....	241
รายการอ้างอิง.....	260
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	275

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ในประวัติศาสตร์ไทย นับแต่สมัยสุโขทัย ตลอดจนถึงอาณาจักรอยุธยาและรัตนโกสินทร์ แนวคิดว่าด้วยการรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นได้เกิดขึ้นมาช้านาน และมีปรากฏอยู่ไม่น้อย แม้จะมีวิถีทางปฏิบัติที่แตกต่างไปจากสังคมตะวันตกก็ตาม โดยในสังคมไทยนั้น แนวความคิดเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ปรากฏอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตและวัฒนธรรม พุทธศาสนา ความเชื่อของชนชาวสยามมาแต่โบราณกาล การรับรองสิทธิเสรีภาพในสังคมไทยจึงเป็นผลสะท้อนมาจากการดำเนินชีวิตของประชาชน ภายใต้สภาพสังคม ชนชั้นที่แตกต่างและชาวสยามเลือกที่จะมอบอำนาจในการดูแลสภาพความเป็นอยู่ของตนให้แก่ผู้มีอำนาจ ผู้มีบุญบารมีซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์เป็นผู้ควบคุมและคุ้มครองความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคน ปกครองโดยพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของการปกครองของประเทศ อันมีระบบศักดินา อันเป็นตัวกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความเป็นอยู่ของชนชั้น ทำให้สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของประเทศไทยนั้น จะผูกพันภายใต้เงื่อนไขแห่งความสัมพันธ์ของชนชั้นทางสังคม การรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นจะมีอยู่ตามฐานะและยศถาบรรดาศักดิ์ของคนๆนั้น เสมือนหนึ่งว่าการรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยก่อนนั้นจะวางอยู่บนโครงสร้างของสังคมศักดินาภายใต้ระบบอุปถัมภ์ การรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยก่อนจึงมีลักษณะคล้ายเป็นอภิสิทธิ์ของชนชั้น ว่าชนชั้นระดับใดจะมีความสามารถได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพได้มากน้อยแค่ไหน และยิ่งชนชั้นในระดับล่างสุดของสังคมซึ่งก็คือทาสนั้น การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นทาสแทบจะไม่มีปรากฏให้เห็นแต่อย่างใด เสมือนชนชั้นทาสเป็นเพียงวัตถุ หรือทรัพย์สินที่เป็นไปตามความต้องการแห่งนายผู้เป็นเจ้าของทาสนั้น

จากสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพที่อยู่ภายใต้ระบอบราชาธิปไตย และยึดศักดินาแห่งชนชั้นเป็นตัวกำหนดสิทธิต่างๆ นั้นทำให้รูปแบบการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นไปโดยมีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยอิงกับระบบชนชั้น เพื่อให้การบริหารพลเมืองในประเทศเป็นไปอย่างสะดวก ชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครองอาจไม่ได้มีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง และไม่ได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพได้เท่าเทียมกับชนชั้นผู้ปกครอง แต่เนื่องด้วยสภาพของสังคมไทยอันเป็นระบบอุปถัมภ์ที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างชนชั้นปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองมาตลอดและอิงอยู่กับหลักพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ผู้เป็นผู้กำหนดสิทธิในสังคมปฏิบัติตนภายใต้หลักธรรม และพยายามที่จะ

ดูและชาวสยามทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข ถึงแม้ผู้อยู่ใต้ปกครองซึ่งจะเสียสิทธิมากกว่าผู้ปกครองก็ยังคงดำรงอยู่โดยไม่แสดงท่าทีต่อต้าน คัดค้านชนชั้นปกครองอย่างรุนแรงเช่นในซีกตะวันตก ซึ่งลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะข้างต้นปรากฏใน กฎหมายตราสามดวง ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎมณเฑียรบาล และความเชื่อของชาวบ้าน และเป็นอย่างนี้เรื่อยมา จนกระทั่งการแพร่ขยายทางวัฒนธรรมแนวความคิดของประเทศตะวันตก ซึ่งเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับประเทศไทยเพื่อประโยชน์ในทางพาณิชย์และการเผยแพร่ศาสนา อันส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายรวมถึงเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพด้วย และปัจจัยที่มีอิทธิพลที่ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพจากเดิมให้เปลี่ยนแปลงไปนั้นก็เกิดจากหลักจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ในปี พ.ศ. 2369 กับประเทศอังกฤษ อันถือเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกที่ไทยทำกับชาติตะวันตกและยังเป็นจุดเริ่มต้นในการรับอิทธิพลแนวคิดและวัฒนธรรมของชาติตะวันตก เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการเมืองจากเทวราชามาเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (New Monarchy) มากยิ่งขึ้นและเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นเข้าสู่ยุคใหม่ทำให้แนวคิดชนชั้นนำไทยในขณะนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก

สถานการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏได้อย่างชัดเจน ในรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 อิทธิพลของชาติตะวันตกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ทำให้รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชดำริที่จะวางรากฐานเพื่อให้สามารถรับมือกับตะวันตกได้ โดยทรงดำเนินการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับราชอาณาจักร และริเริ่มปรับปรุงแนวคิดเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน มีการปรับปรุงระบบกฎหมายตามแบบตะวันตก เพื่อให้เกิดความทันสมัยในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพเชิงปัจเจกชนตามแบบตะวันตก และแนวทางในการรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นก็ส่งผ่านมายังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าที่ทรงมีพระราชดำรินโยบายเกี่ยวกับพระบิดา และทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญที่มีผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยามคือการยกเลิกระบบไพร่และทาส ซึ่งทำให้เกิดความเท่าเทียมกันของชนชั้นในสังคม ไม่มีการมองมนุษย์บางกลุ่มเป็นเหมือนสิ่งของเช่นเดิม และมีการปรับปรุงในด้านต่างๆ โดยทรงบัญญัติกฎหมายและมีราชดำริเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น ทำให้กฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่บัญญัติมาในช่วงของพระองค์เริ่มปรากฏแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ให้ความเท่าเทียมกัน ขนานตามการปรับเปลี่ยนของชนชั้นจากการยกเลิกระบบไพร่ทาส ให้ระบบชนชั้นคลายตัวลงเกิดความเท่าเทียมกันในกลุ่มชนในสังคมมากขึ้น สืบต่อถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ที่มีการพัฒนากฎหมายเพื่อให้การรับรองสิทธิเสรีภาพมีความสอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่อประชาชนมากขึ้นและพยายามจะสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิในการดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพภายใต้กฎหมาย โดยพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชดำริเพื่อกฤษฎา

ให้ประชาชนได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ในสังคม และมีความรู้ ความสามารถ ในการปรับตัวให้ทันกับสังคมโลกรอบข้างที่พัฒนาอย่างรวดเร็วและพร้อมรับกับวัฒนธรรมและแนวคิดของตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย จนถึงช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ซึ่งการรับรองสิทธิเสรีภาพถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเลือกศึกษาในเชิงลักษณะการวิเคราะห์แนวคิดและมาตรฐานการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน นับแต่มีการรับเอาแนวคิดด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพจากตะวันตก โดยศึกษาตั้งแต่ช่วงรัชสมัย รัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7 ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นช่วงที่มีการบัญญัติบทกฎหมายและพระราชดำริที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพเชิงปัจเจกชนตามแบบตะวันตกของชนชั้นในสังคมไทยอย่างชัดเจน และแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพดังกล่าวก็สอดแทรกอยู่ใน การบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบกฎหมาย หรือพระราชดำรินในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะสัมพันธ์กับสภาพของสังคม และเศรษฐกิจในแต่ละสมัย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาและการปรากฏแห่งแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยามในสมัยก่อนมีการบัญญัติรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในปัจจุบัน ว่ามีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพมากน้อยเพียงใดและปัญหาที่ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะที่เกิดขึ้นของการรับรองสิทธิเสรีภาพในสังคมชาวสยามในสมัยก่อน และนำข้อมูลที่ศึกษา มาพัฒนาและเสริมสร้างทัศนคติและมโนทัศน์ในรับรองสิทธิเสรีภาพที่มีต่อสังคมและประชาชนในปัจจุบันให้มากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

มุ่งศึกษาลักษณะ ที่มา และแนวคิด การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 7 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยวิเคราะห์จากสภาพสังคม บทกฎหมายต่าง ๆ และการรับวัฒนธรรมจากตะวันตก เพื่อให้ทราบถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในแต่ละช่วงรัชกาล และเปรียบเทียบสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไทยว่ามีลักษณะเพียงใด

1. ทำการศึกษาถึงแนวคิดและวิวัฒนาการเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพในประเทศไทย

2. ทำการศึกษารูปแบบ เนื้อหา ของการออกบทบัญญัติในการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยามในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 –รัชกาลที่ 7

3. ศึกษาอิทธิพลของตะวันตกต่อแนวคิดและสาระสำคัญของ การรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยามในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 –รัชกาลที่ 7

4. ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความสำคัญของมาตรฐานการรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชาวสยามในแต่ละรัชสมัย ถึงความมีอยู่ของการรับรองสิทธิเสรีภาพในแต่ละชั้นชั้น ว่ามีการได้รับการรับรองแตกต่างกันอย่างไร

5. ทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งภายในและภายนอกประเทศอันส่งผลต่อการบัญญัติบทกฎหมายที่ให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของชาวไทยในช่วงรัชกาลที่ – รัชกาลที่ 7

สมมติฐานของการวิจัย

ช่วงสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นการปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สภาพสังคมแต่เดิมนั้นอยู่ภายใต้ระบบชนชั้นมีการแบ่งชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด ปราบกฏหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพซึ่งมีลักษณะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นจำแนกแตกต่างกันน้อยตามลำดับชนชั้นที่เป็นอยู่ และในช่วงการปกครองของ 4 รัชกาลดังกล่าว เกิดการพัฒนาการของกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ ระบบชนชั้นเกิดการคลายความตึงตัวลงทำให้ กฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นผ่อนคลายตัวลงในเรื่องความแตกต่างของชนชั้นไปตามลำดับด้วย

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้าจากหนังสือตำรากฎหมาย บทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยานิพนธ์ เอกสารต่างๆ ในสาขานิติศาสตร์และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว โดยค้นคว้า ความสำคัญของแนวคิด วิวัฒนาการ หลักการ และผลกระทบต่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักและนำแนวคิดและหลักการในเรื่องดังกล่าว มาเป็น

แนวทางในการวิเคราะห์ถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในแต่ละช่วงรัชกาล ว่าประชาชนชาวสยามในแต่ละสมัยได้รับซึ่งการรับรองสิทธิเสรีภาพมากน้อยเพียงใด

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้เห็นและเข้าใจถึงที่มาและความสำคัญในการรับรองสิทธิเสรีภาพทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7
2. ทำให้เห็นและเข้าใจถึงแนวคิดและวิวัฒนาการการรับรองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7
3. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของแนวคิดตะวันตกที่มีผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7
4. ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์ที่เปรียบเทียบถึงความสำคัญและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและวิวัฒนาการในการรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทย

2.1 ความหมายของสิทธิ

สิทธิ (Right) หมายถึง สิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดหรือกำหนดขึ้น โดยกฎหมายให้ได้รับประโยชน์ และมนุษย์เป็นผู้เลือกใช้สิ่งนั้นเอง โดยไม่มีผู้ใดมาบังคับได้ ไม่ว่าจะเป็สิทธิประเภทใดไม่มีการบังคับว่าต้องใช้สิทธินั้นเสมอไป จะใช้หรือไม่ใช้สิทธิที่ตนเองมีอยู่ย่อมเป็นไปตามความสมัครใจของผู้มีสิทธิดังกล่าว และไม่ถือว่าเป็นการผิดกฎหมายหรือต้องรับโทษแต่ประการใด ¹ กล่าวคืออีกนัยหนึ่ง สิทธิ คืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่ง ในอันที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน²

2.2 ความหมายของเสรีภาพ

เสรีภาพ (Liberty) คือ สภาวะการณ์ของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของบุคคลอื่น หรือปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตลอดเวลาที่บุคคลนั้นไม่ถูกบังคับให้ต้องกระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์จะกระทำ³ หรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งทีบุคคลนั้นประสงค์ที่จะกระทำ อีกทั้งการใช้เสรีภาพตามธรรมชาติของ

¹ สกล สกลเดช , การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 , ใน สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย , วิชัย ศรีรัตน์ , บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2543) หน้า 25-26

² วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ , รายงานการวิจัย สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (ศึกษารูปแบบการจำกัดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ไว้เหมาะสม) (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2538 , หน้า 16

³ อุดม รัฐอมฤต , นพนิธิ สุริยะ และ บรรเจิด สิงคะเนติ , การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม ม.28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลยุติธรรม , 2544) หน้า 87

มนุษย์จะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตที่จำกัด ไม่ให้การใช้เสรีภาพของตนเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น การใช้เสรีภาพจะใช้ตามอำเภอใจทุกอย่างไม่ได้จะต้องมีขอบเขต กล่าวคือ จะต้องไม่เป็นการกระทำผิดกฎหมายบ้างเมือง

ดังนั้น เสรีภาพก่อให้เกิดหน้าที่เชิงปฏิเสธแก่ผู้อื่นที่จะไม่มารบกวนการใช้อำนาจเลือกประเพณีของเรา และในขณะเดียวกันก็ก่อหน้าที่ให้เราที่ไม่สามารถเข้าไปรบกวนการใช้อำนาจเลือกประเพณีของผู้อื่น

2.3 วิวัฒนาการเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทย

2.3.1 แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

ลักษณะการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในประเทศไทย นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในพุทธศักราช 2475 ต่างได้รับอิทธิพล จากแนวความคิดหลายอย่างด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ แนวความคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของตะวันตก ระบบการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับและชนชั้นผู้ถูกปกครอง

2.3.1.1 หลักการทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญที่ให้ความหมาย และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย โดยรวบยอด พุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมและการเมือง⁴ กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองสมัยก่อน แม้ว่าจะไม่มีหลักการที่สลับซับซ้อนเหมือนในปัจจุบันก็ตาม แต่ความเป็นประชาธิปไตยอันเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพก็ยังมีอยู่ในจิตใจของคนไทยทุกคนและสามารถอยู่ด้วยความสงบ

⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญ . พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527) หน้า 4

เรียบง่าย ทั้งนี้เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา⁵ มีลักษณะสำคัญที่ช่วยสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ มีการสร้างพื้นฐานการดำรงชีพด้วยการความดีงาม ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะเป็นเรื่องของศรัทธาที่ต้องโน้มใจเชื่อถือปฏิบัติ แต่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีอยู่มากมายและจำแนกออกเป็นหลายหมวดหมู่ แต่หลักคำสอนแต่ละหมวดหมู่มีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งสาเหตุ ผลและทางที่จะแก้ไขปัญหาแต่ละอย่าง นอกจากนี้ระดับของความลุ่มลึกและความกว้างไกลของแต่ละหลักคำสอนยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของบุคคล⁶

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาถือหลักเหตุผลมาก่อนความภักดีหรือศรัทธา จึงไม่บังคับให้ผู้ใดต้องนับถือปฏิบัติตามหลักคำสอนโดยปราศจากความสมัครใจ พระพุทธศาสนาให้สิทธิแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน ในการที่จะกระทำกรรมดีและเป็นคนดี หรือกระทำกรรมชั่วและเป็นคนชั่ว ไม่เลือกแบ่งบุคคลจากชาติ วรรณะ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการทำตนให้ดีขึ้นหรือเลวลง ให้สิทธิเสรีภาพแก่ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายในการกระทำสิ่งต่างๆ⁷ พระพุทธศาสนาจึงให้ความหมายที่เป็นศาสตร์ของการดำรงชีวิตมากกว่าลัทธิความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ เป็นศาสตร์ซึ่งคนเราอาจใช้เรียนรู้ เพื่อดำเนินชีวิตของตนด้วยความเข้าใจตามภาวะวิสัยและด้วยสติปัญญาที่จะรู้ตามความสามารถของบุคคลแต่ละคนที่จะกำหนดชะตาชีวิตตนเอง เพื่อให้ตัวเองหลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งต่างๆ ได้โดยสิ้นเชิงด้วยการกระทำของตนเอง ความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเชื่อเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะตกอยู่ภายใต้อำนาจกฎแห่งกรรมและไม่สามารถจะเปลี่ยนอดีตกรรมได้ แต่มนุษย์ก็สามารถจะใช้ความพากเพียรพยายามในปัจจุบันช่วยให้ตัวเองหลุดพ้นจากอำนาจของอดีตได้ และสร้างอนาคตตามความต้องการของตน⁸

พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับหลักคำสอนมากและถือเป็นหลักในการปกครองดำเนินชีวิต จะเห็นได้จาก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ทุกคนมีความเคารพในเรื่อง

⁵ ดอกบัว , “พุทธศาสนากับการปกครองไทย” ,วารสารเสนาสนะ 23 (กรกฎาคม 2538) : 38-39

⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ , พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม , หน้า 7

⁷ มรกต สิงห์แพทย์ , การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา , (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2522) หน้า 58

⁸ พินิจ รัตนกุล , “สิทธิมนุษยชนและวัฒนธรรมไทย” วารสารภาษาและวัฒนธรรม 1 (มกราคม – มิถุนายน 2524) : 76

สิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียมกัน เช่นในเรื่องการเลิกชั้นวรรณะ การเลิกทาส การห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง เป็นต้น⁹

อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของหลักการทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของประชาชนในช่วงเวลาที่ทำกรวิจัย ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม พบว่าจะดำเนินไปอย่างค่อนข้างสงบเรียบร้อยและเรียบง่ายเมื่อเทียบกับสังคมตะวันตก การวางรากฐานความคิดในสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องสิทธิเสรีภาพในวิถีคิดอย่างเดียวกับสังคมตะวันตกจึงยังไม่มี¹⁰ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า หลักพุทธธรรมแม้จะปรากฏ คำสอนที่แสดงถึงหลักคุณค่าเรื่องสิทธิเสรีภาพในเชิงมนุษยนิยม ทว่าในอดีตแห่งหนึ่งหวนรำลึกว่า วัฒนธรรม เรื่องสิทธิหรือการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกโดยการแสดงออกภายนอกแล้วมีลักษณะของการเรียกร้อง การประกาศความต้องการที่ปัจเจกชนพึงมีพึงได้ต่อรัฐหรือผู้ปกครอง ลักษณะเช่นนี้ย่อมไม่ได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อิงอยู่กับภูมิปัญญาแบบพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นการควบคุมและตัดในท้ายที่สุดซึ่งความต้องการมากกว่าการเรียกร้องให้มีให้เป็นเพิ่มขึ้นไม่ว่าในแง่ทรัพย์สิน เสรีภาพ หรือชีวิตร่างกายแบบตะวันตก ซึ่งในระดับหนึ่ง อาจมีค่าเป็นเพียงการรับใช้ซึ่งโดยมาตรฐานพุทธศาสนาเป็นเพียงเสรีภาพและสิทธิในความทะเยอทะยานและช่วงชิงสิ่งต่างๆ อันเป็นอนิจจังและช่วงชิงสิ่งต่างๆ อันเป็นอนิจจังและลวงตาเท่านั้นเอง¹¹ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงช่วยให้ปัจเจกชนธรรมดาสามารถยอมรับและอยู่ได้ในระบบสังคมแบบที่มีการจัดลำดับความสูงต่านี้ ในขณะที่ผู้ปกครองในสังคมสามารถรักษาอภิสิทธิ์ต่างๆ ไว้ได้ต่อไป

จากการศึกษาพบว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงการวิจัย มีดังนี้

⁹ กุลพล พลวัน , สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย , พิมพ์ครั้งที่ 1 (2547) สำนักพิมพ์นิติธรรม (ม.ป.ท. :ม.ป.พ.) หน้า 18

¹⁰ อุดม รัฐอมฤต , นพนิติ สุริยะ และ บรรเจิด สิงคะเนติ , การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม ม.28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลยุติธรรม) , 2544 หน้า 45

¹¹ เสน่ห์ จามริก , การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ , 2540) หน้า 11

ก. หลักการทางพระพุทธศาสนา เรื่องวรรณะ

หลักการทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ คนมิได้มีวรรณะหรือฐานะสูงต่ำเพราะชาติกำเนิดเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค เลือกปฏิบัติและลิดรอนสิทธิเสรีภาพของมนุษย์เหมือนกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่มีความเชื่อว่ามี การแบ่งมนุษย์ออกเป็นสี่เหล่าอย่างใหญ่ๆ หรือวรรณะทั้งสี่ล้วนสืบสกุลการแบ่งชนชั้นวรรณะ ด้วยการสมพงศ์กันอยู่ในวรรณะของตนได้แก่ (1) พราหมณ์ ผู้รู้คัมภีร์พระเวท หรือปัญญาชน ถือเป็นวรรณะสูงสุด (2) กษัตริย์ คือ นักรบนักการปกครอง (3) แพทย์ พ่อค้าวานิช (4) ศูทร กรรมกร ผู้รับจ้างเป็นแรงงาน หรือคนรับใช้ชั้นต่ำ ถ้าสมพงศ์กันนอกวรรณะถือว่าต่ำด้อยที่สุด เรียก จัณฑาล เป็นการกดขี่ชนชั้นลงไปเป็นชั้นๆ¹² โดยความเชื่อในเรื่องวรรณะดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ถูกต้องมากที่สุด เนื่องจากนัยสำคัญของระบบวรรณะย่อมหมายถึง ความเชื่อเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ความแตกต่างในศักยภาพทั้งทางสติปัญญาและจิตวิญญาณของคนซึ่งส่งผลให้คนที่อยู่ในวรรณะสูงกว่า (มีโอกาส) แสวงหาประโยชน์ หรือกดขี่ครอบงำคนที่อยู่ในวรรณะต่ำได้อย่างมากมายและเป็นการถาวร¹³

พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกันโดยถือเอาวรรณะเป็นเครื่องแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างรุนแรง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เลิกความคิดในเรื่องชั้นวรรณะโดยสิ้นเชิง เช่น ในสิลวิมังสชาดก (ปัจเจกนิบาตชาดก สุตตันตปิฎก เล่ม 27 หน้า 175) ทรงตรัสว่า “ชาติ วรรณะ เป็นของเปล่า คีลต่างหากที่เป็นของสูงสุด หากไม่มีคีลแล้วสุดท้ายจะไม่มีประโยชน์อะไร¹⁴ อีกทั้งพระองค์ยังทรงตรัสว่า คนจะดีเพราะกรรม คือการกระทำ อันเกิดจากเจตนาจะชั่วก็เพราะกรรม ชาติวุฒิเป็นเพียงตัวเอื้อ เช่น คนมีอำนาจทำกรรมได้ยิ่งใหญ่กว่าคนไร้อำนาจ ถ้ากษัตริย์ทำปาณาติบาต ลักขโมย ประพฤติผิดในกาม และกล่าวคำมุสาวาท ก็เลวร้ายดังเช่น พราหมณ์ แพทย์ ศูทร ที่ทำเช่นนั้นเหมือนกันไม่มีข้อยกเว้น และในทางตรงกันข้าม ถ้าชนชั้นใดทำคุณงามความดี ผลแห่งความดีนั้นๆ ก็ย่อมได้แก่เขา ไม่ว่าจะเขาจะมีชาติกำเนิดเป็น

¹² ส.ศิริรักษ์, สถาบันพระมหากษัตริย์กับอนาคตของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสันติประชาธรรม , 2539) หน้า 7

¹³ จรัญ โสภณนันทน์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญากฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม 2545) หน้า 12

¹⁴ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย, หน้า 18-19

ประการใดก็ตาม¹⁵ ดังนั้น บุคคลทุกคนไม่ว่าวรรณะโดยอ้อมมีสิทธิเท่าเทียมกันหมด เพราะถือว่าบุคคลใดจะดีหรือเลวอยู่ที่การกระทำ คนทุกชั้นจึงมีสิทธิทำความดีเท่ากันหมด ดังพุทธภาษิตที่ว่า กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร จัณฑาล และคนงานชั้นต่ำ ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วย่อมเสมอกันในสวรรค์ชั้นไตรทิพย์ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการยอมรับนับถือความเท่าเทียมกัน¹⁶ ในทางพระพุทธศาสนา

จากหลักการทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในสิทธิเสรีภาพของคนทุกคนโดยเท่าเทียมกันปราศจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางชาติกำเนิด โดยเกณฑ์ในการตัดสินคนย่อมเป็นไปตามความประพฤติหรือกรรมของบุคคลนั้น ๆ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจาก ชนชั้นปกครองของไทยก็ไม่เคยตั้งตัวเป็นคนละชั้นวรรณะอย่างเคร่งครัดเหมือนในสังคมฮินดู หรือสังคมยุโรปที่คอยเบียดเบียนประชาชนและกดขี่โดยไม่คำนึงถึงการดำรงอยู่ของเขา แต่สังคมไทยยังเปิดโอกาสให้คนดีที่มีความสามารถได้มีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมถึงแม้จะมีเงื่อนไขที่ค่อนข้างยากลำบาก โดยไม่มีวรรณะกีดกัน แต่ก็หาได้มีการปกครองที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันทั้งหมดเนื่องจากการปกครองในสมัยก่อนซึ่งอยู่ภายใต้ระบบชนชั้น การดำรงชีวิตของทุกคนก็ต้องมีความเป็นชนชั้นและมีศักดิ์นา อันเป็นตัวแบ่งทั้งสิทธิและหน้าที่ในการดำรงชีวิตไปในทิศทางไหน ผู้ปกครองย่อมมีสิทธิตามกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติที่มากกว่าชาวบ้านทั่วไป มีอำนาจในการควบคุมดูแลไพร่พล ข้าทาส บริหารจัดการผู้อยู่ใต้ปกครอง สามารถกำหนดบทลงโทษหากมีการดำเนินการที่ผิดระเบียบที่วางไว้ แต่ก็มีหน้าที่ที่สำคัญที่จะต้องดูแลไพร่พลให้อยู่เย็นเป็นสุข เพื่อจะได้ทำงานสนองความต้องการของตนได้ ในขณะที่ไพร่และทาสสิทธิทางกฎหมายย่อมมีไม่มาก เนื่องจากการดำเนินการใด ๆ จะอยู่ในการควบคุมของผู้ปกครอง ซึ่งถึงแม้ในสังคมไทยจะมีระบบชนชั้นปรากฏอยู่ก็ตาม แต่ด้วยหลักพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในทุกคนทุกชนชั้น กลับเป็นตัวกำหนดให้ทุกชนชั้นปฏิบัติต่อกันด้วยหลักพุทธธรรม ว่าด้วยเรื่องกรรม เป็นมูลเหตุให้มีการก่อกรรมดีแก่กัน ไม่มองชนชั้นที่ต่อยกว่าเป็นเพียงแคสิ่งของ ซึ่งทำให้ความแตกต่างในชนชั้นของสังคมไทยในช่วงก่อน แม้พระมหากษัตริย์และขุนนางไทยจะมีอำนาจแต่ก็ยังคงมีความเป็นปฤชนอยู่มาก ไม่ได้ใช้อำนาจสั่งเป็นสั่งตายผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างไรเหตุมผล

¹⁵ ส.ศิริภักดิ์ , ลอกคราบชนชั้นปกครองไทย , พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กั้งหัน , ตุลาคม 2541) หน้า 53

¹⁶ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538) หน้า 109

ข. หลักการทางพระพุทธศาสนาเรื่องกฎแห่งกรรม

กรรม หมายถึงการกระทำ กฎแห่งกรรมเป็นกฎศีลธรรม ซึ่งทำให้มนุษย์ได้รับผลจากการกระทำของตนเสมอ กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติ การให้คุณหรือให้โทษเป็นไปตามการกระทำไม่มีพระเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้อง คนทุกคนสร้างลักษณะชะตาชีวิตของตนเอง ทุกคนต้องเป็นไปตามกรรมไม่ว่าจะประสงค์หรือไม่ก็ตาม¹⁷ ถึงแม้ว่ากรรมจะติดตัวคนเรามากก็หาใช้สิ่งบงการชีวิตจนขาดเสรีภาพไม่ คนยังมีเสรีภาพเท่าเทียมกันในการละความชั่วและทำความดี และควรกำหนดฐานะคนให้แตกต่างกันตามการละชั่วและการทำดี ความยุติธรรมในพุทธศาสนาจึงมิใช่อุบายที่ความเท่าเทียมกันอยู่แต่ที่ใครทำกรรมอย่างไรควรได้รับผลอย่างนั้น¹⁸

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องบุญกรรมในลักษณะข้ามภพ ข้ามชาติ ก็มีอิทธิพลสำคัญโดยใช้เป็นเหตุอ้างถึงสถานภาพและอำนาจของผู้ปกครอง ชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อในเรื่องบุญกรรมตามกฎแห่งกรรมและใช้อธิบายความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของบุคคลและการมีอำนาจของบุคคลในชาติหน้า ผู้ที่มีบุญมากคือผู้ที่ได้สะสมบุญมามาก และสามารถแบ่งผลบุญให้แก่ผู้ใต้การปกครองได้¹⁹ เท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครองจึงต้องยอมรับถึงความลำบากของตนเอง เพราะเป็นการชดใช้กรรมเก่า นับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องยุติธรรมแล้ว

ดังนั้น หลักเรื่องกฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นหลักการที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ หลักการดังกล่าวที่มีความเชื่อในบุญกรรมในชาติก่อนได้ถูกนำมาอธิบายถึงความไม่เท่าเทียมกันของประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี

ค. หลักการทางพระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง , พิมพ์ ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิชาการ พ.ศ. 2524 , หน้า 51

¹⁸ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก , หน้า 127

¹⁹ Charles F Keyes “ The power of Merit ” Visakha Buja ,B.E. 2516 , pp.95-102 อ้างถึงใน สมบูรณ์ สุขสำราญ , พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม , หน้า 30 -31

หลักการในพระพุทธศาสนา เรื่องเบญจศีล เบญจธรรม นั้นมีแนวคิดที่ว่า ห้ามไม่ให้มนุษย์ละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น รวมทั้งสิทธิในตัวเอง²⁰ กล่าวคือ

1. ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมในชีวิตของตน เพราะเราเป็นเจ้าของชีวิต เรามีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้และมีสิทธิที่จะป้องกันตัวเองไม่ให้ใครมาละเมิดหรือมาแสวงหาผลประโยชน์จากชีวิตเราในทางที่ไม่ถูกต้อง

2. ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมในทรัพย์สินของตนเอง และมีสิทธิที่จะป้องกันไม่ให้ใครมาล่วงละเมิดทรัพย์สินของตนไม่ว่ากรณีใด

3. ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมในคุ้มครองของตน และมีสิทธิที่จะป้องกันไม่ให้ใครมาละเมิดคุ้มครองอันเป็นการทำลายศักดิ์ศรี ย่ำยีจิตใจของตน

4. ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นเรื่องจริง และมีสิทธิที่จะแสวงหาและเลือกข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงในเรื่องต่างอย่างถูกต้อง

5. ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะป้องกันตัวเองจากสิ่งที่ทำลายชีวิต โดยเฉพาะสุรา ยาเสพติดให้โทษและแหล่งอบายมุขต่างๆ ที่เป็นต้นเหตุของการละเมิดสิทธิของผู้อื่นในข้อต้นๆ ด้วย

จะเห็นได้ว่า หลักเบญจศีล เบญจธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตช่วยควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ลดปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น²¹ แต่อย่างไรก็ตามการที่สังคมจะก้าวไปสู่จุดหมายแห่งการพัฒนาที่ถูกต้องดีงามแท้จริง จะต้องพัฒนาขึ้นไปเหนือกว่าหลักเบญจศีล เบญจธรรม ที่เป็นเพียงระดับแก้ไขป้องกันความชั่วร้ายและเบียดเบียนกันเท่านั้น

²⁰ ธีระโชติ เกิดแก้ว, “สิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา” วารสาร มจร, วิชาการ 6 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2548) : 61

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) , นิติศาสตร์แนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก , 2544) หน้า 51 (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ. ร้อยตรี ไสล นีรัตติยกุล ม.ว.ม.ป.ช.)

ง. หลักการทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พรหมวิหาร 4

หลักธรรมพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ พรหมวิหาร 4 แปลว่า ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจกว้างขวางมีคุณความดีงามดุจ พรหมโดยคำว่า พรหมในความหมายของพุทธศาสนาที่มีใช้ศาสนาแบบเทวนิยมหมายถึง ผู้ประเสริฐผู้มีจิตใจกว้างขวางประกอบไปด้วยคุณธรรมความดีงามโดยถือว่าทุกคนควรมีพรหมวิหาร หรือมีจิตใจที่ยิ่งใหญ่มนุษย์ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นพรหม โดยประพฤติตามหลัก 4 ประการซึ่งมุ่ง ต่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคมดังนี้²²

1. เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข
2. กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์อยาก เดือดร้อน ของคนและสัตว์ทั้งปวง
3. มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็มีใจแช่มชื่น เบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จยกงานยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย
4. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามความเป็นจริงเรียบ สม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตน ประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยวางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

จะเห็นได้ว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาเรื่องพรหมวิหาร 4 นี้ สะท้อนให้เห็นถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะหลักธรรมข้อแรกในเรื่องความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์²³ ไม่ว่าจะ เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกันหรือผู้ที่นับถือศาสนาอื่น หลักธรรมข้อนี้สอนให้

²² พระราชวรมุนีประยูร ปรยุตโต , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2528) หน้า 148-149 อ้างถึงใน นรี ภวาทานานันท์ “ การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนศึกษา จากนักคิดและพระไตรปิฎก ” (ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538) หน้า 57-58

มนุษย์ละตัวเองมิใช่ห้วงตัวเอง การละตัวเองได้ทำให้คิดห้วงโยผู้อื่นจึงให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้อื่นโดยที่ผู้หนึ่งไม่ต้องใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องช่วยลดความขัดแย้งการเอาวัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ช่วยสร้างความสามัคคีในสังคม ทำให้สังคมอยู่กันด้วยความสงบสุข

เมื่อบุคคลตั้งมั่นอยู่ในหลักพรหมวิหาร 4 เรืองอุเบกขาแล้วตัวของผู้นั้นปฏิบัติก็พร้อมที่จะรักษาตนเองไว้ไม่ให้ล่วงอคติ คือ การออกนอกทางที่จะไปหรือความประพฤติผิดนอกทางแห่งธรรมที่แปลง่าย ๆ ว่า ความลำเอียง 4 ประการ²⁴ เนื่องจาก ความลำเอียงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมในสังคม จนนำไปสู่ความแตกแยกขาดความสมัครสมานสามัคคีกันระหว่างประชาชนในสังคมในที่สุด ประกอบไปด้วย 1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรัก ความพึงพอใจในตัวบุคคลทำให้เกิดปัญหาความไม่ชอบธรรม 2. โทสาคติ ลำเอียงที่เกิดจากความไม่ชอบไม่พึงพอใจในตัวบุคคลก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นได้เช่นกัน 3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะความเขลา 4. ภยาคติ ลำเอียงที่เกิดจากความขลาดกลัว

หลักการทางพระพุทธศาสนาได้ขยายอิทธิพลในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนมีการรับแนวคิดของตะวันตกนั้น จะเข้ามามีผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยเป็นไปในลักษณะเน้นเรื่องปัญญาหรือหลักธรรมคำสอนอันบริสุทธิ์แทนที่พุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่เน้นเรื่องบุญญฤทธิ์วิทย์วิทยาอาคมหรือพิธีกรรมไสยกลางต่าง ๆ พุทธศาสนาแบบที่เน้นเรื่องปัญญานี้ อาจเรียกได้ว่า “พุทธศาสนาแบบมนุษยนิยม” กล่าวคือเป็นหลักพุทธศาสนาที่เชื่อในปัญญาของมนุษย์ เน้นการบรรลุอุดมคติของพุทธศาสนาในโลกนี้ มิใช่โลกหน้า โดยอาศัยปัญญาความรู้ เหตุและผล เป็นแก่นแท้ในการค้นหาความจริง ซึ่งทำให้พุทธศาสนาของวิถีแบบใหม่นี้เน้นความมีเหตุผลหรือมีความสำเร็จในชีวิตที่โลกปัจจุบัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงหลักพุทธศาสนาที่มีเหตุและผลอันสอดคล้องกับหลักนิติศาสตร์ที่ถือเป็นศาสตร์อันว่าด้วยความมีเหตุผลเช่นกัน ปรากฎหลักพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการรับรองสิทธิเสรีภาพในพระมหากษัตริย์ อันเป็นผู้นำสูงสุดของแผ่นดิน เป็นผู้ใช้หลักพระพุทธศาสนาผ่านทางกฎหมายและพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม แม้จะไม่สามารถทำให้ทุกคนเกิดความเท่าเทียมกันได้ในขณะนั้น แต่หลักพุทธศาสนานี้ยึดปัญญาและเหตุผลเป็นหลักก็ปรับแต่งสังคม ให้ประชาชนในแต่ละชนชั้น อยู่กันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าจะกดขี่ข่มเหงกลุ่มชนชั้นที่ต่ำต้อยกว่า พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้กำหนดและออก

²³ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก , หน้า 122

²⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) นิติศาสตร์แนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , หน้า 59

กฎระเบียบ กฎหมายเพื่อให้เหมาะสมกับชนชั้นในแต่ละสังคม ให้สิทธิเสรีภาพตามสถานะและหน้าที่ที่มีต่อรัฐตามความเหมาะสม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์กับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ กฎหมายและพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ พบการบัญญัติถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพในหลายส่วน ไม่ว่าจะเป็นให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกคู่แต่งงานในบางกลุ่มชนชั้น การลดอากรบ่อนเบี้ยในอัตรา การลดเวลารับราชการของไพร่เป็นต้น ล้วนแต่เป็นการให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในสังคมมากขึ้น แต่ด้วยข้อบังคับและผลประโยชน์อื่นมีทั้งต่อพระคลัง หรือการดำรงตนของชนชั้นสูง ก็อาจทำให้การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพซึ่งถึงแม้จะปรับเข้ากับพุทธศานาแบบมนุษยนิยมไม่ได้ อดี แต่ปัจจัยหลายๆ อย่างก็ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพนั้น ไม่สามารถให้การรับรองได้อย่างเต็มที่และเป็นที่ไปตามหลักพุทธศาสนาอย่างเที่ยงแท้ทั้งหมด ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นอาจมีอยู่เฉพาะบางกลุ่ม ซึ่งพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ดำรงแนวทางให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในสังคมไทยว่าจะเป็นที่ไปทิศทางใด

2.3.1.2 ความเชื่อ และอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ฮินดู²⁵

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาเดียวกัน โดยศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาอินเดียโบราณซึ่งพัฒนามาเป็นศาสนาฮินดูในปัจจุบัน เกิดในยุคพระเวท มีคัมภีร์สำคัญ คือ คัมภีร์พระเวท พราหมณะ และอุปนิษัท ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้เกิดขึ้นและเผยแผ่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ 1,000 ปี ก่อนพุทธกาล ทำให้แนวความคิดทางศาสนาแตกต่างกันมาก จึงแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ 3 ยุค คือ

1. **ยุคพระเวท** ประมาณ 100 -1,000 ปี ก่อนพุทธกาล ได้เกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นประกอบด้วยคัมภีร์ 4 เล่ม คือ

- คัมภีร์ฤคเวท ใช้สวดสรรเสริญเทพเจ้า
- คัมภีร์ยชุรเวท ว่าด้วยระเบียบวิธีในการประกอบพิธีบูชาอันและ

บวงสรวงต่าง ๆ

²⁵ แลงการ์ด โรเบิร์ต, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526), หน้า 4

- คัมภีร์สามเวท ใช้สวดในพิธีถวายน้ำโสมแก่พระอินทร์และขับกล่อมเทพ เจ้า
- คัมภีร์ อถรรพเวท ใช้เป็นที่รวบรวมคาถาอาคม หรือเวทมนต์

2 ยุคพราหมณ์ ประมาณ 100 ปี ก่อนพุทธกาล

3. ยุคฮินดู ตั้งแต่ พ.ศ. 700 เป็นต้นมา

ในศัพทานุกรมภาษาสันสกฤต คำว่า “วรรณะ” แปลว่า สี อักษร ชาติ กำเนิด ลักษณะ คุณสมบัติ รูป ประสาท เป็นต้น แต่ในที่นี้ ควรจะมีความหมายว่า “ลักษณะ” หรือ “คุณสมบัติ” มากกว่าอย่างอื่น เพราะเป็นการตีความตามความหมายของพระเวท ยกตัวอย่างเช่น วรรณะพราหมณ์หมายถึงผู้มีลักษณะเป็นพราหมณ์ หรือผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นพราหมณ์ เป็นต้น แม้วรรณะอื่น ๆ อีก 3 วรรณะ ก็มีลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นเช่นนั้น ๆ ในคัมภีร์พระเวท สอนไว้ว่า มนุษยชาติแบ่งออกได้เป็น 4 วรรณะใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ วรรณะพราหมณ์ย่อมมีลักษณะเป็นพราหมณ์ ผู้ใดที่มีลักษณะกษัตริย์ ผู้นั้นเป็นวรรณะกษัตริย์ ผู้ใดมีลักษณะแพศย์ ผู้นั้นเป็นวรรณะแพศย์ หากผู้ใดมีลักษณะศูทร ผู้นั้นเป็นวรรณะศูทร นอกจากนี้ใน 4 วรรณะดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็มีอีกวรรณะหนึ่งที่เรียกว่าวรรณะจัณฑาล หรือจณฑาล ชื่อของวรรณะนี้ไม่เคยมีปรากฏในพระเวทเลย วรรณะนี้จะมีมาจากไหนหรือตั้งแต่ในสมัยใดนั้นไม่อาจอธิบายได้

วรรณะทั้งสี่นี้ กล่าวถึงลักษณะคนซึ่งมีการแบ่งจำแนกออกเป็น 4 จำพวกใหญ่ ๆ คือ

วรรณะพราหมณ์ ได้แก่ ผู้ที่ยังความแพร่หลายให้เกิดแก่วิทยาการด้านต่าง ๆ กล่าวคือ หากเขามีความชำนาญในวิชาหนึ่งวิชาใด แล้วนำเอาวิชานั้นไปสอนหรือเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น เราก็ถือได้ว่าเขาเป็นครูอาจารย์ในวิชาหนึ่ง ๆ จะเป็นวิชาจิตศาสตร์ นิติศาสตร์ ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อักษรศาสตร์ หรือแพทยศาสตร์ ถือว่าเป็นวรรณะพราหมณ์ คือมีลักษณะของพราหมณ์อยู่นั่นเอง

วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ ผู้มีอาชีพเป็นทหาร ตำรวจ หรือมีอาชีพอื่นในทำนองนี้ ก็ถือว่าเป็นวรรณะกษัตริย์ทั้งสิ้น และผู้มีเกียรติสูงสุดในวรรณะกษัตริย์ก็คือ พระเจ้าแผ่นดิน หรือราชา หรือมหाराชา คือกษัตริย์นั่นเอง

วรรณะแพศย์ ได้แก่ ผู้ทำการค้า ทำกสิกรรม เป็นต้น

วรรณะศูทร ได้แก่ ผู้ที่ทำหน้าที่รับใช้ในกิจการงานทุกประเภท และทุกแห่งทุกมุม เรียกว่าศูทรได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นช่างฝีมือประเภทหนึ่งประเภทใด หรือมากกว่า 1 ประเภท ก็สงเคราะห์เข้าในวรรณะศูทรได้

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ซึ่งปรากฏในแนวความเชื่อเดิมที่พระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งอิงอยู่กับความเชื่อในรูป “พระศาสนา” ซึ่งมีลักษณะผสมผสานทั้ง พุทธ ฆี พราหมณ์ เข้าด้วยกัน คติความคิดของพราหมณ์ที่ดำรงอยู่ใน “พระศาสนา” โดยอยู่ภายใต้จิตสำนึกของพระมหากษัตริย์เรื่องหลักก็คืออิทธิพลของคติความคิดแบบเทวราชา อันมีอิทธิพลต่อการปกครองประชาชนภายในประเทศ ความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์ในแต่ละพระองค์นั้นไม่ได้ถือตนประหนึ่งเป็นเทพที่จะบันดาลทุกสิ่งตามใจไม่ แต่เป็นลักษณะของเทวราชา ที่มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาสอดแทรกเพื่อใช้อำนาจของตนปกครองประชาชนให้มีความสงบสุขร่มเย็น และหลักจากได้มีการจัดทำกฎหมายตราสามดวง แนวคิดความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ ก็ยังคงปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงอันเป็นกฎหมายหลักในการปกครองประเทศ อันเห็นได้ชัดในกฎหมายหลายลักษณะที่ยืนยันถึงความเป็นเทวราชา ดังคำกล่าวที่ว่าพระราชโองการด้วยกิจสิ่งใดมีอำนาจดุจดั่งขวานฟ้าที่ทรงอภินิหาร ซึ่งตามปรัชญากฎหมายดังกล่าวในความเป็นจริงแล้วพระมหากษัตริย์มิได้ทรงมีอำนาจบัญญัติ “กฎหมายที่แท้จริง” หากมีหน้าที่ในการปกป้องและตีความพระธรรมศาสตร์หรือมีภาระในการบัญญัติกฎหมายหรือราชศาสตร์ให้สอดคล้องกับพระธรรมศาสตร์ จนถึงสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์เน้นความคิดในเชิงเหตุผลนิยมทำให้ประเด็นเรื่อง “ธรรมศาสตร์” กับ “กฎหมายถาวรหรือกฎหมายศักดิ์สิทธิ์” เริ่มถดถอยลง ความสัมพันธ์กับตะวันตกที่นำมาซึ่งเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นในลักษณะที่เกิดขึ้นในลักษณะเหนือกรอบความคิดหรือโครงสร้างแห่งกฎเกณฑ์ของธรรมศาสตร์ เงื่อนไขต่างๆ ทำให้เกิดแนวคิดด้านการนิติบัญญัติของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไป ในลักษณะที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจทางนิติบัญญัติอย่างเต็มที่ปราศจากการบังคับควบคุมอันแท้จริงของ “พระธรรมศาสตร์”²⁶ และเนื่องจากการใช้พระราชอำนาจในการออกกฎหมายในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังคงต้องอิงอยู่กับหลักของธรรมศาสตร์จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้วยลักษณะแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ที่ยังอิงกับ

²⁶ Prince Dhani Nivat , The Old Siamese Conception Of the Monarchy ” in H.H. Prince Dhani Nivat, “Collection Articles” , The Siam Society , 1969 , P 101

วรรณะ จึงปรากฏการแบ่งชนชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงแม้จะไม่เข้มข้นและเคร่งครัดในการแบ่งแยกชนชั้นเท่ากับแนวคิดเรื่องวรรณะในศาสนาพราหมณ์ซึ่งในสังคมไทยได้นำพุทธศาสนา มาผสานจนทำให้ความเป็นชนชั้นไม่เคร่งครัดและสามารถที่จะเลื่อนสถานะได้ก็ตาม แต่แนวคิดอิทธิพลเรื่องวรรณะที่สอดแทรกในสังคมไทยมีผลกระทบต่อแนวทางการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เนื่องจากการบัญญัติกฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นจะอยู่ภายใต้ระบบชนชั้นในสังคมไทยจนราวกับว่ามีการดำรงอยู่ของมาตรฐานสองชั้น (Double Standard)²⁷ ในความคิดทางกฎหมายของผู้มีอำนาจปกครองในแต่ละสมัยนั้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

2.3.1.3 แนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของตะวันตก

หลังจากที่ได้มีการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินรัชกาลที่ 4 ความสำคัญที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือการปรับเปลี่ยนกฎหมายให้เข้าสู่รูปแบบของกฎหมายสมัยใหม่และถือความจำเป็นที่จะต้องรีบทำในเวลานั้นเพื่อจะแก้ไขข้อเสียเปรียบในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และด้วยความมีลักษณะเป็นกฎหมายสมัยใหม่ (Modern Law) ของกฎหมายตะวันตกที่พัฒนาหลักกฎหมายจนกลายเป็นหลักเกณฑ์สากลที่เหมาะสมกับกาลสมัยและสามารถใช้แก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยอิทธิพลของตะวันตกอันมีผลกระทบต่อแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพซึ่งมีการปรับเปลี่ยนจากการอิงอยู่กับหลักศาสนาและความเชื่อเดิม โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีต่าง ๆ อันอิงอยู่กับเหตุผล มาปรับใช้เพื่อให้สังคมไทยเกิดการปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ทันสมัย และปรับภาพการมองสังคมไทยจากเป็นสังคมที่โบราณ ล้าหลัง มีการกดขี่ข่มเหงของชนชั้น เป็นสังคมที่มีความเป็นธรรม และให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชัดเจน และเป็นระบบมากขึ้น

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพนั้นมีมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน และในทางวิชาการถือว่าส่วนใหญ่เป็นแนวคิดของชาวตะวันตก ซึ่งเป็นแนวคิดที่ค้นหาหลักประกันและความคุ้มครองสิทธิประชาชนมิให้ถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือแนวความคิดที่จะจำกัดอำนาจของรัฐนั่นเอง เพราะในสมัยโบราณ การปกครองยังไม่มี การแบ่งแยกอำนาจตามระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการจัดทำรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่ใต้อำนาจการปกครอง ไม่มีการกำหนดขอบเขตอำนาจรัฐในการบริหาร

²⁷ จรัญโฆษณานันท์, ปรัชญากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์

ประเทศ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้ปกครองรัฐที่จะกระทำตามเห็นสมควร จึงเกิดการย้ายสิทธิประชาชนได้ตามอำเภอใจ ก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ประชาชน²⁸

ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดในเรื่องของ “กฎหมายตามธรรมชาติ” และสิทธิตามธรรมชาติเพื่อใช้เป็นข้อกล่าวอ้างต่อสู้กับอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครองรัฐ ซึ่งเป็นอำนาจเด็ดขาดในการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จปกครองประชาชน ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

2.3.1.3.1 อิทธิพลของทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ

กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือ เป็นกฎหมายที่มีอยู่แล้วโดยที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและบุคคล และใช้ได้โดยไม่จำกัดสถานที่และมีลักษณะที่เหมือนกันในทุกสถานที่ด้วย ส่วนการเกิดกฎหมายธรรมชาติหรือการให้ความหมายของกฎหมายธรรมชาติของนักปราชญ์แต่ละยุคก็แตกต่างกันไป ซึ่งในยุคแรกจะมองว่ากฎหมายเกิดจากธรรมชาติโดยตรง ส่วนในยุคกลางจะมองว่ากฎหมายธรรมชาติเกิดจากพระเจ้า และในยุคสมัยใหม่จะมองว่ากฎหมายธรรมชาติเกิดจากความมีเหตุมีผลของมนุษย์ที่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดีได้และนำกฎหมายธรรมชาติมาสังเคราะห์เป็นกฎหมายบ้านเมืองต่อไป

กฎหมายธรรมชาติจึงมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ²⁹

1. เป็นกฎหมายที่ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลา คือ ไม่มีเวลาล่วงพ้นสมัย
2. ใช้ได้ทุกแห่งไม่จำกัดว่าจะอยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่ง
3. อยู่เหนือกฎหมายของรัฐ คือ รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ มิฉะนั้นกฎหมายของรัฐก็จะใช้บังคับไม่ได้

²⁸ กุลพล พลวัน “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” หน้า 14 - 15

²⁹ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512, หน้า 170 - 174

2.3.1.3.1.1 กฎหมายและแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติในสมัยกรีก – โรมัน

ก.กฎหมายธรรมชาติในระบบกฎหมายกรีก

ความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติเริ่มต้นครั้งแรกในสมัยกรีกเมื่อสองพันปีเศษมาแล้ว โดยชาวกรีกเชื่อว่าจักรวาลนี้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน กฎเกณฑ์ของมนุษย์ในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ในจักรวาล กฎเกณฑ์จักรวาลนี้เป็นระบบระเบียบ (Cosmos) เมื่อจักรวาลมีระเบียบ สังคมมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลย่อมมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบเช่นกัน

สำนักธรรมชาติในยุคนี้เน้นว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีระเบียบอยู่โดยธรรมชาติของมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับอำเภอใจของบุคคล มนุษย์เพียงแต่ใช้สติปัญญาไปค้นพบได้เท่านั้น นอกจากนั้นคนกรีกยังมีความเชื่อซึ่งสะท้อนออกมาในโศกนาฏกรรมเรื่องแอนติโกนี (Antigone) ว่ากฎหมายที่แท้จริงนั้นอยู่เหนือมนุษย์ และไม่ตกภายใต้อำนาจใคร ทั้งยังพร้อมที่จะเอาชีวิตของตนเป็นเดิมพันเข้าเสี่ยงเพื่อพิทักษ์เชิดชูกฎหมายที่เขาถือว่าชอบธรรมและศักดิ์สิทธิ์ และถือเป็นการกบฏอันยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเพียรรักษาไว้อย่างจริงจังไม่ใช่สักแต่พูดด้วยลมปาก ถึงแม้ต้องตายต้องรับทุกขุทธานอย่างไรยังคงยืนหยัดรักษาไว้จนถึงที่สุด

ข. กฎหมายธรรมชาติในระบบกฎหมายโรมัน

ในสมัยโรมันได้ก่อกำเนิดกฎหมายโรมันขึ้น ซึ่งรู้จักกันทั่วไปในชื่อของ “กฎหมายสิบสองโต๊ะ” นั้น กฎหมายโรมันได้แยกกฎหมายไว้หลายประเภท ได้แก่ Jus Civile หรือกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้กับพลเมืองโรมันเท่านั้น และ Jus Gentium หรือกฎหมายนานาชาติที่มีไว้สำหรับใช้กับชนต่างชาติที่ได้กระทำผิดหรือที่คนต่างชาติเป็นผู้เสียหาย ซึ่งลักษณะของ Jus Gentium โดยทั่วไปนั้นเป็นการรับเอาหลักเหตุผลและความเป็นธรรมอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปเข้ามาปรับใช้ขนานไปกับ Jus Civile ซึ่งเป็นกฎหมายจารีตประเพณีในกรุงโรมนั่นเอง แม้ว่านักนิติศาสตร์จะแยกกฎหมายธรรมชาติออกจากกฎหมายบ้านเมืองก็ตาม นักนิติศาสตร์โรมันก็ยังถือว่ากฎหมายธรรมชาติมีสถานะสูงกว่ากฎหมายบ้านเมือง ดังนั้น หากกฎหมายบ้านเมืองขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมชาติแล้วกฎหมายบ้านเมืองนั้นจะใช้บังคับไม่ได้เลย แต่ในทางปฏิบัตินักกฎหมายโรมันไม่เคยอ้างว่ากฎหมายบ้านเมืองไม่มีผลบังคับเพราะขัดต่อกฎหมายธรรมชาติเลย

กฎหมายธรรมชาติในสมัยโรมัน คือ สิ่งที่ธรรมชาติได้สอนให้แก่สัตว์ทั้งปวง เป็นกฎหมายที่ไม่ใช่เฉพาะสำหรับมนุษยชาติ แต่มีร่วมกันกับทุกสิ่งที่มีชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในอากาศ บนดินหรือในทะเล เช่นการอยู่เป็นคู่ระหว่างตัวผู้และตัวเมีย ซึ่งเราเรียกว่าการสมรส การสืบพันธุ์ และการเลี้ยงดูเด็ก กฎหมายเหล่านี้เป็นสิ่งที่รู้กันแม้ในบรรดาสัตว์ (อย่างไรก็ดี กฎหมายธรรมชาตินั้นอาจแตกต่างจากหลักกฎหมายที่ยอมรับในหมู่มานาชาติ (Jus Gentium) ก็ได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีเรื่องสถาบันทาส ซึ่งตามกฎหมายโรมันถือว่าเป็นทรัพย์สินของนายทาสและไม่มีสภาพบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งสถาบันทาสเป็นสิ่งที่ยอมรับในทางกฎหมายแต่เป็นสิ่งที่ขัดต่อกฎหมายธรรมชาติ เพราะตามหลักกฎหมายธรรมชาตินั้นมนุษย์ทุกคนย่อมเสมอภาคกัน และไม่อาจเป็นทรัพย์สินของมนุษย์ด้วยกันได้ ความเห็นดังกล่าวแม้จะไม่ถึงขนาดก่อให้เกิดการล้มเลิกสถาบันทาส แต่ก็มีส่วนสำคัญในการผ่อนคลายความเคร่งครัดในการถือทาสเป็นเพียงทรัพย์สิน และมีการนำความคิดเกี่ยวกับหลักมนุษยธรรมมาปรับใช้กับเรื่องทาสมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ห้ามทรมานทาสในการหาพยานหลักฐาน ห้ามฆ่าทาสตามอำเภอใจ เป็นต้น

ค.แนวคิดนักปราชญ์เกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติในสมัยกรีก – โรมัน

(ค.1) แนวคิดของโสกราตีส

โสกราตีสมีความเห็นในด้านกฎหมายและความยุติธรรมไปในทางที่ว่า กฎหมายและความยุติธรรมเป็นสิ่งเดียวกันคนที่เกิดมาในบ้านเมืองใดก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ขนบธรรมเนียมของบ้านเมืองนั้นโดยไม่มีเงื่อนไข จะอ้างว่ากฎหมายไม่เป็นธรรมและไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไม่ได้ ซึ่งกฎหมายในสมัยนั้นเป็นกฎหมายที่เรียกกันว่า “The Good Old Law” คือ เป็นหลักศีลธรรมและประเพณีของชาติที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอยู่เหนือข้อกำหนดใด ๆ ของสภาและกฎหมายนี้มีได้หมายถึงกฎหมายที่สภากำหนดขึ้น แต่ตรงกันข้าม หากมีการกำหนดบทบัญญัติใด ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมายนี้ ผู้เสนอกฎหมายนั้น ๆ อาจจะต้องรับผิดชอบละเมิดโบราณราชประเพณีและต้องรับโทษอย่างรุนแรง³⁰

³⁰ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 136.

(ค.2) แนวคิดของเพลโตและแนวความคิดของอริสโตเติล

เพลโตได้พัฒนาแนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติมาสู่ตรรกวิทยา โดยเขาได้ยืนยันถึงความแตกต่างระหว่างกฎหมายตามความเป็นธรรมและบรรดากฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นโดยรัฐ³¹ ส่วนแนวความคิดของอริสโตเติลซึ่งเป็นลูกศิษย์ของเพลโตนั้นได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งซึ่งเป็นธรรมโดยธรรมชาติว่าเป็นความเป็นธรรมที่สมบูรณกับสิ่งซึ่งเป็นธรรมโดยเพียงกฎหมาย อันเป็นความเป็นธรรมที่ไม่สมบูรณ์ที่เขาเห็นว่าความเป็นธรรมตามธรรมชาติมีความสมบูรณ์ก็เพราะว่ามันมีผลบังคับใช้ในทุก ๆ ที่เหมือนกัน อริสโตเติลจึงแบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ “กฎหมายธรรมชาติ” (Natural Law) และ “กฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น” โดยอธิบายไว้ดังนี้³²

(1) “กฎหมายธรรมชาติ” คือ กฎเกณฑ์ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการจำนงใจของผู้ใด กฎหมายธรรมชาติจึงมีลักษณะเหมือนกันในทุกหนทุกแห่ง และการมีอยู่ไม่ขึ้นอยู่กับการยอมรับหรือไม่ยอมรับของผู้ใด

(2) “กฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น” คือ กฎเกณฑ์ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดขึ้น หรือเกิดจากแนวปฏิบัติเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องบางประการที่เกิดจากความเจริญของสังคม กฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้นจึงมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

ดังนั้น เพลโตและอริสโตเติลจึงเป็นนักปราชญ์รุ่นแรกที่คำนึงถึงกฎหมายธรรมชาติว่าเป็นเสมือนวินัย ซึ่งมนุษย์จะต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งนี้เพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณความดีส่วนตัวและคุณความดีทั่วไป

(ค.3) แนวความคิดซีเซโร

ซีเซโรได้อธิบายแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติไว้ในรูปของบทประพันธ์ไว้ว่า “กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง กลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ แม้ชานในทุกสิ่งทุกอย่าง สม่่าเสมอ นิรันดร เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่โดยคำสั่งให้กระทำและงดเว้น

³¹ กุลพล พลวัน, ปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยสหประชาชาติ, (ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 5

³² สมยศ เชื้อไทย, ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2545), หน้า 92.

จากความชั่วโดยข้อห้ามของกฎหมาย เป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่พยายามบัญญัติกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายนี้ เป็นสิ่งไม่อาจยกเลิกหรือทำให้เสื่อมคลายลง อันที่จริงแล้วไม่ว่าจะเป็นวุฒิสภา หรือประชาชนก็ตามหาอาจหลุดพ้นจากความผูกพันของกฎหมายนี้ได้ไม่ และไม่มีควมจำเป็นใด ๆ ที่จะพึงหาสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นนอกจากตัวเราที่จะเป็นผู้แสดงออกหรือตีความกฎหมาย กฎหมายนี้ไม่เป็นอย่างหนึ่งที่กรุงโรมหรือเป็นอีกอย่างหนึ่งที่เอเธนส์ ไม่เป็นอย่างหนึ่งในขณะนี้หรืออีกอย่างหนึ่งในเวลาต่อมา แต่เป็นกฎหมายประการเดียวที่เป็นนิรันดร ไม่เปลี่ยนแปลง และมีผลผูกพันทุกชาติทุกภาษาทุกยุคทุกสมัยตลอดกาล” จากคำกล่าวของซีเซโรจึงสรุปได้ว่ากฎหมายธรรมชาติมีลักษณะดังต่อไปนี้³³

1. กฎหมายเป็นเรื่องของเหตุผลที่เป็นไปโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นธรรมชาติภายนอกและขณะเดียวกันก็เป็นธรรมชาติภายในของมนุษย์ ซึ่งเป็นการยืนยันว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่เรียกว่าเหตุผล
2. กฎหมายธรรมชาติมีลักษณะทั่วไป ดังข้อความที่ว่า “แผ่ซ่านไปยังทุกสิ่งทุกอย่าง” แสดงว่ากฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปและมีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง
3. กฎหมายธรรมชาติผูกพันทุกคนให้ต้องปฏิบัติตามดังข้อความที่ว่า “เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดคำสั่งบังคับให้ทุกคนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามและเป็นข้อห้ามมิให้คนทำชั่ว”
4. กฎหมายธรรมชาติมีคุณค่าเหนือกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น
5. กฎหมายธรรมชาตินี้มีอยู่ในจิตใจของคนผู้ทุกคน และสามารถรู้ได้เองโดยไม่ต้องไปศึกษาหรือไต่ถามจากผู้อื่น เพราะมนุษย์มีความสามารถในการค้นพบว่าอะไรผิดอะไรถูก
6. กฎหมายธรรมชาติมีลักษณะสากลและไม่เปลี่ยนแปลง และผูกพันทุกชาติทุกภาษาตลอดกาล

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94 – 96.

(ค.4) แนวความคิดของนักปราชญ์กลุ่มสโตอิก

นักปราชญ์กลุ่มนี้เชื่อว่า สิทธิตามธรรมชาติเป็นสิทธิที่ตกอยู่กับบุคคลทุกคนและตลอดไป ไม่ใช่สิทธิสำหรับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนทุกสถานที่ต่างได้รับ ทั้งนี้โดยเหตุที่ว่าเขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์³⁴

สำนักสโตอิกได้ให้ความหมายในเรื่องนี้ไว้ว่า เมื่อโลกและจักรวาลล้วนแต่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันเดียวกันและมนุษย์ทุกผู้ทุกนามต่างก็ได้ประกายแห่งเหตุผลจากเหตุผลสากล มนุษย์ทุกคนจึงเป็นสิ่งที่มีความรู้และรู้ศีลธรรมเอง รู้ผิดชอบชั่วดีเหมือนกัน ๆ กัน มีคุณภาพและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน การแบ่งคนออกเป็นเชื้อชาติก็ดี ว่าเป็นกรีกส่วนหนึ่งส่วนชาติอื่นเป็นคนป่า ส่วนหนึ่งเป็นนายอีกส่วนหนึ่งเป็นทาส จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมายธรรมชาติ (Law of Nature) โดยสำนักนี้อธิบายว่า เมื่อจักรวาลถูกกำกับอยู่ด้วยเหตุผล มนุษย์ทุกหนทุกแห่งจึงย่อมอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายแห่งเหตุผลหรือกฎหมายตามธรรมชาติอย่างเดียวกันและมนุษย์ในฐานะที่ต่างมีเหตุผลรู้ผิดชอบชั่วดีจึงเสมอภาคเท่าเทียมกัน รัฐจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกจำกัดโดยสถานที่แต่ย่อมจะเป็นสากล³⁵

2.3.1.4.1.2 กฎหมายและแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติในสมัยกลาง

เมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลายลงยุโรปก็ย่างเข้าสู่สมัยกลางซึ่งกินเวลานานร่วม 1000 ปีจากราวศตวรรษที่ 6 – 15 นับตั้งแต่จักรวรรดิโรมันได้ล่มสลายลงบรรดาผู้มีกำลังในท้องถิ่นต่าง ๆ ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ แต่ยังคงมีสถาบันหนึ่งที่ยังรุ่งเรืองเข้มแข็งขึ้นในช่วงปลายสมัยจักรวรรดิโรมันนั่นก็คือ “ศาสนาคริสต์เตียน” ซึ่งถือเป็นสถาบันเดียวที่ยังคงดำรงอยู่สืบต่อมา จากจักรวรรดิมาสู่สมัยกลาง ยุโรปในสมัยกลางจึงถือได้ว่าเป็นยุคแห่งศาสนา เนื่องจากศาสนาคริสต์เตียนได้เข้ามามีอิทธิพลครอบงำเหนืออำนาจอื่นใด ทั้งในด้านการเมืองการปกครองและ

³⁴ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ, (กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการเอกสาร กรมอัยการ, 2527), หน้า 8 -10.

³⁵ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 118.

จิตใจของประชาชนโดยอาศัยความเชื่อและความนับถือพระเจ้าของประชาชนเป็นแกนนำหลักในการปกครองสังคม

โดยที่ศาสนาคริสต์มีความเชื่อว่ามนุษย์ตกต่ำและมีชีวิตอยู่อย่างเต็มไปด้วยความชั่ว ทำให้ชาวคริสต์ในยุคแรกถือกันว่ามนุษย์มีธรรมชาติชั่วช้า และไม่เชื่อในธรรมชาติแห่งความมีสติปัญญาของมนุษย์แบบสมัยกรีกโรมันอีกต่อไป³⁶ ดังนั้น ศาสนาคริสต์เตียนจึงปลุกฝังคนตะวันตกว่า คนดีคือคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่มาจากพระเจ้า ใครไม่ถือกฎหมายก็เป็นคนบาป กฎหมายธรรมชาติจึงถูกอ้างอิงให้เป็นไปตามความประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้าของนั่นเอง

ในแง่ความคิดทางการเมืองและกฎหมายนั้น ในสมัยกลางคือหลักการสำคัญ 2 ประการ คือ 1) หลักแห่งความเป็นเอกภาพของโลกและจักรวาล ซึ่งเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งเป็นเอกภาพเพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่ง พระเจ้าจึงเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ด้วยเหตุนี้ฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรจึงล้วนเกิดขึ้นตามพระประสงค์ของพระเจ้า จึงเกี่ยวข้องกันและแยกออกจากกันไม่ได้เพราะถือเป็นสิ่งเดียวกันแต่แสดงออกในลักษณะที่ต่างกันเท่านั้น กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นด้านการปกครองในทางธรรม ซึ่งทำหน้าที่ปลุกฝังศรัทธาต่อพระเจ้า ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นอำนาจปกครองทางโลกซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาความสงบ และระงับความขัดแย้ง ๒) หลักกฎหมายเป็นสิ่งสูงสุด กล่าวได้ว่าเป็นอีกลักษณะหนึ่งของหลักเอกภาพ นั่นคือ ถือว่ากฎหมายที่แท้จริงเป็นสิ่งที่มาจากพระเจ้า จึงไม่อยู่ภายใต้อาณัติหรืออำนาจอธิปไตยของมนุษย์ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เหนือมนุษย์และไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลง อนึ่ง ความคิดที่เชื่อว่ากฎหมายมีสถานะสูงสุดและมีอำนาจนั้นถือเป็นที่มาของระบอบการปกครองสมัยใหม่ที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญนิยม” นั่นเอง

แนวคิดนักปราชญ์เกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติในสมัยกลาง

เซนต์ ออกัสติน (Saint Augustine) ได้นำเอาความคิดแบบคริสต์เตียนและปรัชญากรีกเข้ามาผสมผสานกันได้อย่างยอดเยี่ยม โดยได้เสนอความคิดเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติไว้โดยการแบ่งกฎหมายออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

³⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 136 – 137

1. กฎหมายนิรันดร (Lex Aeterna) คือ โครงการอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ จึงเป็นกฎหมายที่ดำรงอยู่ชั่วกาลปาวสานและครอบคลุมสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล

2. กฎหมายธรรมชาติ (Lex Naturalis) ได้แก่ กฎเกณฑ์ที่ดำรงอยู่ในสรรพสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของได้ทรงสร้างขึ้น ซึ่งแตกต่างจาก Lex Aeterna ตรงที่ Lex Aeterna เป็นกฎเกณฑ์ที่ดำรงอยู่ในพระเจ้า แต่ Lex Naturalis เป็นกฎเกณฑ์ที่ดำรงอยู่ในพระเจ้า แต่ Lex Naturalis นั้นดำรงอยู่ในทุกสิ่งที่พระเจ้าได้สร้างขึ้น ดังนั้น Lex Aeterna จึงสมบูรณ์กว่าบรรดากฎหมายอื่น ๆ ทั้งหมด

กฎหมายธรรมชาติได้ถูกจารึกไว้ในจิตใจของมนุษย์ที่พระเจ้าได้สร้างขึ้น แต่เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์มีบาปติดตัวจึงไม่สามารถรับรู้กฎหมายได้ทั้งหมด ซึ่งแตกต่างจากนักปราชญ์กลุ่มสโตอิกที่เชื่อว่ามนุษย์มีสติปัญญาจึงสามารถรู้และเข้าใจกฎหมายธรรมชาติได้ทั้งหมด

3. กฎหมายเฉพาะกาล (Lex Temporalis) คือ กฎหมายบ้านเมืองที่มนุษย์สร้างขึ้นนั่นเอง

เซนต์ โทมัส อะควีนาส (Saint Thomas Aquinas) คำสอนของเซนต์ โทมัส อะควีนาส ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักเหตุผลและยกย่องฐานะของเหตุผลให้สูงขึ้น โดยอธิบายว่าพระเจ้าได้สร้างโลกขึ้นด้วยสติปัญญาและทรงสร้างมนุษย์พร้อมทั้งสรรพสิ่งอื่น ๆ ทั้งหลายขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่แน่นอน ด้วยเหตุนี้ทุกสรรพสิ่งจึงดำเนินไปอย่างมีกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติของมัน โดยเฉพาะมนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่มีเหตุผลสามารถรู้ผิดชอบชั่วดีได้โดยการเข้าใจเหตุผลที่มนุษย์ได้รับมานั่นเอง ในด้านกฎหมาย เซนต์ โทมัส อะควีนาส ได้แบ่งกฎหมายออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. กฎหมายนิรันดร (Lex Aeterna) คือ แผนการปกครองของพระเจ้า ซึ่งเป็นเหตุผลและปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนดความเป็นไปของจักรวาล

2. กฎหมายธรรมชาติ (Lex Naturalis) คือ กฎหมายนิรันดรแต่เป็นกฎหมายนิรันดรเฉพาะบางส่วนที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน

3. กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ (Lex Divina) คือ กฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้รับรู้จากการดลบันดาลเปิดเผยให้รู้โดยพระเจ้า ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระบัญญัติ 10 ประการในคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์ความเชื่อในทางศาสนาหรือทางศีลธรรมที่ชี้ขาดหรืออธิบายกันด้วยเหตุผลไม่ได้

4. กฎหมายมนุษย์ (Lex Humana) เซนต์ โทมัส อะควีนาสได้ให้คำนิยามของกฎหมายมนุษย์ไว้ว่า “กฎหมาย คือ บัญชาของเหตุผลเพื่อความดีงามร่วมกัน ที่บัญญัติโดยผู้มีหน้าที่ในการดูแลรักษาประชาคมและได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้ว”

2.3.1.3.1.3.1 กฎหมายและแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติในสมัยใหม่

ในราวศตวรรษที่ 17 – 18 ถือได้ว่าเป็นยุคทองของกฎหมายธรรมชาติก็ได้ เนื่องจากเป็นยุคที่กฎหมายธรรมชาติได้รุ่งเรืองเฟื่องฟูขึ้นใหม่อีกครั้ง ภายหลังจากที่ฝ่ายศาสนจักรได้ตกต่ำลง ฝ่ายอาณาจักรก็ได้กลับมารุ่งเรืองแทน โดยยึดหลักกฎหมายธรรมชาติมาผลักดัน เพราะกฎหมายธรรมชาติเน้นที่ธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีสติปัญญาและมีเหตุผล โดยรากฐานของกฎหมายธรรมชาติจึงมาจากเหตุผลในตัวธรรมชาติมนุษย์นั่นเอง

ความคิดของกฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่มีอิทธิพลสำคัญต่อระบบกฎหมายสมัยใหม่ของยุโรปตะวันตกเป็นอย่างมาก เนื่องจากก่อให้เกิดรากฐานของกฎหมายสมัยใหม่ให้เป็นระบบที่มีเหตุผลและคำนึงถึงมนุษยธรรม คนธรรมดาสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยเหตุผล เมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ความคิดของกฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่แล้วอาจแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ยุคแห่งการจัดระบบกฎหมาย ยุคนี้ถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นความพยายามที่จะใช้เหตุผลตามธรรมชาติของมนุษย์มาจัดระบบกฎหมายบ้านเมืองแทนความคิดและความเชื่อของศาสนจักร นักคิดในสมัยนี้ได้พยายามวางรากฐานทางวิชาการแก่วิชากฎหมาย ยิ่งกว่าที่จะวิพากษ์วิจารณ์เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายแล้วสร้างกฎหมายขึ้นใหม่ การที่มีผู้นำเอาเหตุผลตามธรรมชาติมาอธิบายกฎหมายบ้านเมืองที่มีอยู่อย่างกลมกลืนนี้ทำให้ไม่มีความรู้สึกว่างกฎหมายธรรมชาติกับกฎหมายบ้านเมืองที่มีอยู่เป็นปฏิบัติต่อกันและทำให้กฎหมายบ้านเมืองเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นและเกิดความเต็มใจที่จะปฏิบัติตามอย่างกว้างขวาง

ในยุคนี้มีการกำเนิดของรัฐประชาชาติหรือยุคแห่งการสร้างชาติภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความคิดของกฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่จึงถูกนำมาใช้เพื่อการสร้างชาติ โดยให้เหตุผลว่าการสร้างชาติจำเป็นต้องมีระบบราชการประจำที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งจำเป็นต้องใช้กฎหมายเพื่อการกระทำดังกล่าวทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยุคนี้ยังเป็นยุคเริ่มต้นของความคิดแบบปัจเจกชนนิยม คือเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนเป็นหน่วย ๆ หนึ่งในสังคมที่มีความสำคัญ มีคุณค่าและมีความมุ่งหมายในตัวของตัวเอง ปัจเจกชนจึงคล้ายกับอะตอม คือ ต่างคนต่างอยู่โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกัน นักคิดในสมัยนี้จึงเสนอ “ทฤษฎีสัญญาประชาคม” ขึ้นอธิบายสังคมที่ปัจเจกชนดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระเสมือนอะตอม แต่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกันภายในสังคม ทฤษฎีสัญญาประชาคมนี้แบ่งออกได้เป็น 2 สาย ได้แก่

สายที่หนึ่ง เป็นทฤษฎีที่เน้นเหตุผลของมนุษย์ และมองธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ดี โดยการอธิบายลักษณะสัญชาตญาณของมนุษย์ว่ามีธรรมชาติอยากอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นสังคม

สายที่สอง เป็นทฤษฎีสัญญาประชาคมที่มองโลกในแง่ร้าย และมองธรรมชาติของมนุษย์ว่าไม่มีเหตุผล จึงสนับสนุนอำนาจอันสมบูรณ์เด็ดขาดของผู้ปกครองภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง

ยุคที่ 2 ยุคแห่งการวิเคราะห้ เป็นยุคของการใช้เหตุผลตามธรรมชาติมาแยกแยะหลักเกณฑ์ทางกฎหมายและวิจารณ์การกระทำที่ไม่ชอบด้วยเหตุผลของผู้ปกครอง โดยเน้นไปที่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเอกชนและการปกครองที่มีอำนาจจำกัด ในยุคนั้นมนุษย์มีความเชื่อในตัวเองอย่างสูงสุดว่าด้วยเหตุผลและสติปัญญาที่มีอยู่ของมนุษย์ว่าไม่เพียงแต่จะเข้าใจโลกเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างสังคมใหม่ให้ดีขึ้นได้อีกด้วย

ในด้านกฎหมายมนุษย์มีทั้งความสามารถในการเข้าใจกฎหมายธรรมชาติและยังสามารถบัญญัติกฎหมายภายใต้หลักเหตุผลของกฎหมายธรรมชาติได้อย่างไม่จำกัด ซึ่งในที่สุดแนวความคิดนี้ทำให้เกิดการปฏิวัติสังคมเก่าและสร้างสังคมใหม่ขึ้นมาแทนที่

ยุคที่ 3 ยุคแห่งการสังเคราะห์ เป็นยุคที่นำความคิดกฎหมายธรรมชาติ มาแปรรูปเป็นกฎหมายบ้านเมือง ทำให้กฎหมายบ้านเมืองวางอยู่บนหลักการของเหตุผล หลักสิทธิ เสรีภาพ และหลักความเสมอภาคของมนุษย์ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของรัฐธรรมนูญของ สหรัฐอเมริกา, กฎหมายแพ่งของออสเตรเลีย และประมวลกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศส เป็นต้น

จากอิทธิพลของกฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่ทำให้ระบบกฎหมาย สมัยใหม่มีลักษณะพิเศษ ดังนี้³⁷

1. ตัวการแห่งกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายสมัยใหม่ยอมรับในศักดิ์ศรี ของมนุษย์ทุกคน โดยถือว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในทางกฎหมาย คือ มีสิทธิและหน้าที่ อย่างเสมอภาคกัน โดยปฏิเสธการเป็นทาสของคนหรือความมีอภิสิทธิ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2. ตัวกรรมแห่งกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายสมัยใหม่รับรอง ความสามารถในการครอบครองทรัพย์สินสมบัติหรือการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ของบุคคล บุคคล สามารถจัดการทรัพย์สินของตนได้ตามเจตจำนงของตน โดยที่บุคคลอื่นมิอาจเข้ามาแทรกแซงหรือ ละเลยในสิทธิของเจ้าของกรรมสิทธิ์

3. หลักแดนอิสระส่วนเอกชน คือกฎหมายสมัยใหม่ถือว่าชีวิตของ มนุษย์ในสังคมมีเขตแดน³⁸ (Sphere) ที่เป็นเขตอิสระของเอกชนในการกระทำกรใด ๆ ตามใจ สมัยครของตนเองได้เป็นแดนที่เรียกว่าแดนอิสระของเอกชน ซึ่งปลอดจากการเข้าไปแทรกแซงหรือ ยุ่งเกี่ยวโดยรัฐในเรื่องการเลือกคู่สมรสเลือกประกอบอาชีพเลือกคบค้าเป็นมิตรสหายกันหรือร่วม เป็นสมาชิกของสมาคมใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา

³⁹ แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติไม่ได้ปรากฏเฉพาะในประเทศ ตะวันตกเท่านั้น แนวความคิดของตะวันออกก็มีปรากฏมาแล้วนับแต่สมัยโบราณกาล ยกตัวอย่าง คำสอนขององค์พระสัมมาพุทธเจ้า ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ของโลก ได้เผยแพร่ ความคิดเช่นนี้ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหลายแห่งเช่น การสอนให้มนุษย์เชื่อใน

³⁷ สมยศ เชื้อไทย , ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น , หน้า 109 – 110

³⁸ แสง บุญเฉลิมวิภาส , ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย , สำนักพิมพ์ วิญญูชน พ.ศ. 2543 , หน้า 133-134

³⁹ กุลพล พลวัน , สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย , หน้า 33 - 34

เรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคล ปรากฏในการยกเลิกวรรณะ เลิกทาส การห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน โดยถือเอาวรรณะเป็นเครื่องแบ่งชนชั้นอย่างรุนแรงพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนในเลิกความคิดเรื่องวรรณะอย่างสิ้นเชิง เช่น ในสืลวิมังสชาดก (ปัจจุบันบาตชาดก สุตตันตปิฎก เล่ม 27 หน้า 175) ทรงตรัสว่า “ ชาติและวรรณะเป็นของเปล่า ศีลต่างหากที่เป็นของสูงสุด ถ้าไม่มีศีลแล้ว สุตจะไม่มีประโยชน์อะไร ” และในกัณณกัตถลสูตร (มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกัสูตรตันตปิฎก เล่ม 13 หน้า 517) ทรงตรัสว่า “ วรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์และสุตร ถ้ามีคุณธรรมแล้วก็เชื่อว่าเสมอกัน ” เรื่องความเสมอภาคนี้ปรากฏให้เห็นชัดแจ้งในพระธรรมวินัย คือ ภิกษุใดบวชก่อนจะได้รับความเคารพจากผู้บวชทีหลัง แม้ผู้บวชทีหลังจะได้เกิดในสกุลหรือวรรณะที่สูงกว่าก็ตาม หรืออย่างในกรณีเรื่องการเลิกทาส พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนเลิกทาสเสียเพราะในสมัยโบราณได้มีการนำคนมาซื้อขายเป็นทาส ถือว่าทาสไม่มีสิทธิเหมือนบุคคลอื่น ๆ บางแห่งเช่นสมัยโรมันถือว่าทาสเป็นพลเมืองชั้นสองเท่านั้น ซึ่งเป็นการเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างรุนแรง พุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้มีทาสและให้ศาสนิกชนเลิกทาส เช่น ในวินัยปิฎก เล่ม 7 หน้า 346 ทรงห้ามภิกษุมีทาสไว้ใช้ ในวินัยปิฎกเล่ม 4 หน้า 150 ทาสที่บวชมาแล้วได้รับสิทธิทั้งปวงเท่าเทียมภิกษุอื่น ซึ่งเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินั้น ถึงแม้จะปรากฏที่มาแนวคิดจากฝั่งตะวันตก แต่ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาก็ปรากฏแนวคิดดังกล่าวสอดแทรกอยู่ ซึ่งการปรากฏแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติจะปรากฏในแต่ละช่วงสมัยมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นพระราชดำริของผู้ปกครอง ปัจจัยจากการเข้ามาของตะวันตก รวมถึงสถานะทางสังคม และภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนในช่วงสมัยนั้น ว่ามีความพร้อมต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพมากน้อยอย่างไร

2.3.1.3.2 แนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (Positivism)

ขณะที่นักปราชญ์จำนวนหนึ่งได้ให้การสนับสนุนในเรื่องของกฎหมายตามธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลข้างต้น แต่ก็มีนักปราชญ์อีกจำนวนไม่น้อยที่มีแนวความคิดไปในทางขัดหรือแย้งกับกลุ่มแรก ซึ่งเราเรียกนักปราชญ์ปวโรนักกฎหมายกลุ่มนี้ว่า “ สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง เช่น⁴⁰

⁴⁰ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย , หน้า 15 - 25

John Austin เห็นว่า กฎหมายคือคำบัญชาขององค์รัฐาธิปัตย์ กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่รัฐบัญญัติขึ้น (Positive Law) เป็นหลักทั่วไปของความประพฤติ ซึ่งกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจทางการเมืองแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็จะได้รับโทษและออสตินไม่ยอมรับในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ

Bentham ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ Anarchical Fallacies ว่า “สิทธิเป็นทายาทของกฎหมายจากกฎหมายที่แท้จริงมาเป็นสิทธิที่แท้จริง แต่จากกฎหมายตามความนึกคิดหรือจากกฎหมายธรรมชาติมาเป็นสิทธิตามความนึกคิด..สิทธิตามธรรมชาตินั้นเป็นเรื่องเหลวไหลและเป็นการพูดเล่นสำนวน”

ตามความเห็นของเบนแฮม กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่รัฐบัญญัติขึ้น (Positive Law) เท่านั้นที่เป็นกฎหมายที่แท้จริง (Real law) ส่วนกฎหมายธรรมชาติไม่เป็นกฎหมายแต่อย่างใด ความคิดของเบนแฮมได้รับการสนับสนุนจากนักกฎหมายคนอื่น ๆ ที่คัดค้านเรื่องสิทธิธรรมชาติ เช่น Edmund Burke เป็นต้น Burke มีความเห็นต่างกับเบนแฮมอยู่บ้าง กล่าวคือเบนแฮมเห็นว่า การที่รัฐต่าง ๆ ประกาศรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมืองนั้นเป็นการเล่นโวหารเท่านั้นและไม่มีผลอะไรเลย ส่วน Burke นั้นเห็นว่า การพูดถึงสิทธิต่าง ๆ ของมนุษย์เท่ากับการยุงให้เกิดการปฏิวัติ เพราะมันชักนำให้คนเราคิดว่าตนมีสิทธิที่จะได้รับสิทธิต่าง ๆ ซึ่งความเป็นจริงแล้วไม่อาจมีได้เลย

การก่อตัวของแนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองในสังคมไทยนั้น ซึ่งเน้นพิจารณาธรรมชาติของกฎหมายในแง่ข้อเท็จจริง (Is) ที่ปรากฏในแง่ผลผลิตของอำนาจรัฐซึ่งแยกออกจากกันได้กับหลักคุณค่านิยม (Ought) ที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ โดยธรรมชาติ กฎหมายนั้นกฎหมายเกิดขึ้นจากองค์รัฐาธิปัตย์มิใช่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือการกำหนดของพระเจ้าหรือตัวแทนแห่งความดีงามใด ๆ ไม่ว่าจะเป็ศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ ซึ่งก็คือธรรมะและธรรมเนียมปฏิบัติแต่โบราณ ดังนั้นการดำรงอยู่ของกฎหมายจะไม่สอดคล้องกับหลักคุณค่าใด ๆ ดังที่ Austin เคยกล่าวว่า “ การดำรงอยู่ของกฎหมายเป็นอิสระเรื่องกับความถูกต้องชอบธรรมของกฎหมาย”⁴¹ ซึ่งเป็นแนวคิดที่อยู่คนละด้านกับสำนักกฎหมายธรรมชาติที่มองกฎหมายเป็นกฎหมายที่มีอยู่แล้วโดยที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและบุคคล และใช้ได้โดยไม่จำกัดสถานที่และมีลักษณะที่เหมือนกันในทุกสถานที่ด้วย ซึ่งเมื่อในแต่ละรัฐมีการพัฒนาการ

⁴¹ จรัญ โฆษณานันท์. นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547, หน้า 33

ทางด้านการเมือง สังคมและเศรษฐกิจที่มากขึ้น กฎหมายธรรมชาติเพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถปรับใช้ได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง จึงเกิดแนวการออกกฎหมายโดยรัฐาธิปัตย์ และแยกเหตุผลทางเทคนิคออกจากเหตุผลทางธรรมชาติ เพื่อให้กฎหมายสามารถบังคับใช้กับเมืองที่ใหญ่ขึ้นพร้อมกับปัญหาที่มากขึ้นเป็นเงาตามตัว ซึ่งมีพัฒนาการผ่านช่วงเวลามาเรื่อยๆ จนเป็นกฎหมายที่ได้กล่าวมาในช่วงยุคแห่งการสังเคราะห์ข้างต้น ที่เป็นยุคที่นำความคิดกฎหมายธรรมชาติมาแปรรูปเป็นกฎหมายบ้านเมือง ทำให้กฎหมายบ้านเมืองวางอยู่บนหลักการของเหตุผล หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักความเสมอภาคของมนุษย์มากขึ้น

จากกระบวนการคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการมองกฎหมายในสังคมไทยนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในลักษณะคำสั่งของรัฐาธิปัตย์โดยไม่อิงอยู่กับธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนที่ผ่านมา เป็นการมองกฎหมายคนละด้านกับสำนักกฎหมายธรรมชาติ เป็นการมองโดยแยกห่างของกฎหมายกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นการแยกห่างจากธรรมชาติในลักษณะที่ไม่ได้แยกขาดจากธรรมชาติเสียทั้งหมดแต่สัมพันธ์กับธรรมชาติในแง่หลักหรือศีลธรรมที่มีความเป็นเหตุเป็นผลโดยบริสุทธิ์ ไม่ใช่ธรรมะและความเชื่อที่แฝงด้วยเรื่องทึ่มงาย พิสูจน์ไม่ได้ เป็นการมองกฎหมายที่ยึดเฉพาะธรรมะในพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยมเท่านั้น ทำให้หลักธรรมศาสตร์ที่เป็นที่ยึดถือตั้งกฎหมายในแต่เดิม เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดอำนาจนิติบัญญัติที่อิสระและแท้จริงจากรัฐาธิปัตย์คือพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างที่ แลงการ์ด เคยกล่าวไว้ว่า “ ... ในรัชสมัยของพระองค์กฎหมายมนู เริ่มถูกยกเลิกแล้วและหนักยิ่งขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสผู้ทรงสืบราชสมบัติต่อมาบัพัญญัติในประมวลกฎหมายเก่าจำนวนมาถูกยกเลิก และมีการบัญญัติกฎหมายใหม่ตามพระราชประสงค์ (Royal Will) เข้ามาแทน ⁴² นอกจากการมองกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มองกฎหมายในลักษณะการเกิดแนวคิดของของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองในสังคมไทยนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่หลายประการ อีกทั้งเหตุและปัจจัยนั้นยังสัมพันธ์เชื่อมโยงอันกันอย่างละเอียดอ่อน นับเนื่องจากเหตุปัจจัยการคุกคามของตะวันตกต่อเอกราชของชาติ อิทธิพลของวัฒนธรรมความคิดตะวันตกที่แพร่หลายในกลุ่มชนชั้นนำอันรวมความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ อันเป็นส่วนสำคัญต่อกระบวนการปฏิรูปกฎหมายเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องของระบบกฎหมายไทยและสนับสนุนการปฏิรูปในด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชนของสังคมไทยโดยรวมในช่วงต่อมา

⁴² ร.แลงการ์ด , ประวัติศาสตร์กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง (บางลักษณะเฉพาะที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517, หน้า 65

2.3.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง

ลักษณะของสังคมไทยสมัยอดีต เมื่อมีจำนวนประชากรมากพอที่ทำให้สามารถจำแนกประเภทลำดับชั้น และสิทธิหน้าที่เฉพาะอย่างในทางสังคมได้ลักษณะของประชากรจะต้องแสดงให้เห็นถึง ระดับของการแบ่งชนชั้นทางสังคมมากพอที่จะทำให้เกิดชนชั้นทางสังคมอย่างน้อย 2 ประเภท คือ ชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง

เมื่อชนชั้นปกครอง มีจำนวนน้อยทำหน้าที่ทุกอย่างเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ผูกขาดอำนาจ ส่วนชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองประกอบด้วยคนจำนวนมากกว่า ถูกควบคุมโดยชนชั้นปกครอง ดังนั้น สิทธิเสรีภาพของผู้อยู่ใต้การปกครองจึงถูกกำหนดโดยชนชั้นปกครองโดยประโยชน์ที่ชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองได้รับคือความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต และการรุกรานจากภายนอกประเทศ

อย่างไรก็ตาม การปกครองโดยชนชั้นปกครองต้องได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง กล่าวคือ ชนชั้นปกครองต้องสร้างความเชื่อถือ ความศรัทธาในหมู่ผู้ใต้ปกครอง จะต้องทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองตระหนักถึงอำนาจที่มี ในทางตรงกันข้าม หากชนชั้นปกครองไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธาและการยอมรับในความเป็นผู้ปกครองได้แล้ว ชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองอาจถอดถอนชนชั้นปกครองจากความเป็นผู้ปกครองได้⁴³

2.3.1.4.1 ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ช่วงเวลาก่อนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยในเดือนมิถุนายน พุทธศักราช 2475 ประเทศไทยมีระบบการปกครองแบบ “รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์” อุดมการณ์ของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือหลักการและการยอมรับว่า อำนาจสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์และทรงเป็นสมมติเทพ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นทางด้านนิติบัญญัติ บริหารตุลาการซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Divine

⁴³ ทูร์ยทอง วิริยะพันธุ์ “การหมุนเวียนของชนชั้นทางการเมืองกับความรุนแรงทางการเมือง” วารสารรามคำแหง 9,1 (2526): หน้า 95

Rights) ของยุโรปในสมัยกลาง ขณะเดียวกันอำนาจของพระมหากษัตริย์ก็ได้สมบูรณ์อย่างเดียว เพราะถูกจำกัดโดยจารีตประเพณีทางการปกครอง⁴⁴

การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เจริญรุ่งเรือง และเป็นรูปแบบการปกครองของประเทศไทยนับเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุนี้เองความเคยชินกับการปกครองในระบบดังกล่าวจึงฝังแน่นอยู่ในอุปนิสัยของประชาชนชาวไทยตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ได้มีภาวะแวดล้อมภายนอกเป็นปัจจัยสนับสนุนการมีอำนาจเด็ดขาดของผู้ปกครอง ซึ่งหมายถึงองค์พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง ผลในข้อนี้ย่อมนำไปสู่ความคิดที่ต้องการได้ผู้นำที่เข้มแข็งเพื่อช่วยในการปกครองบ้านเมืองเอาไว้ ทำให้แนวโน้มเกิดขึ้นในข้อที่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของผู้นำประเทศ ลักษณะดังกล่าวนี้มีอยู่ตลอดระยะเวลาที่ประเทศยังไม่ปลดปล่อยจากศึกสงครามและความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ แม้จะมีบางที่ที่มีการแบบบิดาปกครองบุตร หรือได้นำเอาหลักเมตตามาใช้ในการปกครองบ้างก็ตาม⁴⁵

จะเห็นได้ว่าระบบการปกครองดังกล่าวส่งผลให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนจึงมีอยู่อย่างจำกัดทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของระบบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบปิด หรือทำให้สังคมเป็นสังคมแนวตั้งที่ผู้คนมีอำนาจไม่เท่าเทียมลดหลั่นเป็นขั้นๆ⁴⁶ อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและผู้ปกครองแผ่นดิน จึงเป็นไปในรูปแบบที่ประชาชนต้องยอมรับอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองแผ่นดินแต่อย่างเดียว โดยมีได้มีโอกาสเสนอความคิดแย้งหรือเสนอความคิดเห็นเป็นอย่างอื่นนับเป็นการสังคมนิยมที่ถือว่าอำนาจปกครองนั้นเป็นของผู้ปกครองหรือ “ท่านหลวง” แต่ฝ่ายเดียว ประชาชนเป็นเพียงข้าแผ่นดินที่ไม่มีส่วนร่วมในการปกครองเป็นแต่เพียงผู้รับการปกครองที่ผู้ปกครองจะบัญชาเขาเท่านั้น การกำหนดสิทธิเสรีภาพจึงเป็นเรื่องที่ผู้ปกครองประเทศในขณะนั้นจะเป็นผู้หยิบยื่นให้⁴⁷

⁴⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “การแสวงหา”ระบบเศรษฐกิจใหม่” ในช่วงทศวรรษภายหลังการเปลี่ยนแปลงเดือนมิถุนายน 2475” *จดหมายข่าวสังคมศาสตร์* 11 ,4 (พฤษภาคม – กรกฎาคม 2532): หน้า 78

⁴⁵ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ , *การปฏิวัติ 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2528 หน้า 165 – 166

⁴⁶ จรัญ โฆษณานันท์ , *สิทธิมนุษยชน ไร้พรมแดน : ปรัชญากฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม* , หน้า 13

2.3.1.4.2 ลัทธิเทวราชา-ธรรมราชา

แนวคิดเกี่ยวกับลัทธิเทวราชาซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ปรากฏในประเทศไทยนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สาระสำคัญของแนวความคิดนี้ กษัตริย์เปรียบเทียบกับเทพ เรียกได้ว่าเป็นองค์สมมติเทวราชจึงต้องมีระเบียบประเพณี และพิธีการต่างๆ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีถวายคำสั่งของพระมหากษัตริย์จึงเรียกว่า “โองการ” มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่นกฎหมายเพราะถือเป็นคำสั่งของเทพมีภาษาที่ใช้เฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ เรียกว่า ราชาศัพท์⁴⁸

แนวคิดดังกล่าวยังคงมีอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีในปีพุทธศักราช 2325 พระองค์ทรงย้ายเมืองหลวงจากธนบุรีมายังกรุงเทพมหานคร สำหรับรูปแบบในการบริหารบ้านเมืองนั้นได้แบบอย่างมาจากอยุธยา แนวความคิดธรรมราชาได้ถูกนำมาเน้นเป็นหลักในการปกครองประเทศมากกว่าแนวความคิดอื่นๆ เช่นแนวความคิดเทวราชา แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมราชานี้ถือคติที่ผู้ปกครองต้องทรงไว้ ซึ่งความรู้ในของพระพุทธศาสนาและประเพณีธรรม สำหรับผู้ปกครองเพื่อสร้างบารมีให้กับตัวผู้ปกครองเอง⁴⁹

ธรรมราชาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุด สืบเนื่องมาจากพระธรรมศาสตร์ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากมอญ โดยรูปศัพท์แปลว่า พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรง

⁴⁷ นรนิติ เศรษฐบุตร , การมีส่วนร่วมทางการเมือง ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทยหน่วย 8 – 15 , พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา , 2528) หน้า 904

⁴⁸ จุฑา สุภาพและรุ่งพงษ์ ชัยนาม , “สถาบันกษัตริย์” ในเอกสารประกอบคำบรรยายชุดวิชา สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทยหน่วย 8 – 15 , พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา , 2528, หน้า 509

⁴⁹ สมบูรณ์ สุขสำราญ , “พุทธศาสนากับการเมืองไทย” , ในเอกสารสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วย 1-7, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา 2533), หน้า 157

ธรรมและทรงปกครองโดยธรรมมีจุดหมายเพื่อให้คนในรัฐยึดถือธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และเป็นจุดหมายของชีวิตแต่ด้วยเหตุที่มีส่วน “การปกครองโดยธรรม”⁵⁰ อยู่ด้วย คำว่าธรรมราชาจึงอาจจะหมายถึง การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปกครอง นอกเหนือจากการมีหลักธรรมของคนทั่วไป ซึ่งเป็นเครื่องควบคุมตรวจสอบการใช้พระราชอำนาจมิให้ผิดทำนองคลองธรรมอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองที่สำคัญได้แก่

ก. หลักทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของผู้ปกครอง 10 ประการ ที่ควบคุมความประพฤติของพระมหากษัตริย์โดยตรง ผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ให้ผู้นายอมรับนับถือก็ต้องประพฤติทศพิธราชธรรมจึงมีอำนาจความชอบธรรมและบุญบารมี ที่จะดำรงสถานภาพได้โดยควร ยึดถือปฏิบัติ ประกอบด้วย⁵¹

- ทาน คือ การให้ปันช่วยประชา บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองด้วยการอุทิศตนแก่งานเพื่อความกินดีอยู่ดี ความมั่นคงปลอดภัย และความก้าวหน้าของผู้อยู่ใต้การปกครอง

- ศีล คือ การรักษาความสุจริต เป็นตัวอย่างของความดีงาม ทั้งด้านความประพฤติและการปฏิบัติ และเป็นที่เคารพนับถือแก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง

- บริจาคะ คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของประชาชน

- อหิงสา คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรงมีความซื่อสัตย์ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง

⁵⁰ ปรีชา ช่างขวัญเย็น , ธรรมรัฐ – ธรรมราชา , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2542) , หน้า 200

⁵¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ , เสรี พงศ์พิศ และ อารง สุทธศาสตร์ , “ ศาสนากับการเมืองไทย ” ใน เอกสารการสนธิวิชา พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย หน่วย 1-7 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา , 2531) หน้า 381

- ตบะ คือ ความมั่นคงในด้านจิตใจไม่หลงไหลมัวเมาในกิเลสตัณหา ไม่หมกมุ่นในสิ่งที่เข้ายวน มุ่งมั่นทำความเพียรเพื่อกระทำกิจให้สมบูรณ์
- มัททวะ คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีงามอ่อนโยนเข้ากับบุคคลอื่นผู้อยู่ใต้การปกครองได้โดยยังสามารถคงความน่ายำเกรงไว้ได้
- อักโกธะ คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรงมีความซื่อสัตย์ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง

แม้เนื้อหาของทศพิธราชธรรม จะมีลักษณะเป็นจริยธรรมของผู้ปกครองแต่ละคนแต่หลักธรรมดังกล่าว ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ควบคุมการใช้อำนาจของผู้ปกครองนอกจากหลักทศพิธราชธรรมแล้วยังมีหลักธรรมอื่นสำหรับผู้ปกครองควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

ข. จักรวรรดิวัตร 12 คือ ธรรมของผู้ปกครองที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ได้แก่⁵²

- (1) สงเคราะห์ชนภายในและพลกายกองทหาร (2) สงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลาย (3) สงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ ผู้ตามเสด็จเป็นราชบริพาร (4) คุ่มครองพราหมณ์และคฤบดีทั้งหลาย (5) คุ่มครองชาวราษฎร์พื้นเมืองทั้งหลาย (6) คุ่มครองเหล่าสมณพราหมณ์ (7) คุ่มครองเนืองนที่เอาไว้สืบพันธุ์ (8) ห้ามปรามมิให้มีการประทุติการอันผิดธรรม (9) ทำนุบำรุงผู้ขัดสนไร้ทรัพย์ (10) เข้าไปหาและสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณพราหมณ์ (11) เว้นความกำหนัดในกามโดยอาการที่ไม่เป็นธรรม (12) เว้นโลกถลาไม่เลือกไม่ควร

ค. ราชสังคหวัตถุ 4 คือ ธรรม 4 ประการที่ผู้ปกครองควรพึงปฏิบัติ ได้แก่⁵³

- (1) สัสเมธ ได้แก่ความสามารถในนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์ (2) บุริสเมธะ ความสามารถในการบำรุงและส่งเสริมคนดีมีความสามารถในราชการ (3) สัมมาปาสะส่งเสริมอาชีพที่สุจริตแก่ประชาชน (4) วาขเปยยะ รู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะ มีเหตุผลและเป็นประโยชน์

⁵² พระราช รมณี (ประยูรท ษยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2528) หน้า 300-301 อ้างถึงใน นรี ภวาทานันท์ “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา ศึกษาจาก นักคิดและพระไตรปิฎก” หน้า 70-71

⁵³ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก , หน้า 83

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองดังกล่าวไม่ว่าจะเป็น ทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ 4 ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องการ รับรองสิทธิเสรีภาพได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองกล่าวคือถึงแม้ พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด (Absolute Monarchy) โดยปราศจากการทัดทาน ต่อรองจากประชาชนหรือกลุ่มอิทธิพลในสังคม แต่พระองค์ยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของหลักธรรม ดังกล่าวเพื่อป้องกัน การใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ปกครองอันจะนำมาสู่การลดทอนสิทธิ เสรีภาพของประชาชน ถึงแม้จะมีได้มีสภาพบังคับให้พระองค์ต้องปฏิบัติตาม แต่ก็ถือเป็นหน้าที่ที่ ถือตามกันมาว่าต้องปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าว มิฉะนั้นแล้วก็จะมีผู้ที่ทักท้วงว่าเป็นต้นเหตุให้เกิด วิกฤติซ้ำซากหนักหน่วง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดู หรืออาจเกิดจลาจล กบฏจวนถึงกับมีผู้ยกเป็น เหตุซึ่งราชสมบัติ ล้มล้างราชบัลลังก์ได้ การอ้างว่าเพราะกษัตริย์องค์เดิมไม่อยู่ในธรรมจึงต้องล้ม ล้างราชบัลลังก์เป็นการอ้างความชอบธรรมเพื่อเข้าสู่อำนาจให้ดูน่าเชื่อถือ และสมเหตุสมผลได้รับ ศรัทธาจากประชาชนทำนองเดียวกับที่สมัยหลังๆ มักอ้างว่า “ด้วยเหตุผลปรากฏเป็นที่แน่ชัดว่า ความมั่นคงของชาติถูกคุกคาม” เพราะฉะนั้นจึงเข้ายึดอำนาจรัฐ⁵⁴ แต่ในทำนองตรงกันข้าม ถ้า หากพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและปกครองบ้านเมืองให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็น สุขได้ ผู้คนก็นึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ สร้างบุญสร้างกุศลถวายให้เพื่อจะได้ทรงมีพระชนมชีพ ยาวนาน⁵⁵

ข้อสังเกตแนวคิดรูปแบบการบริหารบ้านเมืองแต่ดั้งเดิมเป็นแนวคิดธรรม ราชา และแนวคิดเทวราชาทั้งสองแนวความคิดนี้มีความเหมือนกันคือ พระมหากษัตริย์เป็นผู้มี อำนาจสูงสุดในราชอาณาจักรเป็นเจ้าของชีวิตที่กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างเป็นลัทธิที่อ้างว่า พระมหากษัตริย์มีความชอบธรรมที่จะปกครองประเทศเพราะได้รับอำนาจมาจากพระเจ้า (Devine Right of King) แต่แตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย คือ ธรรมราชาเน้นบทบาทของ พระมหากษัตริย์ทางด้านศาสนาพุทธ มากกว่าขณะที่เทวสิทธิ์หรือเทวราชาจะเน้นบทบาทของ

⁵⁴ วิชาญ เครื่องงาม , “ สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ” , ใน สิทธิมนุษยชน! สิทธิหรือหน้าที่ในประเทศไทยปัจจุบัน , วิมลศรี ชำนาญเวช และ วิจิต มั่นตราภรณ์ ,บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535) หน้า 30

⁵⁵ สรีจักร วัลลิโกดม , กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อในสังคมไทย , พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , มีนาคม 2545) , หน้า 34

กษัตริย์ในด้านอำนาจราชศักดิ์ และมีอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์มาก⁵⁶ อย่างไรก็ตาม แนวคิด ธรรมราชาแม้จะเป็นสิ่งที่เกิดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (แม้กษัตริย์ที่มีฐานะเป็นเทวราชา (สมมติเทพ) ก็ต้องเป็นธรรมราชาด้วยในขณะเดียวกัน) แต่ก็เป็นแนวคิดที่สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้ในทุกระบอบการปกครอง เพราะเจตนารมณ์ในการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบใด ล้วนแต่ต้องการผู้ที่มีธรรมในการปกครองทั้งสิ้น ซึ่งเป็นเจตนารมณ์เดียวกันกับ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีธรรมราชาเป็นผู้ปกครอง⁵⁷ ดังนั้นจึงทำให้พระราชสถานะของ พระมหากษัตริย์ไทยเป็นอย่างไรที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสรุปไว้ว่า

“อนึ่ง พระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏใน กฎหมายอันหนึ่งอันใดด้วยเหตุที่ถือว่าเป็นล้นพ้นไม่มีข้อใดสิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับ ขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความที่เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติกการอันใดก็ต้องเป็นไป ตามทางที่สมควรและที่เป็นยุติธรรม”⁵⁸

2.3.1.4.3 ระบบอุปถัมภ์ค้ำชู

สภาพสังคมไทยจะเห็นได้ว่าเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่าง ระหว่างฐานะสูงต่ำในสังคม เป็นระบบที่ประชาชนมีความสัมพันธ์กันในแนวตั้งที่ปราศจากความ เท่าเทียมกัน ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมก็ตาม อีกทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะตำแหน่งสูงกว่า และผู้ถูกอุปถัมภ์ ที่มีฐานะต่ำกว่าซึ่งนับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการจัดระเบียบทางสังคม⁵⁹

⁵⁶ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล , ผลกระทบแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2369 – 2454 , พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พาสโก ,2522) หน้า 15

⁵⁷ ปรีชา ช้างขวัญยืน , ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก , หน้า 208

⁵⁸ พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย อ้างถึงใน บวรศักดิ์ อุวรรณ โณ , กฎหมายมหาชนเล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน - เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม ธันวาคม พ.ศ. 2538) หน้า 154

⁵⁹ ไบรด์ดูรายละเอียดใน อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ , ระบบอุปถัมภ์ , พิมพ์ครั้งที่ 3 , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543) หน้า 1- 4

ดังจะเห็นได้จาก ความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยภายใต้ระบบเจ้าขุนมูลนายกับฐานันดรไพร่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายแรกคือ เจ้าขุนมูลนายซึ่งมีฐานะเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ข้าทาสบริวาร (ไพร่ ทาส) พวกไพร่กับทาสถูกจัดให้ขึ้นกับเจ้านาย โดยการสักเลก พวกไพร่จะเป็นผู้หาของกำนัลมาให้เจ้านาย ถือได้ว่าพวกไพร่เป็นแหล่งที่มาของรายได้ของเจ้านาย ถ้าเจ้านายไม่บีบบังคับไพร่ของตนแต่ปล่อยให้ไพร่เลี้ยงชีพได้ตามสบายแล้ว พวกไพร่จะให้ของกำนัลแก่นายมากมายนับไม่ถ้วน⁶⁰ ในขณะเดียวกันผู้เป็นเจ้านายจะเป็นผู้คอยให้ความคุ้มครองช่วยเหลือและเป็นผู้ระงับกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในระหว่งพวกไพร่ด้วยตนเอง ซึ่งมีลักษณะของระบบการพึ่งพาอาศัยระหว่างบุคคลที่มีฐานะแตกต่างกันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผู้ให้คำจำกัดความว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ แต่อยู่ในฐานะที่ผู้หนึ่งเป็นผู้อยู่เหนือกว่าอีกผู้หนึ่ง คำอธิบายที่อาจดีที่สุดก็คือ “ความเป็นมิตรโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีฐานะที่ต่ำกว่า” ความเป็นมิตรในที่นี้จึงหมายถึง “การอาศัยความเป็นมิตรเป็นเครื่องมือเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง” เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีการแสวงหาทรัพยากรเป็นสำคัญทรัพยากรนี้อาจเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรในสังคมก็ได้ ไปร่ต้องการนายให้ความคุ้มครองตนให้พ้นเงื้อมมือของข้าราชการที่เป็นขุนนางอื่นๆ เนื่องจากในขณะนั้น บ้านเมืองไม่มีกองตำรวจ อำนาจการจับกุมจึงตกอยู่แก่ข้าราชการทั้งหมดที่เป็นขุนนาง ไปร่ที่ไม่มีนายอาจถูกจับ เพราะเป็นการละเมิดกฎหมายในข้อที่มีได้จดทะเบียนขึ้นอยู่กับนายผู้ใดเลย นอกจากนี้ นายทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เชื่อมโยงระหว่างไพร่และหลวงเท่านั้น เพราะการที่ไพร่จะเข้าถึงศาลยุติธรรมได้จะต้องผ่านนายและการร้องทุกข์ของไพร่ต่อหลวงจะกระทำได้ก็โดยผ่านทางนายเท่านั้น ถ้าไม่มีนายไพร่ก็ไม่สามารถอยู่ได้⁶¹ โดยจากรูปแบบการอิงกับระบบอุปถัมภ์นี้ซึ่งอยู่สอดแทรกในสังคมไทยอย่างแนบแน่น ทำให้ผู้อยู่ได้ปกครองจะพยายามเอาใจผู้ปกครอง เพื่อให้ได้มาซึ่งอภิสิทธิ์เหนือบุคคลอื่น อันเป็นผลกระทบในแง่ลบต่อการให้ความเป็นกลางในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เมื่อผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันในระบบอุปถัมภ์ยังเกิดขึ้นอยู่ ความเสมอภาคในสังคมไทยย่อมไม่สามารถเกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นปัญหาอันมีผลกระทบจากอดีตจนถึงในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁰ Pallegoix , Jean Baptiste Description du Royale thai au Siam , Vois Paris : :a Mission De Siam 1854 p 298 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์ และจรรยา เศรษฐบุตร (เรียบเรียง) , “ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ” ในระบบอุปถัมภ์ , หน้า 157

⁶¹ อคิน รพีพัฒน์ , มรว. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 – พ.ศ. 2416) , (โรงพิมพ์พิมพ์เกษศ , พ.ศ. 2518) หน้า 175-177

2.3.1.4.4 ระบบศักดินา

ศักดินา คือ การถือเอาศักดิ์ (ที่ดิน) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสิทธิหน้าที่ระหว่างบุคคลในสังคม ลักษณะการถือครองที่ดินย่อมเป็นไปตามสถานะความรับผิดชอบของบุคคลในสังคม โดยในขณะนั้นระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยังไม่เกิดขึ้น

ระบบศักดินา ก่อให้เกิดชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง กล่าวคือ ชนชั้นปกครองที่มีศักดินา ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเป็นข้าราชการประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ ที่มีความแตกต่างทั่วไปทั้งฐานะ และชาติกำเนิด ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครอง ได้แก่ ไพร่และทาส ซึ่งมีประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า ผู้ถือศักดินาจำนวนนั้น จะมีไพร่ได้บังคับบัญชาเท่าใดโดยพระมหากษัตริย์ทรงมีศักดินานับไม่ถ้วน และพระองค์ทรงแจกจ่ายผู้คนที่อยู่ใต้การปกครองแตกต่างกันตามตำแหน่งที่กำหนดไว้ในระบบศักดินาประเภทของคนที่ถือศักดินาเกิน 400 ไร่ ถือว่าเป็น “นาย” ซึ่งรวมเอาเจ้านายและพวกขุนนาง ส่วนพวกที่มีศักดินาต่ำกว่า 400 ไร่ถือเป็นพวกไพร่ซึ่งต้องลงทေးเบียดอยู่ในสังกัดของนาย⁶² และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นตามระบบศักดินา เห็นได้ว่าระบบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นอย่างแท้จริง กล่าวคือ ชนชั้นปกครองมักจะอาศัยอำนาจแสวงหาผลประโยชน์ด้วยวิธีการขูดรีดประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง อีกนัยหนึ่ง ทำให้เกิดชนชั้นผู้ได้เปรียบและชนชั้นผู้เสียเปรียบในสังคมถึงแม้ว่าสถานะภาพของบุคคลตามระบบศักดินาจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความสามารถหรือความประพฤติหรือไม่ดีของบุคคลนั้นๆ ซึ่งจะส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของศักดินาได้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก กฎหมายอาจกำหนดหลักเกณฑ์ไว้แต่เจ้าขุนมูลนายเป็นผู้ควบคุมไพร่การปกป้องผลประโยชน์ของมูลนาย จึงเป็นเรื่องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ดังนั้น ในระดับชนชั้นปกครองก็อาจสามารถเลื่อนฐานะขึ้นลงได้เช่นเดิม ส่วนไพร่และทาสนั้นไพร่อาจกลายเป็นทาสและทาสก็อาจกลายเป็นไพร่ได้ โดยทางปฏิบัติแล้วย่อมทำได้ง่ายกว่าการเลื่อนฐานะข้ามระหว่างชนชั้น⁶³

⁶² อคิน รพีพัฒน์, มรว . ระบบอุปถัมภ์กับสังคมไทย . ในการประชุมวิชาการครั้งที่ 5 ประชาธิปไตยกับการบรรเทาความยากจน (Democracy And Poverty Alleviation) หน้า 7 . 15-17 พฤศจิกายน 2546 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก

⁶³ ณรงค์ พ่วงพิศ , ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย , (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , (ม.ป.ป.) หน้า 6

อิทธิพลของระบบศักดินาที่สำคัญ คือ อุดหนุนเทิดทูนความเชื่อเรื่องเจ้าชีวิตหรือความยึดถือในชาติกำเนิดของขุนนางผู้ใหญ่เหนือสามัญชนทั่วไป มีผลอย่างมากต่อการเหนี่ยวรั้งไม่ให้เกิดการเติบโตของความคิดความสำนึก ในด้านคุณค่าที่เสมอภาคกันของปัจเจกบุคคลหรือสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ที่ไม่ขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งการถูกล่อหลอมมานับเป็นร้อยละ ๖๐ ในระบบศักดินา ทำให้โดยพื้นฐานแล้วคนไทยมีแนวโน้มของการอ่อนน้อมต่อผู้ปกครองมากกว่าที่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพทางแพ่งหรือทางการเมืองของตนอย่างจริงจัง⁶⁴

จะเห็นได้ว่า ระบบศักดินานี้เป็นภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมถูกกำหนดโดยการใช้ศักดินาเป็นเกณฑ์ในการวัด สถานะ ยศถาบรรดาศักดิ์สูงต่ำของชนชั้นในสังคมฐานะของชนชั้นปกครอง ที่เรียกว่าเจ้าของที่ดินมักมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากที่ดินซึ่งอาจอยู่ในรูปเงินหรือสิ่งของ ที่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิต ในขณะเดียวกัน ชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครองที่เรียกว่าข้าที่ดินนั้นถูกจัดแบ่งให้เป็นผู้มีฐานะเป็นเพียงแรงงานต่ำต้อย ผู้อยู่ใต้การปกครองไม่มีสิทธิในการปกครองเลย และถ้ารวมกลุ่มกันเรียกร้องถูกหาว่าเป็นกบฏและโดนปราบปรามอย่างทารุณ⁶⁵ สิทธิเสรีภาพของคนเหล่านี้จึงมีอยู่อย่างจำกัด

2.3.2 รูปแบบของการรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทย

การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 – 7 จะมีรูปแบบการรับรองสิทธิเสรีภาพที่กระจัดกระจายในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ โดยในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 5 นั้นกฎหมายตราสามดวงจะเป็นบทกฎหมายหลักในการปกครองคนในประเทศ และการรับรองสิทธิเสรีภาพจะสอดแทรกอยู่ในบทอัยการต่าง ๆ อันจะมีลักษณะที่ไม่ใช่การบัญญัติโดยแท้ พระมหากษัตริย์จะไม่มีอำนาจบัญญัติกฎหมายอย่างแท้จริง หากมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายหรือเปลี่ยนแปลงต้องอิงกับพระธรรมศาสตร์ โดยส่วนใหญ่นอกจากการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ระบุ

⁶⁴ จรัญ โงษณนนท์ , กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทยเส้นขนานจาก 2475 – ปัจจุบัน , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส)2528) , หน้า 57

⁶⁵ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล , ไท-ทาส การศึกษาปัญหาความหมายของเสรีภาพ สำหรับคนสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์ , 2544) หน้า 43

ในกฎหมายตราสามดวง การบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมจะอยู่ในรูปประกาศต่าง ๆ โดยพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ใช้ราชวินิจฉัยในการตราประกาศต่าง ๆ จนก้าวมาสู่ช่วงรัชกาลที่ 5 เริ่มมีแนวคิดกฎหมายบ้านเมือง (Positivism) ซึ่งทำให้แยกบทกฎหมายออกจากหลักธรรมชาติดั้งเดิมชัดเจน มีลักษณะกฎหมายที่เป็นทางเทคนิคมากขึ้นไม่อิงกับความเชื่อหรือศาสนาแต่อย่างใด มีการพัฒนาในการจัดทำประมวลกฎหมายมาใช้ในประเทศมาเป็นกฎหมายหลักแทนกฎหมายตราสามดวง ประกอบกับบทบัญญัติ ประกาศต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ยังคงเป็นผู้มีอำนาจในการตราเพื่อปรับใช้กับข้อเท็จจริงในสังคม โดยตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานอกบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษร การรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวไทยนั้นยังได้รับการรับรองดูแลจากพระราชกรณียกิจและพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ชาวไทยของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่ตลอด ซึ่งทำให้เห็นว่าการรับรองสิทธิเสรีภาพทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร จะขึ้นอยู่กับพระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์ถึงความเหมาะสมภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นหลัก โดยรูปแบบรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7 พอจะแบ่งรูปแบบการรับรองสิทธิเสรีภาพได้ดังนี้

2.3.2.1 รูปแบบลายลักษณ์อักษร

2.3.2.1.1 กฎหมายตราสามดวง

สมัยแห่งสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นว่าเหตุบ้านการเมืองที่วุ่นวายนั้นได้คลี่คลายลง ประจวบกับเป็นเวลาที่ต้องหันมาทำนุบำรุงประเทศในด้านการปกครองเสียที สิ่งสำคัญเป็นอย่างแรกคือการรวบรวมตัวบทกฎหมายขึ้นให้เป็นหมวดหมู่ พร้อมกับชำระกฎหมายเสียใหม่ให้เกิดความยุติธรรม เพราะกฎหมายต่าง ๆ ที่นำเอาของกรุงศรีอยุธยามาใช้นั้น บางครั้งก็เกิดความสับสนไม่เป็นธรรมดังพระบรมราชโองการที่ตรัสว่า⁶⁶

“ พระมหากษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้น อาศัยซึ่งโบราณราชนิติกฎหมาย พระอัยการอันกษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ได้เป็นบรรทัดฐาน จึงพิพากษตราสืบเนื่องความราษฎรได้โดยยุติธรรมและพระราชกำหนดบทอัยการนั้นก็พินเพื่ออนวิปริตผิดซ้ำต่างกันเป็นอันมาก ด้วยตนอันโลกหลงหาความละเอียดแก่บาปมิได้ ดัดแปลงแต่งความชอบใจไว้ พิพากษาให้เสียยุติธรรม

⁶⁶ พระยานิติศาสตร์ไพศาล, “ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย” (พระนคร โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2501) หน้า 99

สำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดข้าทูลละอองธุลีพระบาทที่มีสติปัญญา ฝ่ายอาลักษณ์ 4 ฝ่าย ลูกขุน 3 ฝ่าย ราชบัณฑิต 4 รวม 11 คน ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการ อันมีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์เป็นต้นไป “

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความถูกต้องในเนื้อความ และให้เกิดความซ้ำซ้อนสับสน และให้พระมหากษัตริย์ภายใต้ทรงใช้ และเมื่อชำระเสร็จจึงขึ้นตามฉบับหลวงที่ตกทอดมานั้น เมื่อปี พ.ศ.2348 โปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์ชุบเส้นหมึกสามฉบับ ไว้ห้องเครื่องหนึ่งฉบับ ไว้หอหลวงหนึ่งฉบับ ไว้ ณ สนวนหลวงสำหรับลูกขุนฉบับหนึ่ง ปิดตรา พระราชสีห์ พระคชสีห์ บัวแก้วเป็นสำคัญ

1. **ตราราชสีห์** เป็นสัตว์ในวรรณคดีไทย เป็นตราประจำตำแหน่ง สมุหนายก ต่อมาเป็นตราของกระทรวงมหาดไทย

2. **ตราคชสีห์** เป็นสัตว์ในวรรณคดีไทย เช่นกัน ต่างจากราชสีห์ที่มิงวง ตรงกับคำว่า “คช” ซึ่งแปลว่า ช้าง เป็นตราประจำตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ต่อมาเป็นตราของกระทรวงกลาโหม

3. **ตราบัวแก้ว** คือเทวดาถือดอกบัวเป็นตราประจำตำแหน่งเจ้าบตี ต่อมาเป็นตราของกระทรวงต่างประเทศ

สาเหตุที่ประทับตราทั้งสามก็เพื่อกันการปลอมแปลงและยืนยันความแท้จริง เมื่อจะมีการอ้างอิงหรือนำกฎหมายดังกล่าวไปใช้

กฎหมายตราสามดวงที่ได้ชำระขึ้นใหม่นี้ ประกอบด้วยพระธรรมศาสตร์ สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งภาษาบาลีเรียกว่า “ธรรมสังคัม” อันได้แก่หลักนิติธรรมเดิม ซึ่งแปลมาจาก คัมภีร์ธรรมศาสตร์ภาษามอญ และพระราชศาสตร์ หรือ “ราชสังคัม” กล่าวคือพระราชวินิจฉัยและพระราชโองการ อันเป็นพระราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงใช้ให้ถูกต้องตรงกับหลักความยุติธรรม ทั้งพระธรรมศาสตร์และราชศาสตร์นี้ จะต้องคอยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันให้เกิดความบริบูรณ์ขึ้น แม้พระธรรมศาสตร์จะอยู่ในฐานะที่สูงกว่าและเป็นรากฐานแห่งการอ้างอิงของราชศาสตร์ แต่ลำพังตัวหนังสือเฉยๆ หากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงสนพระทัยเป็นพระราชธุระให้

บทบัญญัติในพระธรรมศาสตร์ได้รับการเคารพปฏิบัติ โดยวิธีการต่างๆที่จะอยู่ในพระราชอำนาจแล้ว พระธรรมศาสตร์ก็จะอยู่ในฐานะเป็นเพียงกฎหมายแต่ในนามเท่านั้น

ลักษณะและความสำคัญของกฎหมายตราสามดวง

1. กฎหมายตราสามดวงมีลักษณะเป็นกฎหมายของนักกฎหมาย กล่าวคือ กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ของกฎหมายตราสามดวงโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นพระธรรมศาสตร์ เป็นกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะทั่วไปและมีฐานะสูงกว่าจารีตประเพณี กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการใช้เหตุผลปรุงแต่งของนักนิติศาสตร์อินเดีย และได้รับการสืบทอด พัฒนา ต่อมาโดยนักนิติศาสตร์มอญและไทยตามลำดับ

2. กฎหมายตราสามดวงมีลักษณะที่กฎหมายธรรมชาติโดยที่กฎหมายตราสามดวงได้แสดงไว้ในนิทานต้นเรื่องพระธรรมศาสตร์ว่า คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้มีการจารึกไว้ในกำแพงจักรวาล ซึ่งพระมโนสารฤาษีได้เหาะไปพบเข้าและจดจำนำมาเขียนไว้ ดังนั้นพระธรรมศาสตร์จึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นกฎหมายที่ไม่เปลี่ยนแปลงชั่ววันจันทร์ มนุษย์ไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายชนิดนี้ได้

3. ไม่มีการนิติบัญญัติโดยแท้ ตามที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง พระมหากษัตริย์มิได้มีอำนาจบัญญัติกฎหมายอย่างแท้จริง พระองค์มีพระราชภาระในการดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร โดยอาศัยบทกฎหมายที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงเป็นสำคัญ หากมีความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายใหม่หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่มีอยู่เดิม ก็จะต้องคำนึงถึงหลักที่มีอยู่ในพระธรรมศาสตร์

4. ความนับถือตัวบทกฎหมาย จากคดีอ้าแดงป้อมฟ้องหย่านายบุญศรี ช่างเหล็กหลวงที่ปรากฏอยู่ในประกาศพระราชปรารภมีข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่งว่า ลูกขุนที่พิจารณาพิพากษาคดีนี้ได้พิจารณาพิพากษาไปตามตัวบทกฎหมายที่ว่า "ชายหาผิดมิได้ หญิงขอหย่า ท่านว่าเป็นหญิงหย่าชายหย่าได้" โดยเคร่งครัด และแม้พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 จะทรงเห็นว่าเป็นบทกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม แต่เมื่อลูกขุนได้พิจารณาพิพากษาคดีนี้ไปตามตัวบทกฎหมายดังกล่าวก็สามารถคุ้มครองป้องกันลูกขุนจากความรับผิดชอบในผลแห่งคดีที่ไม่เป็นธรรมนั้นได้ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ได้แต่ทรงแก้ไขคำพิพากษาในคดีนี้ให้ถูกต้องเป็นธรรมขึ้น และทรงโปรดเกล้าให้มีการชำระสะสางตัวบทกฎหมายให้ถูกต้องดุจดั่งเดิมเท่านั้น

5. ไม่ใช่ประมวลกฎหมายที่มีเนื้อหาครอบคลุมทุกด้าน กฎหมายตราสามดวงอาจถือได้ว่าเป็นประมวลกฎหมาย แต่ก็ยังเป็นกระบวนกฎหมายแบบเก่าซึ่งเป็นที่รวมของกฎหมายที่ปรุงแต่งโดยนักกฎหมายและจารีตประเพณีที่สำคัญเท่านั้น แตกต่างจากประมวลกฎหมายแบบใหม่ที่มีบทกฎหมายซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมชีวิตสังคมทุกด้าน

6. กฎหมายเป็นคู่มือในการซื้อขายตัดสินคดี กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาพิพากษาคดี และใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีหลัก ไม่ใช่กฎหมายที่เขียนขึ้นในลักษณะตำรากฎหมาย จึงเป็นคู่มือของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ใช่ตำราที่บุคคลทั่วไปจะร่ำเรียนได้⁶⁷

กฎหมายตราสามดวงที่หมอบรัดเลย์พิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2405-6 นั้น ได้เติมกฎหมายโจรห้าเส้น อันเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในรัชกาลที่ 3 ลงไปด้วย ทำให้มีผู้เข้าใจผิดว่ากฎหมายตราสามดวงมี 30 ลักษณะ ที่จริงมีเพียง 29 ลักษณะเท่านั้น กฎหมายตราสามดวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมและชำระขึ้นในครั้งนี้ได้ใช้เป็นหลักสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีสืบต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับเป็นเวลากว่า 100 ปี จนกระทั่งมีการปฏิรูปกฎหมายและการศาลตามแบบประเทศตะวันตกในรัชกาลที่ 5 กฎหมายตราสามดวงจึงได้เลิกใช้ หลังจากมีกฎหมายตราสามดวงแล้วกฎหมายที่จะตราใช้อีกจึงมีเพียงเล็กน้อยส่วนมากเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อแก้ปัญหาแต่ละเรื่องที่เกิดขึ้นเท่านั้น เช่น ในสมัยพระพุทธรอดฟ้าจุฬาโลก มีกฎหมายออกมาเพียงฉบับเดียว คือพระราชบัญญัติบ่อนเบี้ยจุลศักราช 1156 และในรัชกาลต่อมา กฎหมายตราสามดวงยังใช้บังคับได้ผลคืออยู่จึงมีเพียงกฎหมายที่ตราขึ้นใช้บังคับเฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้นในรัชกาลเท่านั้น เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ตราพระราชกำหนดเพิ่มเติมขึ้นอีก เช่น “พระราชกำหนดศักราชที่ 2” “พระราชกำหนดห้ามมิให้สูบและซื้อฝิ่น” และ “กฎหมายโจรห้าเส้น” เป็นต้น

กฎหมายตราสามดวงถือเป็นประมวลกฎหมายอันเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ปกครองประเทศ โดยยึดหลักกฎหมายหลักจากสมัยอยุธยาอันมีลักษณะโดยในกฎหมายตราสามดวงนั้นจะมีลักษณะเป็นระบบพอสมควร คือ มีการแบ่งแยกบทกฎหมายที่เป็นหลักเดิมกับ

⁶⁷ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 122-126

กฎหมายสืบเนื่องต่อมา เฉพาะในส่วนที่เป็นมุลคดียังได้แบ่งแยกออกเป็นมุลคดีแห่งผู้พิพากษา และตระลาการ 10 ประการ และ มุลคดีวิวาท 29 ประการ ซึ่งเค้าของการแยกกฎหมายบัญญัติ ออกจากกฎหมายสารบัญญัติ⁶⁸ แต่จะไม่มีเนื้อหาครอบคลุมทุกด้านเนื่องจากเป็นประมวล กฎหมายแบบเก่าซึ่งเป็นที่รวบรวมของบทกฎหมายที่ปรุงแต่งโดยนักกฎหมายและจารีตประเพณีที่ สำคัญเท่านั้น แตกต่างจากประมวลกฎหมายแบบใหม่ที่มีเนื้อหาครอบคลุมชีวิตสังคมทุก ๆ ด้าน ในส่วนการรับรองสิทธิเสรีภาพนั้นก็เช่นกันมีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิเสรีภาพกระจายไปในส่วนต่างๆ ไม่เป็นระบบและอยู่ภายใต้ระบบศักดินา โดยการรับรองสิทธิเสรีภาพจะให้การรับรองโดยเป็นไป ตามชนชั้นในระบบศักดินา และหากพิจารณาลักษณะของกฎหมายตราสามดวง จะเห็นได้ว่าบ่ง บอถึงความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างสถาบันการปกครองประเภทต่าง ๆ บ่งบอกถึง ความสัมพันธ์ของรัฐกับประชาชนตลอดจนสะท้อนปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นภายใต้การ ปกครองแบบดั้งเดิม กฎหมายฉบับดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของฐานะบุคคลในสังคม ตามจำนวนศักดินาที่ตนถือครองไว้ ซึ่งมีผลต่อจำนวนไพร่พลที่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา โดยผู้ที่มี ศักดินาต่ำกว่าจะต้องเคารพ ผู้ที่มีศักดินาสูงกว่านับเป็นการสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันใน สังคม อีกทั้งระดับศักดินาที่รัฐกำหนดให้บุคคลในสังคมมิได้เพียงบ่งชี้ฐานะของบุคคลในเชิง โครงสร้างทางอำนาจเท่านั้น หากยังมีที่ใช้ในด้านอื่น ๆ อีกด้วย ยกตัวอย่าง ในด้านตุลาการระดับ ของศักดินาได้ถูกนำมาใช้กำหนดค่าตัวเมื่อเกิดกรณีพิพาท ยิ่งผู้เสียหายมีศักดินาสูงเพียงใด ผู้กระทำความผิดก็ยิ่งต้องจ่ายค่าปรับสูงเท่านั้น⁶⁹ โดยในบรรดาพระราชบัญญัติและตัวบท กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายตราสามดวง มีถึง 27 เรื่องด้วยกัน นับแต่กฎมณเฑียรบาลไป จนถึงพระราชกำหนดใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในเรื่องกฎหมายและการตัดสินใจที่ความ ที่มีมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่สมัยก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในทำนอง เดียวกันกับกฎหมายในแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่มีอยู่ในสังคมไทยทั้งในเมืองและชนบท ในเวลาเดียวกันกฎหมายยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบ ความเชื่ออย่างชัดเจน⁷⁰ ตัวอย่างเช่น กฎหมายลักษณะพยานที่มีการบ่งประเภทของพยาน ออกเป็นบุคคลที่สามารถอ้างเป็นพยานได้และบุคคลที่ไม่สามารถอ้างเป็นพยานได้ อีกทั้งกฎหมาย ลักษณะผิวเมื่อยังอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคนแต่ถ้าหญิงมีชู้ถือว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรง โดย

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 123 -125

⁶⁹ เสกสรร ประเสริฐกุล , “ รัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง ” ในกฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย , (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , มกราคม 2535) หน้า 75

⁷⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม , กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย . (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ 2545) หน้า 42

การเป็นัวเมียในสมัยนั้นถือตามความเป็นจริงไม่ต้องจดทะเบียนสมรสแต่อย่างใด เป็นต้นนับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งแยกประเภทและความไม่เสมอภาคของบุคคลอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ในสมัยดังกล่าวยังไม่มีการแบ่งแยกอำนาจเด็ดขาดระหว่างฝ่ายบริหารและอำนาจฝ่ายตุลาการโดยอำนาจดังกล่าวผูกขาดอยู่ที่บุคคลคนเดียวกันดังจะเห็นได้จากประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ที่กล่าวว่า ความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานตุลาการนั้นเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ข้าราชการเหล่านี้ผู้ซึ่งเป็นผู้พิพากษามีได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล เงินค่าจ้างในการพิจารณาคดีจึงเป็นรายได้ของหนึ่งของผู้พิพากษา ฉะนั้นผู้พิพากษาจะมีแนวโน้มในการเรียกเงินค่าจ้างมากเกินไป มิฉะนั้น ก็จะหน่วงเหนี่ยวการพิจารณาคดีให้ได้รับเงินจากคู่ความมากขึ้น และยังเป็นการล่อใจให้ผู้พิพากษารับสินบนจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดง่ายอีกด้วย ทำให้บุคคลที่มั่งคั่งและบุคคลที่มีตำแหน่งสูงสามารถระงับการพิจารณาคดีโดยการใช้อำนาจของตนได้⁷¹

อีกทั้ง วิธีพิจารณายังเป็นแบบจารีต ซึ่งเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนในขณะนั้นอย่างมาก กล่าวคือ มีการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ร้าย ผู้ต้องหาจะถูกทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ เมื่อผู้ต้องหากระทำผิดแล้วจะถูกขังไว้บางทีนานจนลืมและจะถูกตบถูกตี หรือถูกเชียน เพื่อให้ผู้ต้องหาต้องรับว่าได้กระทำความผิดเป็นการบังคับเอาหลักฐานจากผู้ต้องหานั่นเอง ผู้ต้องหาที่มีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ และการพิสูจน์หาความจริงจากคู่ความมักจะใช้วิธี ล้วงตะกั่ว สบาณ ลุยเพลิง ดำน้ำด้วยกัน ว่ายน้ำแข่งกัน และว่ายน้ำปากแข่งกัน ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้เหตุผลและการชั่งน้ำหนักพยานแต่อย่างใด⁷²

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างสังคมไทยภายใต้กฎหมายตราสามดวง พบว่ายังคงมีการแบ่งชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะที่สูงสุดของสังคม การปกครองเป็นไปตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติติดต่อกันมาไม่มีการรับรู้ “หลักประชาธิปไตย” ซึ่งถือว่าอำนาจอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ มิได้แบ่งออกจากกัน ทรงเป็นพระเจ้า

⁷¹ อธิณ ทรัพย์พัฒน, มรว. , สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 – 2416), หน้า 273 - 274

⁷² สกลิต เล็งไธสง “ กฎหมายและศาลไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ , วารสารไทย 2 (มกราคม – มีนาคม

แผ่นดินแห่งอาณาจักรและเป็นเจ้าชีวิตของประชาชนทุกคน โดยไม่มีบทบัญญัติลายลักษณ์อักษรใดจำกัดพระราชอำนาจของพระองค์ไว้ จนประชาชนธรรมดาไม่สามารถเข้าถึงได้

กฎหมายตราสามดวง ซึ่งค้ำนึ่งถึงหลักที่อยู่ในพระธรรมศาสตร์ยังปรากฏเนื้อหาของกฎหมายบางส่วนที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และบางบทบัญญัติที่มีลักษณะไม่ค้ำนึ่งถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น ลักษณะจารีตนครบาล , ประเภทการกำหนดโทษที่รุนแรงเกินควร อันส่งผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เป็นไปอย่างไม่เป็นธรรม อันมีผลต่อพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายตราสามดวงให้มีความเป็นกฎหมายสมัยใหม่ ให้มีความเท่าเทียมชนชาติตะวันตกในช่วงต่อมา

2.3.2.1.2 ประมวลกฎหมายสารบัญญัติ / สบัญญัติ

จากที่กล่าวมากฎหมายตราสามดวงเริ่มมีการแยกกฎหมายสารบัญญัติกับกฎหมายสบัญญัติ จนเริ่มชัดเจนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยทรงเลือกระบบกฎหมายซีวิลลอว์ตามแบบประเทศในภาคพื้นยุโรปมาเป็นแนวทางในการปฏิรูปกฎหมาย เริ่มจากการรวบรวมกฎหมายลักษณะเดียวกัน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามกฎหมายต่าง ๆ เข้ามาเป็นหมวดหมู่ในรูปประมวลกฎหมายโดยริเริ่มจัดทำกฎหมายสารบัญญัติก่อน โดยจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 โดยการร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายอาญาของไทยแต่ดั้งเดิม เข้าสู่ระบบกฎหมายสมัยใหม่ มีการแบ่งประเภทความผิดชัดเจน การลงโทษและระยะเวลาลงโทษที่สอดคล้องกับผลของการกระทำ ความผิด การกำหนดความผิดหลายบทหลายกรรม และการกระทำ ความผิดของเด็กและเยาวชน เป็นต้น ถือเป็นประมวลกฎหมายสมัยใหม่ฉบับแรกของไทย⁷³ ซึ่งหลักจากมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ในปีเดียวกันนั้นก็มีการพยายามจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งได้รวบรวมจัดทำจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2475 และในส่วนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ (กฎหมายสบัญญัติ) ซึ่งเมื่อมีการเข้ามาของแนวคิดกฎหมายสมัยใหม่ กฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยที่มีอยู่เดิมจะพบความไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยอยู่มาก ใน ร.ศ. 113 จึงมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยานและ ร.ศ. 115 ได้ประกาศพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน โดยในการจัดทำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นได้จัดทำจนสมบูรณ์

⁷³ แสงว บุนฉิมวิภาส “ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย” หน้า 232-234

และประกาศใช้ในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2478 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็ได้มีการพิจารณาจัดทำจนแล้วเสร็จ จนประกาศใช้ร่างในปี พ.ศ. 2478 เช่นกัน

โดยรูปแบบในการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในประมวลกฎหมายสารบัญญัตินั้นจะเป็นการคุ้มครองในเพื่อพัฒนาศักดิ์ความเป็นมนุษย์ มีสิทธิต่าง ๆ เช่นสิทธิในการถือครองกรรมสิทธิ์ สิทธิในการแต่งงาน สิทธิในการทำมาหากิน มีบทกฎหมายที่กำหนดการลงโทษที่มีระบบ และเป็นธรรมกับทั้งตัวผู้กระทำความผิด และผู้เสียหาย เป็นต้น และในส่วนของประมวลกฎหมายสบัญญัตินั้น ด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพจะปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะพยานและประมวลกฎหมายอาญาอย่างชัดเจน โดยมีกระบวนการในการพิจารณาพยานหลักฐานโดยใช้หลักฐานที่เป็นธรรม มีการพิจารณาโดยทฤษฎีเหตุและผล ยกเลิกการพิสูจน์แบบจารีต และมีกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย กระบวนการพิจารณามีขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพในแนวทางของกฎหมายสมัยใหม่ โดยแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพจะสอดแทรกอยู่ภายในประมวลกฎหมายทั้งสารบัญญัติและสบัญญัติมากขึ้นกว่ากฎหมายตราสามดวง และมีเริ่มมีการบูรณาการกฎหมายโดยนักกฎหมายหลายท่าน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อให้ประมวลกฎหมายของไทย มีความทันสมัยและเป็นที่ยอมรับแก่นานาอารยประเทศ

2.3.2.1.3 พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และกฎหมายลำดับรองต่าง ๆ

⁷⁴จากแนวคิดนิติบัญญัติเดิมที่การออกกฎหมายโดยพระมหากษัตริย์ที่ต้องอิงอยู่กับพระธรรมศาสตร์นั้น จนเกิดการพัฒนาการของลักษณะการนิติบัญญัติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเกิดจากผลกระทบจากสังคมภายในและแนวคิดของตะวันตกทำให้การนิติบัญญัติในสมัยของท่านเป็นการที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจทางนิติบัญญัติได้อย่างเต็มที่โดยปราศจากการควบคุมของ “พระธรรมศาสตร์” และพัฒนาการต่อมาในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่งใช้การนิติบัญญัติเป็นเครื่องมือในการตั้งอำนาจรัฐเข้าสู่ส่วนกลางด้วยทรงค่อยๆ วางรากฐานในการที่ให้กฎหมายเป็นใหญ่ ทำให้พระองค์ทรงมีข้อได้เปรียบเชิงเหตุผลในการต่อสู้ เพราะเมื่อมีพระราชกำหนดกฎหมายออกมา ภายหลังมีเรื่องต้องเถียงกับฝ่ายเสนาบดี ท่านเหล่านี้ก็ต้องแพ้พระบารมี เหตุเพราะมีพระราชบัญญัติอุดหนุนการ

⁷⁴ จรัญโฆษณานนท์, ปรัชญากฎหมายไทย, หน้า 329 – 333

กระทำขององค์พระมหากษัตริย์อยู่แล้ว และเมื่อส่วนองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินที่ทรงแต่งตั้งนั้นยังมีหน้าที่กำหนดกฎหมายตามพระราชโองการทำนองเดียวกับสภานิติบัญญัติ การสร้างองค์กรนิติบัญญัติขึ้นมา ในด้านหนึ่งคงมีอิทธิพลความคิดของตะวันตกรองรับอยู่ ส่วนอีกด้านย่อมเท่าเทียมกับการขยายความสำคัญของการตรากฎหมายไม่ว่าจะเพื่อประโยชน์ทางการเมืองหรือการปฏิรูปทางการเมืองสืบต่อกระแสด้านการนิติบัญญัติที่เติบโตอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในทางสัญลักษณ์ กำเนิดขององค์กรเช่นนี้ย่อมถือเป็นการยืนยันอำนาจและความสำคัญของการตรากฎหมายซึ่งเป็นขององค์พระมหากษัตริย์ส่วนพระองค์ จะมอบให้องค์กรหรือบุคคลใดเป็นผู้ช่วยก็แล้วแต่ พระองค์มิใช่เป็นเพียงแค่ผู้ปกป้องหรือตีความคำสอนของพระธรรมศาสตร์ ยิ่งภายหลังมีการปฏิรูประบบกฎหมายด้วยแล้ว โครงสร้างทางกฎหมายใหม่ที่กว้างขวางล้วนทำให้ภายในอุดมคติของกฎหมายโบราณต้องลบเลือนลง กฎหมายที่เกิดจากการยืนยันอำนาจในการตรากฎหมายโดยเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์ ย่อมมิใช่เพียงแต่ “ราชศาสตร์” หรือ “กฎหมายชั่วคราว” ซึ่งอาจถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือยกเลิกโดยพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่พบว่ากฎหมายชั่วคราวนั้น ๆ ขัดแย้งกับพระธรรมศาสตร์ พัฒนาการทางความคิดที่ดูมั่งคั่งยิ่งขึ้นพร้อมกับความมั่นคงในพระราชอำนาจที่ดึงคืนมาจากขุนนางฝ่ายต่าง ๆ ที่ละน้อย ๆ และพร้อมกับการปฏิรูปกฎหมายที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังมาบนกระแสดความทันสมัยของบ้านเมือง ทำให้การนิติบัญญัติ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และกฎหมายลำดับรองต่างๆ ในด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพ นับแต่สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเรื่อยมานั้นมีเอกภาพมากขึ้นและการพัฒนาการของการรับรองสิทธิเสรีภาพจากการนิติบัญญัติก็จะชัดเจนและลดการถูกโต้แย้งมากขึ้น โดยการนิติบัญญัติในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อการรับรองสิทธิเสรีภาพก็จะขึ้นอยู่กับสถานะการณ์ต่าง ๆ ของสังคมในแต่ละช่วง โดยพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ทรงอำนาจและเป็นผู้ดำริในการกำหนดแนวทางการรับรองสิทธิเสรีภาพภายในสังคมว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางใด

2.3.2.2 รูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

2.3.2.2.1 พระราชดำริและพระราชโองการของพระมหากษัตริย์

แนวทางของการรับรองสิทธิเสรีภาพนอกจากพระมหากษัตริย์ทรงบัญญัติตามนิติบัญญัติแล้ว ยังปรากฏแนวทางของพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดสถานะแห่งพุทธราชา ซึ่งเป็นการปกครองของพระมหากษัตริย์โดยธรรม การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์⁷⁵ที่แท้จริงก็คือ การใช้พระราชอำนาจโดยอิงหลักธรรมแห่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์และพุทธศาสนา หลักทศพิธราชธรรม มิใช่การใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด (Absolute Monarchy) แบบตะวันตก ในการปกครองบ้านเมือง หากจะต้องทรงวินิจฉัยคดีใด ก็สามารถออกพระราชศาสตร์ได้ แต่ราชศาสตร์นั้นต้องสอดคล้องกับหลักธรรมในพระธรรมศาสตร์ ถือเป็นภาวะที่ต้องออกกฎหมายให้สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับหลักพระธรรมศาสตร์มากเท่าที่จะเป็นไปได้ หลักธรรมในการดำรงตนเป็นผู้ปกครองแผ่นดินจากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์โดยดำรงตนอยู่ในธรรม และทรงพยายามทำทุกอย่างให้ประชาชนภายใต้การปกครองมีความสงบสุข พระราชดำริต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกิดจากพระราชดำริของพระองค์ หรือเกิดจากปัจจัยภายนอกอันเกิดจากอิทธิพลของชาวตะวันตก ก็ล้วนแต่มีพระประสงค์โดยมีจุดประสงค์เพียงอย่างเดียว เพื่อให้ประชาชนและประเทศภายใต้การปกครองพบความสุขที่แท้จริงและสืบต่อแนวคิดดังกล่าวมาในพระมหากษัตริย์ในลำดับต่อมาทุกพระองค์ พระราชดำริและพระราชโองการของพระมหากษัตริย์จะเป็นส่วนเติมเต็ม ในบางสถานะที่บทบัญญัติจะเข้าไปคุ้มครองถึง โดยพระมหากษัตริย์จะใช้พระราชดำริไม่ว่าจะผ่านพระองค์หรือจากการปรึกษาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ จะเป็นส่วนเข้ามาพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในแผ่นดินให้ดีขึ้น แต่เนื่องด้วยระบบชนชั้นที่ยังปรากฏอยู่จนถึงช่วงก่อนการยกเลิกทาสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ส่งผลให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของพระมหากษัตริย์ใช้แต่จะปรากฏเพียงข้อดี ในการรับรองสิทธิเสรีภาพแต่เพียงเท่านั้น พระราชดำริและพระราชโองการบางส่วนก็อาจทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไปไม่ถึงถึงและอาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ได้รับความเท่าเทียมกันเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะส่งผลต่อพระราชดำริต่อพระมหากษัตริย์ในลำดับต่อมาพยายามแก้ไขและพัฒนาแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนของพระองค์ให้ดีขึ้นดังจะกล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁵ ภาวดี มหาพันธ์ “ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่” (ภาควิชาประวัติศาสตร์ , คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒบางแสน , 2526) หน้า 113

2.3.2.2.2 ความเชื่อและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา

⁷⁶ ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา

ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปทางศาสนาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสังคมไทยยังมีความเชื่อเช่นนี้อย่างมั่นคง ปรากฏการณ์แทรกซึมอยู่ในเรื่องต่าง ๆ ความเชื่อดั้งเดิมยังเข้าไปอยู่ในเรื่องกฎหมาย กระบวนการทางกฎหมายอีกด้วย ความเชื่อเรื่องผีไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าป่า ผีเจ้าที่ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมที่ตีกรอบให้อยู่ในกรอบของการกระทำใดๆ ไม่ให้กระทบต่อสิ่งที่ผีเห็นว่าไม่ถูกต้อง ไม่กล้ากระทำการใดๆ ที่เป็นผิดผี ซึ่งความเชื่อผีส่วนใหญ่ในสังคมไทยก็คือการกระทำไม่ให้รบกวนต่อธรรมชาติและครอบครัวอื่นๆ นั่นเอง

การนับถือบรรพบุรุษ

การนับถือบรรพบุรุษนี้เกี่ยวข้องกับระเบียบประเพณีของครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องการแต่งงาน จะต้องมีการบูชาบรรพบุรุษเป็นอันดับแรก ระเบียบระบบต่าง ๆ ที่เกิดจากการนับถือผีसाงเทวดา บรรพบุรุษนี้เป็นพื้นฐานโดยตรงของสิ่งที่เรียกว่า “จารีต” หรือ “จารีตประเพณีในสังคม”

ความเชื่อและศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อศาสนาที่มาจากอินเดียรุ่นแรก คือ ศาสนาพราหมณ์นั้น อยู่ร่วมกันกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจนแยกไม่ออก ต่างก็มีหน้าที่ของตนในสังคมอย่างสมดุลพอควรทั้งในทางปฏิบัติและในชีวิตประจำวัน นอกจากแนวคิดทางศาสนาไม่ว่าจะเป็น พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และอิทธิพลของระบบการปกครอง ความเชื่อและจารีตประเพณีไม่วางทางพุทธหรือทางผี ล้วนมีส่วนต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งสอดแทรกภายในการดำรงอยู่ของสังคมจากความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อในเรื่องภูตผีจิตวิญญาณ อันส่งผลทั้งพระราชดำริของพระมหากษัตริย์และประชาชน ให้สังคมไทยดำรงอยู่ในทิศทางที่ มีการตีกรอบด้วยความเชื่อและจารีตที่มองไม่เห็น อันส่งผลให้พระราชดำริของพระมหากษัตริย์อันมีความเชื่อว่าเป็นผู้มีบุญบารมี

⁷⁶ ข้อมูลจากเว็บไซต์ http://www.geocities.com/m6_8_mp/new_page_51.htm เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550

และเป็นผู้ดูแลไฟฟ้าของพระองค์อันทำให้ประชาชนในสังคมไทยเชื่อฟังและไม่ขัดขืนต่อการออกคำสั่งไม่ว่าจะในลักษณะของนิติบัญญัติหรือพระราชดำริก็ตามและในทางกลับกันความเชื่อและจารีตก็จะคอยควบคุมประชาชนให้พยายามปฏิบัติแต่กรรมดี ไม่ก่อกรรมทำเข็ญ เชื่อฟังผู้มีบุญบารมี เพื่อให้ตนได้รับผลกรรมดีในชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งจากความเชื่อและจารีตดังกล่าวซึ่งห้อมล้อมในสังคมไทยโดยไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ล้วนเป็นส่วนสนับสนุนและมีอิทธิพลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในทุกสมัยต่อมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวไทย นับแต่รัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 จะเห็นได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าว การรับรองสิทธิเสรีภาพอันเป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมืออยู่อย่างจำกัดและประชาชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง เนื่องด้วยลักษณะของระบบการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเท่าใดนัก อีกทั้งอำนาจในการบริหารปกครองประเทศส่วนใหญ่มักตกอยู่กับกลุ่มเจ้านายและขุนนางเฉพาะกลุ่ม เป็นสังคมภายใต้ระบบศักดินา จนกระทั่งการแพร่ขยายวัฒนธรรมแนวความคิดการเมืองการปกครองของประเทศตะวันตก ที่เน้นย้ำสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเข้าสู่ประเทศไทย อีกทั้งพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเมตตาประทานความเท่าเทียมกันของโดยการประกาศเลิกทาส โดยการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้เป็นไปอย่างทันทีด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเล็งเห็นถึงสังคมไทยที่ยึดโยงประโยชน์กับระบบชนชั้น หากปรับเปลี่ยนในทันทีอาจเกิดการแข็งขันและไม่เป็นที่ยอมรับซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำเนินการเลิกทาส และการบริหารบ้านเมืองของพระองค์เอง พระองค์เล็งเห็นว่าดำเนินการปรับโครงสร้างของชนชั้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งการเลิกทาส และ ยกเลิกไพร่ ซึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างลอมชอม ไม่รุนแรงเช่นการเปลี่ยนแปลงในตะวันตก ในการศึกษาถึงสิทธิเสรีภาพนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนข้ามสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนชั้นในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบเนื่องจนถึงการปรับเปลี่ยนแนวคิดของประชาชน และเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่การมีสิทธิเสรีภาพภายใต้ประชาธิปไตยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ผู้วิจัยกำหนดเส้นแบ่งการพัฒนาของการรับรองสิทธิเสรีภาพโดยนำการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์ชีวิตราษฎรไทย ปีพุทธศักราช 2417 เป็นเส้นแบ่งในการศึกษา เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวถือเป็นกฎหมายฉบับแรกที่ริเริ่มกำจัดเงื่อนไขของระบบชนชั้น โดยเป็นการบัญญัติเป็นการเริ่มกระบวนการเลิกทาส พระราชบัญญัติดังกล่าวได้ปรากฏพระราชปรารภอันแสดงถึงแนวคิดในการพระราชทานสิทธิเสรีภาพความเป็นไทแก่ไพร่ทาส ซึ่งทรงกล่าวว่า “ ถ้าธรรมนิยมใดไม่เป็นการเจริญแก่ประชาชนชาวพระนคร ไม่เป็นคุณประโยชน์ ไม่เป็นยุติธรรมอยากทรงยกเลิกถอนเสีย แต่ต้องค่อยตัดรอนผ่อนไปทีละเล็กทีละน้อยจนกว่าจะเรียบร้อยไปได้ “ โดยพบว่าก่อนหน้านี้นี้สภาวะการถืออำนาจของพระมหากษัตริย์ถูก

บั้นทอนจากอำนาจของผู้สำเร็จราชการแทนและกลุ่มขุนนาง อำนาจที่แท้จริงไม่ได้อยู่ในมือของพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง การกำหนดนโยบายและแนวทางตามพระราชดำริไม่สามารถทำได้ เกิดปัญหาอย่างร้ายแรงในการปกครองประเทศ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริโปรดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2416 เมื่อพระชนมายุ 20 พรรษา อันเป็นเหตุการณ์อันแสดงถึงการดึงอำนาจจากขุนนางกลับสู่พระองค์ ได้ถือครองอำนาจในการบริหารแผ่นดินโดยพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ทรงมีพระราชอำนาจในการบัญญัติกฎหมายอย่างชอบธรรม มีอิสระในการบัญญัติกฎหมาย เพื่อเป็นพื้นฐานในการรองรับการปฏิรูปต่าง ๆ ตามแนวพระราชดำริ โดยเฉพาะการรับรองสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชน หลังจากนั้นไม่นาน ทรงริเริ่มวางพื้นฐานสำคัญในการรับรองสิทธิเสรีภาพให้เทียบเท่าชาวตะวันตกเริ่มพยายามสร้างความเสมอภาคแก่สังคมเป็นอันดับแรก โดยบทบัญญัติอันเป็นบทเริ่มต้นในการดำเนินการดังกล่าวคือ การประกาศพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย ปีพุทธศักราช 2417 นั้นเอง ทำให้สังคมไทยเริ่มเข้าสู่ความเท่าเทียมกัน¹ เห็นคุณค่าของความเป็นคน และการเข้ามาของแนวคิดปัจเจกชนของชาวตะวันตกเริ่มมีผลอย่างชัดเจนมากขึ้น หลังจากประกาศดังกล่าวในด้านนิติบัญญัติจะปรากฏการบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและแสดงให้เห็นถึงการบัญญัติกฎหมายและการปฏิรูปสภาพสังคมที่เกิดขึ้นในลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ โดยแบ่งการศึกษาเป็นสองช่วง คือ ช่วงแรกจะศึกษาการรับรองสิทธิเสรีภาพ ในด้านกฎหมาย และสภาพสังคมในช่วงที่สังคมไทยอยู่ภายใต้ระบบศักดินา สังคมถูกแบ่งเป็นชนชั้น (รัชกาลที่ 4 – การดึงอำนาจบริหารจากขุนนางคืนแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี 2416 ดำเนินไปสู่การประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย ในปีพุทธศักราช 2417) ช่วงที่ 2 สภาพสังคมที่เกิดความเท่าเทียมกัน ระบบทุนนิยมเข้ามามีส่วนต่อการขับเคลื่อนประเทศ (นับแต่มีการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย ในปีพุทธศักราช 2417 จนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475) เพื่ออธิบายและลำดับถึงพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของประเทศไทย ว่าทำให้สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้น มีการให้การรับรองที่มากน้อยและเพียงพอต่อสังคมสมัยนั้นเพียงใด

¹ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 (สำนักพิมพ์คุรุสภา) , หน้า 189 อ้างถึงใน เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ , การปฏิวัติ 2475กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองไทย, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต , สาขา รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2513 , หน้า 43

3.1 โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

3.1.1 ความเป็นมาของและลำดับของชนชั้นสังคมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

สังคมไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนมีการปรับความเท่าเทียมกันของสังคมครั้งใหญ่โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 กฎหมายแม่บทที่ควบคุมสถานการณ์รับรองสิทธิเสรีภาพในสังคมไทยนั้น คือ กฎหมายตราสามดวง ซึ่งจากที่กล่าวมาในบทที่ 2 กฎหมายฉบับดังกล่าวเป็นกฎหมายแบบจารีต (customary law) และแสดงให้เห็นชัดเจนถึงการกำหนดจำนวนศักดิ์นาที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะของบุคคลในสังคมตามจำนวนศักดิ์นาที่คนถือครองเอาไว้ อันมีผลต่อจำนวนไพร่พลที่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาโดยผู้ที่มีศักดิ์นาต่ำกว่าต้องเคารพเชื่อฟังคำสั่งของผู้ที่มีศักดิ์นาสูงกว่านับเป็นการสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม อีกทั้งระบบศักดิ์นาที่รัฐกำหนดให้บุคคลในสังคมมิได้เพียงเครื่องบ่งชี้ฐานะของบุคคลในเชิงโครงสร้างทางอำนาจเท่านั้น หากยังปรากฏในด้านอื่นๆ อีก ตัวอย่างเช่น ด้านตุลาการระดับของศักดิ์นาได้ถูกนำมาใช้กำหนดค่าตัวเมื่อเกิดกรณีพิพาท ยิ่งผู้เสียหายมีศักดิ์นาสูงเพียงใดผู้กระทำความผิดก็ยิ่งต้องจ่ายค่าปรับสูงเท่านั้น² บรรดาพระราชบัญญัติและบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายตราสามดวง มีถึง 27 เรื่องด้วยกัน นับแต่กฎมณเฑียรบาลไปจนถึงพระราชกำหนดใหม่ และเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นที่มีมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่สมัยก่อนสร้างพระนครศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อหลายอย่างที่มีอยู่ในสังคมไทยทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท³ ตัวอย่างเช่น กฎหมายลักษณะพยานที่มีการแบ่งประเภทของพยานออกเป็นบุคคลที่สามารถอ้างเป็นพยานได้และบุคคลประเภทใดบ้างที่ไม่สามารถอ้างเป็นพยานได้ อีกทั้งกฎหมายลักษณะผัวเมียยังอนุญาตให้ชายมีภริยาได้หลายคนแต่ถ้าฝ่ายหญิงมีผู้ถือว่าเป็นความผิดอย่างร้ายแรง การเป็นผัวเมียในสมัยนั้นถือตามความเป็นจริงไม่ต้องจดทะเบียนสมรสแต่อย่างใด เป็นต้น นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่มีการแบ่งแยกประเภทและความไม่เสมอภาคของบุคคลได้อย่างชัดเจน

² เสกสรรค์ ประเสริฐกุล , “ รัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง ” , ในกฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย , (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , มกราคม 2535) หน้า 75

³ ศรีศักร วัลลิโภดม , กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย , หน้า 42 – 43

สังคมในช่วงดังกล่าว จะพบปัญหาเรื่องการแบ่งอำนาจต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ คือ การไม่มีการแบ่งแยกอำนาจเด็ดขาดระหว่างอำนาจฝ่ายบริหารและอำนาจฝ่ายตุลาการโดย อำนาจดังกล่าวมักผูกขาดอยู่ที่บุคคลคนเดียวดังจะเห็นได้จาก ประชุมประกาศของรัชกาลที่ 4 ที่กล่าวว่า ความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารด้านตุลาการนั้นเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ข้าราชการ เหล่านี้ผู้ซึ่งเป็นผู้พิพากษามีได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล เงินค่าจ้างในการพิจารณาคดีจึงเป็นรายได้ ส่วนหนึ่งของผู้พิพากษา ฉะนั้น ผู้พิพากษาจึงมีแนวโน้มที่จะเรียกร้องเงินค่าจ้างมากจนเกินไปหรือ มิฉะนั้น ก็จะห่วงเหนี่ยวการพิจารณาคดีเพื่อที่จะได้รับเงินจากคู่ความมากขึ้นและยังเป็นการล่อ ใจให้ผู้พิพากษาได้รับสินบนจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ง่ายอีกด้วย ทำให้บุคคลที่มั่งคั่งและบุคคลที่มี ตำแหน่งสูงสามารถระงับการพิจารณาคดีได้ด้วยการใช้อำนาจของตน⁴ ซึ่งให้เห็นถึงอำนาจเหนือ ของผู้ปกครองที่อยู่เหนืออำนาจตุลาการ อีกทั้งวิธีพิจารณาคดียังเป็นแบบจารีตนครบาล ซึ่ง เป็น การลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนในขณะนั้นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีการให้สันนิษฐานไว้ ก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ร้ายผู้ต้องหาจะถูกทรมานด้วยวิธีการต่างๆ เมื่อต้องการกระทำผิดแล้วจะ ถูกขังไว้บางทีนานจนลืมแล้วจะถูกตบ ถูกตี ถูกเขียน เพื่อให้ผู้ต้องหารับว่าได้กระทำผิดเป็นการ บังคับเอาหลักฐานจากผู้ต้องหานั้นเอง ผู้ต้องหามีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้ บริสุทธิ์ และการพิสูจน์หาความจริงจากคู่ความมักจะใช้วิธี ล้วงตะกั่ว สอบาน ลุยเพลิง ดำน้ำ ด้วยกัน วายขึ้นน้ำแข่งกัน และวายข้ามฟากแข่งกัน

นอกจากนี้ ความเอาเปรียบของกลุ่มอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกขุนนาง ซึ่งมี อำนาจและบทบาทในการบริหารการปกครองประเทศในขณะนั้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากลักษณะ การปกครองมิได้เป็นระบบที่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง แต่มีลักษณะการกระจายอำนาจโดย ขุนนางมีอำนาจเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาไพร่พลที่อยู่ในสังกัดของตนเกือบจะเรียกได้ว่าโดย เด็ดขาด ทำให้ฐานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้รูปแบบการปกครองดังกล่าวจึงถูกลิดรอนพระราช อำนาจลง ทำให้ไม่มีลักษณะของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) อย่างแท้จริง จากประวัติศาสตร์บทบาทของขุนนางในตระกูลสำคัญยังคงผูกขาด อำนาจเรื่อยมาทำให้ฐานะของพระมหากษัตริย์ขณะนั้น ไม่มีอำนาจและเครื่องมือเพียงพอที่จะ ควบคุมขุนนางและคณะเสนาบดีในระดับอื่นๆ ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ และโดยเฉพาะอย่าง ยิ่งมิให้ข่มเหงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อีกทั้งขุนนางไทยไม่มีเงินเดือนรายได้ของขุน นางมาจากการแสวงหาจากการปฏิบัติหน้าที่แล้วแต่หน้าที่ของกรมกองจะเปิดโอกาสให้มีรายได้

⁴ อุดิน ธิพัฒน์ , มรว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – 2416) , หน้า 273 - 274

มากนักน้อยเพียงใด ผลประโยชน์ของขุนนางกำหนดได้จากตำแหน่งความสูงศักดิ์และที่สำคัญก็คือความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้บังคับบัญชาแนวทางการบริหาร กรม กอง ตามแบบเดิมของไทย เอื้ออำนวยให้แสวงหาผลประโยชน์เช่นนี้ได้ เพราะไม่มีการแยกออกเป็นสัดส่วนระหว่างการเป็นส่วนราชการและส่วนตัว ไม่มีการแยกระหว่างรายได้ของทางราชการและรายได้ส่วนบุคคล ผู้บังคับบัญชาจะจัดสรรปันส่วนให้ตามความสัมพันธ์ที่มีต่อขุนนางที่อยู่ใต้สังกัดยิ่งเสียกว่าให้ตามผลการปฏิบัติหน้าที่ของขุนนางนั้น ด้วยเหตุนี้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์จะได้รับการตอบสนอง ก็ต่อเมื่อไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์หลักของพวกขุนนาง เฉพาะอย่างยิ่งพระบรมราชโองการที่มีให้กตขี่ขี่มเหงประชาชนหรืออุทิศตนให้กระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์อาภูกเมินเฉยได้อย่างบ่อยครั้ง พระมหากษัตริย์ไม่สามารถจัดการอย่างใดๆ ได้ ทั้งนี้อาจเพราะในระบบการปกครองแบบเก่าของไทย พระมหากษัตริย์จะถูกแวดล้อมโดยขุนนาง ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าขาดฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไปโดยพระมหากษัตริย์จะควบคุมขุนนางได้ ก็ต่อเมื่อจัดให้ขุนนางได้รับผลประโยชน์อย่างเพียงพอ⁵ ในลักษณะเกื้อหนุนกันทำให้ทางปฏิบัติของขุนนางยังคงขี่ขี่มเหงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่เสมอโดยไม่ถูกกลบโทษและดูเหมือนว่าประชาชนในขณะนั้นก็ยอมรับสถานะเช่นนี้ โดยปราศจากข้อโต้แย้งแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างสภาพสังคมไทยภายใต้กฎหมายตรา 3 ดวง ซึ่ให้เห็นว่ายังคงมีการแบ่งชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครอง กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะที่สูงที่สุดในสังคม การปกครองเป็นไปตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาไม่มีการรับรู้ “หลักประชาธิปไตย” ซึ่งถือว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการมิได้แบ่งออกใช้ต่างหากจากกัน ทรงเป็นเจ้าของดินทั่วราชอาณาจักรและเป็นเจ้าชีวิตของประชาชนทุกคน มีเพียงกลุ่มชนชั้นระดับสูงที่คานอำนาจและพยายามเรียกร้องอภิสิทธิ์ในสังคม ถึงแม้พระมหากษัตริย์จะมีพระประสงค์ให้ประชาชนทุกคนมีได้รับความชอบธรรมในสังคมภายใต้การปกครองของพระองค์ แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบการกตขี่ขี่และเอาเปรียบชนชั้นระดับล่างจากกลุ่มเจ้าและขุนนางที่คอยเอาเปรียบและกตขี่ขี่ประชาชนอยู่เสมอ

⁵ วิไลเลขา ถาวรธนะสาร , ชนชั้นนำไทยกับวัฒนธรรมตะวันตก , พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาคารพิมพ์ , กรกฎาคม 2545) , หน้า 78

3.1.2 ลำดับของชนชั้นสังคมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกียรติยศไทย พ.ศ. 2417

สังคมไทยก่อนมีการประกาศเลิกทาสเป็นสังคมที่แบ่งชนชั้นภายใต้ระบบศักดินาที่เปิดโอกาสในการมีสิทธิเสรีภาพในเฉพาะบางกลุ่ม และมีการติดรอนสิทธิเสรีภาพกับชนชั้นระดับล่างอยู่มากและก่อนที่จะศึกษาถึงการมีสิทธิเสรีภาพของชนชั้นต่าง ๆ นั้น เราควรจะศึกษาให้เข้าใจถึงความเป็นไปของลำดับชนชั้นภายใต้ระบบศักดินาก่อน เพื่อจะได้เข้าใจถึงสถานะความเป็นจริงของแต่ละชนชั้นในสังคมว่ามีสถานะความเป็นอยู่และสิทธิเสรีภาพอย่างไร ดังมีลักษณะการแบ่งชนชั้นได้ดังนี้

1.เจ้านาย

เจ้านายเป็นผู้สืบเชื้อสายใกล้ชิดของพระมหากษัตริย์ ตำแหน่งของเจ้านายจะลดหลั่นลงมาตามหลักการสืบสายราชสกุล ตำแหน่งของเจ้านายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สกกุลยศ และ อิศริยศ สำหรับสกกุลยศนั้น ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 3 ตำแหน่งด้วยกัน คือ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า ชั้นหม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวงเพิ่งมีตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁶ และไม่นับอยู่ในฐานะว่าเป็นเจ้า

โดยศักดินาของเจ้านายทุกแบ่งได้ดังนี้	ไม่ได้ทรงกรม	ทรงกรม
เจ้าฟ้า (พระเชษฐาและพระอนุชา)	20,000	50,000
เจ้าฟ้า (พระราชโอรส)	15,000	40,000
มหาอุปราช	100,000	
พระองค์เจ้า (พระเชษฐาและพระอนุชา)	7,000	15,000
พระองค์เจ้า (พระราชโอรส)	6,000	15,000

⁶ สมเด็จพระยาตากสินมหาราช ๗ เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย กรุงเทพฯ ๗ พ.ศ. 2472 , หน้า 4-5

พระองค์เจ้า (พระราชนัดดา)	4,000	11,000
หม่อมเจ้า	1,500	
หม่อม (ตำแหน่งที่ได้รับราชทาน)	1,000 – 800	
หม่อมราชวงศ์	500	

สิทธิตามกฎหมายของเจ้านายมีปรากฏได้คือ

- 1.1. จะพิจารณาคดีของเจ้านายในศาลใด ๆ มิได้นอกจากศาลของกรมวัง⁷
- 1.2. จะนำเจ้านายไปขายเป็นทาสไม่ได้ เพราะเจ้าหน้าที่จะยอมให้กระทำสัญญาซื้อขายเช่นนั้นไม่ได้

2. ขุนนาง ข้าราชการ

เป็นกลุ่มคนหนึ่งในสังคมที่ได้รับการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานไปใช้ การได้รับการยกเว้นจึงต่อเนื่องไปถึงบุตรและขุนนางด้วย “ มาตรา 2 ข้อ 17 กฎหมายบางแผนกห้ามมิให้ถือว่าฐานะของบุตรผู้ถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไปเป็นไพร่ ”⁸ ข้าราชการที่มียศต่ำจะได้รับเอกสารยกเว้นการสักเลกเป็นรายบุคคล ได้รับแต่เอกสารจะไม่ได้ครอบคลุมไปถึงบุตรของข้าราชการนั้นด้วย โดยข้าราชการจะต้องจ่ายเงินให้นายของตนเพื่อจะได้ซึ่งเอกสารยกเว้นการสักเลก

สิทธิตามกฎหมายของขุนนาง ข้าราชการมีปรากฏได้คือ

1. ขุนนาง ข้าราชการที่ถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ ขึ้นไปจะได้รับสิทธิเข้าเฝ้าในการเสด็จออกขุนนาง

⁷ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2397 ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 – 2400) หน้า 112 -113

⁸ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 1 หน้า 281

2. ขุนนาง ข้าราชการที่ถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ ขึ้นไป จะได้รับอนุญาตให้ผู้ขึ้น
ชั้นศาลแทนตนได้⁹

3. บุคคลเหล่านี้ สามารถมีไพร่จำนวนหนึ่งเป็นเสมีนทนายของตนได้ตามยศ
ของตน¹⁰

4. บุคคลเหล่านี้ถือเป็นบุคคลชั้นสูงของสังคม จะมีสิทธิในการได้รับการยกเว้น
ภาษี มีกฎหมายลักษณะมรดกในการแบ่งมรดกเมื่อถึงแก่กรรมกำหนดพิเศษ ใครก็ตามที่ใช้คำ
หยาบแก่บุคคลผู้ถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ ขึ้นไป จะได้รับการลงโทษอย่างหนัก

3. ไพร่

ไพร่คือ กลุ่มชนที่ถูกกำหนดให้ต้องสังกัดมูลนายและถูกเกณฑ์แรงงานภาคบังคับ
ทั้งนี้เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ต้องอาศัยกำลังคนทั้งในการผลิต การป้องกันการขยาย
อาณาจักร ตลอดจนการให้บริการแก่ชนชั้นผู้ปกครอง ดังนั้นการจัดระเบียบทางสังคม และการ
จัดระเบียบทางการเมืองจึงเป็นไปในทางที่เอื้อต่อการรวบรวมไพร่พลให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
และเรียกระดมได้อย่างรวดเร็วเมื่อต้องการใช้กำลังไพร่พลเหล่านั้นโดยการกำหนดให้ไพร่อยู่ใต้การ
ควบคุมของมูลนาย ทำให้ในประเทศถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่มีลักษณะกองทหาร ซึ่งมี
เจ้ามูลนายเป็นผู้บังคับบัญชา ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์อีกทอดหนึ่ง การแบ่งกลุ่มหรือแบ่งหมู่
นั้น กำหนดเอาครัวเรือนเป็นเบื้องต้นของการควบคุม หลาย ๆ ครัวเรือนรวมกันเป็นกอง หลาย ๆ
กองรวมกันเป็นกรม ไม่ปรากฏว่า กรมหนึ่ง ๆ จะต้องมีไพร่พลมากน้อยเพียงใด กรมหนึ่ง ๆ มี
เจ้ากรมเป็นผู้บังคับบัญชา มีปลัดกรมเป็นผู้ช่วยรองลงไปมีปลัดนั่งศาล สมุห์บัญชี สัสดี เสมียน
ตรา นายกอง เวลามีศึกสงครามหรือราชการที่จะต้องใช้กำลังไพร่พล นายกองจะเป็นผู้เรียก
ระดมไพร่พลเข้ากรมเพื่อไปราชการ

ลักษณะและประเภทของไพร่ ไพร่แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้คือ¹¹

⁹ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2401 ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2401 – 2404) หน้า 31 - 33

¹⁰ พระราชกำหนด พ.ศ. 2353 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 4 หน้า 1- 7

¹¹ นคร พันธุ์ณรงค์ , ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ , พิมพ์ครั้งที่ 2 (โครงการตำรา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) หน้า 280-290

ไพร่สมหรือสมสัก

คือ ผู้ชายไทยเมื่อมีอายุครบ 18 ปี จะต้องขึ้นทะเบียนที่กรมพระสุรัสวดี และจะได้รับการสักท้อมือว่าเป็นสังกัดกรมใด ตามปกติจะบรรจุไว้ในกรมที่บิดาสังกัดอยู่ โดยถือว่าบุตรชายต้องเป็น “ลูกหมู” ของกรม เพื่อสะดวกในการปกครองและการเรียกกระดมเมื่อขึ้นทะเบียนเป็น “ไพร่สม” หรือ “สมสัก” มอบให้มูลนายฝึกหัดใช้ไปก่อนยังไม่ต้องรับราชการ ทำงานมีการสร้างป้อมปราการ วัด พระตำหนัก ชุุดคลอง ชุุดเขื่อน ทำทาง สร้างโรงเรียน และ งานสาธารณสุขแล้วแต่ทางราชการจะจัดให้ หากใครไม่ไปทำจะต้องชำระเงิน 16 บาทให้กับหัวหน้างาน ซึ่งคนที่เป็นหัวหน้างานอาจจะเก็บเงินเอาไว้เสียเองหรือจะจ้างคนอื่นทำงานก็ได้ ผู้ชำระเงินหรือให้ของแล้วจะเป็นอิสระตลอดปี ไม่ต้องทำงานยกเว้นในกรณีที่มีศึกสงคราม ก็ต้องถูกเกณฑ์มาเป็นทหารเหมือนกันหมดทุกคน คำว่าไพร่สมในสมัยต่อมาจะมีความหมายอีกนัยหนึ่งว่าเป็นไพร่ของเจ้านายโดยตรง รับราชการเพียงปีละ 1 เดือน

ไพร่หลวง คือไพร่ซึ่งขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินโดยเฉพาะ มีหน้าที่รับใช้พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อไพร่อายุครบ 20 ปี ถ้าเป็นไพร่ในเขตหัวเมืองชั้นในจะต้องมาเข้ารายงานตัวในราชธานี แล้วเข้ารับราชการตามกรมกองที่ตนสังกัด ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า “เข้าเวร” มีกำหนดเวลาแตกต่างกันไปในแต่ละสมัย เช่นปีละ 6 เดือน (เข้าเดือนออกเดือน) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปีละ 4 เดือน (เข้าเดือนออก 2 เดือน) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และปีละ 3 เดือน (เข้าเดือนออก 3 เดือน)

ไพร่หลวงจะแบ่งประเภทตามความสามารถทำงานดังนี้

1. ไพร่ห้วงงาน
2. ไพร่มีคร้ว
3. ไพร่ร่าบ
4. ไพร่เลว

การเป็นไพร่หลวงจะเป็นไปจนกระทั่งอายุ 60 ปีบริบูรณ์ หรือจนกว่าบุตรชายไปรับราชการเป็นไพร่หลวงแทนตัว 3 คน ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไปจนถึงการประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ. 2448 ส่วนเลขหรือไพร่หัวเมืองชั้นนอก ไม่สะดวกที่จะมาเข้าเวรรับราชการในราชธานี ได้รับการผ่อนผันให้เป็นไพร่ (หลวง) ส่วยไพร่ (หลวง) กองด่าน และไพร่คงเมือง ไม่ต้องมาเข้าเวรรับราชการในราชธานีให้ส่งส่วยแทนแรงได้ แต่ในยามบ้านเมืองมีศึกสงคราม หรือมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องใช้แรงงาน ก็อาจเกณฑ์ไพร่ส่วยมารับราชการได้โดยยกเว้นส่วยในครั้งนั้นไป

ไพร่ส่วย

คือผู้ซึ่งไม่ต้องเข้ารับราชการ แต่มีหน้าที่ส่งสิ่งของเข้ามาในท้องพระคลัง เช่นส่งดื่บูก ก็เรียกว่าไพร่ส่วยดื่บูก ส่งฝางให้ เรียกว่า ไพร่ส่วยฝาง ส่งหญ้าให้ช้าง ก็เรียกว่า ไพร่ส่วยเกี่ยวหญ้าช้าง เป็นต้น ถ้าไม่นำสิ่งของให้ ทางราชการก็คิดเป็นเงินแทนสิ่งของ อาจเป็น 10 บาท , 9 บาท , 7 บาท เป็นต้น

เลขหรือเลข

คือไพร่พวกหนึ่ง ซึ่งอยู่ตามหัวเมืองไม่ต้องมารับราชการ พวกนี้สังกัดอยู่กับเจ้านาย เหตุที่เรียกว่าเลขหรือเลขก็เพราะมีการสักท้องมือและหลังมือ เพื่อเป็นการบอกสังกัด เช่นสังกัดอยู่พระยาสุรศักดิ์ ก็สักว่า “ เจ้าพระยาสุรศักดิ์ ” เป็นการบอกเจ้านายที่สังกัดนั่นเอง นิยมสักไว้ที่ท้องมือ ส่วนหลังมือจะเป็นการบอกชื่อจังหวัด หรือ หมายเลขจำนวนไม่ชัดเจน เพราะเจ้านายบางพระองค์มีเลขอยู่มากก็ยกให้กับวัด เรียกว่า “ เลขวัด ” พวกนี้ทำงานให้กับวัด

นายและไพร่ ตามความหมายที่ใช้ในกฎหมายและพระราชกำหนดต่าง ๆ น่าจะหมายถึงผู้บังคับบัญชาโดยตรงของไพร่ โดยนายมีหน้าที่สำคัญประการแรกคือ การส่งตัวไพร่ไปตามที่หลวงต้องการ นายเป็นผู้เกณฑ์ไพร่ได้ปกครองของตนให้มารับราชการหรือไปรบ¹² เพื่อไพร่ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดคิดร้ายหรือเป็นจำเลยในคดีในศาล จะมีหมายส่งไปถึงนายเพื่อให้ส่งตัวไพร่ไปดำเนินคดี¹³ ซึ่งสืบเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนั้นเมื่อนายมีข้อผูกพันต่อหลวง

¹² มาตรา 135 ลักษณะอาญาหลวง ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 441

¹³ พระราชกำหนด พ.ศ. 2323 , 2328 , 2328 พระราชกำหนด 4, 17, 16 ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 3 หน้า 319-320 , 349-353 , 363-365

ตามกฎหมายนายจึงมีอำนาจเหนือไพร่มาก กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา 103 และ 106 ระบุว่า มิให้ผู้ใดจ้างหรือใช้งานไพร่โดยมิได้รับอนุญาตจากนายไพร่นั้น ถ้าผู้นั้นยังคงละเมิด และเมื่อมีสิ่งใดเกิดขึ้นกับไพร่ เช่น ถ้าไพร่ตาย หรือ หนีไปผู้จ้างไพร่จำต้องใช้ไพร่คืนนายเดิม¹⁴ โดยจากคำกล่าวของ นาย จอห์น คราวเฟิร์ด (John Crawford) เคยกล่าวว่าเมืองหลวงไม่ปรากฏว่ามีแรงงานที่จ้างได้เลย เพราะแรงงานทุกคนนั้น ได้มีผู้ครอบครองไว้แล้วถ้าไม่ได้รับอนุญาตก็ว่าจ้างให้มาทำงานมิได้¹⁵ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้คนไทยทำงานกับคนต่างชาติในเมืองได้ พระองค์ได้ทรงเตือนให้ผู้นั้นตกลงกับนายของตนเกี่ยวกับงานหลวงและงานของนายเสียก่อนที่จะทำสัญญากับคนต่างด้าว¹⁶ นายมีสิทธิในการบังคับบัญชาและมีอำนาจที่จะลงอาญาไพร่ของตนเป็นส่วนตัวได้ ดังในมาตรา 89 ลักษณะอาญาที่กล่าวว่า ไพร่ยอมถูกจำคุกหรือถูกปรับ หรือทั้งสองประการ หากไพร่ขาดการเคารพเชื่อฟังนายโดยปฏิเสธไม่ทำตามคำสั่งนาย¹⁷ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 ยังกล่าวว่าไพร่หลวงของกรมใดที่กระทำผิดด้วยการดื่มของมึนเมาสูบฝิ่น ฯลฯ หรือ กระทำ หรือ ร่วมกระทำการโจรกรรม ลักขโมย ทำร้ายร่างกายหรือบุกรุก นายจะต้องตัวผู้กระทำความผิดไปให้กรมเมือง และจะต้องจำคุกไว้ที่นั่น ถ้าไพร่เป็นไพร่สมเจ้านายหรือข้าราชการซึ่งเป็นนายต้องจับไพร่ใส่ตรวนและไม่ให้ไพร่ก่อวุ่นความยุ่งยากขึ้น¹⁸ ฉะนั้นนายจึงมีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของไพร่ได้บังคับด้วย ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ว่านายต้องรับผิดชอบการไปปรากฏตัวของไพร่ในศาลในคราวพิจารณาคดีเมื่อไพร่กระทำผิด

นอกจากนี้ในส่วนที่นายต้องดูแลไพร่นั้น พบกฎหมาย 2 – 3 ฉบับที่รับรองและยืนยันการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในบางด้านและช่วยเหลือไพร่ไว้ชัดเจน เช่น เมื่อไพร่ประสงค์จะดำเนินคดีตามกฎหมาย เป็นหน้าที่ของนายจะต้องนำไพร่ของตนไปยังศาลที่ถูกต้องเมื่อไพร่ได้รับความเดือดร้อนก็ขอความช่วยเหลือจากนายได้ หรือในกรณีนายไปทำงานหลวงและเอาไพร่ไปด้วย และไพร่เกิดต้องการเงิน กฎหมายระบุไว้ว่านายควรจะให้ไพร่ขอยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย¹⁹ และนายยังมีหน้าที่เป็นผู้ระงับข้อพิพาทให้กับไพร่ของตนโดยระบุในกฎหมายอีกด้วย แต่หากนายไปกระทำการคุ้มครองไพร่เกิดชอบเขตที่กฎหมายกำหนดก็อาจเป็นการละเมิดต่อ

¹⁴ มาตรา 103 , 106 ลักษณะเบ็ดเสร็จ ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 237 – 239 คนแต่ละคนได้รับเงินตราตามศักดิ์นาของตน ดูพระอัยการพรมศักดิ์ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 1 หน้า 166 – 177

¹⁵ THE Crawford Papers , Bangkok 1915 , p 135

¹⁶ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2399 ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 – 2400) หน้า 229-233

¹⁷ มาตรา 89 ลักษณะอาญาหลวง ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 418

¹⁸ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2403 ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2401 – 2404) หน้า 254-257

¹⁹ มาตรา 63 ลักษณะกึ่งนี้ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 198

กฎหมายได้ เช่น การเข้าไปสอดแทรกกระบวนการพิจารณาคดีของไพร่ และการได้รับการยกเว้นภาษี หลวงอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นต้น

ในส่วนหน้าที่สำคัญของไพร่ก็คือ จะต้องส่ง “ส่วย “ ให้นายของตน ชำราชากรที่ ไม่ได้รับเงินเดือนยังชีพอยู่ได้ด้วย “ส่วย “ และแรงงานของไพร่²⁰ ดังที่บาทหลวงปาเลกัว (Pallegoix) กล่าวไว้ว่า

“ ตามธรรมดา พวกเลิกเป็นกำลังหารายได้อันสำคัญให้แก่เจ้าขุนมูลนาย ถ้าไม่ ก่อชีพเมงเหงเกินไปไปปล่อยให้ทำมาหากินปกติสุข พวกเลิกจะนำของกำนัลมาให้เป็นอันมาก “

ดังนั้นในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไพร่และนาย วิเคราะห์ที่ได้ว่าเป็นแบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์แก่กัน โดยเน้นที่การแสวงหาทรัพยากรเป็นหลัก โดย ทรัพยากรนี้อาจเป็นได้ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรในสังคมก็ได้ โดยนายจักต้องดูแลไพร่ และใช้ไพร่ทำงานให้พอสมควร หากใช้งานเกินไปไพร่หาย ทนไม่ไหวหนีเข้าป่า ทำให้นายเสีย ประโยชน์ได้ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมชาวบ้านที่มีไพร่จำนวนมาก หลวงโดยผู้อยู่ในเมืองเป็น ผู้ควบคุมไพร่ และเป็นผู้กำหนดการดำเนินชีวิตให้ มีทางเดียวที่ไพร่จะเรียกร้องได้รับความ ช่วยเหลือจากหลวงได้ก็โดยนายเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับไพร่จึงเป็นความสัมพันธ์ 2 ฝ่าย โดยมีข้อตกลงว่า ฝ่ายนายเป็นไพร่เป็นผู้ส่งส่วยทำงานให้อีกฝ่ายหนึ่ง โดยนายจักต้องให้ความ ช่วยเหลือและคุ้มครอง การจัดระเบียบการปกครองแบบนี้ทำให้นายมีอำนาจมาก และทำให้เกิด การลิดรอนสิทธิเสรีภาพของไพร่ในหลายส่วน แต่ด้วยสังคมไทยที่ผ่านมาเป็นสังคมที่อิงผู้ปกครอง เป็นหลักมาตลอด ไพร่จึงยินยอมและเคยชินจากการถูกลิดรอนเสรีภาพต่าง ๆ ยอมให้ก่อดชี่ข่มเหง เพราะเห็นว่าหากตนไม่มีนายคอยคุ้มไว้ ย่อมไม่มีสิทธิในการต่อสู้คดี และ ปราศจากผู้ดูแลหากถูก ข่มเหง จึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะจำยอมด้วยวิถีชีวิต มากกว่าจะเป็นการบังคับให้ต้องมีนาย มาดูแล

ไพร่ในสมัยโบราณถือว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่นิยมของชายทุกคน เพราะเมื่อใครได้ เป็นไพร่ จะได้สิทธิในการทำมาหากิน สิทธิในที่ดินและสิทธิในการคุ้มครองชีวิต คนที่เข้าเป็นไพร่ เป็นผู้สมัครใจไม่ถูกบังคับแต่อย่างใด ดังข้อความตอนที่ว่า “ ไพร่ในคติของไทยมีสิทธิเสรีภาพที่จะ จับจองหักร้างถากถางที่ดินว่างเปล่าเลี้ยงชีพได้ตามกฎหมาย หากแต่ไม่มีสิทธิจะได้รับการปกป้อง

²⁰ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 , ลักษณะการปกครองประเทศสยามโบราณ , หน้า 13

รักษา และสิทธิในทางศาล ถ้าไม่สังกัดมูลเจ้านาย การที่ไพร่จำต้องสังกัดมูลนายก็เพื่อแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตน เช่นนี้ ส่วนความเป็นอยู่ของไพร่ คนชรา เด็ก ผู้หญิง จะปรากฏในลักษณะบริวารของไพร่ โดยจะมีตำแหน่งตาม ผู้ชายอันเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบริวารของไพร่ และมีฐานะตามผู้ชาย คือเอาหัวหน้าเป็นเกณฑ์ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงผู้หญิง เด็ก คนชราอีก ถ้าผู้นำเป็นไพร่หลวง ทุกคนก็เป็นไพร่หลวงตามไปด้วย ถ้าหัวหน้าเป็นไพร่สมทุกคนก็เป็นไพร่สมตามไปด้วย เหล่านี้เป็นต้น

สิทธิตามกฎหมายของไพร่มีปรากฏได้คือ

1. ไพร่มีสิทธิในการจับจองที่ดินเพื่อเลี้ยงชีพ

ที่ดินในเขตราชอาณาจักรล้วนแต่ตกเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน โดยไพร่จะมีสิทธิที่จะจับจองที่ดินเพื่อเลี้ยงชีพได้ตามกฎหมาย โดยอาจจะจับจองที่ดินว่างเปล่าเอง หรือ มูลนายเป็นคนให้ดูแล ซึ่งลักษณะการจับจองการถือครองดังกล่าวไม่ถือว่าไพร่ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแต่อย่างใด คือมีสิทธิในการทำสิกรรม เกษตรกรรม เพื่อเลี้ยงชีพแก่ตน และส่งผลประโยชน์ให้แก่มูลนายต้นสังกัด มีอำนาจหวงกันเท่านั้นแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์

2. ไพร่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

กล่าวถึงลักษณะการรับฟ้อง ความว่า “ มาฟ้องร้องด้วยคดีประการใด ๆ แลมิได้ตั้งสังกัดมูลนาย อย่าพึงรับไว้บังคับบัญชาเป็นอันขาดทีเดียว ให้ส่งตัวผู้หาสังกัดมูลนายมิได้แก่ สัสดี เขาเป็นคนหลวง ... ” อันสรุปได้ว่า หากผู้ใดไม่สังกัดมูลเจ้านาย จัดเป็นบุคคลจรจัดถ้าเกิดคดีกับใคร จะฟ้องร้องก็จะมีคนยอมเป็นผู้ตัดสินให้ จะต้องส่งสัสดีเท่านั้น และถือเป็นคนหลวงไป และไม่ได้รับสิทธิอะไรพิเศษเพราะไม่มีเจ้านายปกครองนั่นเอง และเมื่อจะต้องสังกัดมูลนายแล้ว

นอกจากนี้เจ้านายก็ต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย ในการกระทำของไพร่ ดังกฎหมาย พ.ศ. 1926 มาตราหนึ่ง ความว่า²¹ .. อาณาประชานิพิตทแก่กัน ตระลาการทอดโดนด

²¹ ขจร สุขพานิช . ฐานันดรไพร่ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), หน้า 12.

บาทหมายไปให้มูลนายส่งผู้ต้องหาคดี มูลนายรู้ว่าบ่าวมีคดีให้มีหมายมาบอกว่า ผู้มีคดีนั้นต้องราชการพระผู้เป็นเจ้าของหัว และทำอุบายด้วยพิรุณนั่นเอง สืบสวนมิได้ว่ามันต้องราชการจริง ท่านว่ามันละพระราชโองการแก่การเมือง ประวิงให้ช้า ท่านว่าให้กบฏคดีเป็นแพ้ว ส่วนนายมันรู้ด้วย ท่านว่าละเมียดให้ใหม่ด้วยศรัทธาศักดิ์...”

ในกฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. 1903 กล่าวว่ามีการบัญญัติหน้าที่ของเจ้าขุนมูลนาย หากไพร่ของตนประพฤตินเป็นโจร แล้วได้หนีมาหลบซ่อนในที่ตน ต้องนำตัวส่งแก่ทางการ หากอำพรางให้ที่ซ่อน นายจะมีโทษ ทำให้เห็นว่าไพร่ต้องมีนายในการใช้สิทธิในทางศาล และ นายก็ต้องรับผิดชอบการกระทำของไพร่ หากปฏิบัติผิดระเบียบของกฎหมาย และ กระบวนการศาล ที่ได้บัญญัติไว้

4. ทาส

ทาสถือเป็นกลุ่มชนลำดับล่างสุดของสังคม ทาสได้แก่ผู้ที่ขายตัวเป็นคนรับใช้ หรือนายเงินไถ่ตัวเรียกว่า “ ทาสน้ำเงิน “ ที่เป็นลูกทาสน้ำเงินเรียกว่า “ ทาสในเรือนเบี้ย ” ที่เป็นเชลยเรียกว่า “ ทาสเชลย ”

ทาสจักต้องทำงานทุกอย่างตามที่เจ้าทาสใช้ โดยไม่ได้รับค่าแรงงาน ต้องยอมให้เจ้าทาสส่งตัวทำงานแทนนายหรือออกรบแทนนายที่ถูกเกณฑ์ ต้องยอมให้เจ้าทาสขายตนให้แก่ผู้อื่น เวลาเจ้าทาสตาย ทาสก็ยังมีอิสระ กฎหมายถือว่าเป็นมรดกของทายาทเจ้าทาส เช่นเดียวกับ สัตว์ และทรัพย์สินต่างๆ

กฎหมายลักษณะทาส ได้แบ่งทาสไว้เป็น 7 ประเภทดังนี้

1. ทาสไถ่มาด้วยทรัพย์สิน (ทาสสินไถ่)
2. ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย
3. ทาสได้มาแต่ฝ่ายบิดามารดา
4. ทาสมีผู้ให้ (ทาสท่านให้)

5. ทาสอันได้ด้วยช่วยกังวล แห่งคนอันต้องทณทโทษ

6. ทาสอันได้เลี้ยงไว้กาลเมื่อข้าวยากหมากแพง (เมื่อกาลทุพภิกขะ)

7. ทาสเมื่อนำธงชัยไปรบศึกแล้วแลได้มาเป็นทาส²² ทาสอันได้ด้วยเฉลย

ชนบทาสเป็นสิ่งจำเป็นในสมัยโบราณ เมื่อรัฐบาลมีนโยบายหวังกรรมสิทธิ์ที่ดินทั่วประเทศเอาเป็นของรัฐแต่ผู้เดียว ทั้งยังมีนโยบายไพร่ทำราชการโดยไม่จ่ายค่าแรงด้วยนโยบายของรัฐดังกล่าวนี้ ทำให้ที่ยากจนชั้นแค้นมีเวลาหากินไม่เต็มที่ หารายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว จะเอาที่ดินไปหาหรือจำนองเอาเงินมาใช้ก็ไม่ได้ เพราะเป็นที่ดินของรัฐ จึงจำต้องขายลูก เมีย ถ้ารัฐไม่ยอมให้มีการขายคนประชาชนก็เดือดร้อน การยินยอมให้คนจนขายลูกเมียได้จึงเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของคนจนทางหนึ่ง ทาสเฉลยถือว่าเป็นทาสไม่มีค่าตัว เมื่อไม่มีค่าตัว ทาสก็ได้ตัวเองให้เป็นไทยไม่ได้ ต้องเป็นทาสตลอดชีวิตของตัวเอง และลูกหลาน จึงออกกฎหมายบรรเทาความทุกข์ยากของทาสเฉลย มีใจความให้เฉลยว่าเฉลย²³ มีค่าตัวสูง 14 ตำลึงและให้สิทธิไถ่ค่าตัวหรือเปลี่ยนเจ้าทาสใหม่ได้

หลักสำคัญอีกประการหนึ่งที่กฎหมายลักษณะทาสถือปฏิบัติมีอยู่ว่า ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวย่อมมีกรรมสิทธิในตนเอง ภรรยาและบุตร จึงมีสิทธิตามกฎหมายที่จะขายตนเอง ภรรยาและบุตรให้คนอื่นอันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ ทีเดียวภรรยาและบุตรเสมือนสิ่งของหรือทรัพย์สิน อย่างไรก็ตาม ฐานะและอำนาจของหัวหน้าครอบครัวก็เริ่มถูกจำกัดไว้ตามประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2410 ว่าการซื้อขายนี้จะต้องได้รับการยินยอมจากผู้ที่ถูกนำไปซื้อไปขาย จากการศึกษาพอจะได้กล่าวได้ว่า ทาสเป็นทั้งวัตถุและบุคคลตามกฎหมาย ในฐานะที่เป็นวัตถุตามกฎหมาย ทาสถูกนำไปขายและเช่าแรงงานได้ ในฐานะบุคคลตามกฎหมาย ทาสได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ได้รับมรดกในทรัพย์สิน ให้ทำสัญญา และให้สามารถเข้าศาลยุติธรรมได้ และทาสยังมีสิทธิตามกฎหมายให้ไถ่ถอนตนเองได้ แต่อย่างไรก็ตามศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของทาสก็ยังไม่เทียบเท่าชนชั้นอื่น ๆ เนื่องจากการต้องทำตามทุกอย่างตามที่นายทาสต้องการ ซึ่งบางเรื่องก็อาจรุนแรงถึงขนาดต้องไปรับโทษหรือตายแทนนายได้

²² ลักษณะทาส ประมวลกฎหมายประจำศก เล่ม 1 หน้า 370 - 372

²³ เสถียร ลายลักษณ์ , ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 2 พ.ร.บ.ฉบับที่ 2 (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เดลินิวส์ , พ.ศ. 2478 หน้า 43

ดังนั้น ทาสถือเป็นบุคคลชั้นต่ำที่สุดในสังคม ไร้เสรีภาพทั้งในตนเองและทรัพย์สิน ถูกมองเป็นแค่กรรมสิทธิ์ เจ้าของจะจำหน่ายแจกจ่ายเมื่อไหร่ก็ได้ หรือแม้แต่ตายแทนก็ยังได้ แต่ด้วยลักษณะของทาสในประเทศไทยฐานะเป็นเมืองพุทธศาสนา เจ้านายก็มีใจเมตตากรุณา และเห็นใจในการกระทำของทาสเหมือนกัน ใช้นายเจ้านายจะกดขี่ข่มเหงไปทุกอย่าง โดยทาสในเมืองไทยมีโอกาสพ้นจากความเป็นทาสได้ โดยวิธีต่าง ๆ คือ

1. ถ้านายเงินโปรดให้ทาสบวชเป็นภิกษุหรือสามเณร หรือบางทีแม้ภายหลังจะลาสิกขาบทแล้ว ก็ถือว่าพ้นจากการเป็นทาส

2. นายเงินใช้ให้ทาสไปปรบยามสงคราม และถูกจับเป็นเชลย ต่อมาเมื่อพ้นจากการเป็นเชลยก็พ้นจากการเป็นทาส

3. ทาสน้อยร้องว่านายเงินเป็นกบฏ ถ้าสอบสวนได้ความแน่ชัดว่านายเงินเป็นกบฏต่อบ้านเมืองจริง ทาสก็พ้นจากการเป็นทาส

4. นายเงิน พ่อของนายเงิน หรือพี่น้องลูกหลานของนายเงินเอาทาสเป็นภรรยาให้ ทาสนั้นเป็นไท และให้ลูกที่เกิดมาเป็นไทด้วย

5. ทาสทำกิจกรรมงานให้นายจนตัวตาย นายเงินเรียกค่าเสียหายมิได้ แต่ถ้าตายด้วยเหตุอื่น นายเงินอาจเรียกค่าเสียหายได้

6. การไถ่ ใครจะเป็นคนไถ่ก็ได้ ตัวเองไถ่ตัวเองก็ได้ ผู้ชายมาไถ่ก็ได้ มิได้ห้ามตัวผู้ทำการไถ่ไว้

ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเงื่อนไขในการทำให้ทาสหลุดพ้นจากการเป็นทาส ก่อนมีการประกาศเลิกทาสในสมัยต่อมา แต่เมื่อวิเคราะห์จากสภาพความเป็นจริง จาก 6 เงื่อนไขข้างต้นล้วนต้องเป็นไปตามอำเภอใจของนายอยู่มาก เช่นในกรณี การที่จะให้บวชก็ต้องเป็นไปตามอำเภอใจของนาย ถ้าตราบใดที่นายยังเห็นความจำเป็นในการใช้ทาสนั้น ก็ไม่มีโอกาสที่ทาสผู้นั้นจะได้บวชหลุดพ้นจากการเป็นทาส การที่ทาสถูกส่งไปทำสงครามแล้วถูกจับเป็นเชลยนั้น โอกาสที่จะรอดชีวิตก็เป็นไปได้ยากแล้วถ้ารอดก็น่าจะเป็นทาสของฝ่ายศัตรูต่อ ซึ่งในเงื่อนไขนี้ถือว่าเป็นไปได้ยาก

และนอกจากนี้สาเหตุอื่น ๆ การหลุดจากการเป็นทาสก็ดูจะเป็นไปได้ยากทั้งสิ้น แม้จะดูว่าในเรื่อง การไถ่ถอนจะมีโอกาสที่ทาสจะหลุดพ้นได้ง่ายที่สุด แต่ในความเป็นจริงแล้ว เป็นการยากเช่นกัน เพราะผู้ขายตัวเป็นทาสก็ขัดสนอยู่แล้ว การหาเงินหรือบุคคลมาไถ่ตนให้ดูน่าจะเป็นอย่างยิ่ง ส่วนมากจะปรากฏว่ามีแต่ผู้เป็นทาสมาขอเพิ่มค่าตัวเป็นทาสขึ้นเรื่อย ๆ จนที่สุดก็ไถ่ถอนตัวเอง ไม่ได้มากกว่า

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในเชิงโครงสร้างของสังคมในแง่ของชนชั้นของบุคคล ทำให้ผู้วิจัยสามารถหาข้อมูลเพื่อศึกษาถึงสิทธิและเสรีภาพของทาสในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ก่อนมีการประกาศเลิกทาส ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะออกมาในลักษณะการกดขี่ข่มเหงสิทธิเสรีภาพจากผู้เป็นนาย อยู่เสมอ ดังนี้

1. นายมีสิทธิจะลงโทษทัณฑ์ จำไซ้ ตรวน ชื่อ คา ทวนด้วยลวดหนังหรือทารุณกรรมต่าง ๆ แก่ทาสให้ได้รับบาดเจ็บสาหัส หรือแม้จนตาบอดก็ทำได้ แต่อย่าให้ถึงตาย

2. นายมีอำนาจสั่งทาสของตนให้ได้รับโทษคดีใด ๆ แทนตน ภริยา บุตร ญาติ พี่น้อง ของนายเงิน

3. นายมีอำนาจสั่งให้ทาสไปรับราชการแทนตนได้ แม้ราชการนั้นจะถึงตายก็ตาม

4. ทาสที่ดูแลทรัพย์สินใด ๆ ถ้าทรัพย์สินนั้นแตกหักหรือหาย ทาสจะต้องใช้ราคาแก่นายจนเต็ม

5. ผู้เป็นนายจะขับไล่ ทาสไปก็ได้ จะขายก็ได้ เมื่อตนไม่สามารถเลี้ยงดูต่อไปได้

6. ทาสลูกหนี้หลบหนีไปแห่งใด ๆ เมื่อเจ้าเบี้ยนนายเงินได้เสียค่าบำเหน็จ ค่าจ้างแก่ผู้ที่ติดตามเอาตัวทาสคืนมาได้เป็นจำนวนเท่าใดก็ตาม เจ้าทาสมีสิทธิคิดเอาแก่ทาสลูกหนี้จนเต็ม

7. ทาสกล่าวว่า นายเงินเป็นโจรทรัพย์ หรือฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือกล่าวว่าเป็นกบฏ ประทุษร้ายประการใด ๆ ก็ดี ถ้าพิจารณาว่าไม่เป็นความจริงให้เอาทาสนั้นไปขึ้นหาหยั่งเอาเฉลวบะหน้าประจานแล้วลงโทษเอามวนตัดปาก แล้วให้ขายไปเสีย

สิทธิของนายทาสที่มีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ทาสถูกกดขี่มาก ในทำนองเดียวกัน นายก็มีสิทธิผลประโยชน์จากทาสอย่างล้นเหลือดียิ่งกว่าทรัพย์สินอื่น เพราะจะให้ติดคุกแทนหรือตายแทนก็ได้ แต่ทาสก็มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูตามสมควรจากเจ้านาย จะกินอิมหรือไม่อิมก็แล้วแต่ ความกรุณาของเจ้านาย ซึ่งยังมีลักษณะที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน ถึงแม้นายจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าและได้เปรียบอย่างมากก็ตาม

จากการศึกษาสถานะชนชั้นไพร่และทาสจะเห็นได้ว่าบุคคลทั้งสองประเภทต่างก็ทำงานให้คนอื่น แต่บุคคลที่ได้ชื่อว่าไร้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้แก่ทาส เพราะนอกจากต้องทำงานให้กับเจ้าทาสตามที่เขาประสงค์แล้วยังไม่มีสิทธิในตัวเอง เจ้านายจะทูปตืออย่างไรก็ตาม ความพอใจ จนมีผู้กล่าวว่า “ ทาสคือมนุษย์ที่มีสภาพความเป็นสัตว์ในคราบมนุษย์ด้วยกัน “ สำหรับไพร่นั้นอยู่ในสภาพกึ่งทาส เพราะอย่างน้อยก็ยังมีสิทธิเสรีภาพในตัวเอง ซึ่งการจะเขยิบสถานะจากชนชั้นต่ำกว่าให้สูงขึ้น คือ จากไพร่และทาสเปลี่ยนสถานะมาเป็นชนชั้นปกครอง อันได้แก่ เจ้าขุน มูลนาย นั้นเป็นไปได้ยากมาก การให้สิทธิเสรีภาพโดยส่วนใหญ่ก็จะมีเงื่อนไขของการอยู่ใต้ระบบชนชั้นและอุปถัมภ์ โดยยึดติดกับความเคยชินกับจารีตแบบเดิมซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ค่อย ๆ ก้าวสู่ความคลี่คลายโดยการปูแนวทางจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและได้เกิดแนวทางอย่างรูปธรรมจากการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย ในปีพุทธศักราช 2417 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชบุตรของพระองค์

3.1.3 กระบวนการสร้างความความเท่าเทียมกันและสภาพสังคมไทยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

3.1.3.1 การยกเลิกระบบไพร่

ระบบไพร่เป็นปัญหาของสังคมไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ปัญหาดังกล่าวคือ การขาดประสิทธิภาพในการควบคุมกำลังคน มูลนายเบียดบังแรงงานไพร่ไว้ใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวด้วยวิธีการต่างๆ มูลนายบางคนมีไพร่ในครอบครองมากจนสามารถทำทนายพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ได้ ไพร่เองก็มีปัญหาเพราะระบบการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยเป็นการบีบบังคับจนไพร่ต้องหาทางหลีกเลี่ยงด้วยวิธีการต่างๆ เช่นหนีไปบวชเป็นพระสงฆ์ ซึ่งก็ไปก่อปัญหาให้กับพระศาสนาอีกเพราะไม่ได้ตั้งใจมาบวช ไพร่บางคนซึ่งเป็นจำนวนมากก็หลบหนีมูลนายเข้าป่าดงไปบุกเบิกที่ทำกินเองในที่ห่างไกล บ้างก็ป้องกันตนเองจากการติดตามของมูลนายด้วยการซ่อนสุมกำลังเป็นโจรบ้าง บางกลุ่มกลายเป็นกบฏไปก็มี เช่น กบฏ

อ้ายเกียดสาโง้ง ในสมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งมีกำลังคนถึง 6,000-8,000 คน แต่ทางการสามารถปราบปรามลงได้ เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวในการควบคุมกำลังคน เมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีภัยต่อความมั่นคงจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้การรวบรวมกำลังคนเข้าไว้เป็นกองทัพประจำการเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง พระองค์จึงทรงหาทางแก้ไขระบบไพร่โดยพยายามดึงอำนาจในการควบคุมกำลังคนให้มาขึ้นกับรัฐบาลกลาง ชาวต่างชาติเองก็รังเกียจการมีระบบไพร่หลังการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือไพร่หนีไปเข้าในบังคับของชาติตะวันตกเพื่ออยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจำนวนมาก ทำให้เกิดแรงผลักดันที่ต้องดำเนินการแก้ไขระบบไพร่อย่างเร่งด่วนแต่ได้ทรงดำเนินการอย่างมีขั้นตอน

3.1.3.2 มูลเหตุและลำดับขั้นการยกเลิกระบบไพร่

ความเปลี่ยนแปลงในการปรับระบบชนชั้นไพร่เริ่มต้นในปี พ.ศ.2425 ได้มีการตราพระราชบัญญัติทหารออกมาหลายฉบับ มีลักษณะเป็นทหาร “สมัคร” เสียก่อน เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนคะเต็ด (นายร้อย) ทหารหน้าขึ้นที่วังสราญรมย์ในชั้นแรกโรงเรียนนี้มีนักเรียนเพียง 40 คน ต่อมาจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทหารหน้ารับแลกไพร่หลวงและบุตรหมู่ไม่ว่าหมู่ใดกระทรวงใดเข้ามาเป็นทหารในกรมทหารหน้าด้วย โดยระบุว่าเมื่อไพร่เหล่านั้นเข้ารับราชการกรม 5 ปี จะพ้นจากหน้าที่ประจำการ และในระหว่างที่รับราชการอยู่นั้นจะได้รับพระราชทานเครื่องแบบสีทาสีดำ และเงินเดือนอีกเดือนละ 10 บาท พร้อมทั้งอาหารวันละ 2 เวลา ซ้ำใจดังกล่าว ทำให้มีผู้มาสมัครเข้ารับราชการในกรมทหารหน้ามาก การประกาศรับสมัครทหารในปี พ.ศ.2425 นั้นนับเป็นวิธีการเริ่มแรกในการเปลี่ยนแปลงไพร่มาเป็นพลเมือง

นอกจากจะใช้นโยบาย “ทหารสมัคร” แล้วรัฐได้พยายามสร้างความคลี่คลายให้เกิดแก่ระบบไพร่มากขึ้น ด้วยการออกประกาศหรือพระราชบัญญัติควบคู่กันไปด้วย เช่น ปี พ.ศ.2439 ทรงมีพระราชดำริให้ผ่อนคลายภาระของทหารลง จากเงินที่ไพร่หลวงต้องเสียให้รัฐคนละ 18 บาทลดเหลือเพียงคนละ 6 บาท และต่อมาได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงการควบคุมแลก พ.ศ.2442 ให้มีการสำรวจบัญชีสำมะโนครัวไพร่ขึ้น บัญชีท้องที่ที่ไพร่อาศัยอยู่ (ก่อนหน้านั้นไพร่จะขึ้นบัญชีตามมูลนายที่ตนสังกัดอยู่) เมื่อไพร่จะโอนไปอยู่ที่ใดจะต้องมีการโอนสำมะโนครัวนั้นไปด้วย ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบและควบคุมสำมะโนครัวนี้คือ นายอำเภอ และกำนันในแต่ละท้องที่ ในปีเดียวกันนี้เองได้มีประกาศกำหนดอายุบุคคลที่เป็นชายฉกรรจ์และปลดชราใหม่ จากเดิมที่

กำหนดระดับความสูงเสมอไหล่ 2 ศอกครึ่ง และปลดชราเมื่ออายุ 70 ปีมาเป็นอายุ 18 ปี และปลดชราเมื่ออายุ 60 ปีซึ่งเป็นระเบียบที่แน่นอนมากกว่า²⁴

การยกเลิกระบบไพร่ การยกเลิกระบบไพร่ไม่ได้กระทำโดยการตราพระราชบัญญัติยกเลิก เช่น พระราชบัญญัติเลิกทาส แต่ถือเอาพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ.2448) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ยกเลิกพันธะทางเศรษฐกิจและสังคมตามระบบไพร่ของเป็นยกเลิกระบบไพร่โดยปริยาย อาจกล่าวได้ว่าการผ่อนคลายนพันธะทางเศรษฐกิจและสังคมตามระบบไพร่ จนกระทั่งสิ้นสุดเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารทั่วประเทศนั้น เป็นผลพลอยได้อันยิ่งใหญ่จากการนำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่โดยมีลำดับขั้นในการยกเลิกระบบไพร่ดังนี้

พุทธศักราช 2413 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ โดยการคัดเลือกเอาบรรดาพระราชวงศ์และบุตรหลานขุนนางที่ได้ถวายตัวทั้งเด็กและผู้ใหญ่มากกว่าพันคน เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง) เป็นผู้บังคับการทหารเด็กคนแรก เมื่อขยายทหารมหาดเล็กจึงรับบรรดาพวกเด็กซึ่งเจ้านายสิ้นพระชนม์เข้ามารับราชการทหารอาสาสมัครเป็นจำนวนมาก ให้เงินคนละ 4 บาท ผ้า 1 ผืน สำหรับเป็นสินน้ำใจแก่อาสาสมัครทุกคนคล้าย ๆ กับเงินเดือนนั่นเอง และปรากฏว่าเมื่อมีการรับสมัครพวกเด็กก็มีเลขจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรีมาสมัครมากเป็นพิเศษ เจ้าพระยาจึงเกิดความวิตกกังวลว่า จะไม่มีผู้อยู่รักษาเมืองดังกล่าว จึงให้หัวหมอบางคนกลับไปอยู่ตามเดิม ต่อมาภายหลังพระองค์จึงได้ให้รับเฉพาะผู้มีชื่อมือขาว (พวกนี้เจ้านายไม่นำมาสักเพราะกลัวจะต้องมารับราชการจนหลงเป็นกรมเปียดบังไว้ใช้เอง)

การจัดตั้งกรมทหารหน้านี้ ได้ขยายงานมากขึ้น คือมีกรมขึ้นอยู่หลายกรม เช่น กรมทหารม้าเกราะทอง กรมทหารปืนยาว กรมทหารล้อมวัง กรมทหารรักษาพระองค์ กรมทหารปราบปลายหอก กรมเกณฑ์หัดอย่างยุโรป กรมทหารมหาดเล็กไทย กรมเหล่านี้มีหน้าที่เข้าเฝ้ารับราชการ ต้องรักษาพระนคร ตามเสด็จ ด้วยเหตุนี้จึงต้องการทหารสมัครมากวิธีการจัดทำคือส่งคนออกไปสืบเสาะแสวงหาทุกจังหวัด ต่อมาในปี พุทธศักราช 2425 เกิดอหิวาตกโรค ปรากฏ

²⁴ ภูมิชัย มูลศิลป์ , เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อแนวทางการวิจัย “100 ปี แห่งการปฏิรูปการปกครอง” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พัฒนาการและผลกระทบต่อสังคมไทย เรื่องการปฏิรูปการปกครอง สมัย ร. 5 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ , หน้า 517 -519

ว่าพวกอาสาสมัครได้ล้มตายเป็นจำนวนมาก จนทหารจำนวนมากก็ล้มตาย จึงได้หนีกลับหัวเมือง ต้องติดตามขอให้กลับมาใหม่ ผลการเกลี้ยกล่อมสำเร็จด้วยดี พวกทหารเหล่านั้นยอมกลับมารับราชการดังเดิม และในปีพุทธศักราช 2425 นี้เอง เป็นจุดเริ่มต้นของการปลดปล่อยไพร่ทั้งหลายไปสู่ความเป็นไทย

เนื่องจากฐานันดรไพร่เป็นฐานันดรใหญ่ ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงระบบที่เดียวทั้งหมดจึงเป็นของยาก ในตอนแรก ๆ จึงต้องค่อยทำค่อยไป โดยการแบ่งงานในระยะแรกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ให้ไพร่ยังคงดำรงความเป็นไพร่อยู่แต่เดิม มีหน้าที่ต้องชำระเงินช่วยเหลือราชการ
2. จัดรวบรวมชายฉกรรจ์มารับการฝึกหัดการใช้อาวุธเพื่อป้องกันรักษาประเทศได้แก่ พวกทหาร

และจากความต้องการในการทหาร จึงทำให้เกิดการตราพระราชบัญญัติทหารขึ้นในปีพุทธศักราช 2431 โดยตราขึ้นประกาศใช้เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2431 และในปีพุทธศักราช 2441 (ร.ศ. 116) ให้ประกาศลดเงินค่าช่วยราชการของไพร่หลวง ไพร่สม ไพร่ส่วย และเลิกทั้งหลาย จากเดิมไพร่หลวงเสียปีละ 14 บาท ไพร่สม 6-12 บาท ให้ลดลงเหลือปีละ 6 บาท เท่ากันหมด เงินนี้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เรียกว่า เงินรัฐูปการ ยกเลิกการเก็บเมื่อพุทธศักราช 2476

สืบเนื่องจากที่กล่าวมา ความสิ้นสุดของความเป็นไพร่ สิ้นสุดลงเมื่อ ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) คือเมื่อได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารออกมาใช้ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้ชายฉกรรจ์ที่อายุ 18 ปี เข้ารับราชการทหารมีกำหนด 2 ปี แล้วปลดเป็นกองหนุน
2. ผู้รับราชการทหารแล้วไม่ต้องเสียเงินค่าช่วยราชการอีกตลอดชีวิต

3. ผู้ที่ต้องเกณฑ์ทหารตาม พระราชบัญญัตินี้ นับแต่ทั่วไปจนถึงพระราชวงศ์ ชั้นหม่อมเจ้า ก็ต้องเกณฑ์ด้วย

4. คนที่ไม่ต้องเกณฑ์คือ คนจีน คนต่างชาติ คนป่าคนดอย

จากการดำเนินการของพระมหากษัตริย์ที่กล่าวมาได้ทำให้เกิดการปฏิรูปทางสังคมไปในทิศทางแห่งการให้สิทธิเสรีภาพของชนชั้นไพร่มาคมายดังนี้

1. การปฏิรูปทางเศรษฐกิจ ยังผลให้มีการผ่อนผันและยกเว้นการเกณฑ์แรงงานไพร่ในฤดูเพาะปลูกเพื่อส่งเสริมการผลิต และเมื่อการค้าเศรษฐกิจแบบเงินตราขยายตัว การถือเอาผลผลิตส่วนเกินของเจ้าขุนมูลนายก็เป็นไปในรูปของเงินตรามากขึ้น กล่าวคืออนุโลมให้ไพร่จ่ายเงินแทนการเกณฑ์แรงงาน เปิดโอกาสให้ไพร่ได้มีอิสรภาพในแรงงานของตนมากขึ้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า “เมื่อแรงงานมีค่าเป็นเงิน ก็ไม่ควรเกณฑ์คนมาทำงานโดยไม่ได้เงิน” อันแสดงให้เห็นว่า พระราชดำริดังกล่าวเป็นการดีกระหน่ำระบบเกณฑ์ไพร่มาทำงานหลวงให้เสื่อมลงไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ลดหย่อนการเกณฑ์พาหนะ และแรงงานไพร่ลงอีก ดังปรากฏในพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. 119 (พ.ศ.2443) พระราชบัญญัติฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงความคลี่คลายของวิถีเกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่ ซึ่งความคลี่คลายดังกล่าวเป็นผลของการปรับปรุงทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่เริ่มขยายตัวขึ้นตามลำดับ

2. การปฏิรูปทางการเมืองการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อผนึกกำลังเป็นชาติรัฐตามแบบสมัยใหม่ ด้วยการปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนกลางและนำระบบเทศาภิบาลมาใช้ในการปกครองในส่วนภูมิภาค การใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2440 และพระราชบัญญัติเพิ่มเติม พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนระบบการทำการราชการและข้าราชการเสียใหม่ กล่าวคือ ข้าราชการจะได้รับแต่งตั้งตามวุฒิความสามารถต้องมีเวลาปฏิบัติราชการตามสำนักงาน เกิดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เจ้าและขุนนางไม่ได้ผูกสิทธิ์กับการเข้าทำงานข้าราชการเมื่อก่อน และยังได้รับเงินเดือนเพื่อการยังชีพแทนการอาศัยแรงงานและส่วยจากไพร่ตามระบบเดิม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พันธะ

ทางเศรษฐกิจและสังคมระบบไพร่คลายความสำคัญลงมาก และนำไปสู่การเสียเงินค่าราชการ แทนการเกณฑ์แรงงานในปี พ.ศ. 2442

3. การปฏิรูปทางการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทหารไทยก่อนการปฏิรูปดังกล่าว ก็คือไพร่ที่เรียกกระดมเข้าประจำกองทัพในยามศึกสงคราม ซึ่งเหมือนกับทหารในประเทศเพื่อนบ้านของไทย ประเทศไทยจึงสามารถให้ระบบการทหารแบบนี้เพื่อป้องกันและขยายอาณาจักรมาได้ด้วยดี แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภัยของประเทศไทยมิใช่ประเทศเพื่อนบ้าน แต่เป็นมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งมีระบบการทหารที่มีประสิทธิภาพกว่าทั้งในด้านตัวทหารอาวุธและยุทธวิธี ระบบการทหารแบบดั้งเดิมของไทยจึงไม่สามารถป้องกันผลประโยชน์และเกียรติของชาติไว้ได้ ความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูประบบการทหารของประเทศไทยให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจึงเกิดขึ้น

อุปสรรคสำคัญของการจัดตั้งและการขยายตัวของกรมทหารแบบใหม่ คือ การควบคุมคนตามระบบไพร่ เพราะทำให้ไม่สามารถหาไพร่มาเข้ารับการฝึกทหารได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้วิธีการผ่อนปรนต่อไปนี้คือ

ในปี พ.ศ. 2425 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้กรมทหารหน้าประกาศรับสมัครเลขไพร่และบุตรหมู่ไม่ว่ากรมใด โดยให้ข้อเสนอว่าถ้าไพร่สมัครเข้ามาเป็นทหารในกรณีนี้เป็นเวลา 5 ปี เมื่อครบกำหนดแล้วให้พ้นจากหน้าที่ประจำการ และจะได้การภูมิคุ้มกันห้ามการเกณฑ์แรงงานและการเสียส่วยแทนแรง การกระทำดังกล่าวเป็นวิธีแปลงไพร่สมและไพร่หัวเมืองมาเป็นไพร่หลวง เป็นพระบรมราชาไชยฝืนกำลังเป็นชาติรัฐแบบสมัยใหม่ และเป็นจุดเริ่มต้นของการปลดปล่อยไพร่ให้ก้าวสู่ความเป็นไทในที่สุด

ปี พ.ศ. 2431 โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติกำหนดอายุไพร่หลวงรับราชการเสียใหม่เพื่อผ่อนคลายนพันธะของไพร่ลงอีก กล่าวคือ โปรดเกล้าฯ ให้บุตรหมู่ที่มีอายุครบ 18 ปีเข้าประจำการฝึกหัดวิชาทหาร จนอายุครบ 21 ปี แล้วปล่อยให้อุปสมบทตามประเพณีตามความสมัครใจ หรือจะไม่อุปสมบทก็ตาม ไม่ต้องรับราชการอย่างหนึ่งอย่างใด จนกระทั่งอายุ 22 ปี จึงมาเข้าเวรรับราชการอีกปีละ 3 เดือนจนอายุครบ 50 ปี หรือมีบุตรมาสมรสกับราชการตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ให้หักชราแก่ตัวทหารที่เป็นบิดา ไม่ต้องรอให้อายุครบ 50 ปี

ต่อมายังโปรดเกล้าฯ ให้ลดเงินค่าราชการ (ส่วยแทนแรงลงเหลือปีละ 6 บาท เท่ากันทั้งไพร่สมและไพร่หลวง (เดิมไพร่หลวงเสีย 18 บาท ไพร่สมเสียเพียง 6 บาท) และยกเลิกวิธีเก็บเงินค่าราชการตามเจ้าหนุมเดิม

พันธะของไพร่ได้รับการผ่อนคลายลงอีก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ทดลองใช้ “ข้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122 ในปี พ.ศ. 2451 ได้ขยายการใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารออกไปยังมณฑลกรุงเก่า มณฑลนครชัยศรี ปี พ.ศ.2457 ขยายไปใช้ในมณฑลพายัพ มณฑลอุดร มณฑลอุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ด ปี พ.ศ.2459 ใช้ในมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลสุราษฎร์ธานี มณฑลภูเก็ต และมณฑลปัตตานี

เมื่อประกาศพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว พันธะทางเศรษฐกิจและสังคมตามระบบไพร่เป็นอันสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง ไพร่จะกลายเป็นเสรีชนผู้มีอิสระในแรงงานของตน และได้รับความเสมอภาคในการรับใช้ประเทศชาติด้วยการเป็นทหาร

การยกเลิกระบบไพร่²⁵ นอกจากจะเอื้อต่อการผลิตแบบทุนนิยม เพราะแรงงานอิสระเหล่านั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตตามระบบดังกล่าว ในด้านการปกครอง รัฐบาลสามารถดำเนินการปกครองประชาชนได้โดยตรงไม่ต้องปกครองผ่านทางเจ้าหนุมมูลนาย ในแง่การเมืองการยกเลิกการควบคุมกำลังพลตามระบบไพร่ ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองภายในมั่นคง แล้วยังเป็นการเอื้อต่อการพัฒนาบุคคลและพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง

3.1.3.3 การยกเลิกระบบทาส

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะยกเลิกระบบทาสที่ถือว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และทรงมุ่งมั่นพระทัยที่จะปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระและเพื่อไม่ให้เกิดปัญหากระทบกระเทือนผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม พระองค์จึงใช้วิธีการเลิกทาสแบบค่อยเป็นค่อยไป อนึ่งมูลเหตุของการเลิกทาสมีปัจจัยสำคัญดังนี้

²⁵ ภูมิชัย มูลศิลป์ , พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการวางรากฐานประชาธิปไตย , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด , 2541) หน้า 73

ปัจจัยภายนอก เนื่องจากมีการติดต่อกับชาวยุโรปมากขึ้น เช่น อังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส ทั้งทางราชการและส่วนตัว แต่พื้นฐานทางสังคมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย กับชาติตะวันตกแตกต่างกันจึงก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา พระองค์ทรงเล็งวิธีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงจากของเดิมที่ล้าหลังโดยทรงเลือกเอาสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ของชาวยุโรปมาใช้ กล่าวคือ ในเรื่องทาสนี้แนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนอันสืบเนื่องมาจาก การปฏิวัติใหญ่ใน ฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ.2332 (ค.ศ.1789) ทำให้ความสัมพันธ์ของคนทางยุโรปไม่ได้เป็นแบบนายกับข้า เหมือนสังคมไทย ชาวยุโรปในไทยจึงไม่ยอมรับระบบทาส

ปัจจัยภายใน โดยเฉพาะทางการเมืองด้วยเหตุที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ใน ขณะที่ทรงพระเยาว์ไร้ซึ่งอำนาจ อำนาจในการบริหารประเทศขณะนั้นอยู่ที่ผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์แห่งตระกูลขุนนาง นอกจากนี้พื้นฐานอำนาจยังคงขึ้นอยู่กับการครอบครองกำลังคน ทั้งนี้ จึงมีความพยายามที่จะควบคุมกำลังคนระหว่างกษัตริย์กับขุนนางเก่า การเลิกทาสจึงเป็นการดึง อำนาจมาอยู่ที่กษัตริย์เพื่อที่จะควบคุมไพร่ฟ้าหรือกำลังคนได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านมูลนายและ เป็นการสลายอำนาจของขุนนางซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่าให้หมดไป นอกจากนี้ การมีระบบทาสยัง ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย มีการกดขี่แรงงานทาสอย่างมาก ทำให้มีทาสหลบหนีขายเงินมี การฟ้องร้องคดีความเป็นจำนวนมากและการที่ทางการออกกฎหมายลงโทษการหลบหนีของทาส อย่างรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิตจะทำให้เกิดสภาพความกดดันในสังคมเพิ่มมากขึ้น ทำให้เห็นว่า ประเพณีการมีทาสไม่เป็นธรรมในสังคมแล้ว พระองค์ยังทรงได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก แม้ว่าจะทรงอยู่ในระบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระองค์ก็มีน้ำพระทัยเปี่ยมด้วย เมตตาธรรมที่ทรงมีต่ออาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ การเสด็จประพาสต้นทำให้พระองค์ทรง เห็นสภาพที่แท้จริงชัดเจนขึ้น และทำให้ทรงมองเห็นว่าการมีระบบทาสนั้นขัดขวางต่อความเจริญ ทางเศรษฐกิจอีกด้วย เพราะแรงงานขาดอิสระจึงขาดความริเริ่มทางเศรษฐกิจ ไม่เป็นการส่งเสริม คนให้รู้จักทำมาหากิน เพราะในระบบทาสเมื่อค้ำขันเข้าก็นำลูกเมียไปขายเป็นทาสได้ สภาพ สังคมไทยในลักษณะเช่นนี้จึงล้าหลัง ไม่เหมาะสมกับกาลสมัย พระองค์จึงทรงให้มีการเลิกทาส โดยทรงดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยกฎหมายที่ใช้ในการเลิกทาสนั้นต้องใช้กฎหมาย มหาชน

3.1.3.4 มูลเหตุและลำดับขั้นในการยกเลิกระบบทาส

ทาสคือชนชั้นระดับล่างสุดของสังคมไทย กฎหมายลักษณะพระอัยการ ทาสจำแนกประเภทของทาสไว้เป็น 7 ประเภท คือ ทาสสินไถ่ ทาสในเรือนเบี้ย ทาสที่ได้มาแต่

บิดามารดา ทาสท่านให้ ทาสที่ได้มาเนื่องจากนายเงินไปช่วยให้ผู้ันั้นพ้นโทษปรับ ทาสที่ได้เลี้ยงไว้ในเวลาชั่ววาทมากแพง และทาสเชลย เมื่อพิจารณากฎหมายลักษณะทาสแล้วจะรู้สึกรู้ว่า ทาสเป็นชนชั้นที่มีฐานะต่ำต้อยมาก ขาดสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย และไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเท่าที่ควร เพราะกฎหมายได้ให้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแก่นายเงินในการใช้ทาสเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและอื่นๆ เพราะนอกจากทาสจะถูกใช้งานตามอำเภอใจของนายงานแล้ว ทาสยังถูกส่งไปปรับโทษทัณฑ์ หรือไปตายแทนนายเงิน หรือถูกหลานญาติพี่น้องของนายเงินได้อีกด้วย การมีทาสจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งของนายเงิน โอกาสที่ทาสจะหลุดพ้นจากความเป็นทาสมีน้อยมาก เพราะบุคคลผู้เป็นเจ้าของทาสส่วนใหญ่เป็นขุนนาง เป็นข้าราชการผู้มีอำนาจซึ่งเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ในการปกครอง

เมื่อเรื่องของทาสเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนหมู่มาก ซึ่งเป็นโครงสร้างแห่งอำนาจของพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน ปัญหาในการดำเนินการเลิกทาสจึงเป็นปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และระบบทาสของไทยเรามีมานานนับหลายร้อยปี ความมั่งคั่งของระบบนี้มีไม่น้อย การจะมาสั่งเลิกโดยฉับพลันคงเป็นไปได้ยาก แม้กระนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตั้งพระทัยมั่น ที่จะยกเลิกประเพณีการมีทาสอันเป็นประเพณีที่ล้าสมัยไม่ยุติธรรม และขัดต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์จึงสามารถเลิกทาสในประเทศ โดยไม่มีการนองเลือดเป็นที่พอใจของคนจำนวนมาก เหล่าพสกนิกรจึงขนานนามพระองค์ว่า “ พระปิยมหาราช ” ซึ่งพระองค์ทรงมีวิธีในการเลิกทาส โดยทรงดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป

พระองค์ทรงมีราชดำริเกี่ยวกับการเลิกทาสดังมีรายละเอียดดังนี้²⁶

1. การจำกัดเงื่อนไขของความเป็นทาสด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์อายุลูกทาสลูกไท ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2417 พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้ลูกทาสลูกไทเกิดในปี พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นปีเสวยราชของพระองค์เป็นต้นไป จะมีค่าตัวสูงสุดเมื่ออายุ 7 ถึง 8 ปี โดยเด็กชายจะมีค่าตัว 32 บาท เด็กหญิงมีค่าตัวถึง 28 บาท หลังจากอายุ 8 ปีแล้ว ค่าตัวจะลดลงโดยลำดับ เมื่ออายุ 18 ถึง 20 ปี จะเหลือค่าตัวเพียง 3 บาท และเมื่อลูกทาสอายุถึง 21 ปีให้พ้นจากความเป็นทาส ลูกทาสหรือทาสในเรือนเบี้ย ให้เริ่ม

²⁶ วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ , “ ทาสและการเลิกทาส ” , วารสารวิทยศึกษา (ตุลาคม – พฤศจิกายน 2519) : 40 -41

นับราคาตั้งแต่อายุ 8 ขวบ และให้หมดความเป็นทาสเมื่ออายุ 21 ปี (โดยเหตุที่นับแต่อายุ 8 ขวบ ก็เพื่อให้เจ้าทาสได้ใช้สอยเด็กบ้าง เพราะเด็กจะใช้งานได้เมื่ออายุ 8 ขวบ จึงให้เจ้าทาสได้ใช้จนอายุ 21 ปี ซึ่งคิดว่าเป็นการสมควรแก่การเลี้ยงดูแล้ว และเมื่อลูกทาสอายุ 21 ปี พ้นจากการเป็นทาส ก็สามารถทำมาหากินได้ เพราะอยู่ในวัยหนุ่มสาว ร่างกายพร้อมที่จะทำงาน) ต่อมาเมื่อลูกทาสอายุ 21 ปี พ้นจากการเป็นทาสแล้ว ก็ให้คงเรียกว่า ลูกทาส อยู่ดังเดิม และคงเสียค่าราชการ 6 สลึง (ทั้งนี้เพราะถ้าหากไม่คงคำว่าลูกทาสไว้ ลูกทาสเหล่านั้นจะต้องเป็นไพร่ เสียค่าราชการปีละ 6 บาท ฉะนั้นถ้าหากไม่คงไว้ ลูกทาสจะไม่ยอมเป็นไท เพราะไม่มีเงิน เสียค่าราชการ) ทำให้ผู้ชายจะได้ทันอุปสมบทและประกอบสัมมาอาชีพต่อไป ส่วนผู้หญิงจะได้มีโอกาสแต่งงานมีครอบครัวไป

คนที่เกิดในปี พ.ศ. 2411 จึงพ้นจากการเป็นทาสตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 ส่วนทาสที่เกิดก่อนปีดังกล่าว คงเป็นทาสต่อไปตามเดิม และก่อนปี พ.ศ. 2432 ก็สามารถพ้นจากการเป็นทาสได้โดยการตั้งอัตราค่าตัวไว้ ต่ำกว่าผู้ที่เกิดก่อน พ.ศ. 2411 โดยคิดอัตราพิเศษสามารถไถ่ถอนได้ง่ายขึ้นและทรงพยายามแก้ปัญหาเรื่องการครองชีพของทาสที่มักจะขายลูก เมียพระองค์ทรงแก้ปัญหาโดยให้ลูกทาสที่อายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา ต้องให้ขายได้ตามกระเชียรอายุซึ่งตั้งใหม่ ทำให้การขายลูก เมียทาส เป็นไปได้ยากขึ้น และในลูกทาสที่อายุ 21 ปีแล้ว ดำริให้ห้ามมีการขายทาสไม่ว่าจะด้วยตัวเอง หรือขายให้คนอื่นก็ตามโดยเด็ดขาด ถ้าหากขายตัวเองและแก้ไขว่าตัวเองมิได้เกิดปี พ.ศ. 2411 ให้มีความผิดตามมาตรา 14 และนายเงินผู้รับซื้อจะรู้เพราะไม่ได้ถามว่าเกิดปี ปี พ.ศ. 2411 ก็ให้ปรับไหมเจ้าเบี้ยนายเงิน ตามกฎหมายซึ่งกำหนดไว้ว่า “ ถ้าใครไถ่ถอนลูกทาสอายุ 21 ปีแล้ว ห้ามเอาเป็นทาสเด็ดขาด “²⁷

การยกเลิกระบบทาสโดยเด็ดขาดปรากฏในประกาศพระราชบัญญัติทาสในปี พ.ศ. 2448 ที่ห้ามผู้ที่เกิดในรัชกาลของพระองค์เป็นทาสทำให้ลูกทาสทุกคนได้รับเสรีภาพไพร่หรือทาสที่เป็นอิสระแล้วไม่สามารถกลับไปเป็นทาสได้อีก นายเงินจะต้องหักราคาตัวทาสเดือนละ 4 บาท สำหรับทาสที่ยังไถ่ค่าตัวไม่หมดและหากทาสต้องการเปลี่ยนนายเงินจะไม่สามารถขึ้นราคาตัวได้ นอกจากนี้ยังมีการประกาศประมวลกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ.2451 ที่กำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ที่ทำการซื้อขายทาสอีกด้วย

²⁷ สน นิลศรี , “ แนวคิดสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย : จากความเป็นทาสสู่อิสรภาพ (The Concept of Human Right in Thai Society : From Slavery to Freedom) วารสารรัฐมีแล : 19

2. ปลุกฝังพระราชนิยมในการบริจาคทรัพย์ไถ่ทาส ในปี พ.ศ. 2420 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ 2 รอบ พระองค์ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เท่าจำนวนวันในพระชนมพรรษา 24 ปี วันละ 1 บาท เป็นจำนวนเงินถึง 8,767 บาท ไถ่ทาสซึ่งขายตัวอยู่กับนายเงินคนเดียวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2395 ขึ้นไป พร้อมกับลูกหมู่ของทาสนั้นด้วย เพราะทรงมีพระราชดำริว่า ทาสซึ่งอยู่กับนายเงินคนเดียวถึง 25 ปี คงเป็นคนดีมากกว่าคนชั่ว พระราชปฏิบัติดังกล่าวอาจพิจารณาได้ว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นผู้นำให้บรรดาผู้ที่จงรักภักดีได้เจริญรอยตาม เป็นทำนองปลุกฝังพระราชนิยมในเรื่องการปล่อยทาส

3. ทรงริเริ่มขยายการศึกษา เพื่อให้เยาวชนทั่วไปรวมทั้งลูกทาสได้เล่าเรียนวิชาการต่างๆ เพื่อเป็นหนทางประกอบอาชีพในการเลี้ยงตนต่อไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ตัดแปลงโรงงานบางแห่งให้เป็นโรงเรียนสำหรับทาสหนุ่มและเด็กแต่ทาสก็ไม่นิยมเข้าเรียน พระบาทสมเด็จพระอยู่หัวจึงทรงสละพระราชทรัพย์ซื้อทาสที่สัญญาว่าจะเข้าโรงเรียนปล่อยให้เป็นไท

4. เนื่องจากบ่อนเบี้ยเป็นที่มาซึ่งความหายนะ จำนวนมากได้รับความยากลำบากยากแค้นเพราะการพนันต่าง ๆ ดังข้อความ

²⁸“ อ้าแดงเอมปรับทุกซีให้ฟังว่าเด็กเดี๋ยวนี้ขายไม่ได้ ไม่มีใครช่วย ซ้ำๆ ก็เป็นทอดอาไฉย ไม่รู้จะหาเงินที่ไหนมาใช้ ต้องให้เขาทนติดไปพลาง เพราะเขาอยากเล่นไป รู้แล้วขาของชั้วยังขึ้นเล่น เมื่อไรจะห้ามถั่วไปเสียบ้างเหมือนขายเด็ก คนจะได้ไม่ติดตรวน ไม่ต้องขายลูก ทุกวันนี้ถั่วไปทำให้คนเสียหายหลายอย่าง เป็นขโมยก็เพราะไป เป็นหนี้ซ้ำเขาก็ถั่วไป ”

“ ... ซ้ำเจ้าเห็นว่ายังมีความขัดข้องอยู่ด้วยกรุงสยามมีภาษีห่วย ถั่วไป การพนันต่าง ๆ ผื่น เหล้า เหล้านี้ที่จริงทำให้คนเป็นทาส ให้โทษแก่มนุษย์ทั้งหลาย ... จะต้องคิดดับของเหล้านี้เสียก่อนจึงจะเลิกทาสได้ ... ”

การเล่นถั่วไปนับว่าเป็นที่แพร่หลายที่สุด ปี พ.ศ. 2430 มีจำนวนบ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ รวมกับแขวงนนทบุรีเบ็ดเสร็จ 403 บ่อน กับบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองอีก 200 แห่ง ด้วยสาเหตุดังกล่าว พระองค์จึงได้ประกาศเลิกบ่อนเบี้ย เมื่อเดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีกุน จ.ศ. 1249 (พ.ศ. 2430) โดยค่อยให้เลิกไปเป็นขั้น ๆ ดังนี้

²⁸ วิชัย เสวะมาตย์, การเลิกทาสในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 73-

พ.ศ. 2431 ให้เลิก 336 บ่อน (มีอยู่ 403 บ่อน)

พ.ศ. 2432 ให้เลิกบ่อนในกรุงเทพ ฯ 10 ตำบล

พ.ศ. 2433 ให้เลิกบ่อนอีก 10 ตำบล

พ.ศ. 2435 ให้เลิกบ่อนอีก 31 แห่ง (คงเหลือ 16 บ่อน)

สำหรับหัวเมือง เริ่มเลิกทาสตั้งแต่ พ.ศ. 2449 ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2453 คงบ่อนเหลือในกรุงเทพ ฯ เพียง 9 บ่อน

5. การประกาศเลิกทาสในบางมณฑล

ตามประกาศ พระราชบัญญัติกระษेत्रอายุลูกทาสลูกไทย ดังกล่าวนั้น ปรากฏว่าพระราชบัญญัตินี้มิได้ใช้บังคับในมณฑลบางมณฑล คือ มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ หรือ มณฑลพายัพ มณฑลตะวันออกหรือมณฑลบูรพา และมณฑลไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วยมณฑลเหล่านี้เป็นประเทศราช

จากพระราชบัญญัติการเลิกทาส ต่าง ๆ ดังได้กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า ทาสที่เกิดใน พ.ศ. 2411 ต่างก็รับการปลดปล่อยเป็นไท ตั้งแต่ พ.ศ. 2432 นับถึง พ.ศ. 2448 จะมี ทาสถูกปลดปล่อยถึง 18 รุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีผู้เป็นทาสอยู่อีกมาก เพราะมีผู้เกิดก่อน พ.ศ. 2411 บ้าง ผู้เกิดแต่ปี พ.ศ. 2482 บ้าง ดังนั้นเพื่อให้มีการเลิกทาสที่สมบูรณ์แบบขึ้น จึง “ ตราพระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ ศก 124 ” ซึ่งถือเป็นแผนการสุดท้ายของการเลิกทาส โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. ห้ามมิให้มีทาสขึ้นอีก โดยกำหนดว่าบรรดาลูกทาสทั้งหลายนับเป็น ไทมิให้พิดเกษียณอายุดังที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 อีกต่อไป เป็นการตัดเหตุเอาคนลงมาเป็นทาส นอกจากนั้นยังห้ามคนที่เป็นไท และทาสที่หลุดพ้นค่าตัวแล้วขาย ตัวลงเป็นทาสอีก

2. กำหนดให้ลดค่าตัวทาสลงเพื่อให้หลุดพ้นเร็วขึ้น โดยกำหนดว่าบรรดาทาสที่มีอยู่ในเวลาที่ออกพระราชบัญญัตินี้ ให้นำเงินลดค่าตัวทาสลงทุกเดือน เดือนละ 4 บาท นับตั้งแต่วันที่เดือน เมษายน พ.ศ. 2448 เป็นต้นไป ถ้าทาสจะเปลี่ยนนายงานใหม่ให้ทำสารกรรมธรรมขึ้นค่าตัวให้มากกว่าค่าตัวในเวลานั้น

3. ห้ามซื้อขายทาสอีกต่อไป ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษทางอาญา ต่อมาในปี พ.ศ. 2451 ได้มีประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งมีบทกำหนดสำหรับผู้ซื้อขายทาส

เป็นอันว่าทาสรุ่นเก่าที่ยังตกค้างอยู่ได้รับการปลดปล่อยสิ้นไป ตามพระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ ศก 124 และ ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ด้วยพระบรมราโชบายในเรื่องดังกล่าวของพระองค์ แม้ต้องเผชิญอุปสรรครอบด้าน โดยจะต้องเผชิญกับความไม่พอใจจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แต่ในที่สุดการเลิกทาสก็เป็นผลสำเร็จจนสิ้นทาสจึงหมดไปจากสังคมไทยโดยปราศจากการเสียเลือดเนื้อเดือดร้อนแต่อย่างใด

3.1.4 สภาพสังคมไทยภายหลังการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท ในปีพุทธศักราช 2417

เมื่อพิจารณาสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของในช่วงยุคแรก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4 นั้นแม้ในระยะหลังจะได้รับอิทธิพลแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของชาติตะวันตกก็ตามแต่อำนาจและอิทธิพลของ พวกเจ้านาย ขุนนางตระกูลสำคัญ ยังคงมีอยู่มากจนอาจมีผลกระทบต่อสถานะของพระมหากษัตริย์และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน สภาพการณ์ดังกล่าวยังคงมีอยู่เรื่อยมาจนถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 2411 พระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งในขณะนั้น คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นธรรมดาที่สมเด็จเจ้าพระยาฯ จะเป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในแผ่นดิน เพราะกุมทั้งอำนาจทางการปกครอง การต่างประเทศ กองทัพตลอดจนการคลัง ทำให้อำนาจของพวกขุนนางในยุคดังกล่าวมีมากจนเป็นที่วิตกว่า อาจกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์เพราะอำนาจในการจัดการปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทั้งสิ้นเสมือนเป็นพระมหากษัตริย์เลยทีเดียว อำนาจทางการเมืองในขณะนั้นอยู่ที่พวกขุนนางและเสนาบดีซึ่งเป็นอำนาจเก่า โดยในการต่อสู้เพื่อให้อำนาจทางการเมืองกลับมาสู่สถาบัน

กษัตริย์นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการอย่างมีขั้นตอนไปตามลำดับ โดยเริ่มจากการโปรดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2416 เมื่อพระชนมายุ 20 พรรษา โดยมีเหตุผลที่แท้จริงก็คือ การประกาศให้ชัดเจนว่า “ใครคือพระมหากษัตริย์” ซึ่งในสมัยนั้นพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ทรงพระราชอำนาจในการตรากฎหมายต่างๆ ออกใช้บังคับทำให้พวกขุนนางกลุ่มอำนาจเก่าจึงไม่อาจใช้อำนาจนี้ได้ พระองค์จึงมีอิสระโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับพระราชอำนาจในการดำเนินการปฏิรูปด้านต่างๆ และยังเป็นการลดอำนาจของพวกขุนนางลง เพราะว่าบรรดาขุนนางทั้งปวงก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่ทรงตราขึ้นนี้ อีกทั้งยังทำให้ฐานะของพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริง

สภาพสังคมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากการประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์ชนอายุลูกทาสนักโทษ ในปีพุทธศักราช 2417 จะพบการค่อยๆ คลายตัวของระบบไพร่และทาส ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น สามารถประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ มีสิทธิในการใช้แรงงานของตน ไม่มีการกดขี่แรงงานเยี่ยงสัตว์อีกต่อไป เมื่อมีฐานะเป็นประชาชนโดยสมบูรณ์เช่นนี้ ความจงรักภักดีในฐานะเป็นพลเมืองโดยสมบูรณ์จะพบว่า ความจงรักภักดีที่เคยมีต่อเจ้านายได้เปลี่ยนมาเป็นความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ รัฐบาลสามารถรับประชาชนเข้าทำงานให้แก่ราชการในด้านต่างๆ รวมทั้งการจัดตั้งกองทหารที่ทันสมัยแบบตะวันตก ซึ่งในความจริงแล้วการเลิกระบบไพร่นั้นน่าจะมีความสำคัญมากกว่าการเลิกระบบทาสเสียอีก เพราะไพร่คือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ส่วนพวกทาสนั้นเป็นเพียงประชาชนส่วนน้อย อย่างไรก็ดี การยกเลิกระบบไพร่และทาสนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมไทย ทำให้ชนชั้นในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีเพียง 4 ชนชั้น ได้แก่ เจ้านาย ขุนนาง ชนชั้นกลาง สามัญชน สถานะและสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ บุคคลมีฐานะและสิทธิเท่าเทียมกันในสายตากฎหมายโดยไม่ขึ้นอยู่กับฐานะ ชาติกำเนิดอีกต่อไป มีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนสถานะของบุคคลที่เท่าเทียมกัน การปฏิรูปด้านการศาลให้สอดคล้องกับแนวคิดกฎหมายสมัยใหม่ และในด้านอื่น ๆ อย่างหลากหลายทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับการคุ้มครองซึ่งมีลักษณะโน้มเอียงไปทางแนวคิดที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการปกครองบ้านเมืองก็ยังคงเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่เช่นเดิม แต่ก็มีใช้ว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยจะไม่มีอยู่เลย ดังจะเห็นได้จาก ในรัชสมัยของพระองค์บรรดากลุ่มเจ้านายและขุนนางบางส่วนได้เสนอคำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 (พ.ศ.2427) เหตุผลเพราะต้องการ

ชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศโดยการกระทำของชาติตะวันตก โดยมีสาระสำคัญ คือ ต้องการให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจาก

“แอฟโสดโมนากีให้เป็นประเพณี
ซึ่งเรียกว่า คอนสติตูชันแนลโมนากี ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นมหาประธาน
ของบ้านเมือง ที่จะทรงพระราชวินิจฉัย
มีพระบรมราชโองการเป็นสิทธิ์ขาดแก่ข้า
ทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่อ...”

(เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูล...22)

นั่นคือ การเสนอให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์เป็นแต่เพียงประมุขของประเทศ แต่อำนาจการบริหาร การตัดสินใจเป็นของ “คาบิเนต” หรือ คณะเสนาบดี และต่อจากนี้ข้าราชการทั้งหลายจะต้องเลือกจากคนที่มีความรู้ มีชื่อเสียง มีความประพฤติดี และอายุเกิน 20 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ ยังต้องปรับปรุงระเบียบกฎหมายต่างๆ ที่ไม่ยุติธรรม ที่ล้าสมัย ให้เหมาะสมทันสมัย อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธคำกราบบังคมทูลดังกล่าว ด้วยทรงเห็นว่ายังไม่สมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนในขณะนั้น เนื่องจากประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและประชาชนชาวไทยไม่มีความสนใจในการปกครองบ้านเมืองแต่อย่างใด ฉะนั้นการที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดยที่ไม่มีการวางรากฐานไว้ก่อนนั้น ย่อมจะนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี ดังนั้น ในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นสมัยปูพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนโดยทรงเผยแพร่ที่ละน้อยจนกว่าประชาชนจะคุ้นเคยและเข้าใจดี แม้แต่นโยบายเลิกทาสของพระองค์ก็เข้าใจว่าทรงต้องการให้ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทัดเทียมกันเป็นการริเริ่มกรุยทางไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกทางหนึ่งด้วย

²⁹ความต่อเนื่องในการรับรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ปรากฏสืบมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน ก็ได้มีกลุ่มบุคคล

คิดก่อการจะล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เรียกว่า กบฏร.ศ.130 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชาติตะวันตก โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าวเห็นว่าการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีข้อบกพร่องหลายประการทำให้บ้านเมืองอยู่ในสภาพที่ล้าหลัง จึงมีความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยเพื่อก้าวไปสู่ความทัดเทียมกับชาติตะวันตก แต่ถึงแม้ว่าการก่อกบฏในครั้งนี้จะไม่สำเร็จและผู้ก่อการยังถูกจับและถูกศาลตัดสินลงโทษในเวลาต่อมา แต่พระองค์ก็ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ทั้งหมดทุกคน ด้วยพระองค์เองก็เคยดำริเห็นด้วยที่จะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งถือว่าการปกครองที่ดีที่สุดทำให้มีสิทธิและเสรีภาพมีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครองประเทศ โดยทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย วิธีการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุด คือการให้การศึกษาแก่ เพราะแต่เดิมมีความเคยชินกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นเวลาช้านาน หากจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยกะทันหันในขณะที่ยังไม่มีความรู้เรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้วอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงสละให้จะตกไปอยู่ในมือของผู้ที่ไม่สมควรบทบาทของคนในสังคมนั้นก็อาจไม่อาจสอดคล้องกับบทบาทของคนในสังคมประชาธิปไตย อันจะนำมาซึ่งความยุ่งยากแก่การแก้ไข ในขณะที่เดียวกันพระองค์ยังคงทดลองสร้างเมืองดุสิตธานีมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองที่เรียกว่า “ธรรมนูญลักษณะการปกครองนคราภิบาล”³⁰ เพื่อเป็นก้าวแรกของประชาธิปไตย และพระราชทานสิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ระบบการปกครองและการทำงานของรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ในยุคดังกล่าวจึงถือได้ว่ามีสิทธิเสรีภาพตามสมควรเท่าที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะเปิดโอกาสให้ ลักษณะเช่นนี้ยังคงอยู่ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในที่สุดเหตุการณ์ เปลี่ยนแปลงการปกครองจึงยากจะหลีกเลี่ยงได้และเกิดขึ้นใน วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ภายใต้การนำของ “คณะราษฎร” ซึ่งก็คือ กลุ่มบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการเพื่อจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากชาติตะวันตกโดยเฉพาะเหตุการณ์การปฏิวัติใหญ่ในประเทศฝรั่งเศส ทำให้ได้เคยเห็นและรับรู้แบบอย่างการต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย จึงมี

²⁹ สรภัทร สีระสาพร , ความสำคัญของประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสที่มีผลต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 , วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2547 หน้า 86-90

³⁰ บุรีรักษ์ นามวัฒน์ , “ประชาธิปไตยในแผ่นดินรัตนโกสินทร์” ,วารสารไทย : 27

ความพึงพอใจต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของชาติตะวันตก ทำให้เกิดแนวคิดที่
ต้องการนำแบบอย่างมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยจากระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้
รัฐธรรมนูญ โดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งคณะราษฎรก็คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม
(ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งได้รับการศึกษามาจากประเทศฝรั่งเศส

อีกทั้ง หนึ่งในสมาชิกคณะราษฎรยังได้กล่าวสนับสนุนถึงมูลเหตุของการที่
ทำให้ผู้ได้รับการศึกษาในประเทศฝรั่งเศสขณะนั้นเข้ามารวมตัวกันเพื่อก่อตั้งคณะราษฎรว่า

“... ว่าโดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่อยู่ภายในประเทศของเราที่เคยชินกับสภาพความ
เป็นอยู่ในระบบฟิสิกส์แบบมี ระบบพินอปปิเทอติโอโซคชะตาคุศลบุญราศี เป็นเรื่องของชีวิต ครั้น
เมื่อได้ออกไปอยู่ในดินแดนต่างประเทศ ในประการแรกเราจะได้เห็นความรุ่งเรืองของประเทศต่างๆ
ทำให้หวนมาคิดเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองของเรา ทำไมจึงต้องจมดินจม
โคลนพระรองพระรังอยู่อย่างนี้ กับทั้งความเป็นอยู่ของเขามีอยู่ในระดับชีวิตส่วนรวมใกล้เคียงกัน
ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ระบบหมอบกราบพินอปปิเทอ พุดจา ไข่ เอ็ง มิ่ง ภู เป็นเรื่องที่ขมขื่นดังที่ได้
ประสบอยู่ในบ้านเมืองของเรา นอกจากนี้ยังเกิดความรู้สึกแสบแสบใจที่ถูกเหยียดหยามเหมือนเป็นข้า
ทาสที่อยู่ในอาณานิคม... ได้กระทบกระเทือนใจ ทำให้รู้สึกตัวขึ้นมาว่าเพราะประเทศเรานั้นอ่อนแอ
มิได้ปรับปรุงให้เข้มแข็งและเป็นระเบียบอันดีงามเสมือนอารยประเทศทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เมื่อได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่ออิสระ และสิทธิเสรีภาพที่ชาวยุโรป เขาต่อสู้เอาชีวิต
เลือดเนื้อเข้าแลกรักษาสีทธิเสรีภาพของเขา จึงสามารถสร้างระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย
อันมั่นคงที่เป็นกุญแจทองนำประเทศไปสู่ความรุ่งเรือง และความมั่นคงสืบเนื่องกันมาหลาย
ศตวรรษ ด้วยเหตุผลนานาประการดังกล่าวมาแล้วนี้ ประกอบกับเมื่อหวนคำนึงถึงสภาพความ
เสื่อมโทรมของบ้านเมืองในยุคนั้นทำให้นักเรียนไทยผู้รักชาติที่อยู่ในยุโรป โดยเฉพาะในประเทศ
ฝรั่งเศสและสวิตเซอร์แลนด์ได้ร่วมใจร่วมคิดด้วยเจตนาอันแรงกล้ายอมเสี่ยงชีวิตคิดเปลี่ยนแปลง

การปกครองขึ้น เพื่อความรุ่งเรืองของประเทศชาติ...”³¹

³¹ กมล สมวิเชียร “ การปฏิวัติของสามัญชน ” (บทสัมภาษณ์ พลโท ประยูร ภมรมนตรี) , สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ , 10 (มิถุนายน 2515) : 32-33 , อ้างถึงใน นัยนา หงส์ทองคำ , พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
และคณะราษฎร , (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย , 2522) หน้า 66

ดังนั้น การดำเนินของคณะราษฎรจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อจะเปลี่ยนแปลง การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบมี พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจะต้อง กระทำโดยวิธีการที่เรียกว่ารัฐประหาร (Coup d' etat) คือการยึดอำนาจของกลุ่มบุคคลโดย ฉับพลัน และเพื่อดำเนินการให้ประเทศบรรลุหลัก 6 ประการ ดังนี้

³²1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางการศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกัน ลดน้อยลงให้มาก

3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของให้ทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะ จัดงานให้ทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้อดอยาก

4. จะต้องให้มีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าเช่นที่เป็นอยู่)

5. จะต้องให้ได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระเมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น (ทั้งนี้ย่อมโยงไปถึงเสรีภาพทางการเมืองและการเศรษฐกิจ กล่าวคือต้องมี ปัจจัยสี่เป็นพื้นฐาน ต้องมีงานทำ มีเสรีภาพในร่างกาย เคหสถาน ในการพูด ในการมีสมาคม)

6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ประชาชน

หลัก 6 ประการดังกล่าว ถือเป็นประกันความสุขสมบูรณ์ของ นับเป็น การยืนยันรับรู้สิทธิเสรีภาพของมนุษย์และของพลเมืองของไทยเป็นครั้งแรก

³² ส. ศิวรักษ์, ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรสาส์น , ตุลาคม 2529) , หน้า 28

จะเห็นได้ว่า ถ้าคิดตามแบบฝรั่งยุโรปโดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นแหล่งที่ผู้นำของคณะราษฎรได้ไปศึกษาและประชุมหารือกันเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็คงพบว่า Democracy หรือประชาธิปไตยในฝรั่งเศสนั้น กล่าวถึงเรื่อง เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ แต่ในหลัก 6 ประการของคณะราษฎรพูดถึงเพียงเรื่อง เสมอภาคในหลักที่ 4 และเสรีภาพในหลักที่ 5 เท่านั้น ในเรื่องภราดรภาพไม่ปรากฏอยู่ในหลัก 6 ประการ ทั้งๆ ที่ผู้เขียนคำประกาศและเป็นผู้นำทางความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่สำคัญ คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เองก็ได้เคยอธิบายถึงภราดรภาพนี้เอาไว้ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า “มนุษย์เกิดมาเพื่ออยู่ร่วมกันดังกล่าวมาแล้วมนุษย์จำต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในประเทศหนึ่งถ้ามนุษย์คนหนึ่งต้องรับทุกข์ เพื่อนมนุษย์อื่นก็รับทุกข์ด้วย จะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม เหตุฉะนั้นเพียงแต่มนุษย์มีความเป็นอิสระและมีความเสมอภาคจึงยังไม่เพียงพอ คือ จำต้องมีการช่วยเหลือกันฉันท์พี่น้องด้วย” ย่อมเป็นการแสดงว่าการสร้างประชาธิปไตยในเมืองไทย ผู้คิดได้คิดนำเอาเฉพาะสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมมาเป็นแก่นที่เสนอเป็นหลักโดยต้องจัดให้มีขึ้นในแผ่นดินไทยเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หลัก 6 ประการของคณะก็คงยังถือเป็นอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตยในทัศนะของคณะที่อาจใช้เปรียบเทียบว่าเป็นสิ่งที่รัฐบาลในระบอบเก่า (ราชาธิปไตย) จะไม่สามารถรับเป็นนโยบายได้โดยเฉพาะหลักข้อ 3 และข้อ 6 เพราะเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลหางานให้คนทำไม่ได้ทั้งไม่สามารถให้สิทธิเสรีภาพและการศึกษาตามหลักข้อ 4-6 ได้ และถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่งหลัก 6 ประการนี้เอง แม้แต่คณะราษฎรเองก็ทำไม่ได้และข้อความทำนองนี้ก็ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญไทยฉบับต่างๆ ในหมวดนโยบายแห่งรัฐ รวมทั้งในหมวด 5 แห่งนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 และ 2550 ซึ่งแสดงว่าเป็นอุดมการณ์ที่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ แต่ก็ใช่อุดมการณ์ที่ระบอบราชาธิปไตยยอมรับไม่ได้ แต่ระบอบประชาธิปไตยรับได้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

สภาพสังคมก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 นั้นเป็น สังคมที่อยู่ภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปกครอง

ภายในราชธานี และการปกครองหัวเมือง นับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาศึกษานั้น มีลักษณะการปกครองเช่นเดียวกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นสังคมที่อยู่ภายใต้กฎหมายตราสามดวงและระบบศักดินา แบ่งลักษณะเป็นผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองอย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมทิศทางความเป็นไปของประเทศ ชุนนางเป็นผู้มีอำนาจรองลงมาโดยนิยมสะสมกำลังพล เพื่อแสดงถึงอำนาจของตน ซึ่งบางครั้งชุนนางก็มีบารมีจนทำให้พระมหากษัตริย์ต้องให้ความสนใจอยู่หลายครั้ง

สิทธิเสรีภาพที่จะได้รับ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการประทวนและเห็นควรจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งช่วงสมัยรัชกาลดังกล่าวนี้เอง เป็นช่วงที่ยุโรปเรืองอำนาจและพยายามที่จะเข้ามาแผ่อิทธิพลล่าอาณานิคมในประเทศฝ่ายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอ้างความล้ำสมัย และป่าเถื่อนเป็นปัจจัยในการเข้ามาควบคุมประเทศนั้น ๆ แต่ด้วยพระปรีชาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมองเห็น และพยายามปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย มีการให้ความรู้แก่บุคลากรในประเทศ ทำสนธิสัญญาเพื่อเป็นมิตรกับชาติตะวันตกถึงแม้ว่าจะเสียประโยชน์ก็ยิ่งดีกว่าเสียอิสรภาพ ปรับปรุงกฎหมายที่ล้ำสมัยให้เป็นไปตามระบบของตะวันตก โดยในสมัยดังกล่าวมีการประกาศใช้กฎหมายมากมายรวม 500 ฉบับ ซึ่งกฎหมายในหลายฉบับ แต่ด้วยสังคมศักดินาที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ชนชั้นเจ้าเป็นชนชั้นสูงสุด มีอำนาจราชศักดิ์อันเป็นที่เกรงกลัวของชุนนางและทั่วบ้านเมือง ศักดินาถัดมาจากเจ้าก็คือ ชนชั้นชุนนาง ข้าราชการ ต่อมาคือพวกไพร่และทาส ซึ่งถือเป็นพลเมืองชั้นต่ำที่สุด สภาพสังคมอันแตกต่างในชนชั้นทำให้ผู้มีอำนาจเป็นผู้ได้เปรียบในสังคม การมีอำนาจเหนือในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มของพวกเจ้าก็ส่งผลต่อการเกื้อหนุนกันในระบบอุปถัมภ์ มีการปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เป็นธรรม กลุ่มชนชั้นล่างพวกไพร่ และทาส จะเป็นผู้ถูกเอาเปรียบไม่ว่าในด้านสังคมและบทกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ ทำให้การมีสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสมัยแรกจะมีเพียงชนชั้นในบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพ และการรับรองสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายนั้นก็จำกัดและไม่ได้มีความเท่าเทียมกันและทั่วถึงแต่อย่างใด จะปรากฏในลักษณะมีการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เปิดให้มีการรับรองเสรีภาพบ้าง เป็นระยะ ๆ แต่ไม่แน่นอนและทั่วถึง

แม้ว่าความมืออยู่ของระบบชนชั้นจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงนี้ แต่ด้วยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ยังพยายามที่จะให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้เกิดขึ้นมากเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยศึกษาถึงการปฏิรูปสังคมตามราชดำริของพระองค์ และการบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ โดยได้ศึกษาและแบ่งเนื้อหาวิจัยได้ดังนี้

3.2.1 การปฏิรูปสังคมเพื่อรองรับสิทธิเสรีภาพตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการติดต่อกับชาติตะวันตกนับแต่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่มีอิทธิพลทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเปลี่ยนแปลงไปโดยภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ.2369³³ กับประเทศอังกฤษ ซึ่งถือเป็นสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าฉบับแรกที่ไทยทำกับชาติตะวันตก และยังเป็นจุดเริ่มต้นในด้านการรับอิทธิพลแนวคิดและวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม และยังทำให้แนวคิดทางการเมืองเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์เทวราชามาเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (New Monarcy) มากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่ประชาชน นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นเข้าสู่ยุคใหม่ทำให้แนวคิดของชนชั้นนำไทยขณะนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยทรงมีพระราชดำรินในด้านต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงการให้การปกครองอย่างเป็นธรรม ไม่โหดร้าย ป่าเถื่อน มีหลักเหตุผลในการปกครอง เพื่อให้รับมือกับชาติตะวันตกได้ก็ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไทยทั้งสองด้าน ทำให้สังคมเกิดการพัฒนาและเล็งเห็นถึงการให้สิทธิเสรีภาพของประชาชน สร้างประเทศให้ทันสมัย และยังเป็นการป้องกันการรุกรานจากชาวตะวันตกที่มักจะอาศัยคำว่า ป่าเถื่อน ไม่ศิวิไลซ์ มาเป็นข้ออ้างในการเข้ามาครอบงำภายใต้การหาอาณานิคม โดยจะปรากฏทั้งในรูปการบัญญัติกฎหมาย และในลักษณะพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกิดการปฏิรูปสังคมอันส่งผลต่อกรรมสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นปรากฏในหลาย ๆ ด้าน โดยในส่วนแรกนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงการปฏิรูปสังคมเพื่อรองรับการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติเกษียณลูกทาสลูกไท ๆ อันเป็นพระราชดำริของพระองค์ที่ประทานแก่ประชาชน เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพความมีสิทธิเสรีภาพของประชาชนในสังคมในทิศทางที่ดีขึ้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1.1 การปฏิรูปในส่วนราชประเพณีโบราณ

³³ สรภัทร สีระสาพร , ความสำคัญของประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสที่มีผลต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ , สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2547 หน้า 68 - 70

ทรงร่วมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาร่วมกับเชื้อพระวงศ์และข้าราชการ

พระองค์ทรงมีจุดประสงค์เพื่อรักษาความสุจริตแก่ข้าราชการบริพาร ทั้งเชื้อพระวงศ์และข้าราชการ เป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์ทรงแสดงออกถึงความสุจริตต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง โดยไม่ถือพระองค์เป็นสมมติเทพที่คอยรับการแสดงความซื่อสัตย์จงรักภักดีฝ่ายเดียว การที่ทรงยอมรับการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาย่อมเปรียบเสมือนการทำ “สัตถุญาประชาคม” ตามนัยแห่งความคิดตะวันตกโดยเป็นสัตถุญาประชาคมสองฝ่ายดังประจักษ์ชัดจากคำประกาศของพระองค์³⁴

“ ... ก็การซื่อสัตย์ สุจริตของ ฯ ข้าราชการ และรักษายุติธรรมในท่านทั้งหลายทั้งปวงจะได้ทราบความเป็นจริง ด้วยการที่ ฯ ข้าราชการ รับน้ำพระพิพัฒน์สัตยาปีละสองครั้งมิได้ขาด สำแดงปฏิญาณว่า ฯ ข้าราชการ ไม่ประทุษร้ายแก่ท่านผู้หาความผิดมิได้ และไม่พะโลโสคลุมด้วยการไม่ตรงต่อท่านผู้หนึ่งผู้ใดเลย ... “

พระราชดำริดังกล่าวเป็นการปูแนวทางเพื่อให้เหล่าบรรดาข้าราชการและเชื้อพระวงศ์ ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ใช่ผู้มีอำนาจเด็ดขาดถ้าจะดำริให้เป็นตามแต่ใจตัวเองไม่พระมหากษัตริย์ต้องต้องอยู่ภายใต้คุณธรรมและสุจริตเช่นทุกคน เพื่อให้ประเทศมีความสงบสุข

การปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการแต่งกายเวลาเข้าเฝ้าฯ

ตามพระราชพงศาวดารพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้กล่าวไว้ว่า “เวลาวันหนึ่ง ข้าราชการเข้าเฝ้าที่พลับพลาโรงแสงพร้อมกันครั้งนั้นยังไม่มีธรรมเนียมสวมเสื้อเข้าเฝ้า จึงดำรัสว่า คุณที่ไม่ได้สวมเสื้อเหมือนเปลือยกาย ร่างกายจะเป็นเกลื่อนกลากก็ดี หรือเหงื่อออกมาก็ดีใครคนไหน ประเทศอื่น ๆ ที่เป็นประเทศใหญ่เขาก็สวมเสื้อหมดทุกภาษา เว้นเสียแต่ลัวลาชาวป่าที่ไม่ได้บริโภคผ้าผ่อนเป็นมนุษย์อย่างต่ำ ก็ประเทศสยามนี้เป็นประเทศใหญ่ รู้ขนบธรรมเนียมมากอยู่แล้ว ไม่ควรจะทำอย่างโบราณที่เป็นชาวป่ามาก่อน ขอท่านทั้งหลายจงสวมเสื้อเข้ามาในที่เข้าเฝ้าจงทุกคน ครั้นนานมาเห็นว่าเสื้ออย่างน้อยนั้นจะใช้ผ้ากราบก็มีได้ จึง

³⁴ อ่างความใน นฤมล (ธีรวัฒน์) ศรีกิจการ . “พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ ในวิลาสวงศ์ พงศานุตร บุษกร กาญจนจारी และ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (บรรณาธิการ) , อักษรศาสตร์นิพนธ์ 1 , รวมบทความทางประวัติศาสตร์ไทย ” (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพประทานพร , 2525) หน้า 145

ยักษ์ย้ายทำเป็นเสื้อกระบอก เหมือนเสื้อผ้าบาตรจีนที่เมืองปัตเวีย ก็เป็นธรรมเนียมติดมาจนทุกวันนี้³⁵

ด้วยพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความประสงค์ที่จะให้ ธรรมเนียมพิธีในพระราชวังมีความเป็นสากลมากขึ้น เนื่องจากชาวตะวันตกมองว่าการไม่ใส่อาภรณ์เสื้อผ้า ถือว่าเป็นผู้ป่าเถื่อน การที่ทรงมีพระราชดำริปรับเปลี่ยนธรรมเนียมพิธีก็เพื่อให้ชาวตะวันตกมองเป็นความเป็นผู้มีศิวิไลซ์ ไม่ได้ป่าเถื่อน ไร้อารยธรรมแต่อย่างใด

ทรงอนุญาตให้ชาวต่างประเทศถวายค่านับและนั่งเก้าอี้เวลาเข้าเฝ้า

พระองค์ทรงให้ชาวต่างประเทศยื่นตรงถวายค่านับได้โดยไม่ถูกบังคับให้หมอบกราบเหมือนดังที่พวกซูดฝรั่งต้องปฏิบัติตอนเข้าเฝ้าฯ พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ และในวันเฉลิมพระชนมพรรษาทุกปี พระองค์ได้พระราชทานเลี้ยงแก่ชาวต่างประเทศที่อยู่ในกรุงเทพมหานครด้วย การที่ทรงอนุญาตให้ชาวต่างประเทศร่วมโต๊ะเสวยก็ไม่เคยปรากฏมาก่อนเช่นกัน นั่นเป็นประเพณีใหม่ที่ทรงปฏิบัติ เพื่อสร้างความเป็นมิตรระหว่างพระองค์กับชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นที่ชื่นชมของชาวตะวันตกอย่างมาก การปฏิรูปดังกล่าวสะท้อนให้เห็นพระองค์ทรงมิได้มองตนเองเป็นสมมติเทพแต่อย่างใด ให้ความเป็นกันเอง และถือว่าธรรมเนียมการทำความเคารพที่เป็นสากลมากขึ้น แต่ก็จะปรากฏในการมีพระราชอนุญาตให้กระทำได้เฉพาะชาวต่างประเทศเท่านั้น หากเป็นขุนนาง ชาวไทยก็ยังคงต้องถือปฏิบัติตามราชประเพณีเช่นเดิม จากการศึกษาพฤติกรรมดังกล่าว ของขุนนางและชาวไทยนั้นเป็นการยอมรับและมีอาจเอื้อมจะตีตนเสมอพระมหากษัตริย์ ยังคงยึดโยงกับธรรมเนียมและความเชื่อของพราหมณ์ ถึงแม้จะทรงอนุญาตให้ทำได้เยี่ยงชาวตะวันตก กลุ่มชาวไทยในสมัยนั้นก็คงปฏิเสธและขอปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติเดิมมากกว่า

ทรงยกเลิกประเพณีห้ามเข้าเฝ้าฯ ชมพระบารมีเวลาเสด็จผ่านและยกเลิกกองทหารนำขบวนเสด็จ

ทรงยกเลิกโบราณประเพณีที่กำหนดให้ตามทางเสด็จพระราชดำเนินปิดประตูหน้าต่าง ห้ามมิให้ผู้ดูในหลวงขณะเสด็จ ทั้งให้เจ้าพนักงานใช้ธงยิงที่ฝ่าฝืนเนื่องจากเป็นประเพณีที่สร้างความห่างเหินกับประชาชน และเป็นการทำร้ายประชาชนโดยที่มิได้มีความผิดแต่อย่างใด โดยพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าประเพณีเดิมที่ห้ามเข้าเฝ้าฯ เวลาเสด็จพระราชดำเนินนั้น

³⁵ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ พิมพ์เมื่อ 2465 ต่อไปจะเรียกชื่อหนังสือนี้ว่า “ประกาศรัชกาลที่ 4” ภาค 2, หน้า 25

ล้ำสมัย และเป็นอุปสรรคที่คั่นความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนจึงทรงประกาศยกเลิกเสีย และทรงอนุญาตให้เข้าเฝ้าฯ ได้ในทางที่เสด็จพระราชดำเนินผ่าน หากผู้ใดต้องการถวายความเคารพก็ให้แต่งเครื่องบูชาขึ้นที่หน้าบ้านและคอยเฝ้าฯ รับเสด็จฯ ที่โต๊ะเครื่องบูชา นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเดือดร้อนถวายฎีการ้องทุกข์ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินได้โดยสะดวกด้วย การยกเลิกประเพณีนี้ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นกว่าแต่กาลก่อน³⁶

การยกเลิกการเขียนตีก่อนการถวายฎีกา

พระองค์ทรงโปรดให้ยกเลิกการเขียนตีก่อนการถวายฎีกาและการถวายฎีกา โดยต้องผ่านขุนนางชั้นผู้ใหญ่โดยทรงออกรับฎีการ้องทุกข์ของด้วยพระองค์เองเดือนละ 4 ครั้ง นอกจากการถวายฎีกาจะทำได้ง่ายขึ้นแล้ว พระองค์ยังทรงพยายามสนับสนุนให้ถวายฎีกา เช่น โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเงินแก่ผู้มาถวายฎีกาเป็นบำเหน็จคนละ 1 สลึง เมื่อชำระได้ความเป็นไปตามเรื่องราวที่ผู้ถวายร้องเรียนมา ก็ทรงพระราชทานเงินเพิ่มให้อีกสิ่งหนึ่งเป็นรางวัล และยังมีพระราชอนุญาตออกไปถึงผู้ที่ไม่สามารถจะมาถวายฎีกาได้เช่นถูกกักขังอยู่สามารถที่จะให้ญาติพี่น้องถวายแทนได้ จะเห็นได้ว่าความหมายที่สำคัญของการปรับปรุงและสนับสนุนการถวายฎีกาเช่นนี้ ก็คือเป็นความพยายามที่จะควบคุมการใช้อำนาจของเจ้านายและขุนนางเมื่อได้รับความสะดวก จึงถวายฎีกาเป็นจำนวนมากทำให้บรรดาผู้มีอำนาจต่างๆ ไม่กล้าจะกระทำการใดตามอำเภอใจได้อีก อันจะเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนต่อไปได้

โปรดฯ ให้มีการเลือกตั้งผู้พิพากษาชั้นสูงในตำแหน่งมหาราชครูปุโรหิตย์ แทนการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์³⁷

แต่เดิม ผู้พิพากษาตำแหน่งมหาราชครู พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ทรงแต่งตั้งโดยคำแนะนำของคณะเสนาบดี แต่พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า “ ในประเทศอื่น (ยุโรป) นั้น ตำแหน่ง ผู้พิพากษาซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับความทุกข์สุขของประชาชนเป็นอย่างมาก ควรเป็นผู้

³⁶ ดู “ ประกาศยักกระสุนทางเสด็จพระราชดำเนิน ” ใน “ ประชุมกฎหมายประจำศก ” เล่ม 5 , หน้า 260

³⁷ วิไลเลขา บุรณศิริ , สิริรัตน์ เรืองวงศ์วาร ศิวพร สุนทรวิภาต , ประวัติศาสตร์ไทย 2 , (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2527 , หน้า 68 -70

เลือก “ พระองค์จึงมีประสงค์ที่จะให้คนไทยได้เลือกผู้พิพากษาเอง เพื่อจะได้ถูกใจคนทั้งปวง เป็นผู้มีความสามารถและรักษาความยุติธรรม จึงโปรดให้ยกเลิกประเพณีที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งพระมหาราชครูเสี่ย และให้เจ้านายตั้งแต่ชั้นหลวงขึ้นไปเป็นผู้เลือกพระมหาราชครู เพราะการเลือกตั้งยังเป็นของใหม่ จะให้ทั่วไปที่ไม่เคยรู้เรื่องการใช้สิทธิเลือกตั้งคงจะเป็นการลำบาก จึงทรงกำหนดให้เฉพาะเจ้านายและข้าราชการชั้นหลวงเป็นผู้เลือก โดยทรงกำชับไว้ด้วยว่าไม่จำเป็นต้องเลือกเจ้านายหรือขุนนางคนสำคัญ แต่ขอให้พิจารณาถึงความประพฤติและความสามารถของบุคคลนั้นเป็นหลัก ซึ่งพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการที่จะมีสิทธิเข้ามามีส่วนร่วมกับการปกครอง พระราชดำรินี้แสดงถึงความเป็นนักประชาธิปไตยอย่างชัดเจน

3.2.1.2 การเปิดกว้างในเสรีภาพในการนับถือศาสนา

แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงแสดงว่าพระองค์เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด แต่ก็ได้ทรงค้ำแคบผูกขาดการนับถือพุทธศาสนาจนมองเห็นว่าลัทธิศาสนาอื่นเป็นมิชฉาที่ฉุิหมด น้ำพระทัยที่ทรงกว้างขวางมองการณ์ไกลบวกกับความสนิสนมกับหมอสอนศาสนาชาวตะวันตกที่เป็นครูสอนภาษาอังกฤษให้กับพระองค์ ทำให้พระองค์ทรงเห็นว่า “ เป็นระบบการปกครองที่ไม่ดีในอันที่จะเปียดเปียนเคี้ยวเข็ญกันทางศาสนา ฉั้นเห็นว่าควรปล่อยให้ทุกคนมีอิสระในการที่ปฏิบัติศาสนกิจใด ๆ ที่เขาต้องการ³⁸” ด้วยเหตุนี้เองใน “ ประกาศผู้ถือศาสนาและผู้ถือผิด ” ได้ย้าว่า “ ธรรมเนียมผู้ครองแผ่นดินที่เป็นยุติธรรม มิได้ห้ามประชาชนทั้งปวงในการถือศาสนาเป็นที่พึงของตัวๆ ...ด้วยการถือศาสนาบางสิ่งก็ต้องการ เหมือนอย่างไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงเกินในกามเมถุน มีอีกหลายอย่างคนทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนาก็เห็นพร้อมกันว่าเป็นความดี ความชอบ เป็นยุติธรรม ”³⁹ แต่ถึงแม้พระองค์จะทรงยอมรับถึงความดีหรือคุณค่าที่แฝงอยู่ในศาสนาต่าง ๆ พระองค์ยังคงแสดงออกถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ดังปรากฏการตรากฎหมายเพื่อควบคุมหรือรักษาความบริสุทธิ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่ปรากฏให้เห็นในหลายฉบับ โดยผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงตัวกฎหมายโดยละเอียดในเรื่องการพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมายต่อไป

3.2.1.3 ด้านการปฏิรูปทางการศึกษา

³⁸ ฉอง แปะติสต์ ปาลเลอกัวซ์ , “ บันทึกเรื่องมิชชันแห่งกรุงสยาม ” นางสาวเพียงฤทัย วาสนบุญมา (แปล) , กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ , พ.ศ. 2524 , หน้า 54

³⁹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2404 ., “ คณะสงฆ์วัดดอนงคาราม ฯ พิมพ์ถวายในงานพระราชทานเพลิงศพพระมหาโพธิวงศาจารย์ ฯ , หน้า 312

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น พระมหากษัตริย์ยังไม่ให้ความสนใจที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปแล้ว ยังหาได้คิดจะส่งเสริมประชาชนให้สนใจต่อการศึกษาแต่ประการใดไม่ ยกตัวอย่าง การพิจารณาแต่งตั้งข้าราชการเป็นขุนนาง รัฐบาลก็วางกฎเกณฑ์ไว้ว่า “ประกอบด้วยวุฒิสี่ประการ คือ ขาดิวุฒิ คุณวุฒิ ปัญญาวุฒิ ไวยวุฒิ ตระกูลเป็นอัศรมหาเสนาบดีสืบ ๆ กันมา ไวยวุฒินั้นคือ อายุตั้งแต่ 31 ปีขึ้นไป คุณวุฒิคือ มีความรู้ฝ่ายทหารพลเรือนชำนาญ ปัญญาวุฒินั้นจำเริญด้วยปัญญาฉลาด ในที่จะตอบแก้ไขอรรถปฤษณาประเทศกรุงอื่น ๆ แลคิดอ่านให้ชอบด้วยโลกิยราชกิจกรรมทั้งปวง” จะเห็นว่าจะถือเอาตระกูลเป็นเกณฑ์ตั้งข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งสูง ๆ ต่อเมื่อขาดคุณสมบัติเรื่องตระกูลจึงเอาคุณสมบัติรอง ๆ ลงมาเป็นเกณฑ์พิจารณา เมื่อรัฐบาลมีหลักมีเกณฑ์เช่นนี้ พวกชนชั้นสามัญก็ยอมมหาทางเข้ารับราชการเป็นขุนนางได้ยาก แม้จะได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีก็ตามในส่วนของประชาชนทั่วไปหากใครศึกษา จะมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดนิยมส่งบุตรหลานไปฝากไว้กับพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ พระก็ยินดีรับได้ช่วยอบรมจรรยาบรรยาและได้อาศัยศิษย์ปรนนิบัติรับใช้ ศิษย์ได้เล่าเรียน อ่าน เขียนหนังสือไทย รู้หลักธรรมพระพุทธศาสนาเบื้องต้น และภาษาบาลี ครั้นเด็กมีอายุพอสมควร ก็ให้บวชเป็นสามเณรและเรียนข้อธรรมสูงขึ้นไปอีกเมื่ออายุ 20 ปี ผู้ชายส่วนใหญ่มักจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ ไม่มีแนวทางการให้ศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปอย่างชัดเจน

แรกเริ่มในด้านการศึกษาปรากฏการพัฒนาเริ่มแรกเฉพาะกลุ่มชนชั้นสูง โดยเฉพาะกลุ่มเชื้อพระวงศ์เป็นส่วนใหญ่ โดยทรงเห็นความจำเป็นของการศึกษาแผนใหม่ในการพัฒนาประเทศ มีพระประสงค์จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาการสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยในขั้นแรกทรงริเริ่มในพระบรมมหาราชวังก่อน โดยว่าจ้างครูซึ่งส่วนมากเป็นภริยาของมิชชันนารีอเมริกันเช่น Mrs. Bradley , Mrs. Mattoon และ Mrs. Jones ให้เข้ามาสอนภาษาอังกฤษและวิชาการอื่น ๆ ให้กับพระสนมและบรรดาสตรีอื่น ๆ ในพระราชสำนัก โรงเรียนในพระราชวังเช่นนี้ เริ่มภายหลังเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง 4 เดือนเท่านั้น ต่อมาเมื่อพระราชโอรสธิดาเจริญพระชันษาขึ้นแล้วใน พ.ศ. 2405 จึงได้ทรงติดต่อจ้างนางแอนนา เลียวโนเวนส์ (Mrs. Anna Leonowens) หญิงหม้ายชาวอังกฤษจากสิงคโปร์เข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษให้กับพระราชโอรสธิดา และยังได้มีการส่งข้าราชการไปศึกษาดูงานยังต่างประเทศเป็นครั้งแรก คือ โปรด ฯ ให้ขุนนางมหาสิทธิโวหารเดินทางไปฝรั่งเศส เพื่อไปดูงานเรื่องการพิมพ์ ตั้งพระทัยให้กลับมาช่วยปรับปรุงโรงพิมพ์ในประเทศไทย ต่อมาได้โปรด ฯ ให้หมื่นจักรวิจิตรไปเรียนวิชาการแก่นาฬิกาที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

จะสรุปได้ว่าการพัฒนาด้านการให้สิทธิเสรีภาพในด้านการศึกษาในช่วง

ดังกล่าว นั้น ก็จะมีการเผยแพร่แพร่หลายเฉพาะกลุ่มชนชั้น เชื้อพระวงศ์ และขุนนางที่ใกล้ชิดเป็นหลัก การเปิดโรงเรียนสอนศาสตร์ในด้านต่าง ๆ ก็เพื่อประสงค์ให้เชื้อพระวงศ์มีความรู้ความสามารถในการเข้ามาช่วยในการบริหารประเทศมากกว่าการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพด้านการศึกษาในช่วงนี้ก็ยังเอื้อประโยชน์เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ประชาชนในฐานไพร่ , ทาส ยังไม่ได้รับการรับรองในด้านดังกล่าวแต่อย่างใด ความรู้ที่ชนชั้น ไพร่ , ทาส ที่พอจะรับรู้ได้คงมาจากการบวชเรียน และศึกษาจากวัด มากกว่าจะเป็นการจัดสรรให้จากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์

3.2.1.4 การปฏิรูปในด้านเศรษฐกิจ

เมื่อตอนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัตินั้น รายได้ประการสำคัญของพระคลังมหาสมบัติ คือ การค้าผูกขาดพืชผลทางกสิกรรมของแผ่นดิน ตอนก่อนนั้นได้มีการผูกขาดการค้าสุรา และเมื่อกาลเวลาล่วงไปก็ได้มีการค้าผูกขาดสินค้าทางอุตสาหกรรมทุกอย่างจนมาถึงพืชผลทางกสิกรรม เรื่อยมาจนข้าวของทุกอย่างที่ไพร่บ้านพลเมืองใช้สอย รายการสินค้าผูกขาดเริ่มแต่ยาสูบ น้ำมัน ใต้ ไบจาก ไบคา เชื้อเพลิง ไม้ ไปจนถึงเครื่องเทศ นอกจากนี้ยังมีการผูกขาดทางการค้า การประมง การทำเหมือง การล่าสัตว์ และยิงนกตกปลา แม้แต่การส่งฝิ่นเข้ามาจำหน่ายในประเทศ ซึ่งได้มีการประกาศห้ามไว้ตามสัญญาทางไมตรีและการค้าขายกับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2369 ก็ได้มอบให้พ่อค้าเงินรับผูกขาดไป ส่วนการส่งไม้สักจำหน่ายต่างประเทศนั้นเป็นการต้องห้าม และข้าวก็ห้ามส่งออก นอกจากจะมีเหลือพอใช้ในราชอาณาจักรไปถึง 3 ปี ดังนั้นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำเป็นอันดับแรก คือ ทรงพระราชบัญญัติให้ส่งข้าวและไม้สักออกนอกประเทศได้ พระองค์ได้รับสั่งให้ยกเลิกระบบผูกขาดทางการค้า เป็นการให้สิทธิเสรีภาพในทางการค้าแก่ประชาชนและทรงเก็บรายได้เข้าประเทศโดยการเก็บภาษีขาเข้าและขาออก ยังได้ทรงสนับสนุนให้มีการค้าขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง

การที่ทรงแก้ไขไปนั้นเป็นเรื่องใหญ่ที่ทรงกล้าหาญมาก เพราะเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งโดยตรงกับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านั้นได้รับการผูกขาดทางการค้ามาด้วยอิทธิพล เป็นเหตุให้พวกท่านเหล่านั้นได้รับกำไรมหาศาล เมื่อเรื่องนี้เป็นเรื่องคอขาดบาดตายต่อประเทศชาติและอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีทรงริ้วที่จะแก้ไข อนึ่ง บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านั้นเป็นชนชั้นปกครอง ซึ่งมีอำนาจต่อรองในการปกครองของพระองค์และยังมีความ

จำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อเป็นแรงสนับสนุนในการบริหารประเทศ ทำให้การดำเนินการดังกล่าว ยังไม่เกิดผลอย่างเต็มที่นัก เนื่องจากยังคงมีการค้าผูกขาดอยู่ แต่ก็เป็นการเริ่มต้นที่ดีในการให้สิทธิในการค้าแก่ประชาชน และชี้ให้เห็นถึงความพยายามที่จะให้เกิดเสรีในด้านการค้า ถึงแม้ความจริงกลุ่มอำนาจยังสามารถดำเนินการขัดประกาศได้อย่างไม่มีโทษ ชี้ให้เห็นว่าในขณะที่พระองค์ไม่ทรงปรารถนาจะขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจก็ตาม แต่พระองค์ก็ไม่มีพระประสงค์ที่จะบั่นทอนสิทธิพิเศษใดๆ ที่ไม่เป็นภาระหนักแก่อาณาประชาราษฎร์

ทรงพยายามใช้แรงงานของกรรมกรรับจ้างมากกว่าการเกณฑ์แรงงานจากการเกณฑ์

ในการขุดคูคลอง สร้างถนน ซ่อมและสร้างพระราชวัง วัดวาอาราม แต่เดิมนั้นแรงงานมาจากไพร่หลวงซึ่งรัฐบาลไม่ต้องจ่ายค่าแรงแต่อย่างใด เพราะเป็นหน้าที่ที่ต้องเข้ามารับราชการตามกำหนดอยู่แล้ว มาในสมัยของพระองค์ ทรงมีเมตตาแก่ไพร่ฟ้า และเล็งเห็นถึงสิทธิเสรีภาพของไพร่หลวง หวังจะให้มีการประกอบอาชีพส่วนตัวมากขึ้น จึงโปรดฯ ให้จ้างกรรมกรเป็นแรงงานใช้ในการก่อสร้างแทนแรงงานไพร่เกณฑ์ กรรมกรส่วนมากเป็นชาวจีน รัฐบาลต้องจ่ายค่าแรงให้กรรมกรเหล่านี้ครั้งหนึ่งเป็นจำนวนไม่น้อย แต่พระองค์ก็พอพระทัยที่จะเสียทรัพย์สินของแผ่นดินเพื่อแลกกับควมมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกประกอบอาชีพ ไม่อยู่ภายใต้การเกณฑ์แรงงานแผ่นดินของพระองค์

3.2.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมาย (พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2417)

3.2.2.1 การออกกฎหมายเพื่อรับรองในเรื่องการถือกรรมสิทธิ์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มเล็งเห็นและเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งปวงทั่วราชอาณาจักร ด้วยทรงให้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาที่ดิน พ.ศ. 2391 กำหนดให้พระมหากษัตริย์ซื้อหรือเช่าใช้ราคาที่ดินแก่ประชาชนตามลักษณะที่ดิน โดยทรงมีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับเรื่องที่ดินว่า “ ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจะต้องพระราชประสงค์ที่บ้านเรือน นา สวน พระราชทานให้เป็นวัง บ้าน สวน นา แก่พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายในซึ่งมีความชอบถวายพระราช

ศรัทธาสรางพระอารามหลวงในที่แห่งใด ตำบลใด ฤาจะพระราชทานให้ผู้ใดก็ได้ ให้เอาเงินในพระคลังมหาสมบัติสำหรับแผ่นดิน ซื่อที่บ้าน นา สวน พระราชทานแก่วงศานวงศ์ “

แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาที่ดิน พ.ศ. 2391 ในสภาพความเป็นจริง พระมหากษัตริย์ , เจ้า หรือ ขุนนาง ก็เป็นผู้ถือครองที่ดินอุดมสมบูรณ์ในที่ราบภาคกลางอยู่มาอยู่แล้ว ที่ดินริมฝั่งคลองที่ขุดขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ตกเป็นของสมาชิกในพระราชวงศ์หรือพวกขุนนางใหญ่ต่างๆ ด้วยการผูกขาดถือครองที่ดินทำเลที่สมบูรณ์ ทำให้กลุ่มคนระดับสูงดังกล่าวแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างมากจากการเก็บค่าเช่าสูง ๆ จากชาวนา⁴⁰ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผลจากการตราพระราชบัญญัติดังกล่าว ก็ยังไม่ได้เป็นไปตามพระราชดำริของพระองค์อย่างแท้จริง กลุ่มอำนาจยังแสวงหาผลประโยชน์จากการที่ดินมีอำนาจต่อรองทั้งทางชนชั้นและเศรษฐกิจมากกว่า ทำให้พระราชบัญญัตินี้เป็นการเริ่มต้นของการรับรองกรรมสิทธิ์ของไทย ความเสมอภาคในแง่การถือครองกรรมสิทธิ์ตามความเป็นจริงเท่าใดนัก

ในการให้กรรมสิทธิในกฎหมายอื่นนั้นปรากฏในเรื่องกฎหมายมรดก ได้มีบทบัญญัติที่ให้สิทธิเสรีภาพกับสตรีและบุตรมากขึ้น โปรดให้มีการแก้ไขกฎหมายในส่วนของทรัพย์มรดกใหม่ เนื่องจากอำนาจเดิมได้ใช้สิทธิร้องทุกข์ต่อตุลาการเพื่อขอให้โปรดมีคำสั่งในเรื่องทรัพย์มรดกเสียใหม่ เพราะกฎหมายมรดกเดิมหากสามีเสียชีวิตไปทรัพย์สินที่หาได้ร่วมกันระหว่างสามีภรรยาจะตกแก่ญาติพี่น้องของฝ่ายชายแต่ผู้เดียว ทำให้ภรรยาไม่ได้รับความเป็นธรรม พระองค์จึงโปรดให้แก้กฎหมายส่วนนี้โดยการแบ่งสินเดิมที่มีออกเป็น 10 ส่วน และให้ภรรยาและบุตรมีสิทธิอันชอบธรรมที่เป็นผู้รับมรดกก่อน แล้วจึงแบ่งให้ญาติพี่น้องต่อไป

3.2.2.2 การออกกฎหมายเพื่อรับรองความเป็นมนุษย์

3.2.2.2.1 ประกาศยกเลิกประเพณีห้ามเข้าเฝ้าฯ สมพระบารมีเวลาเสด็จผ่าน และประกาศห้ามยิงกระสุนแลอนุญาตให้เฝ้าได้

จากที่ได้กล่าวมาในข้อ 3.4.1.1.4 เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติแต่โบราณ ทำให้ต้องได้รับความเสียหาย หากประชาชนเผล่ออกมาดูพระมหากษัตริย์ขณะประพาส

⁴⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ , “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2453 ” (พระนคร : โรงพิมพ์วิทยากร , 2511) , หน้า 185 - 186

นายทหารถึงกับต้องยิงกระสุนใส่ตานั้น ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีเหตุการณ์เช่นนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จพระราชดำเนินไปทอดกฐิน มีหญิงคนหนึ่งเงยหน้าขึ้นดูพระองค์ นายทหารแม่นยำที่ตามเสด็จจึงยิงกระสุนใส่ตานั้นจนถึงกับตาบอด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถึงกับหยุดกระบวนเสด็จ และให้นายแพทย์หลวงไปตรวจดูอาการของหญิงนั้น ปรากฏว่าหญิงผู้นั้นตาบอดทั้ง 2 ข้าง จึงพระราชทานเงินค่าทำขวัญให้เป็นอันมากและตั้งแต่นั้น ทรงมีประกาศห้ามนายทหารตามเสด็จมิให้ยิงกระสุนใส่ตาทีก เพียงแต่ให้ยกอาวุธทำท่าขู่ให้กลัวเท่านั้น มิให้ยิงจริง ๆ นายทหารผู้ซัดขึ้นจะมีโทษ

จนมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าประเพณีดังกล่าวทำให้ประชาชนถูกกีดกันให้อยู่ห่างพระมหากษัตริย์ ซึ่งตรงข้ามกับพระประสงค์ที่จะให้ความสัมพันธ์ของกับพระองค์ใกล้ชิดขึ้น ทั้งยังเป็นโอกาสให้พระองค์ได้ทรงไต่ถามทุกข์สุข ใครมีเรื่องทุกข์ร้อนอย่างไรจะได้ทรงช่วยเหลือตามสมควร จึงทรงออกประกาศอนุญาตให้เข้ามาเฝ้าพระองค์ในขณะที่เสด็จประพาสอย่างใกล้ชิด และประกาศยกเลิกการยิงกระสุนใส่ตาไม่ว่าจะเป็นการยิงจริงหรือเง้ออาวุธให้กลัวก็เป็นอันเลิกเด็ดขาด ไม่มีการทำร้ายข่มขู่ในขณะที่เฝ้าเสด็จประพาส ไม่แต่คนไทยเท่านั้น แม้ชาวต่างชาติเช่น คนจีน คนฝรั่ง ก็โปรดให้เข้าเฝ้า ฯ ได้ ทั้งยังได้รับอนุญาตให้ทำความเคารพพระองค์ได้ตามธรรมเนียมของชาตินั้น ๆ ได้โดยมิให้ข้าราชการเข้าไปบังคับให้หมอบกราบตามธรรมเนียมของไทย เช่น คนฝรั่งก็ยื่นถวายคำนับได้⁴¹

3.2.2.2 ประกาศเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของทาส

ในด้านสภาพความเป็นอยู่ของพวกทาส แม้พระองค์จะทรงตระหนักดีว่าการเลิกทาสยังไม่สามารถกระทำได้ในสมัยของพระองค์ โดยทรงกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “เป็นเรื่องเหนืออำนาจและสิทธิ์ขาดของพระมหากษัตริย์ ในการไปยกเลิกหรือปล่อยทาสไปเองตามพระราชประสงค์เพราะทาสเป็นเรื่องของกฎหมายและขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของสยาม ที่คนทั่วพระราชอาณาจักไม่ว่าเจ้านาย ขุนนางผู้มีทรัพย์และทั่วไปต่างต้องการและใช้สอยประโยชน์จากทาสต่างๆ กัน การใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ในการยกเลิกทาสจะเป็นการละเมิดกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของสยามอย่างรุนแรง” แม้การใช้สิทธิในการช่วยเหลือให้เป็นอิสระ

⁴¹ วิไลเลขา บุรณศิริ , สิริรัตน์ เรื่องวงศ์วาร ศิวพร สุนทรวิภาต , ประวัติศาสตร์ไทย 2 , (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2527), หน้า 283-284

จากนายโดยไม่ได้รับคำยินยอมจากนายก็ดี “เป็นการละเมิดอย่างสูงสุดเช่นกัน⁴²” แต่พระองค์ก็ทรงหาทางให้ความเป็นอยู่ของทาสดีขึ้นบางส่วน โดยมีการยกเลิกกฎหมายที่อนุญาตให้ผู้ชายขายภรรยาและลูกเป็นทาส อีกทั้งการกำหนดค่าตัวทาสจะต้องเป็นราคาที่เจ้าตัวยินยอมและนายทาสต้องยอมรับเงินค่าไถ่ตัวจากทาสเสมอจะปฏิเสธไม่รับไม่ได้ ประกาศช่วยเหลือทาสให้สามารถไถ่ตัวได้สะดวกและรวดเร็วขึ้นโดยการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการวางเงินค่าไถ่ต่อศาลในลักษณะที่เป็นประโยชน์มากขึ้นต่อทาสเพื่อหลีกเลี่ยงการบิดพลิ้วของนายเงินที่อาจไม่ยอมมาแก้คดี⁴³ โดยประเด็นสำคัญที่แสดงถึงความพยายามในการคลายปัญหาเรื่องการกดขี่ทาสที่สำคัญในช่วงดังกล่าวคือการแก้ปัญหาค่าไถ่ตัวทาส การแก้ไขการคิดดอกเบี้ยการขายตัวทาส การกดขี่ทาสอย่างไม่เป็นธรรมดังมีรายละเอียดดังนี้

พระราชบัญญัติเรื่องกู้เงินแลขายตัวให้คิดดอกเบี้ยเพียงซั้งละ 1

บาท พ.ศ. 2411

เนื่องด้วยกฎหมายลักษณะกู้ยืมและลักษณะทาสตั้งอัตราดอกเบี้ยไว้สูงมาก คือ ผู้กู้ยืม ผู้จำนำ และผู้ขายตัวเองหรือขายลูกเมียเป็นทาส ต้องเสียดอกเบี้ยต่ำลั้งละเพียงต่อเดือน ซึ่งเท่ากับร้อยละ 37 บาท 2 สลึงต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก เพียงไม่นานสามารถทำให้ดอกเบี้ยท่วมต้นเงิน ทำให้ประชาชนที่ยากจนเดือดร้อนมาก เมื่อกู้ยืมเงินหรือขายลูกเมียไปแล้ว ก็มักจะไม่มียุญญานำเงินมาใช้เจ้าหนี้ หรือไถ่ลูกเมียให้พ้นจากการเป็นทาส ผลที่สุดผู้กู้มักจะถูกเป็นทาสของนายเงินตามกฎหมาย ส่วนลูกเมียที่เอาไปขายก็มักจะถูกเป็นทาสไปตลอดชีวิต⁴⁴

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีการออกพระราชบัญญัติเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2411 ประกาศโดยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแทน โดยเป็นผู้ดำริเรื่องนี้ขึ้นก่อน แล้วสั่งให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงประชุมกันพิจารณา โดยที่ประชุมเสนอความเห็น ว่า “ขอพระราชทานให้ลดหย่อนผ่อนดอกเบี้ยลง คงให้เจ้าหนีนายเงินเอาดอกเบี้ยกู้ขายจำนำแล

⁴² ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ , “ แนวพระราชดำริ เรื่อง ทาสและเสรีภาพของรัชกาลที่ 4 ” ศิลปวัฒนธรรม 28 (มกราคม 2547) :88 - 89

⁴³ ชัย เรื่องศิลป์ . “ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ “พิมพ์ครั้งที่ 4 สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาการ พิมพ์ที่โสภณการพิมพ์ กรุงเทพฯ , หน้า 206

⁴⁴ ชัย เรื่องศิลป์ , ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านสังคม ,พิมพ์ ครั้งที่ 4 , (กรุงเทพฯมหานคร , โสภณการพิมพ์ พ.ศ. 2545) , หน้า 289 -290

ค่าป่วยการแก่ทาสลูกหนี้ เงินชั่งหนึ่งเดือนละบาท ทาสลูกหนี้ก็จะมีน้ำใจ ด้วยเสียดอกเบี้ยแต่น้อย จะไม่ได้คิดหลบหนีต่อผู้เจ้าหนี้ นายเงินจะนำเงินมาส่งได้โดยสะดวก ความทาสลูกหนี้ก็ค่อยเบา บางลง “ ซึ่งถือเป็นพระราชบัญญัติที่ปูทางเพื่อตัดการขายตัวเป็นทาสในสังคม และเข้ามาคุ้มครอง การเอารัดเอาเปรียบของนายเงินในระบบเศรษฐกิจที่ชนชั้นผู้ถูกปกครองถูกเอาเปรียบอย่างมากมายในสังคม

3.2.2.2.3 ประกาศเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองกับชาวต่างชาติ

ในอดีตประชาชนถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครองที่ถือสัญชาติอื่น โดยในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง มาตรา 13 บัญญัติว่า “ข้าแผ่นดินชายหญิงไทยมอญ บมีย่า กั้ว บมิกั้ว พระราชาอาญา พระราชกำหนด กฎหมายเห็นพัสดุข้าวของเงินทองของมฤจฉาที่ฐิ อัน มาค้าขายแต่นานาประเทศนอกด่านต่างแดน แลยกลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ วิลันดา อันต่างศาสนา และให้เข้ารีตถืออย่างมฤจฉาที่ฐินอกศาสนา ท่านว่ามันผู้นั้นเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน แลมันเอาใจเผื่อแก่ปัจจามิตรฆ่าศึกศัตรูหมุ่ร้าย ท่านให้ลงโทษ 6 สถาน ๆ หนึ่ง คือ ให้ใส่ตรูไว้จนตาย” ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลถือชาวต่างชาติเป็นศัตรู จึงไม่ต้องการให้คบค้าสมาคมกับ ไม่อนุญาตให้เข้ารีต ไม่อนุญาตให้สมรส

การทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศทำให้ทรงเล็งเห็นว่า หากปล่อยให้ชาวต่างชาติรู้สึกว่าเป็นศัตรู นโยบายในการพัฒนาประเทศเพื่อความเจริญก้าวหน้า ไม่ให้ดูเป็นประเทศป่าเถื่อน คงจะไม่สามารถดำเนินการได้ จึงได้ยกเลิกข้อจำกัดในการเลือกคู่ครองดังกล่าว เป็นการเปิดเสรีภาพในการเลือกคู่ครองกับชาวสัญชาติอื่น ๆ อย่างเสรี

3.2.2.3 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิสตรี / เด็ก

สิทธิสตรีว่าด้วยเรื่องทรัพย์สิน

ตามประกาศพระราชบัญญัติมรดกสินเดิมและสินสมรส พ.ศ. 2394 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทำการแก้ไขกฎหมายลักษณะผัวเมียบางมาตรา เพื่อให้ผู้หญิงที่เป็นชนชั้นไพร่ ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองอย่างเต็มที่ พระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวช่วยให้เราทราบว่าแม้แต่พวกทาส อันเป็นชั้นต่ำสุด ก็ได้รับความเหลียวแลเอาใจใส่จากพระองค์

พระองค์ได้แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของสามี โดยทรงออกประกาศว่า “ตั้งแต่นี้สืบต่อไปเมื่อน้ำ ถ้าชายหญิงสมรสด้วยกัน เขาตายจากกัน สิ้นเดิมมากน้อยเท่าใดให้ทำเป็น 10 ส่วนให้หลานซึ่งเป็นบุตรของผู้ตายได้ส่วนแบ่งปัน คนหนึ่งให้ได้ส่วนหนึ่ง ถ้ามีบุตร 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 คน ก็ให้ได้คนละส่วนจึ่งทุกคน ถ้าสิ้นเดิมนั้นเหลือมากน้อยเท่าใด จึ่งให้คืนสิ้นเดิมให้กับบิดามารดา ญาติพี่น้องของผู้ตายเลย. . . ” เป็นการแบ่งทรัพย์สินที่ยึดตามความสัมพันธ์ที่แท้จริงตามเครือญาติ เพศหญิงมีสิทธิได้รับทรัพย์สินเท่าเทียมเพศชาย ตามบทกฎหมายที่บัญญัติ

ส่วนกรณีสตรีที่ยังไม่ได้สมรส สตรีไม่มีอำนาจในการจัดการเรื่องทรัพย์สินเนื่องจากกฎหมายกำหนดให้สตรีอยู่ในความปกครองของบิดามารดา ดังบทบัญญัติว่า “อนึ่ง ถ้าบุตรผู้ใดยังอยู่กับเรือนบิดา มารดา นั้นเป็นอิสระแก่บุตร. . . ” แสดงให้เห็นว่าสตรีแม้จะมีอายุบรรลุนิติภาวะแล้ว ถ้ายังไม่สมรสออกเรือนไปก็เปรียบเสมือนผู้เยาว์ ซึ่งไม่มีอำนาจจัดการใด ๆ ได้ แต่เกณฑ์กฎหมายปัจจุบันกล่าวในมาตรา 19 ว่า “เมื่อมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะ”

สิทธิสตรีว่าด้วยการเลือกคู่ครอง

ตามประกาศพระราชบัญญัติลักษณะลักพา พ.ศ. 2408 และ ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะลักพา พ.ศ. 2411 เป็นการประกาศซึ่งสืบเนื่องจากการที่หญิงสาวผู้หนึ่งอายุ 21 ปี อ้าแดงเหมือนซึ่งเป็นบุตรของนายเกิดและอ้าแดงหนุ่มแห่งบ้านบางเมือง แขวงจังหวัดนนทบุรี ได้ทำฎีกายื่นเรื่องราวขอความเป็นธรรมขึ้น ว่าถูกบิดาเขียนตีให้แต่งงานกับผู้ชายที่ตนไม่ได้อีกทั้ง ๆ ที่นางมีคนรักอยู่แล้ว นางได้พยายามหนีกลับบ้านแต่ได้ถูกบิดาเขียนตี จนในที่สุดนางได้หนีไปกับชายคนรัก แต่บิดาและเจ้าบ่าวก็ให้กำนันจับตัวไปยื่นฟ้องต่อศาล และตัวนางก็ถูกจับเข้าคุก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สอบสวนและมีพระราชดำริว่า หญิงผู้นี้มีอายุ 21 ปีแล้ว โทพอที่จะตัดสินใจเรื่องการแต่งงานเองได้ จึ่งทรงตัดสินให้อ้าแดงเหมือนกลับไปอยู่กับคนรักได้ แต่ให้ชายคนรักจ่ายค่าเสียหายกับบิดามารดา และเจ้าบ่าว และได้ประกาศพระราชบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิในเรื่องดังกล่าวพอสรุปได้ดังนี้

ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะลักพา พ.ศ.2408⁴⁵ มีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้ยกเลิกธรรมเนียมที่ว่าหญิงใดหากชายพาไปในที่ลับจับต้องถึงตัวแล้ว ถือว่าชายต้องเป็นสามี ให้ถือเอาความสมัครใจของฝ่ายหญิงเป็นประมาณ เช่นเดียวกับกรณีที่เป็นบิดามารดายอมยกบุตรสาวให้เป็นภรรยาและมีผู้รู้เห็นด้วยกันมากกว่าสองคนเป็นพัวเมียกัน ร่วมสุขทุกข์ร้อนเดียวกันอยู่นาน จึงควรตัดสินว่าเป็นพัวเมียกัน

2. หญิงที่หนีตามชายชู้ไป ถ้าเอาเงินทองสิ่งของของบิดามารดาติดตัวไปด้วย บิดามารดาสามารถเรียกคืนได้ เว้นแต่ผ่านงุ่มง่ามและเงินหรือสิ่งของในราคาสัก 3 ตำลึง เพื่อให้เป็นเสปียงเลี้ยงตัวสักเดือนหนึ่งสองเดือน กว่าจะมีที่ทำมาหากินกับชายที่ตัวหญิงนั้นยอมเป็นเมียเขา

3. กฎหมายเก่าบัญญัติเรื่องหย่าร้างไว้ว่า หากมีบุตรชายให้ยกให้แก่มารดา แต่หากมีบุตรหญิงให้ยกให้แก่บิดา กฎหมายเก่าบทนี้มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ให้ใช้ได้แต่ในบุตรของบิดามารดาที่เป็นศักดิ์ต่ำ ถ้าบิดามารดามีศักดิ์สูงเกิน 400 ขึ้นไปให้ตามใจบิดา ถ้าบิดาไม่รับเลี้ยงบุตรจะตกแก่มารดา ถ้าบิดารักชาติตระกูลยศศักดิ์อยู่บุตรต้องเป็นของบิดาทั้งหมด

ทำนองเดียวกัน หากหญิงผู้เป็นภรรยามีศักดิ์สูงกว่าฝ่ายชาย บุตรยอมตกเป็นของมารดาหรือของญาติข้างมารดาหมดตามบรรดาศักดิ์ เมื่อตัดสินดังนี้จะว่าเข้าข้างผู้ดีเกินไปก็ตามแต่โดยวิสัยของตระกูลต่ำมีแต่จะคิดหาเงินหาทอง ย่อมข่มขืนบุตรหลานของตัวแล้วเอาไปขายไปให้ต้องทนยาก อีกประการหนึ่งหญิงไม่ควรสึกหรือมากไปหลายแห่ง ในตระกูลต่ำถ้าตัดสินให้เป็นของบิดามารดาแล้ว ก็จะทำให้สึกหรือมากไป

ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะลักพา พ.ศ.2411⁴⁶ มีสาระสำคัญดังนี้

1. ในกรณีที่ฝ่ายชายมีบิดามารดาที่มีบรรดาศักดิ์มากกว่า 400 ขึ้นไป และบรรดาศักดิ์เท่ากันหรือสูงกว่าฝ่ายหญิง ๆ สามารถเลือกคู่ครองได้เองตามใจสมัครของหญิงและถ้าหญิงสมัครจะกลับมาอยู่กับบิดามารดาก็ให้กลับมา ถ้าสมัครจะไปกับชายชู้ก็ให้ไป แต่ถ้าบิดา

⁴⁵ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ที่โชคเถระ, 2511) , หน้า 409 - 413

⁴⁶ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404 , หน้า 468 - 470

มารดาของฝ่ายชายมีบรรดาศักดิ์ที่ต่ำกว่าบิดาของฝ่ายหญิงต้องสุดแต่ใจของบิดาของหญิงจะยอมยกให้ก็ได้ไม่ยอมยกให้จะเรียกตัวคืนมาแล้วไปยกให้คนอื่นก็ได้เพื่อรักษาตระกูลบรรดาศักดิ์

2. สำหรับไพร่ผู้ไม่มีบรรดาศักดิ์ หรือผู้ที่มีศักดินาต่ำกว่า 400 ไร่ลงไป บุตรหญิงของใครก็ควรระวังรักษาเอง หากชายหญิงลักพากันไปต้องตามใจสมัครของหญิง ถ้าไม่ได้มาขอขมาก็ให้เสียเบี้ยละเมิด และถ้านำทรัพย์สินของผู้อื่นไปด้วยต้องใช้คืนเจ้าของทรัพย์สินเต็มหรือตามใจเจ้าทรัพย์จะยอมลดให้บ้าง

3. ถ้าการวิวาห์ คือ ชายหลอกหลวงลักพาหญิงไปฆ่าหรือแย่งชิงสิ่งของ หรือชวนชายอื่นมาข่มขืนทำยับเยิน แลเอาไปขาย หรือหญิงไม่สมัครใจไปให้พวกพ้องมาขูดคร่าเอาตัวไปด้วยผละการ การเชนกล่าวมานี้ถือเป็นความผิดต้องลงพระราชอาญาเสมอ

4. ถ้าหญิงสมัครอยู่กับชายหรือหนีตามชายไปโดยที่บิดามารดาไม่ได้ยอมยกให้ ไม่ได้แต่งมีทุนสินสอดได้ขึ้นชื่อว่าเป็นหญิงไม่ตี ชายจะถือเป็นเมียไม่ได้ ดังนั้นหากหญิงนั้นไปมีชู้หรือตามชายอื่นไปก็ตีชายที่เรียกว่าเป็นผัวนั้นจะตามฟ้องร้องเร่งรัดเอาตัวหรือเอาเบี้ยปรับกับชายชู้ใหม่ไม่ได้ ยกเว้นถ้าบิดามารดาของหญิงกลับมาตีด้วยหรือหญิงนั้นมีบุตรและบิดามารดายอมรับว่าเป็นหลาน เมื่อนั้นจึงจะนับว่าชายและหญิงเป็นภรรยา

ในส่วนบุตรสาวที่อายุยังไม่ถึง 20 ปี กฎหมายลักษณะผัวเมียยังคงบัญญัติไว้ให้บุตรสาวนั้นยังคงต้องอยู่ในอำนาจของบิดามารดาตามกฎหมาย ไม่สามารถเลือกคู่ครองได้ตามใจตนเหมือนเช่นบุตรสาวที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป แต่กฎหมายที่เปลี่ยนแปลงนี้คงมีผลใช้เฉพาะบุตรสาวครอบครัวของคนธรรมดา คือ ใช้กับสตรีชนชั้นสามัญเท่านั้น ส่วนบุตรสาวในครอบครัวชั้นสูงที่มีศักดินาสุงกว่า 400 ไร่ขึ้นไป บุตรสาวของครอบครัวนั้น ยังคงถูกจำกัดสิทธิต่อไปอีก คือต้องอยู่ในอำนาจของบิดามารดาต่อไปเพื่อรักษาตระกูลบรรดาศักดิ์ และเนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ควรแก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป ถ้าเปลี่ยนแปลงเร็วไปย่อมกระทบต่อคนจำนวนมาก อนึ่ง หญิงที่มีบรรดาศักดิ์สูงนั้นมีจำนวนน้อยกว่าหญิงสามัญ การออกประกาศเช่นนี้จึงนับได้ว่าให้สิทธิแก่สตรีส่วนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของกฎหมายการให้สิทธิเสรีภาพแก่สตรีที่เป็นมาตรฐานสองชั้น (Double Standard) ซึ่งจากการศึกษาน่าจะเป็นได้ว่าการกำหนดกฎหมายเพื่อให้สิทธิสภาพในการเลือกคู่ครองของชนชั้นสูงนั้นพระมหากษัตริย์ยังทรงให้ความสำคัญเคร่งครัดเพื่อไม่ให้มีการคบคู่ครองที่ไม่เหมาะสมเนื่องด้วยทั้งระบบบรรณณะที่ยังคงแทรกซึมอยู่ ความเชื่อเรื่องชาติกำเนิด ที่ทำไม่ต้องการให้ชนชั้นสูงต้องมีคู่ครองที่ด้อยต่ำกว่า จึงกลายเป็นการ

ให้สิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครองของชนชั้นล่างที่มีอิสระมากกว่าชนชั้นสูง

**ประกาศห้ามบิดามารดาหรือสามีขายบุตรภรรยาไปเป็นทาสโดยที่
เจ้าตัวไม่สมัครใจ ประกาศพระราชบัญญัติ เรื่องผู้ขายเมีย บิดามารดาขายบุตร พ.ศ.
2410**

แต่เดิมนั้นบิดาและมารดามีสิทธิขายบุตร ภรรยาลงเป็นทาสเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สินหรือเสียค่าปรับได้ถ้ามีความจำเป็น การกระทำดังกล่าวทำให้มองได้ว่า หญิงและเด็กเป็นเพียงกรรมสิทธิ์ ที่หัวหน้าครอบครัวสามารถจะนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่า การกระทำดังนี้ไม่ยุติธรรมต่อเด็ก และในกรณีที่สามีนำภรรยาขายได้นั้น ดูเสมือนผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิในฐานะที่เป็นมนุษย์ ส่วนผู้หญิงเหมือนมิใช่เป็นมนุษย์เท่าเทียมชายจึงทรงออกประกาศห้ามสามีขายภรรยาเป็นทาส โดยภรรยาไม่สมัครใจ⁴⁷ ส่วนบิดามารดานั้นห้ามขายบุตรเป็นทาสเมื่อบุตรนั้นมีอายุ 15 ปีขึ้นไปแล้ว และบุตรนั้นไม่สมัครใจจะเป็นทาส ในกรณีที่บุตรหรือภรรยาอมให้ขายตนเป็นทาสได้ ราคาตัวของทาสจะต้องเป็นราคาที่เจ้าตัวยินยอมพร้อมใจด้วย⁴⁸ การที่ทรงตรากฎหมายนี้เพื่อมิให้ค่าตัวทาสสูงเกินไป เพราะตัวบุตรหรือภรรยาที่ต้องถูกขายเป็นทาส ย่อมพอใจจะกำหนดราคาค่าตัวเอาไว้ จะได้มีโอกาสหาเงินค่าตัวไปได้ง่ายขึ้น โดยประกาศดังกล่าวพอจะสรุปในประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้⁴⁹

1. ถ้าผู้จะขายเมียซึ่งมิใช่เมียทาส และเป็นเมียที่มีค่าตัวในสารกรมธรรม์ ต้องได้รับความยินยอมจากเมียก่อนโดยการลงลายมือยินยอมและต้องมีพยานรู้เห็นด้วยเป็นสำคัญจึงจะสามารถขายเมียได้
2. ถ้าผู้และเมียไม่ได้หย่าร้างกัน และผู้ลักเอาเมียไปทำสารกรมธรรม์เพื่อขายเมียแล้วหนีไป นายเงินจะมาฟ้องให้เกาะครองเมียมาเร่งให้ส่งตัวผู้ตามกระบิดเมืองได้ และถ้าเมียยินยอมเป็นจำนำหรือเป็นทาสแทนผู้ก็ให้ลงลายมือชื่อไว้ในใบยอมให้ แต่ถ้าเมียไม่ยินยอมแล้วผู้จะยึดตัวเอาไปเป็นทาสหรือยึดตัวเป็นจำนำไม่ได้ ต้องไปฟ้องร้องในศาลแทน

⁴⁷ Frankfurter “ King Mongkut ” p 12

⁴⁸ MR. Semi pramoj , “ King Mongkut as a Legislator ” p 61

⁴⁹ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 – 2404 , หน้า 458 - 460

3. ถ้าผู้ขายและเมียหย่าร้างหรือแยกกันอยู่แล้วไซ้ ผู้ขายลักเอาชื่อเมียไปทำสารกรรมกรรมและขายเมียให้แก่นายเงินหรือขายเมียเป็นทาสไว้แต่ก่อนหย่าร้างแล้วหนีไป แล้วผู้ขายยังได้ลักเอาชื่อมาทำสารกรรมกรรมไปขายที่อื่นอีก จะเกาะเอาเมียผู้นั้นมาเป็นจำนำไม่ได้ ให้เกาะเอาแต่ผู้ขายประกันแลผู้รับเรือนนายประกันเงินของตัว

4. เมียทาสหรือเมียของนายเงินที่มีค่าตัวแล้วผู้ขายไม่ได้ฉีกสารกรรมกรรมยกค่าตัวให้ นายเงินที่เป็นผู้ขายและไม่ได้เป็นผู้ขายจะเอาชื่อไปขายให้ยิ่งกว่าค่าตัวเดิมเพียงเสมอค่าตัวเดิมหรือหย่อนกว่าค่าตัวเดิมก็ได้ โดยการส่งมอบตราสารกรรมกรรมแก่ให้แก่ผู้เป็นนายเงินใหม่ กรณีที่นายเงินผู้เป็นผู้ขายตายเมียควรจะได้รับมรดกบ้างในฉันทนภรรยาทาส หรือเจ้าหน้าที่ของผู้ตายควรลดค่าตัวให้แก่หญิงนั้น

5. ถ้าผู้ขายเมียทาสหรือนายเงินขายทาสมากกว่าค่าตัวเดิม และไม่ได้ให้สารกรรมกรรมเดิมไปเป็นสำคัญ หากหญิงนั้นมิได้ยินยอมให้ขายเกินราคาแล้วเงินที่เกินไปให้เร่งเอา กับผู้ขายที่รับเงินไป

6. บิดามารดาสามารถขายบุตรที่อายุไม่เกิน 15 ปีได้โดยมิต้องขอความยินยอมใด ๆ จากบุตรเลย แต่ต้องเป็นบุตรที่อยู่อาศัยกับบิดามารดานั้น แต่ถ้าลูกแยกย้ายไปจากบิดาหรือมารดาผู้เป็นผู้ขายแล้ว คือ พ่อแม่โกรธกัน หย่าร้างกัน ลูกตกไปอยู่อีกข้างหนึ่งหรือญาติของฝ่ายอื่นแล้ว ผู้ขายจะลักลอบเอาชื่อมาขายไม่ได้เป็นอันขาด

แต่ถ้าบุตรอายุเกิน 15 ปีขึ้นไปแล้ว บิดามารดาจะเอามาขายได้ต่อเมื่อบุตรนั้นให้ความยินยอมโดยการลงลายมือชื่อเท่านั้น นอกเหนือจากนั้นให้ใช้บัญญัติเช่นเดียวกับเมียที่ไม่มีค่าตัว

7. บุตรที่ไม่มีบิดามารดาที่ผู้ขายเอามาเลี้ยงเหมือนลูกตัวตั้งแต่อายุ 7 ขวบลงมา ผู้เลี้ยงสามารถขายลูกเลี้ยงนั้นได้ในอายุ 15 ปีลงมา ถ้าอายุเด็กนั้นเกิน 15 ปีแล้วจะขายได้ต่อเมื่อเด็กนั้นยินยอม

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ทรงมีพระราชดำริว่า “กฎหมายบทนี้เมื่อพิเคราะห์เหตุเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคนไปหาเป็นยุติธรรมไม่ “ และกรณีที่ให้สิทธิแก่บิดามารดาขายบุตร ก็ยิ่งแต่จะส่งเสริมให้เกิดทาส และชาวบ้านก็คงแต่จะมัดมาขายลูกกินเพื่อนำเงินไปเล่นบ่อน เบี้ย การยกเลิกกฎหมายดังกล่าว เป็นการสร้างแนวทางที่ชัดเจนขึ้นให้เกิดสิทธิเสรีภาพของหญิง และ เด็ก ซึ่งโบราณเคยมองเป็นเพียง

แค่ทรัพย์สินของหัวหน้าครอบครัว ให้เกิดความเท่าเทียมและมีค่าความเป็นมนุษย์มากขึ้น

สิทธิสตรีในการส่วนนางในพระราชสำนัก

ประกาศยกเลิกธรรมเนียมที่เจ้านายผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่บังคับจับบุตรให้หัดโขน, จับบุตรเงินมาหัดจิว, จับบังคับหญิงให้มาเป็นหม่อม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกประกาศสั่งให้เลิกธรรมเนียมนิยมประเพณีเก่า ๆ ที่ทรงเห็นว่าไม่ให้ความเป็นธรรมแก่สตรี เป็นต้นว่า เรื่องเจ้านาย พระบรมวงศานุวงศ์ ที่มีอำนาจบังคับให้เข้าในกรมออกเที่ยวจับบุตรที่ยังเยาว์มาหัดโขนละคร แล้วไปจุดหญิงสาวมาเป็นนางห้ามบำเรอ ดังมีหมายเหตุประกาศว่า

“โปรดเกล้าฯ ให้หมื่นวิสัย ในวัดบวรนิเวศ ตีพิมพ์ศิลาเป็นหมายเหตุประกาศออกห้ามเลิกธรรมเนียมเจ้านายจับเด็กไทยมาหัดโขน ละคร แลห้ามไม่ให้จับบุตรเงินมาหัดจิว ห้ามไม่ให้จุดบุตรหญิงมาเป็นหม่อมห้ามดูครั้งกรุงเก่าต่อไป ห้ามไม่ให้ประพฤติเช่นนี้เป็นอันขาดทีเดียว ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า เป็นธรรมดาบุตรยอมเป็นที่รักของบิดามารดาของทุกชาติทุกภาษา ทั้งผู้ดีและไพร่เสมอกัน เมื่อเจ้านายไปจุดบุตรของเขามาหัดโขน ละคร เป็นหม่อมห้ามนั้น ฝ่ายบิดามารดาหวาดเสียววิตกของเขาก็เป็นที่คับแค้นใจหนักหนา แต่ว่าเขาเป็นไพร่พูดจาห่มเถียงไม่ได้ ด้วยมีอำนาจน้อย ก็ตึงนึ่งไปเพราะกลัวอำนาจใหญ่ ถ้าหากจะมีผู้หนึ่งผู้ใด มีอำนาจใหญ่กว่าเจ้า เขาจะทำกับเจ้าเหมือนเจ้าทำกับไพร่นั้น เจ้านายเหล่านั้นก็จะได้รับผลแห่งความโทมนัสน้อยใจ เหมือนกับไพร่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นแบบแผนอย่างธรรมเนียมเจ้านายกรุงเก่า มีอำนาจจับเด็กหญิงซึ่งเป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติเดียวกันหาควรไม่ คิดไปดูเหมือนธรรมเนียมโจรป่าหาไม้เมตตาคิดต่อกันแลกันไม่ ธรรมเนียมเช่นนี้มาจากกรุงเก่า เป็นธรรมเนียมชั่วร้ายเหลือเกิน ไม่สมควรจะประพฤติเลย เพราะฉะนั้นจึงได้หมายเหตุประกาศสั่งให้ยกเลิกธรรมเนียมนี้เสียโดยเด็ดขาด”⁵⁰

จากประกาศดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับสตรี ดังถ้อยคำที่ว่า “ทั้งผู้ดีและไพร่เสมอกัน” นั้นเป็นถ้อยคำที่แสดงให้เห็นถึงพระราชดำริที่จะให้ความเสมอภาคแก่ทั้งหญิงและชายนั่นเอง และยังสะท้อนถึงการให้ความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนของเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติเดียวกัน ถึงแม้ว่าในสังคมจะยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นอยู่ก็ตาม พระองค์ก็ยังทรงปรารถนาที่จะมอบสิทธิในความเป็นคนให้แก่ประชาชนของพระองค์

⁵⁰ ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ , ราชสำนักไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์ คลังวิทยา , 2505) หน้า 311 - 312

ประกาศอนุญาตให้มารดาเจ้าจอมที่ไม่ประสงค์จะอยู่รับราชการ ถวายบังคมลาออกได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่า ในสมัยนั้นได้มีเจ้านายและขุนนางนำเอาลูกหลานมาถวายตัวเป็นเจ้าจอมเป็นอันมากเกินกว่าที่ต้องประสงค์ บรรดาเจ้าจอมนางในต้องอยู่สนองพระองค์เป็นจำนวนมาก ทรงมีเมตตาเห็นว่าหญิงเหล่านี้มีชีวิตเสมือนถูกกักขังอยู่ในพระมหาราชวัง ขาดความสุขและเสรีภาพ ดังปรากฏในพระราชปรารภของพระองค์แก่บิดามารดาผู้ปกครองเจ้าจอมว่า

“...ก็เมื่อต้องแจกเบี้ยหวัดแก่บุตรหลานท่านทั้งหลายทั้งปวงอยู่ทุกปีดังนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่เสียดายเงินดอก เป็นอันช่วยเลี้ยงบุตรหลานท่าน ... แต่เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าวิตกว่า ผู้หญิงจำนวนมากต้องถูกกักขัง อยู่เบียดเสียดเยียดยัด ก็ไม่ต้องการเปลืองอายุของหญิงเหล่านั้น และเป็นที่ให้คนที่ไม่รู้จักผิดชอบตื้นลึกหนาบางเห็นว่า ใจข้าพเจ้าละโมบในสตรีมาก กักขังไว้ ซึ่งความจริงมิได้เป็นอย่างนั้น ..”⁵¹

จึงออกประกาศอนุญาตให้เจ้าจอมที่ไม่สมัครใจอยู่รับราชการให้ลาออกไปใช้ชีวิตส่วนตัวได้ ยกเว้นเจ้าจอมที่มีพระโอรสพระธิดากับพระองค์แล้ว และเจ้าจอมที่มีเครื่องยศและเบี้ยหวัดตั้งแต่ 200 บาทขึ้นไป โปรดฯ ให้ประกาศเรื่องการพระราชอนุญาตนี้อยู่หลายหน เพื่อให้เป็นที่เข้าใจทุกฝ่าย เจ้าจอมที่ออกไปจะแต่งงานมีสามีใหม่ก็ได้ทรงห้ามปราม กลับยังทรงชี้แจงให้บิดามารดาผู้ปกครอง และเจ้าจอมทั้งหลายคลายวิตกว่า “ ... ผู้หญิงที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนลาออกไปมีผัวอยู่ข้างนอกก็หลายคน ผัวของหญิงเหล่านั้นกับข้าพเจ้าก็ตีกันหมด ไม่ได้ขัดเคืองกระด้างกระเดื่องกับใคร คนที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนบางคนมีผัวใหม่แล้วกลับมาหา ข้าพเจ้าก็พุดจาด้วยดีอยู่...”

จากที่ได้มีประกาศออกมาซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่นางในของพระองค์ ที่จะเลือกคู่ครองได้ตามต้องการแต่ในความเป็นจริง ผู้วิจัยพบว่าจำนวนเจ้าจอมที่ถวายบังคมลา มีเพียงประมาณ 15 คน แสดงว่าชีวิตความอยู่ในพระบรมราชวังไม่ได้เดือดร้อน และพระเมตตาที่ทรงประทานให้ก็ยังอยู่อย่างเพียงพอ จนทำให้เจ้าจอมไม่ปรารถนาออกไปใช้ชีวิตส่วนตัวถึงแม้จะ

⁵¹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ภาค 67 (ประกาศปี 2405 – 2407) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ พระนคร , 2466 , หน้า 103 - 106

ได้สิทธิเสรีภาพในเรื่องดังกล่าวก็ตามและพบว่าการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีนั้น ยังถือว่าเสียเปรียบชายหลายเรื่อง เช่น สิทธิในการจัดการทรัพย์สินมรดก สิทธิในการปกครองดูแลบุตร การทำนิติกรรมและสิทธิในการฟ้องร้องคดี หญิงทำตามอำเภอใจไม่ได้ และเมื่อสามีกระทำความผิดต้องรับโทษอาญาแผ่นดิน ภรรยาจะต้องรับโทษทัณฑ์ตามสามีด้วย เหมือนเป็นผู้กระทำเสียเอง และบทบัญญัติในกฎหมายกำหนดให้สามีเขียนตีภรรยา หรือนำภรรยาไปเป็นตัวจํานำขังดอก หรืออาจขายเสียก็ได้ตามปรารถนา นอกจากนี้ในบทลงโทษความผิดในคดีต่าง ๆ ส่วนใหญ่หญิงต้องรับโทษหนักกว่าชายทั้ง ๆ ที่เป็นความผิดในกรณีเดียวกัน เช่น คบขู้ผู้ชาย แสดงว่าสถานภาพสตรีในทางกฎหมายนี้ หญิงไม่ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมชาย

กฎหมายสมัยกรุงเทพฯยุคต้นมีลักษณะแปลกกว่ากฎหมายสมัยปัจจุบันอีกอย่างหนึ่ง ที่ยอมให้ผู้กระทำความผิดชำระเงินไถ่โทษได้ เช่น ผู้หญิงที่นอกใจผัวจะถูกลงโทษ “เอาเฉลวปะหน้า ทัดดอกชบาแดงสองหู ร้อยดอกชบาเป็นมาลัย ใส่ศิระใส่คอ ให้นายชมองตีสั่งนำหน้าประจาน 3 วัน . . . ถ้าหญิงนั้นยังทำชู้ด้วยชายผู้เดียวนั้นถึงสองถ้าเล่าไซ้รู้ ให้ไหมทวิคุณ” ถ้าผัวหรือหญิงที่ถูกลงโทษมีความอายขอชำระเงินไถ่โทษ กฎหมายยอมให้ไถ่โทษได้ตามอัตราค่าไถ่ดังนี้

ทัดดอกชบาแดงสองหู 150,000 เบี้ย

๗๗

บรรดาใจผู้ร้ายที่ความผิดไม่ถึงขั้นประจานชีวิต ก็มีสิทธิไถ่โทษ ดังนี้

“เขียนด้วยหวาย 5 ที่ 100,000 เบี้ย ๗๗”

3.2.2.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแม้ว่าการดำเนินการทางยุติธรรมจะอยู่ภายใต้กฎหมายตราสามดวง แต่ด้วยพระราชดำริที่ต้องการจะพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนของพระองค์ และเพื่อแสดงให้เห็นแก่ชาวต่างชาติถึง

ความทันสมัย ไม่ป่าเถื่อน ทั้งในด้านกฎหมาย และ กระบวนการยุติธรรม จึงทรงมีพระราชดำริให้ออกประกาศที่เป็นการสนับสนุนสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมให้พัฒนาขึ้น โดยเริ่มแรกทรงมองเห็นว่าตัวบทกฎหมายที่มีการใช้อยู่ถูกเก็บงำไว้ในพระราชวัง หรือไม่ก็มีการคัดลอกกันอย่างผิด ๆ ไม่เป็นที่รับรู้ถูกต้องแพร่หลายของ ซึ่งอาจทำให้กฎหมายถูกนำไปใช้อย่างบิดเบือนหรือข่มขู่เอาผลประโยชน์โดยง่าย จากเจ้าหน้าที่รัฐที่รู้กฎหมาย และกฎหมายในช่วงหลังจะเป็นกฎหมายที่กำหนดขึ้นด้วยเหตุผลทางเทคนิค (technical reason) มากกว่าที่จะรู้ด้วยสามัญสำนึกเพื่อความเป็นธรรมแก่ของพระองค์ จึงทรงประกาศเรื่องออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา ขึ้นในปี พ.ศ. 2401 เพื่อเป็นการให้รับรู้และรับทราบประกาศของกฎหมายได้มากขึ้น นับเป็นการประกาศตีพิมพ์กฎหมายหรือประกาศของแผ่นดินเผยแพร่เป็นครั้งแรก⁵² ซึ่งประกาศดังกล่าวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทั้งในด้านนโยบาย กฎหมายหรือกฎหมายภาษีต่าง ๆ เกิดความแน่นอนในการใช้อำนาจรัฐอย่างแพร่หลายและถูกต้อง

นอกจากประกาศที่สร้างความชัดเจนในการประกาศใช้กฎหมาย พระองค์ยังเข้ามาแก้ไขความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมในหลายเรื่องดังมีรายละเอียดดังนี้

ประกาศเรื่องการถวายฎีกา พ.ศ. 2396

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อน พระองค์ทรงทรงแสดงออกประกาศเรื่องการถวายฎีกา และโปรดให้ยกเลิกการเสียนก่อนถวายฎีกา และการถวายฎีกาโดยต้องผ่านขุนนางชั้นผู้ใหญ่เสียก่อน โดยทรงรับฎีการ้องทุกข์ของประชาชนด้วยพระองค์เองทุกวันโกน รวมเดือนละ 4 ครั้ง อันเป็นผลให้การใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมกดขี่ข่มเหงผู้มีอำนาจที่เคยมีมาก่อนหน้านั้นหมดสิ้นไป แต่หากมีการนำความเท็จมาฟ้อง จะมีพระราชอาญาถึงขั้นจำคุก เพื่อไม่ให้มีการเอาเยี่ยงอย่าง

ประกาศห้ามไม่ให้ขุนศาลตระลาการ เจ้าหนี้นายเงินทำหนังสือยอมความแลสารกรรมธรรมโดยลูกความแลทาสลูกหนี้ไม่รู้ไม่เห็น พ.ศ. 2410

ประกาศฉบับนี้คุ้มครองลูกความจากการที่ขุนศาลตระลาการบังคับให้เสมือนผู้คุมกดขี่ลูกความผู้ต้องหา ยอมให้เขียนหนังสือยอมความเรียกค่าธรรมเนียมโดยฝ่ายโจทก์จำเลยไม่ได้ยินยอมตกลง จึงมีประกาศห้ามให้ขุนศาลตระลาการบังคับให้เสมือนศาลเขียน

⁵² “ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 – 2402 ” , คณะสงฆ์วัดอนงค์นครการจัดพิมพ์ , หน้า 219 - 211

หนังสือยอมต่าง ๆ เป็นอันขาด ให้ฝ่ายโจทก์จำเลยจำจางวานผู้ที่เกี่ยวข้องในลักษณะความนั้นมาเขียนให้ และยังคงคุ้มครองห้ามให้ผู้รับจำจางวานหรือเจ้าหน้าที่หาคนมาเขียนหนังสือยอมที่ถูกต้องยอมทำหนังสือขายจำนำเป็นหนี้ โดยขายบุตร หรือขายที่นาเพื่อแลกกับการเขียนหนังสือยอมความเป็นอันขาด ถ้าดำเนินการไปจะถือว่าหนังสือขายจำนำไม่มีผล เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในกระบวนการศาลที่แท้จริง ไม่ได้เกิดจากการข่มขู่หรือถูกบังคับจากผลประโยชน์ภายนอก อันเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของคู่ความที่เป็นชนชั้นล่างให้ได้รับความเป็นธรรมจากระบวนยุติธรรมของศาล

ประกาศให้ผู้จัดตั้งตุลาการเลือกสรรตุลาการที่ลูกความไม่รังเกียจ

พ.ศ. 2411

เป็นประกาศที่ให้การรับรองคุณสมบัติของตุลาการศาล เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือ โดยจะระบุถึงตุลาการที่มีคุณสมบัติไม่สมควร เช่น สูบฝิ่น เล่นเบี้ยเล่นโปเมาสุราเป็นนิจ เป็นหนี้สินรุงรัง เป็นกรมการเก่าซึ่งถูกถอดถอน ซึ่งเปิดโอกาสถ้ามีให้หากตั้งรังเกียจในคุณสมบัติของตุลาการ สามารถจะมาร้องต่อพระมหากษัตริย์ได้เลย

ด้านการดำเนินงานของตุลาการ

ทรงประกาศให้มีการเอาผิดแก่ตุลาการที่ละเลยหน้าที่ไม่ยอมรับฟ้องโดยปราศจากเหตุอันสมควร หากดำเนินการโดยไม่มีเหตุจะมีโทษ⁵³ ทรงประกาศห้ามมิให้ผู้มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องในการพิจารณาคดี โดยห้ามมิให้ผู้นำเรื่องรวบรวมบัญชีคมูลหรือถวายฎีกาเก็บเอาความของผู้อื่นมาว่าโดยอ้างพระนามเจ้าตั้งกรม เจ้ายังไม่ตั้งกรม เป็นการป้องกันไม่ให้มีการใช้อำนาจภายในกระบวนการยุติธรรม⁵⁴ ทรงริเริ่มการให้ขุนนางราชการทำการเลือกตั้งตำแหน่งตุลาการที่ว่างลง และหากเห็นว่าตุลาการดำเนินการโดยไม่เป็นธรรม ทรงออกประกาศให้ผู้จัดตั้งตุลาการเลือกสรรตุลาการที่ลูกความไม่รังเกียจโดยมี 6 อย่างที่ตั้งรังเกียจ สูบฝิ่นหนึ่ง เล่นเบี้ย

⁵³ ภารตี มหาพันธ์ “ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่” , หน้า 113

⁵⁴ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย ” , พิมพ์ครั้งที่ 1 (โครงการตำรา

ไปเมาสุราเป็นนิจ มีหนี่สินรุงรัง แลเป็นขุนรุษี่นรูนอกราชการ เป็นขุนศาลกรมการเก่าที่ต้องถอดถอน เป็นต้น ผู้ตั้งรังเกียจสามารถร้องเรียนได้กับ อธิบดี เจ้ากรม และถ้าไม่รับฟังขึ้นให้ว่า ก็สามารถนำมาร้องต่อหลวงได้ เพื่อตั้งตุลาการใหม่ที่ไม่มีข้อรังเกียจ เป็นการเปิดโอกาสเพื่อให้ตรวจสอบตุลาการที่ว่าคดี ว่ามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะตัดสินความยุติธรรมให้ได้⁵⁵

3.2.2.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองความมีอิสระในการประกอบอาชีพ

ในด้านการประกอบอาชีพนั้นสืบเนื่องจากการทำสนธิสัญญากับชาวตะวันตก ทำให้ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบอาชีพ มากขึ้นในประเทศไทยมากขึ้น เกิดเสรีทางด้านการประกอบอาชีพในการค้า อย่างมาก และเพื่อให้ชาวไทยและชาวตะวันตก สามารถประกอบอาชีพได้อย่างอิสระทรงประกาศกฎหมายเพื่อเปิดเสรีภาพทางการประกอบอาชีพหลายฉบับ ดังนี้

ประกาศว่าด้วยละครผู้หญิงและเรื่องหมอเรื่องช่าง พ.ศ.2398⁵⁶

“แต่ก่อนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีละครผู้หญิงแต่ในหลวงแห่งเดียว ด้วยมีพระราชบัญญัติห้ามมิให้พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝึกหัดละครผู้หญิง เพราะฉะนั้น ช่างนอกจึงไม่มีใครเล่นละครผู้หญิงได้ ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่โปรดละคร แต่ทว่าทรงแข่งชกตีเตียนจะไม่ให้ผู้อื่นเล่น ถึงกระนั้นก็มีผู้ลักเล่นเงียบ ๆ อยู่ด้วยกันหลายราย มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ พระราชวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยผู้ใดเล่นละครผู้ชายผู้หญิงก็ได้ทรงรังเกียจเลย ท่านทั้งปวงเล่นอยู่แต่ก่อนอย่างไรก็ให้เล่นไปเถิด หากในหลวงมีการมึงานจะได้โปรดหาเข้ามาเล่นถวายทอดพระเนตร จะได้พระราชทานเงินรางวัลให้บ้าง”

ประกาศอนุญาตให้ชาวกรุง ฯ รับจ้างฝรั่ง พ.ศ. 2394⁵⁷

เป็นประกาศที่ออกแก่ผู้ที่อยู่ในพระราชอาณาจักร คือ ชาวกรุงเทพมหานคร และชาวหัวเมืองรอบนอกซึ่งจะไปมาถึงได้ใน 24 ชั่วโมง บัดนี้ประเทศมีลูกค้าพาณิชย์ที่เรียกว่าฝรั่ง

⁵⁵ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลินิติโตโยต้าแห่งประเทศไทย ” หน้า 506-507

⁵⁶ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404, หน้า 74

⁵⁷ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404 , หน้า 100

หลายพวกเข้ามาและคิดจะจัดซื้อสินค้า หรือจะซื้อที่ทางหรือเช่า และจ้างคนไทยให้เป็นครูสอนภาษาหรือทำกรงานต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดินแลเสนาบดีก็มีความยินดีเพื่อที่จะได้มีช่องทางทำมาค้าขายได้และเป็นประโยชน์นำความเจริญสู่บ้านเมือง โดยโปรดให้ทำทุกอย่างมิได้ห้ามคนทั้งปวงและไม่มีความคิดอันใดเพราะรับจ้างคนนอกที่เรียกว่าฝรั่งนั้นเลย เป็นการสนับสนุนอาชีพให้แก่ประชาชน ไม่ให้ความเป็นเชื้อชาติอื่นมาจำกัดในการเป็นนายจ้าง ซึ่งสภาพสังคมตามความเป็นจริง ชาวตะวันตกที่เข้ามาล้วนมีกำลังทรัพย์ในการจ้างงานชาวไทย และมีความต้องการแรงงานไทยเป็นอย่างมาก หากนำเรื่องเชื้อชาติมาเป็นข้อจำกัดในการประกอบอาชีพจะมีผลเสียต่อสภาพสังคม และความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก พระองค์จึงประทานเสรีในเรื่องการประกอบอาชีพ โดยประกาศเป็นกฎหมายไว้

ประกาศอนุญาตให้คนในบังคับสยามรับทำงานของกงสุลอังกฤษได้ พ.ศ.2400⁵⁸

ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลลูกค้าไทยจีนทั้งปวง ให้ทราบว่บัดนี้ กงสุลอังกฤษจะสร้างตึกในที่พระราชทาน เมื่อผู้ใดจะขายไม้ ขายอิฐ ขายปูน แลของอื่น ๆ แก่ กงสุลหรือผู้ใด ๆ จะรับจ้างรับเหมาทำการของกงสุลก็ทรงยินดีด้วยและมีทรงพระราชดำริติเตียนอันใดดอกเพื่อประโยชน์ของตัวในการเลี้ยงชีวิต

ประกาศห้ามบังคับเอาคนต่างประเทศมาเป็นทาส เพราะประเพณีต่างกันเป็นการจำกัดสิทธิของคนต่างชาติ พ.ศ. 2401⁵⁹

สืบเนื่องจากคนบังคับในอังกฤษเข้ามาทำการค้า และได้มีบุตร ภริยา อยู่ในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าหากบิดาเป็นคนในบังคับอังกฤษ บุตรก็เป็นคนในบังคับอังกฤษ ด้วย ทรงเห็นว่าประเพณียุโรปนั้นหาได้ชอบให้คนเป็นทาสใช้สอย หากมีผู้ใดจะหาทาสใช้สอยก็ให้สืบให้ดีกว่าไม่ใช่คนในบังคับของชาวยุโรป ถ้าจะจ้างให้เป็นลูกจ้างใช้สอยไม่ห้าม

ถึงแม้จะมองว่าเป็นประกาศที่ไม่เป็นธรรมแก่ไทย เท่าไรนัก แต่พระองค์ทรง

⁵⁸ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404 , หน้า 122

⁵⁹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลนิธิโดยตำแหน่งประเทศไทย ” หน้า 190

มองถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งหากปล่อยให้เกิดความไม่พอใจกับชาวตะวันตก เกรงจะเกิดปัญหาในเรื่องการล่าอาณานิคม อีกทั้งวัฒนธรรมธรรมเนียมทาสของไทยกับตะวันตก นั้นแตกต่างกัน จึงทรงประกาศกฎหมายเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ชาวต่างชาติที่ไม่ให้ถูกนำมาเป็นทาส

3.2.2.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยาม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงประกาศกฎหมายในหลายฉบับเพื่อให้ สวัสดิภาพแก่ประชาชนของพระองค์มากขึ้น บางประกาศก็มีลักษณะเป็นการสนับสนุนให้ปฏิบัติ ตาม บางประกาศก็มีลักษณะเป็นข้อปราม ข้อห้าม โดยทรงพยายามดำริเพื่อกำหนดแนวทางของ พระองค์ให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขเท่าที่สามารถจะเป็นไปได้ ในสังคมที่อยู่ภายใต้ระบบอำนาจ ของชนชั้นดังพอจะสรุปได้ดังนี้

ประกาศเรื่องข้าเจ้าแข็งบ่าวนายแรงข่มเหง พ.ศ. 2404⁶⁰

เนื่องจากการดำรงอยู่ภายใต้กลุ่มอำนาจของพวกที่มีนาย พวกกันข่มขู่เป็น สมัครพรรคพวก ก่อความวุ่นวายโดยอ้างตัวเป็น มหาเด็กลหวง ทหาร เป็นไพร่อยู่ในส่วนหลวง บ้าง ว่าเป็นเจ้าแข็งบ่าวนายแรงบ้าง หรือ เป็นลูกจ้างของชาวต่างประเทศ ทำการอดอ้าง ทำทนาย ใช้ถ้อยคำอ้างอิงราชการ ทำให้หลงผิดเกรงกลัวเข้าใจว่าเป็นคนของราชการ ถ้าตอบโต้ก็เกรง อำนาจของนายผู้เป็นเจ้าของดูแล หรือหากขึ้นโรงศาลก็อาจได้รับความไม่ยุติธรรม เนื่องด้วยตุลาการ จะเกรงบารมีเจ้านายที่แข็งแรง

พระองค์ทรงมองเห็นถึงปัญหาดังกล่าวจึงประกาศว่าหากเกิดการกระทำ ของกลุ่มคนดังกล่าวตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ทำการข่มเหงประชาชน ให้ผู้เสียหายไปยื่นต่อนครบาล หรือ เจ้ากรม เพื่อให้จับตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษ และให้นำเอาความจริงที่พิสูจน์ได้มา ทูลเกล้าถวาย เพื่อพิจารณาให้เจ้ากระทรวงผู้รับเรื่องพิจารณาต่อไป หากเห็นว่าผู้ก่อความวุ่นวาย อยู่ภายใต้พวกพ้องที่มีอำนาจและอาจทำให้ตุลาการเจ้ากระทรวงพิจารณาคดีถึงอนงนงไป ก็ทรง แต่งตั้งตุลาการที่นำเชื้อถือได้ไปดำเนินการต่อ ทำให้เกิดความเป็นธรรม และการได้รับความ คู่ครองที่เท่าเทียมกันภายใต้กระบวนการยุติธรรม โดยไม่ได้อิงอยู่กับกลุ่มอำนาจใด อำนาจหนึ่ง หากผู้ใดกระทำความผิดก็ต้องได้รับโทษ และทำให้ไม่เข้าใจผิดว่าผู้ปกครองจะมีอภิสิทธิ์ที่สามารถก่อ ความวุ่นวายต่อได้

⁶⁰ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย ” หน้า 288

ประกาศเรื่องมิให้ละทิ้งคนเสียจริต พ.ศ. 2402⁶¹

ประกาศฉบับนี้ทรงเห็นแก่ บุคคลที่เสียจริต หรือ คนบ้า ในสังคม ที่ควรจะได้รับ การดูแลโดยให้ผู้นั้นเป็นญาติให้การดูแล รักษาพยาบาลและต้องดูแลกักขังให้แน่นหนา ไม่ให้มา ก่อความวุ่นวายอลอะวาดในบ้านเมืองได้ และหากคนเสียจริตหลบหนีไปเมื่อใด ก็ให้มาแจ้ง รูปพรรณต่อกรมวังเพื่อติดตามให้พบแต่โดยเร็ว ซึ่งเป็นประกาศที่ก่อนหน้านี้ให้แก่ผู้ดูแลคนเสียจริต ที่จะต้องให้ความคุ้มครองดูแลรักษา และหากเกิดอลอะวาดก็ต้องดูแลไม่ให้ปล่อยให้ออกมาก่อ ความวุ่นวายในบ้านเมือง และหากพวกพ้องของผู้เสียจริตดูแลไม่ไหว ก็ให้นำมาส่งที่กรมพระนคร บาลโดยพระองค์ได้รับสั่งให้ดูแลคนเสียจริตไม่ให้ขัดสน อันแสดงถึงพระเมตตาต่อผู้ด้อยโอกาสใน สังคม และยังบ่งบับค้ำบงโทษ หากปล่อยปะละเลยให้ผู้เสียจริตมาก่อความวุ่นวายในบ้านเมือง เอากับผู้ดูแล ซึ่งเป็นการสร้างสวัสดิภาพให้สังคมสงบสุขมากขึ้น

ประกาศกำหนดอำนาจเจ้าบ้านและเจ้าพนักงานในการจับกุม พ.ศ. 2400⁶²

เป็นพระราชบัญญัติที่ประทานอำนาจแก่เจ้าบ้าน เพื่อปราบปรามคนพาล โดยกำหนดว่าหากมีการก่อวิวาทที่หน้าบ้านของผู้ใด ให้เจ้าบ้านกล่าวปรามเสีย ถ้ามีฟังให้เจ้าบ้าน จับตัวผู้วิวาท ถ้าผู้วิวาทต่อสู้จนเจ้าบ้านบาดเจ็บให้ปรับไหมให้เจ้าบ้านแต่ผู้เดียว และผู้วิวาทจะ อ้างว่าเจ้าบ้านทำให้เจ็บตัวไม่ได้ และเพื่อการควบคุมมิให้อำนาจอยู่กับเจ้าบ้านเกินไป หากจับกุม ผู้วิวาทให้ผูกมัดให้แน่นหนาและห้ามทุบตีผู้ก่อวิวาทอีก แล้วนำตัวไปส่งต่อนายอำเภอ และทรง เกรงว่าจะมีการอ้างการเป็นเจ้าพนักงานตำรวจไปก่อความวุ่นวายได้ จึงทรงให้หล່ของเหลือเป็น รูปตราหนุมนสิกร พระราชทานให้กรมตำรวจ เพื่อในขณะปฏิบัติหน้าที่ต้องแสดงตราแก่เจ้าบ้าน ก่อน เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นการดำเนินการภายใต้ราชการจริง ๆ ซึ่งเป็นประกาศที่ก่อนหน้านี้ให้เจ้าบ้าน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมการการรักษาความปลอดภัยของสังคม ซึ่งอาจพอปรับได้กับความผิดตาม ประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันในเรื่องการกระทำผิดฐานละเว้น มาตรา 374⁶³ และทรงมี

⁶¹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลินธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย ” หน้า 220

⁶² ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 “ มุลินธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย ” หน้า 131-132

พระราชดำริที่ก้าวล้ำ ที่กำหนดตราในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันพวกสมอ้างใช้อำนาจแห่งพระองค์ไปในทางที่ไม่ชอบ

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีประกาศอีกหลายฉบับที่มีการประกาศเพื่อเป็นการเข้ามาใช้อำนาจควบคุมสังคมให้สงบสุข ไม่ว่าจะเป็นประกาศที่ก่อให้เกิดหน้าที่ ดังเช่น ประกาศเจ้าบ้านตรวจตรารักษาบ้านเรือนแลจับกุมโจรผู้ร้าย พ.ศ. 2400 ที่กำหนดหน้าที่แก่เจ้าบ้านให้ออกมาตรวจตราหน้าบ้านตนเป็นยามของหลวง มีหน้าที่ดูแลความปลอดภัย รวมถึงการต้องดูแลเรื่องการก่อไฟ หรือ เชื้อเพลิงไม่ให้มีการทิ้งไว้ให้เกิดเพลิงไหม้ เป็นการป้องกันภัยจากโจรผู้ร้าย และอัคคีภัยในบ้านเมือง , ประกาศระวางเพลิงไหม้ พ.ศ. 2397 ที่ให้เจ้าบ้านดูแลบ้านเรือนหากทิ้งร้างต้องรีบแจ้งแก่หลวงเพื่อดำเนินการรื้อถอน หากเกิดเพลิงไหม้เจ้าบ้านต้องรับผิดชอบ และกำหนดให้หากมีการเดินทางไปเวลากลางคืนต้องจุดไฟให้เปลืองถ่านไฟไปจึงชอบ หรือประกาศที่เป็น การต่อต้านการสูบฝิ่น ไม่ว่าจะเป็นประกาศห้ามไม่ให้คนสูบฝิ่นเป็นขุนหมื่นรับเบี้ยหวัด ซึ่งให้การสูบฝิ่นเป็นข้อห้ามที่จะไม่รับบุคคลเข้าเป็นราชการ พ.ศ. 2397 , ประกาศให้ข้าราชการไทยที่สูบฝิ่น พ.ศ. 2410 หรือจะเป็นประกาศเพื่อตักเตือนให้ทราบถึงข้อเท็จจริง ให้เตรียมตัวกับปัญหาของบ้านเมืองเช่น ประกาศเตือนสติให้สงวนข้าวไว้ให้พอกินตลอดปี พ.ศ.2407 , ประกาศตักเตือนเรื่องซื้อข้าวขายปีมะเล็ง พ.ศ. 2400 ซึ่งแสดงให้เห็นการออกกฎหมายเพื่อกำหนดแนวทางของเศรษฐกิจภายในบ้านเมืองเป็นอย่างดี ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริที่ออกมาในทางการบัญญัติกฎหมายที่จะพยายาม สร้างสวัสดิภาพให้บ้านเมืองอย่างครอบคลุม ให้เพื่อให้ประโยชน์แก่บ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจากการวิจัยกฎหมายหลาย ๆ ฉบับ ในส่วนประกาศที่ออกมานี้จะแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงให้ความสำคัญแก่ระดับไพร่ เป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นประชากรที่มากที่สุดในบ้านเมือง

3.2.2.7 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น

ประกาศเกี่ยวกับพุทธศาสนาและเสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่น

⁶³ มาตรา 374 ประมวลกฎหมายอาญา “ผู้ใดเห็นผู้อื่นตกอยู่ในภยันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนอาจช่วยได้ โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่น แต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันหรือทั้งจำทั้งปรับ ”

นอกจากจะมีคำกล่าวที่ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระองค์เป็น บิดาแห่งวิทยาศาสตร์ และ บิดาแห่งสิทธิเสรีภาพ ท่านยังทรงเป็นพุทธมามกะที่ดี เปี่ยมด้วยความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด ถึงแม้พระองค์จะได้ให้เสรีในการนับถือศาสนา ดัง ประกาศการถือศาสนาและผู้ถือผิด พ.ศ. 2401 ที่ทรงอนุญาตให้คนถือศาสนาตามอัธยาศัย และ ได้ตักเตือนผู้ตีความศาสนาในทางเสียจริต เช่น ให้มีการเผาตัว เชือดเนื้อเพื่อบูชาพระ ซึ่งทรงเห็นว่า ไม่ถูกต้องได้ชี้แจงและห้ามปรามในประกาศดังกล่าว ซึ่งประกาศนี้เป็นประกาศซึ่งแสดงถึงเสรีภาพ ในการนับถือศาสนาในบ้านเมือง และเป็นประกาศให้คำแนะนำแก่ผู้นับถือพุทธศาสนาให้ตีความ และปฏิบัติให้ถูกต้อง และยังพบว่ามิบหลงโทษในกรณีที่พระมีการหาภริยาขณะเป็นสงฆ์ แลทำการสนสือเพื่อเมถุนสังวาสก็มีโทษปรับ เพื่อเป็นการปกป้องพุทธศาสนาไม่ให้มีการมาพุดจาให้ แปรเปื้อน

และเนื่องด้วยสมัยพระองค์ได้ทรงปฏิรูปพุทธศาสนาอย่างชัดเจน โดยทรง ประกาศว่าด้วยทรงทำนุบำรุงศาสนา พ.ศ. 2402 และได้ทรงจัดตั้งธรรมยุติกนิกาย ซึ่งได้ทรงตั้งขึ้น ตั้งแต่ผนวช โดยสิ่งที่พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นอันมากและทรงเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นของพุทธ ศาสนาและการผดุงศีลธรรมอันดีของ ก็คือการกวาดขันวินัยสงฆ์ โดยทรงออกประกาศหลายฉบับ เพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้อยู่ในวินัยอันดี เช่น ประกาศห้ามพระสงฆ์บอกใบ้แทง หวย ประกาศห้ามพระสงฆ์เล่นการพนันและทานเหล้าเถื่อนในวัด และยังมีประกาศอีกหลายฉบับ ที่ห้ามประพฤติผิดอนาจารในทางชู้สาว⁶⁴ เช่น ประกาศห้ามมิให้พระสงฆ์ติดต่อกันในทางชู้สาวกับ หญิงใด หรือติดต่อด้านพ่อสื่อ แม่สื่อคนใดให้เจรจาบาทบาทm เกี่ยวพาราสี่สาวเตรียมไว้สำหรับ เตรียมออกไปแต่งงานด้วย พ.ศ. 2396 ปราบกฏพระสงฆ์ปฏิบัติเช่นนั้นหรือมีใครประพฤติเป็น พ่อสื่อแม่ชัก จะได้รับโทษอย่างหนัก ซึ่งในที่สุดเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ทำผิดวินัยอีก ทรงออกประกาศห้ามหญิงไปทำงานในวัด พ.ศ. 2397 และมีประกาศที่เข้ามาควบคุมความ ประพฤติของพระสงฆ์อีกหลายฉบับเช่น ประกาศให้สักพระสงฆ์สามเณรที่สุบผื่น พ.ศ. 2396 , ประกาศห้ามพระสงฆ์และสามเณรเที่ยวเตร่ในทางเสด็จพระราชดำเนิน พ.ศ. 2400 เป็นต้น

ประกาศเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์

หลังจากได้มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาเพื่อลงข่าวในราชสำนัก และพระราชกำหนด ได้มีการพัฒนาด้านการพิมพ์เป็นอย่างมาก เป็นการเริ่มต้นของวงการ

⁶⁴ จรัญ โฆษณานันท์ , ปรัชญากฎหมายไทย , หน้า 333 - 336

หนังสือพิมพ์ไทย พระองค์ได้โปรดให้มีการจัดทำหนังสือพิมพ์รายปีเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อบางกอกคาเลนดา ในปีพ.ศ.2402 โดยหมอบรัดเลย์ และยังมีหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาอังกฤษชื่อ “ไซแอม ไทม์” และ “ไซแอม ไทม์วิกลี่” หนังสือพิมพ์รายวันชื่อ “เดลี แอดเวอร์ไทเซอร์” , “ไซแอม เดลี แอดเวอร์ไทเซอร์” และ “ไซแอมเดลี แอดเวอร์ไทเซอร์” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับในที่สุดท้ายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) นอกจากนั้นยังมีการจัดทำหนังสือวารสารภาษาไทยชื่อ “จดหมายเหตุ เดอะ บางกอก รีคอร์ดอร์” ขึ้นด้วย

แต่ในสมัยของพระองค์หนังสือที่ทั่วไปเขียนไม่ค่อยจะมีเนื่องจากเพิ่งเป็นยุคที่ประเทศไทยนำเครื่องจักรเข้ามาผลิตแรก ๆ และยังไม่มีความสนใจกับการเขียนหรือการแต่งหนังสือมากนัก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้การสนับสนุนการเขียนหนังสือ โดยเฉพาะการออกราชกิจจานุเบกษาเพื่อประกาศกฎหมายให้รับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนควรมีและควรทำ เริ่มที่จะคุ้นเคยหนังสือพิมพ์ และให้ความสนใจในข้อมูลมากขึ้น ซึ่งการแพร่หลายของหนังสือพิมพ์นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่ได้ทรงปลงพระทัยเชื่อไปในทุกอย่างที่หนังสือพิมพ์เขียน ดังมีการประกาศไม่ให้เชื่อตามความในหนังสือพิมพ์ ว่า⁶⁵

” ถ้ามีการสู้ความกันในกรุงหรือนอกกรุง เมื่อตุลาการจะตัดสินไม่เป็นธรรม ก็ให้ทำฎีการ้องทุกข์ถวาย เมื่อเวลาเสด็จออกพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระองค์จะทรงชำระความให้ แต่เจ้าของเรื่องใดไม่กระทำตามนี้ เอาเงินไปจ้างหนังสือพิมพ์กล่าวโทษคู่ความต่าง ๆ โดยเข้าใจว่าหนังสือพิมพ์จะไหลมายังพระเนตรพระกรรณเป็นพิรุณมาก พระองค์จะนำมาสะสางคดีไม่ได้ ยกเว้นบางกรณีที่จำเป็นจริง ๆ เพราะกลัวอำนาจผู้เป็นใหญ่และเห็นไกลดังความเมืองจันทบุรีได้สะสางเรียบร้อยแล้ว มีพระราชโองการดำรัสให้ว่าอย่าเชื่อเรื่องที่ลงในหนังสือพิมพ์นัก เพราะคนที่ทำอย่างนั้น เห็นได้ชัดว่า จะว่าเขาดตรง ๆ ไม่ได้ จึงเกลี้ยประจานว่าร้ายให้อาย ผู้ที่รับหนังสือพิมพ์อ่านอย่าเชื่อฟังว่าเป็นเรื่องจริง ให้เข้าใจประกาศนี้ด้วย ”

ถึงแม้ประกาศฉบับนี้จะดูเหมือนเป็นการไม่ให้สิทธิเสรีภาพในด้านการให้ข้อมูลข่าวสารของ แต่ที่ทรงประกาศก็เพราะทรงห่วง และต้องการให้หนังสือพิมพ์ควรมีขอบเขต ไม่ควรจะไปกล่าวประณามให้ร้ายผู้อื่น โดยจากการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรง

⁶⁵ โกศล โสภาคย์วิจิตร , “ รายงานผลการวิจัย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย ” , ทูลวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , มีนาคม 2523 หน้า 99 - 100

ยินดีโต้แย้งข้อเท็จจริงกับหนังสือพิมพ์ด้วยเหตุผล มิใช่จำกัดสิทธิในเรื่องนี้จนไม่มีเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลแต่อย่างใด

ดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พระองค์ทรงมีแนวคิดริเริ่มที่ทันสมัยในเรื่องสิทธิเสรีภาพเชิงปัจเจกชนตามแบบตะวันตก โดยพระองค์ทรงริเริ่มใช้คำว่า “เสรี” (liberty และ free) ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขาของพระองค์หลายฉบับด้วยกัน โดยทรงให้ความหมายว่า “เป็นอิสระแก่ตนเอง” หรือ “พึ่งตนเองเป็นใหญ่”⁶⁶ ความคิดดังกล่าวนี้เป็นการหันเหออกไปจากแนวความคิดเรื่องสิทธิที่มีมาแต่โบราณกาล ที่หมายถึงอภิสิทธิ์ของผู้เป็นใหญ่หรือให้ (ผู้น้อย) พึ่งผู้ใหญ่เป็นสำคัญ การให้เอกชนคิดพึ่งตนเองหรือให้ตนเองเป็นอิสระนั้นโดยนัยแล้วขัดแย้งกับโลกทัศน์และระเบียบสังคมแบบไทยเดิม ซึ่งจะปรากฏให้เห็นการประกาศกฎหมายบางฉบับที่ไม่มีอำนาจครอบคลุม คุ้มครองชนชั้นล่างอย่างมีประสิทธิภาพเท่าไรนักเนื่องจากความมีอยู่ของกลุ่มอภิสิทธิ์ชนและอำนาจต่อรอง ที่แม้แต่พระมหากษัตริย์ยังต้องปล่อยให้ผ่านไปบางเรื่อง แต่สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงดังกล่าวก็ถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่เริ่มจะมีการสะท้อนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริที่โน้มเอียงไปในแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยที่ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น แม้พระองค์จะทรงมีความเห็นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยยังไม่อาจเกิดขึ้นได้ในประเทศไทยเพราะยังมีการศึกษาน้อยอยู่ในสภาพที่เรียกว่า “ดีก็ ร้ายก็” อีกทั้งอยู่รวมกันหลายชาติหลายภาษา คนอ่านหนังสือไม่ออกมีมากกว่าคนอ่านหนังสือออกหลายเท่า จึงสมควรที่จะต้องปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (เดิม) อยู่ต่อไป ทรงเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยที่รัฐบาลมาจากการเลือกตั้งนั้นเป็นสิ่งที่ “มหัศจรรย์” แต่เหมาะสมสำหรับประเทศที่มีการศึกษาอย่างดีแล้วเท่านั้น

3.2.3 อิทธิพลของตะวันตกต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ (ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิพลเมืองไทย พ.ศ. 2477)

3.2.3.1 แนวคิดสำนักบ้านเมือง POSITIVISM ต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

จากที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าแนวคิดสำนักบ้านเมืองที่มีการเสนอว่ากฎหมายเน้นการพิจารณาธรรมชาติของกฎหมายในแง่ข้อเท็จจริง ที่ปรากฏในแง่ผลผลิตของ

⁶⁶ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ , “ แนวพระราชดำริ เรื่อง ทาสและเสรีภาพของรัชกาลที่ 4 ” ศิลปวัฒนธรรม 28

อำนาจรัฐซึ่งแยกออกจากหลักคุณค่านิยม ซึ่งมองว่ากฎหมายมิได้เกิดจากธรรมชาติหรือเกิดจากพระเจ้า แต่เกิดขึ้นจากมนุษย์หรือองค์รัฐาธิปัตย์ การดำรงอยู่ของกฎหมายเป็นอิสระเรื่องกับปัญหาความถูกต้องชอบธรรมของกฎหมาย และด้วยในสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นสมัยที่มีการคุกคามของตะวันตกอันกระทบต่อเอกราชของประเทศ การรับแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมความคิดของชาวตะวันตกที่แพร่หลายในกลุ่มชนชั้นนำ อันได้รวมเอาความคิดสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์หรือแบบบ้านเมือง (POSITIVISM) ซึ่งเป็นผลให้มีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องในหลายส่วนและเป็นการสนับสนุนการปฏิรูปสังคมโดยรวม

⁶⁷จากแนวคิดดังกล่าวทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นองค์รัฐาธิปัตย์มีอำนาจในการตรากฎหมายโดยไม่ต้องอิงกับแบบแผนแห่งธรรมศาสตร์เดิม ทำให้เกิดบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนของพระองค์มากขึ้น เนื่องจากพระมหากษัตริย์สามารถบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมและบูรณาการให้กฎหมายนั้นทันสมัยได้โดยไม่ต้องอิงกับหลักตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และด้วยการเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีระบบความคิดที่ใช้เหตุผล กระแสแนวคิดของชาวตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาทำให้เริ่มมีการให้ความสำคัญแก่สิทธิเสรีภาพของประชาชน เกิดการยกเลิกระบบกตขี่ต่าง ๆ แม้จะมีมูลเหตุจูงใจลึก ๆ ทางด้านการชั่งชั่งอำนาจทางการเมืองรวมอยู่ด้วย แต่ก็ทำให้ประชาชนของพระองค์เริ่มที่จะได้รับการยอมรับอย่างสมศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เสมอกับแนวคิดของตะวันตก แต่การเริ่มต้นและพัฒนาวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิทธิของสังคมไทยเนื่องจากเป็นอำนาจแต่ฝ่ายเดียวขององค์รัฐาธิปัตย์ สิทธิของสังคมไทยจะปรากฏในลักษณะเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Topdown) เป็นไปในเฉพาะกลุ่มคนเล็ก ๆ อย่างมีข้อจำกัดหรือจากชนชั้นนำที่มีอำนาจปกครอง และมีการกระจายตัวในระดับหนึ่งในหมู่เพียงชนชั้นกลาง อันผิดกับชาติตะวันตกที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจหรือแรงผลักดันของประชาชน ทำให้การเคลื่อนไหวในการรับรองสิทธิเสรีภาพของตะวันตกดำเนินไปอย่างกลมกลืนพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกันไปโดยมีฐานจากกลุ่มคนที่ยากที่สุดของประเทศซึ่งแตกต่างกับการรับรองสิทธิเสรีภาพตามแนวคิด POSITIVISM ของประเทศไทยที่ดำเนินโดยคนเพียงบางกลุ่มอันทำให้ขาดไว้ฐานสนับสนุนทางอำนาจจากประชาชนที่เข้มแข็งเช่นตะวันตก ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงดังกล่าวจะสนองต่อประชาชนโดยเป็นการเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นและดำริชอบมากกว่าเกิดจากความต้องการของประชาชน

3.2.3.2 แนวคิดของตะวันตกเกี่ยวกับสิทธิสตรี

⁶⁷ จรัญ โฆษณานันท์ , ปรัชญากฎหมายไทย , หน้า 354 - 360

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากเดิมที่สังคมไทยจะยึดถือมาว่าผู้ชายเป็นผู้นำของครอบครัว และสังคม จนวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย โดยสตรีมีชั้นนารีเป็นผู้เริ่มให้การศึกษาแก่กุลธิดาไทยก่อน แนวคิดที่ว่าด้วยสตรีนิยมเริ่มเข้ามาเผยแพร่โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ให้การยอมรับความเป็นมีสิทธิของสตรีถึงแม้จะไม่ได้ให้มีฐานะเท่าเทียมชาย แต่ก็ได้รับสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์มากขึ้น แต่ค่านิยมทางเพศยังคงให้ชายมีอำนาจเหนือกว่าโดยพบว่าผู้ชายยังมีภริยาได้หลายคน ผู้ชายนอกใจภริยาได้โดยสมัยดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรียังไม่ปรากฏการให้สิทธิในหน้าที่ และสร้างสวัสดิภาพให้แก่สตรีมากมายนัก เพียงแต่มีการให้เพิ่มศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีการบัญญัติกฎหมายที่ไม่ให้มองสตรีเป็นเพียงทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครองในชนชั้นสามัญชน แต่จะจำกัดในระดับชนชั้นเจ้านายทำให้เห็นแนวคิดตะวันตกที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้รับและพิจารณาวัฒนธรรมของตะวันตก และมาพิจารณาประกอบความเป็นไปกับสังคมและเลือกแนวคิดที่จะให้สิทธิแก่สตรีในบางส่วนเท่าที่เห็นสมควร เนื่องจากระบบสังคมที่ยังยึดติดเกี่ยวกับของกลุ่มอำนาจที่ยังยึดถือความเป็นชายเป็นหลัก จึงปรากฏการให้การรับรองสิทธิสตรีได้ไม่มากนักซึ่งมีการพัฒนาสิทธิของสตรีต่อไปในสมัยของรัชกาลต่อมาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ⁶⁸

3.3 การรับรองสิทธิเสรีภาพหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

3.3.1 การปฏิรูปในสังคมภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

นับแต่การได้พระราชอำนาจคืนจากขุนนางในปี พ.ศ. 2416 พระองค์ได้ริเริ่มปรับปรุงกฎหมายและปฏิรูปสังคมและพัฒนาการแนวคิดกฎหมายที่ทันสมัยและมีเหตุผลมากขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พัฒนาการของการปฏิรูปสังคมได้สืบเนื่องต่อมาใน

⁶⁸ วันทนี วาสิกะสิน , สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม : ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) , 2546 , หน้า 24 – 26

สมัยของพระราชโอรสคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมการปฏิรูปสังคมครั้งใหญ่คือการยกเลิกทาส โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกียรติยศลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 ทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบของชนชั้นเกิดความเท่าเทียมกันของประชาชนภายในประเทศ และด้วยพระปรีชาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงศึกษาและให้ความสนใจในความก้าวหน้าของตะวันตก ทำให้เกิดการปฏิรูปสังคมในหลายด้าน ๆ ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนและเกิดพัฒนาการในการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่มากขึ้น ไม่ว่าจะทางตรงและทางอ้อม โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์เกิดพัฒนาการของสังคมในด้านต่าง ๆ ที่มีทำให้ประชาชนมีสวัสดิภาพที่ดีขึ้น ซึ่งล้วนแต่เกิดจากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์นับแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งล้วนแต่มีพระประสงค์ให้ประชาชนของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดี และได้รับความเป็นสุขเท่าที่จะสามารถประทานให้ได้ ซึ่งล้วนจะต้องฝ่าอุปสรรคในการดำเนินการจากผู้เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนในหลาย ๆ ครั้ง โดยในหัวข้อนี้จะแยกบรรยายถึงการปฏิรูปเป็นหัวข้อ ๆ และเชื่อมโยงการพัฒนาการด้านนั้นในแต่ละรัชกาลจนถึงก่อนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ดังมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1.1 การปฏิรูปด้านการศึกษา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาก่อนการปฏิรูปนั้นเป็นการศึกษาที่ยังไม่มีระบบ ไม่มีหน่วยงานในการจัดการศึกษาโดยตรง โดยการศึกษาให้ความรู้จะจำกัดเฉพาะชนชั้นสูงที่อยู่ในพระราชวัง และในสวนชาวนั้นหากใฝ่รู้ส่วนใหญ่จะเข้าศึกษากับวัด และ โบสถ์ของศาสนาซึ่งมีพระ มิชชันนารี เป็นผู้ให้ความรู้ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทั้งการเข้ามาคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งทำให้ประเทศต้องมีการปรับปรุงการศึกษาให้ทันสมัย เพื่อแสดงถึงความมีความรู้และวัฒนธรรมของคนในชาติ และด้วยการเข้ามาของมิชชันนารีชาวตะวันตก ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากทั้งในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษาตั้งโรงเรียนสอนสรรพวิชา และออกหนังสือพิมพ์เผยแพร่วิชาการสมัยใหม่ ดังปรากฏบทความของหมอบรัดเร (Dr. D. Bradley) 1 มิถุนายน พ.ศ.2408 ความว่า

“... กรุงเทพมหานครเคลื่อนจากที่ ๆ เคยตั้งอยู่นั้น ไปตั้งใหม่ยังประเทศยุโรปแล้ว มีชาวบูรพมาระคนปนอยู่เป็นอันมาก ได้ตั้งเป็นไมตรีเป็นหลายเมืองแล้ว ถ้าไม่ได้เรียนรู้ภาษาและ ศิลปศาสตร์วิชาการของเขาจะกระทำงานสิ่งใดด้วย เข้าก็ขัดข้องไม่สะดวกเลย จะได้เกิดความ อับยศต่าง ๆ เพราะความรู้น้อย แลชาวเมืองที่เขาล้อมรอบอยู่นั้น เข้ารู้ภาษาวิชาการมากกว่าตัว ถ้ากระนั้นที่ไหนจะได้ชื่อเสียว่าเป็นเมืองใหญ่เล่า ”⁶⁹

ในปี พ.ศ. 2414 พระองค์ทรงตัดสินพระทัยสถาปนาสถาบันการศึกษาขึ้น เป็นครั้งแรก เรียกว่า “ โรงเรียนหลวง ” โดยแตกต่างจากโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด เพราะ มีสถานที่เล่าเรียนที่จัดไว้เฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอน ทั้ง ภาษาไทย วิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ และในปีเดียวกันพระองค์ได้สถาปนา โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นอีก เพื่อสอนภาษาให้แก่เจ้านายจะได้ใช้ประโยชน์เจรจากับชาว ต่างประเทศ และผู้แทนของมหาอำนาจตะวันตก

ในปี พ.ศ. 2424 ได้ทรงสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งต่อมาได้ขยาย กิจการออกเป็นโรงเรียนสอนวิชาพลเรือนด้วยในปี พ.ศ. 2425 ณ พระตำหนักสวนกุหลาบ และ การศึกษาเริ่มขยายสู่ โดยในปี พ.ศ. 2427 ได้ทรงสถาปนาโรงเรียนสำหรับขึ้นประชาชนที่วัดมหร รณพาราม และในปีต่อมาได้ทรงโปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นตามมณฑล เพื่อให้การศึกษาแก่ ยาวชนตามหัวเมือง

และเมื่อการศึกษาได้ขยายกว้างออกไป พระองค์โปรดเกล้า ๆ ให้ก่อตั้ง กรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. 2430 ทำหน้าที่ควบคุมดูแลทางการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียน ดูแลเรื่องหนังสือแบบเรียนหลวง และการสอบไล่⁷⁰ และในปี พ.ศ. 2435 กรมศึกษาธิการได้ยก สถานะขึ้นเป็นกระทรวง มีการแยกชั้นและประเภทของโรงเรียนดังนี้ คือ

⁶⁹ วุฒิชัย มุลศิลป์ , การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 , หน้า 40-43 อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุ เล่ม 1 , วันที่ มิถุนายน พ.ศ. 2408 หน้า 37 – 38

⁷⁰ สวัสดิ์ จงกล , “ วิวัฒนาการของการจัดรูปบริหารการศึกษา ” ชุมนุมทางวิชาการ : บทเรียนจากการจัด การศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา , หน้า 179 - 180

1. โรงเรียนมูลศึกษา จัดในวัดทั่วไปทั้งในกรุงและหัวเมือง มีวัตถุประสงค์ที่จะขยายการศึกษาให้แพร่หลายโดยโรงเรียนมูลศึกษามี 2 แบบ คือ โรงเรียนมูลศึกษาสามัญชั้นสูง โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับนี้เป็นโรงเรียนหลวง

2. โรงเรียนเชลยศักดิ์ เป็นโรงเรียนที่บุคคลจัดตั้งขึ้นโดยอนุมัติของกระทรวงธรรมการ เช่น โรงเรียนพวกมิชชันนารี เป็นโรงเรียนราษฎร์⁷¹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2441 ทรงกำหนดโครงการศึกษาขึ้นโดยแยกประเภทการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ การศึกษาสามัญ ซึ่งมีมูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา และการศึกษาพิเศษ ซึ่งได้แก่การเรียนวิชาเฉพาะ เช่น การฝึกหัดอาจารย์ กฎหมาย การแพทย์ การค้า เป็นต้น และในปี พ.ศ. 2445 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงความมุ่งหมายให้เยาวชนได้รับการศึกษาเสียใหม่ โดยให้ทุกคนที่เป็นชายมีเกณฑ์อายุครบ ต้องได้เข้าเรียนทุกคน เมื่อเรียนรู้พอสมควรตามอัตราภาพและสำเร็จแล้ว ให้ออกไปเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาตน ผู้ที่เรียนดีจึงสนับสนุนให้เรียนจนถึงขั้นสูงสุด

การปฏิรูปการศึกษาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้เป็นเพียงรากฐานที่สำคัญยิ่งในสมัยต่อมา ยังเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาบุคคลากรในสังคมส่งผลให้สังคมเกิดความพร้อมในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยการพัฒนาศึกษาจะเป็นพระราชดำริหลัก อันนโยบายในการบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไปด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสานต่อพระราชดำริจากพระราชบิดาโดยการขยายการศึกษาสมัยใหม่ และพยายามขยายการศึกษาให้กว้างขวางมากกว่าเป็นการผลิตเฉพาะข้าราชการเพื่อมาทำงานให้ประเทศ แต่เป็นการกระจายความรู้สู่ทุกคนในประเทศ เนื่องด้วยปัจจัยในหลาย ๆ ด้านซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้การศึกษาไม่สามารถดำเนินการอย่างกว้างขวางเท่าที่ควร ทั้งเนื่องจาก ความไม่เข้าใจของประชาชน การขาดแคลนงบประมาณ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเรื่องการสอน ตลอดจนการคุกคามจากชาติตะวันตก โดยเพื่อให้มีการกระจายความรู้ให้กว้างขวางขึ้น ทรงโปรดให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ

⁷¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 181

ประถมศึกษา ปี พ.ศ. 2464 กำหนดให้เด็กชายที่มีอายุระหว่าง 7 ปี ถึง 14 ปี ทั่วประเทศต้องเข้าโรงเรียน นอกจากนั้นยังโปรด ฯ ให้ตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาสอนวิชาชีพทางด้านหัตถกรรม เกษตรกรรม และ พาณิชยกรรมขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2454 โปรด ฯ ให้ตั้งโรงเรียนพาณิชยการ ปี พ.ศ. 2456 โปรดให้ตั้งโรงเรียนเพาะช่าง ปี พ.ศ. 2460 โปรด ฯ ให้ตั้งการฝึกหัดครูฝึกหัดครูชั้นประถม เพื่อให้ประชาชน ได้สนใจวิชาชีพอย่างอื่นไม่มุ่งเป็นข้าราชการอย่างเดียวเช่นแต่ก่อน แต่เนื่องจากสถานการณ์ในหลายอย่างไม่เอื้ออำนวย ทำให้ความพยายามในเรื่องนี้ประสบความสำเร็จน้อย ปัญหาส่วนใหญ่จากการจัดการศึกษาภาคบังคับและอาชีวศึกษาอยู่ที่การขาดงบประมาณจะดำเนินการและขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ⁷² ถึงแม้กระทรวงธรรมการจะพยายามแก้ปัญหาโดยการเก็บภาษีการศึกษามาช่วยจัดการประถมศึกษาและตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูฝึกหัดครูมาช่วยงานอาชีวศึกษา แต่ก็เป็นไปได้ในขอบเขตที่จำกัด

แต่อย่างไรก็ดีจากที่กล่าวถึงแม้การกระจายการศึกษาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะไม่ได้เป็นไปตามพระราชดำริเท่าใดนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่ามีสถาบันการศึกษาแผนใหม่ที่สมบูรณ์ตามรูปแบบ กล่าวคือ มีสถาบันระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย จำนวนนักเรียนที่มากขึ้น นอกจากนั้นการเริ่มขยายการศึกษาไปสู่มวลชนให้กว้างขึ้นนี้ ยังเป็นปัจจัยให้ในภูมิภาคต่าง ๆ ได้มีความกลมกลืนในวัฒนธรรมยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนโยบายสำคัญประการหนึ่ง คือ การสนับสนุนการศึกษาของประชาชน แม้ในขณะที่ต้องทรงตัดรายจ่ายของแผ่นดินด้วยประการต่าง ๆ แต่มิได้ทรงตัดรายจ่ายเรื่องการศึกษาลงเลย ทั้งนี้เพราะมีพระราชประสงค์จะให้การศึกษาช่วยให้มีความรอบรู้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีทุนเล่าเรียนหลวงขึ้น หลังจากที่ทุนเล่าเรียนหลวงได้ถูกระงับไปในปลายรัชกาลที่ 6 อันเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจ แต่พระองค์กลับโปรดฯ ให้จัดสรรงบประมาณสำหรับบำรุงการศึกษา

⁷² วุฒิชัย มูลศิลป์ , การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 , หน้า 40-43 , อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุ เล่ม 1

ถึงปีละ 3 ล้านบาท แทนการเก็บเงินบำรุงการศึกษาจาก เพราะทรงเห็นว่าทำให้เดือดร้อน⁷³ โดยทุนที่พระองค์ทรงพระราชทานให้แก่ทุนเล่าเรียนสำหรับศึกษาวิทยาศาสตร์ ในปี 2472⁷⁴ ความว่า

“... พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชปรารภว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งอาจส่งเสริมความเจริญให้กุลบุตรบรรลุมิอารยธรรม ได้ทรงใฝ่พระราชหฤทัยอยู่เป็นนิตย์ที่จะอุปถัมภ์บำรุงชาวไทยให้ถึงความสมบูรณ์ทุกอย่างบรรดามี ก็และในเวลานี้วิชาอันเป็นหลักที่ตั้งส่วนใหญ่แห่งความเจริญทั้งมวล ปราบกฏว่าวิทยาศาสตร์มีคุณสมบัติสามารถช่วยเหลือในการตรวจค้นมูลเหตุ ... สมควรที่จะทะนุบำรุงวิชาแผนกนี้แก่ชาวสยาม เพื่อได้มีความรู้ความสามารถเทียมทันสมัยนิยม จึงพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนเล่าเรียนแก่กุลบุตร เพื่อได้ศึกษาวิทยาศาสตร์ปีละหนึ่งคน โปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงธรรมการเป็นเจ้าหน้าที่สอบคัดเลือกตามวิธีการ...”

ซึ่งต่อมากระทรวงธรรมการ ได้ออกประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่องระเบียบการสอบไล่แข่งขันเพื่อรับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง ในปีเดียวกันความว่า

“...โดยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชประสงค์จะใคร่ส่งเสริมการศึกษาของชาติ เปิดโอกาสให้แก่ชนทุกชนชั้นได้รับการเล่าเรียนยิ่งขึ้นประการหนึ่ง และโดยที่หลักสูตรมัธยมตอนปลายของกระทรวงธรรมการได้มีการเปลี่ยนแปลง จึงออกระเบียบกำหนดลักษณะของผู้สมัครไว้ดังนี้

- ก. ต้องมีสัญชาติไทยในบังคับสยาม
- ข. มีอายุไม่เกิน 19 ปีบริบูรณ์
- ค. ไม่เคยเข้าสอบไล่แข่งขัน เพื่อรับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงเกินกว่าครั้งหนึ่ง
- ง. ได้คะแนนที่สอบไล่ได้ในลำดับที่ 1 ถึงที่ 10 แห่งประโยคมัธยม (ชาย) บริบูรณ์ ของกระทรวงธรรมการในแผนกใดแผนกหนึ่งใน 3 แผนก

⁷³ Syamananda, op.cit., p.171 อ้างในวิไลเลขา บุรณศิริ , สิริรัตน์ เรื่องวงศวาร ศิวพร สุนทรวิภาต , ประวัติศาสตร์ไทย 2 , (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2527) , หน้า 475

⁷⁴ Ibid , P.296 -297

วิเคราะห์ได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ถึงการส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาให้แก่ชาวไทยโดยทั่ว ๆ ไป แต่จากการวิเคราะห์ถึงเรื่องการลงทุนข้างต้น จะเห็นได้ว่าการผลักดันด้านการศึกษายังอยู่ความไม่เท่าเทียมในเรื่องเพศที่ยังสอดคล้องและยังปรากฏในการให้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวอยู่

3.3.1.2 การปฏิรูปด้านการศาล

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สืบเนื่องจากระบบศาลการพิจารณาคดีของไทยซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาและใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงอันทำให้ ระบบศาลที่เคยเหมาะสมกับสังคมไทยแต่เดิม กลับก่อเกิดปัญหาในหลายประการ ทั้งตัวระบบเองและปัญหาที่เกิดจากผู้พิจารณาคดีผู้พิพากษาคดี อันเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งในส่วนแรกที่ต้องปรับปรุงคือ ระบบศาลซึ่งศาลในอดีตมีศาลอยู่มากมายกระจัดไปในหลายกระทรวง ซึ่งตามพระธรรมนูญเก่าได้กำหนดไว้ถึง 19 ศาลด้วยกัน เช่น ศาลอาญา ศาลหลวง ศาลแพ่งเกษม ศาลกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น และด้วยความมากมายและการกระจัดกระจายของศาลก่อให้เกิดปัญหาไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาคดีที่ล่าช้า เนื่องจากจากผ่านหลายหน่วยงานตั้งแต่ กรมรับฟ้อง ลูกขุน ตุลาการ และยังมีปัญหาความทับซ้อนของเขตอำนาจศาล และด้วยการศาลที่สังกัดอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ ทำให้อำนาจฝ่ายบริหารเข้าแทรกแซงอำนาจตุลาการได้ กล่าวคือระบบศาลเดิมอำนาจบริหารและอำนาจตุลาการมิได้แยกจากกัน ส่งผลให้การพิจารณาและพิพากษาคดีปราศจากความอิสระ⁷⁵ ไม่สามารถสร้างคามยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริงได้

ในประเด็นที่สำคัญที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่งคือการทุจริตในระบบพิจารณาคดีเดิม ซึ่งแต่เดิมระบบศาลจะขึ้นอยู่กับความสุจริตของผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญ หากลูกขุนหรือตุลาการจะกระทำการใดโดยทุจริตหรือแสวงหาประโยชน์จากรูปคดียอมกระทำได้โดยไม่ยาก เพราะขาดการตรวจสอบ โดยระบบเดิมข้าราชการที่มีศาลก็อาจได้รับมอบหมายให้เป็นตุลาการชั่วคราวได้ แต่เนื่องด้วยการเป็นตุลาการในสมัยก่อนนั้น ไม่ได้รับเงินเดือน แต่ได้รับเบี้ยหวัดซึ่งจ่ายเพียงปีละครั้ง และจำนวนเงินก็น้อย ถ้าข้าราชการขนาดชั้น

⁷⁵ แสง บุญเฉลิมวิภาส , ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย , หน้า 169 -170

เจ้ากรรมรู้สึกว่ารวยได้ของตนไม่เพียงพอเลี้ยงครอบครัวก็จะร้องต่อผู้บังคับบัญชาทราบ ซึ่งผู้บังคับบัญชาก็จะมอบคดีแพ่งหรืออาญามาให้ทำเพื่อช่วยเหลือลูกน้อง ให้ข้าราชการนำคดีชำระที่บ้าน การชำระความที่บ้านเป็นประโยชน์แก่ผู้ทำหน้าที่ตุลาการเป็นอย่างดี เพราะคู่ความตั้งใจทักและจำเลยตลอดจนจำเลยต้องมาค้างที่บ้านตุลาการเป็นเวลานานแรมเดือนแรมปี จนกว่าจะชำระคดีเสร็จ ในระหว่างนั้นเพื่อให้ตุลาการเป็นที่พอใจต่างฝ่ายต่างพยายามหาประโยชน์มายื่นให้ตุลาการ ฝ่ายโจทก์และจำเลยต้องสงสัยตุลาการ เพื่อให้ตุลาการคลายความผิดเคือง และยังในคดีอาญาที่จำต้องมีการกักขังนั้น ก็ต้องมีคุก ไซ้ตรวนไว้กักขังผู้ต้องหาที่บ้านตุลาการ ยิ่งเป็นการเพิ่มอำนาจแก่ตุลาการ สามารถสั่งลงโทษคู่ความและพยานในคดีของตนได้ ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นช่องทางที่ทำให้ตุลาการเกิดอำนาจและหวังผลประโยชน์ อิงกลุ่มอำนาจและนายตน ทำให้ไม่สามารถให้ความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้หากมีการร้องเรียนเรื่องตุลาการพิจารณาคดีไม่เป็นธรรม เอนเอียงหรือรับสินบนนั้น เมื่อตุลาการต้องเป็นจำเลยก็ต้องมีหน้าที่แก้ตัวต่อตุลาการชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา ซึ่งตุลาการชั้นต้นก็หาวิธีป้องกันตัวโดยพยายามทำความรู้จักฝากเนื้อฝากตัวกับตุลาการชั้นสูงไว้ล่วงหน้าโดยหวังจะให้รอดพ้นจากการถูกตัดสินได้ อันทำให้ระบบศาลขาดความน่าเชื่อถือ และทำให้ไม่รู้สึกรู้ว่าได้รับความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ระบบพวกพ้องและผลประโยชน์ยังคงพบอยู่ทั่วไปในการพิจารณาคดี⁷⁶

จากความบกพร่องของระบบศาลและการปฏิบัติทุจริตของตัวบุคคล ทำให้เกิดการตั้งข้อร้องเรียนจากทั้งชาวไทยและชาวตะวันตกเป็นผลให้ไม่ยอมขึ้นศาลไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงแก้ปัญหาโดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2434 รวบรวมศาลที่กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงมารวมไว้ที่เดียวกัน และจัดระบบศาลใหม่ แยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหาร และยังกำหนดให้กระทรวงยุติธรรมดูแลงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมด้วย คือ กรมอัยการ กรมราชทัณฑ์ และ กรมร่างกฎหมาย และยังทรงสร้างบุคคลากรเพื่อให้มีความรู้ทางด้านกฎหมาย โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับกฎหมายตะวันตก โดยจัดตั้งโรงเรียนกฎหมายโดย มีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และ มงซิเออร์ โรดิง ยัคมินส์ ร่วมทำงานตามพระราชดำริ โดยการตั้งโรงเรียนกฎหมายในระยะแรกเมื่อปี พ.ศ. 2440 นั้นมีลักษณะไม่เป็นทางการนัก ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2454 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นโรงเรียนสังกัดกระทรวงยุติธรรม และ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ยังทรงทุ่มเทเวลาในการปรับปรุงทางการศาลโดยแก้ไขปัญหาดังกล่าว และพัฒนาแนวทางเพื่อให้ระบบศาลไทย ยุติธรรม และน่าเชื่อถือมากขึ้น ส่วนในประเด็นในส่วนการปฏิรูป

⁷⁶ เรืองเดียวกัน, หน้า 171 - 173

ระบบกฎหมาย ผู้วิจัยจะขอนำกล่าวต่อไปในบทการรับรองสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมายต่อไป

3.3.1.3 การปฏิรูปยกเลิกด้านประเพณีและแบบพิธีที่ล้าสมัย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากการประพาสสิงคโปร์ในปี พ.ศ. 2414 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงประเพณีการไว้ผมและการแต่งกายของคนไทยให้เป็นไปตามสากลนิยม โดยให้ผู้ชายไทยในราชสำนักเลิกไว้ผมทรงมหาดไทย เปลี่ยนเป็นไว้ผมตัดยาวทั้งศีรษะอย่างฝรั่ง ส่วนผู้หญิงให้เลิกไว้ผมเปียเปลี่ยนเป็นไว้ผมตัดยาวทรงดอกกระพุ่ม

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายและแต่งเครื่องประดับนี้สะท้อนให้เห็นถึงเสรีภาพที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้โดยเฉพาะสตรี โดยพระองค์มิได้มีข้อห้ามอย่างเมื่อครั้งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) คือ “อย่าให้ใส่กระจับปั้งพริกเทศทองคำ กำไลทองคำใส่เท้า อย่าให้ข้าราชการผู้น้อยแลแก่นร่วมผ้าศรีผึ้งแลกระทำให้ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมโบราณศักดิ์เป็นอันขาดทีเดียว แลห้ามอย่าให้ช่างทองทั้งปวงรับจ้างทำจี้ เสมา ภาควัจน์ประดับเพชรถมยาราชาวดี และกระจับปั้งทองคำ พริกเทศทองคำ กำไลเท้าทองคำ แลแหวนถมยาราชาวดีประดับพลอย ห้ามมิให้ซื้อขายเป็นอันขาดทีเดียว” เพราะฉะนั้นจึงมีสิทธิแต่งเนื้อแต่งตัวอย่างเต็มที่ จะนั่งรถยนต์คันใหญ่กว่าขุนนางและเจ้านายสักเท่าใดก็ได้ถ้ามีเงินซื้อ และยังแสดงให้เห็นว่าในสมัยนี้เงินเป็นจุดเริ่มต้นในทางเศรษฐกิจและสถานะในทางสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ทั่ว ๆ ไปเปลี่ยนสถานะทางสังคมให้เท่าเทียมกับชนชั้นสูง

การเลิกประเพณีหมอบคลานเวลาเข้าเฝ้าฯ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรมแก่เจ้านายและข้าราชการไทย พระองค์ทรงกล่าวว่า “ธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้ในประเทศสยามนี้ เห็นว่าเป็นการกดขี่แก่กันและมองดูไร้ศักดิ์ศรีในขณะที่เจ้านายหรือข้าราชการไทยกำลังหมอบคลานเฝ้าพระมหากษัตริย์อยู่ แล้วเกิดมีแขกเมืองเข้ามาเดินกรายศีรษะและยืนเฝ้าตามธรรมเนียมของเขา” พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกประเพณีหมอบคลาน

เวลาเข้าเฝ้าฯ โดยทรงเปลี่ยนมาเป็นนั่งเก้าอี้หรือยืนเฝ้าแทน พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเลิกเป็นทางการในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2416

3.3.1.4 การปฏิรูปเสรีภาพของหนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นให้แก่ประชาชนเช่นเดียวกับพระบิดา รัชสมัยของพระองค์ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ใหม่ราว 50 ฉบับ เป็นภาษาอังกฤษราว 6 ฉบับ นอกนั้นเป็นภาษาไทย หนังสือข่าวภาษาไทยมีกว่า 10 ฉบับ คือ หนังสือพิมพ์ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์ วชิรญาณ หนังสือพิมพ์สุทยาลังการ หนังสือพิมพ์เหตุแสงอรุณ หนังสือสยามประเภท ลัทธิวิทยา หนังสือตุลยวิภาคพจนกิจ หนังสือทวีปัญญา หนังสือพิมพ์ประตู่ใหม่ และหนังสือพิมพ์ วิทยากรณ์ นอกจากนี้ในยุครัชกาลที่ 5 นี้ยังเป็นยุคของนิทานกลอน จึงมีโรงพิมพ์นิทานกลอนเป็นจำนวนมากกว่าโรงพิมพ์อื่น ๆ⁷⁷

การแสดงความคิดเห็นของทั้งชายและหญิงปรากฏออกในรูปของการเขียนหนังสือต่าง ๆ โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีได้เรียกร้องสิทธิสตรีเพิ่มขึ้น เพื่อให้สังคมรับรู้โดยการออกวารสารชื่อ “กุลสตรี” ขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเผยแพร่ความรู้โดยเฉพาะงานบ้านงานเรือนแก่ผู้หญิง แต่ขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้มีการส่งเสริมโรงเรียนสำหรับผู้หญิงให้มาก มีการเปิดกว้างในการให้ข่าวสาร และเพิ่มโอกาสแก่สตรีในการออกมาแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกับฝ่ายชาย

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การออกหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ไม่มีการกฎหมายควบคุมการพิมพ์การหนังสือพิมพ์ ผู้ใดใคร่จะคิดพิมพ์หนังสือก็พิมพ์ได้ทุกเมื่อ ไม่ต้องพิมพ์ชื่อเจ้าของ บรรณาธิการ หรือใคร ๆ ไว้ที่หนังสือพิมพ์เว้นแต่เป็นความประสงค์ของผู้พิมพ์ที่จะลงพิมพ์เอง ถ้าข้อความ เป็นข้อความหมิ่นประมาทหน่วยหรือกรมกระทรวงใดเจ้าทุกข์ของหน่วยราชการนั้นก็จัดการเอง ไม่มีการการกีดกันกรองเนื้อความเช่นกับสมัยปัจจุบัน

⁷⁷ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านสังคม, , หน้า 326 - 333

ในส่วนกิจการหนังสือพิมพ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้อิสรระอย่างมากในการดำเนินการ มีหนังสือพิมพ์และวารสารรายวัน รายสัปดาห์ รายบ้กษ รายเดือน ภาษาไทย จีน อังกฤษ รวมถึง 133 ฉบับ ทั้งนี้เป็นผลงานการขยายตัวทางการศึกษา มีผู้รู้หนังสือติดตามการเมืองข่าวสารทั้งภายในและภายนอกประเทศมากขึ้น มีผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ผู้ที่เลื่อมใสในแนวคิดตะวันตกกระตือรือร้นที่จะเขียนบทความเผยแพร่วิทยากรและความคิดใหม่ ๆ โดยใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลาง หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีบทบาทมากขึ้นในการวิจารณ์การปกครองการใช้อำนาจของข้าราชการ รวมถึงเผยแพร่ความคิดแบบเสรีนิยมและเสนอแนวทางการปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้า

และเหตุการณ์อันแสดงถึงการยอมรับความมีเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ที่สำคัญก็คือการที่ทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ทรงเข้าพระทัยในบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการประกาศประชาธิปไตยเป็นอย่างดี เมื่อหนังสือพิมพ์มีการกล่าวโจมตีรัฐบาลของพระองค์อย่างรุนแรง แต่พระองค์ไม่ได้โต้ตอบโดยการลงโทษหรือมีคำสั่งให้ปิดหนังสือพิมพ์หรือจับบุคคลที่ตีพิมพ์รัฐบาลมาลงโทษแต่อย่างใด ทรงตอบโต้หากมีความเห็นไม่ตรงกันโดยการเขียนแก้ตอบหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าจะใช้พระราชอำนาจ⁷⁸ โดยใช้พระนามในการที่ตอบโต้หนังสือคือ “ อัศวพาหุ ” และยังทรงมีพระบรมราชโองการให้หน่วยงานราชการกระทรวงทบวงกรมเอาใจใส่แก่ข่าวคราว หรือทุกข์ร้อนของที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่มีข่าวและความเห็นที่หนังสือพิมพ์เสนอไปแล้ว ทางราชการกระทรวงทบวงที่เกี่ยวข้องไม่เอาใจใส่ดูแล⁷⁹

นอกจากนี้พระองค์ก็ได้ทรงเขียนบทความต่าง ๆ เป็นการสั่งสอนให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง สิ่งไหนควรเชื่อ สิ่งไหนไม่ควรเชื่อ จะต้องมึเหตุผลประกอบเพราะบางครั้งหนังสือพิมพ์ก็ไม่อาจเชื่อถือได้เสมอไป พระองค์ทรงเขียนเตือนว่า “ การที่จะเชื่อความใด ๆ ซึ่งปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ควรจะต้องแล้วแต่ฐานะและชื่อเสียงแห่งผู้แต่ง ถ้าเราพอจะรู้ได้ว่า

⁷⁸ วิลาสวงศ์ พงศานุตร , ประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ , บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , พ.ศ. 2521) หน้า 62

⁷⁹ หลุย คีร์วัต , ประชาธิปไตย 27 ปี (พระนคร , โรงพิมพ์วิบูลกิจ 2493) หน้า 88-89

ถ้อยคำของคนดีมีหลักฐานต่างกับถ้อยคำของคนชั่วในโรงเหล้าอย่างไร เหตุใดเราจึงนิยมนับถือถ้อยคำของคนชื่อนั้นจนเกินเหตุ”⁸⁰

แนวคิดของเทียนวรรณเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพ

เทียนวรรณถือเป็นนักอุดมการณ์ นักปฏิรูปสังคมไทยในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นนักเขียนที่โหมตีจุดอ่อนของสังคมไทยและรัฐบาลไทย ซึ่งหาได้ยากในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งถือว่าการปกครองเป็นเรื่องของหลวง จะต้องไม่เกี่ยวข้อง โดยงานเขียนของเทียนวรรณจะเสนอแนวคิดในการปฏิรูปสังคมให้ปรับปรุงตามแบบตะวันตก มองว่าจุดอ่อนของประเทศคือ การโกงกินของราชการ และความโง่เขลาของประชาชน โดยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในหลาย ๆ ประเด็นโดยในประเด็นแรก เทียนวรรณเสนอให้ตั้งสภาผู้แทนทำหน้าที่เชื่อมระหว่างรัฐบาลกับประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียง และในประเด็นที่สองได้เสนอแนวคิดที่เน้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพ เขาต้องการให้ประชาชนมีสิทธิเสนอความคิดเห็นมีเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการพิมพ์ เรียกร้องให้สร้างกรอบการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมที่โดนขอให้เลิกการพนัน ปรับปรุงการศึกษาและยกระดับฐานะสตรี

ในเรื่องการยกเลิกการพนันนั้น เทียนวรรณมองว่าการพนันเป็นอบายมุขที่เลวร้ายที่สุด การพนันทำให้เสียคน คนมั่งมีกลัวยากจน เกิดปัญหาความจน การโจรกรรม และปัญหาต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเทียนวรรณได้เสนอแนวคิดเพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพที่ดีให้กับประชาชน โดยมีความเห็นว่ารัฐบาลควรเห็นแก่ความเป็นอยู่ของประชาชนมากกว่ารายได้ที่เกิดจากภาษีการเก็บอากรบ่อนเบี้ย เสนอให้เลิกการพนันเสีย และทนไม่ได้ที่รัฐบาลมีการส่งเสริมเรื่องการพนัน

ในประเด็นเรื่องการศึกษา เขาได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษามากที่สุด เทียนวรรณมองว่าคนโง่เป็นต้นเหตุของประเทศที่โง่ เสนอให้เร่งปรับปรุงการศึกษาเสียใหม่ มองว่าการศึกษาในวัดก็เป็นสิ่งที่ดี แต่การศึกษาแบบพระไม่ได้สอนให้คนรู้จักหรือรู้จักชีวิต พุทธศาสนาให้คำสั่งสอนอันประเสริฐสำหรับผู้ที่หนีจากโลกแห่งฆราวาส แต่ไม่ก่อประโยชน์สำหรับผู้ที่จะอยู่เผชิญความจริงในสังคมมากนัก เทียนวรรณพยายามเสนอให้มีการศึกษาปัญหาสังคมและอุทิศตน

⁸⁰ ขจัดภัย นุราชพัฒน์ , การเมืองและพรรคการเมืองของไทย นับแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์) 2511 , หน้า 81-93

ให้กับงานสงเคราะห์สังคมมากขึ้น การศึกษาต้องขยายไปมากกว่าธรรมดาให้ครอบคลุมถึงการแพทย์ เคมี ตลอดจนด้านธุรกิจและต้องการให้ทุกคนมีการศึกษาเล่าเรียน โดยเทียนวรรณได้เสนอให้ตั้งมหาวิทยาลัย โรงเรียน – การค้า โรงเรียนชนบท และโรงเรียนสตรี โดยเฉพาะในอย่างหลัง เทียนวรรณถือเป็นเรื่องใหญ่ มองสตรีเป็นกำลังสำคัญของประเทศ สตรีคือผู้ที่ช่วยเหลือสามีและอบรมกุลบุตรกุลธิดา ผู้หญิงโง่เขลาเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของสามีและเยาวชนของชาติให้โง่ตามไปด้วย

และในประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพสตรีนั้น เทียนวรรณได้สนับสนุนเรื่องการครองคู่แบบผัวเดียวเมียเดียว กล่าวโจมตีสามีที่มีภรรยาหลายคนกล่าวโจมตีว่า “การมีเมียมาก ส่อให้เห็นความฉิบหายแห่งโซ่ห้อย และก่อการแสวงหาทรัพย์ผิด ๆ ถูก ๆ เพราะเหตุว่าเมียงามผู้หลักปรนนิบัติพอใจสามี และอาจทำให้สามีแปรปรวนไปจากความตั้งใจได้เป็นแน่แท้ และทั้งจะก่อการวิวาทในระหว่างเมียเดิมและเมียใหม่ด้วย จำเป็นสามีต้องจัดการให้พอเพียง ... จึงเป็นมูลเหตุมิให้ตั้งอยู่ในความยุติธรรมได้ ... มีเมียคนเดียวดี ไม่มีห่วงมากโซ่ห้อยน้อย”⁸¹

เทียนวรรณได้เสนอข้อเรียกร้องให้มีการจัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขขนบธรรมเนียมให้ทันสมัยไว้ในหนังสือว่าด้วยความฝิ่นละเมอแต่มีไซ่นอนหลับ⁸² โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสตรี ดังนี้

- ให้มีกฎหมายให้ชายมีภรรยาคนเดียว ประสงค์จะตัดโซ่ห้อยในการไม่มีประโยชน์แก่ราชการให้น้อยลง
- ตั้งโรงเรียนฝึกสอนนารี ให้รอบรู้สรรพวิทยา ให้เหมือนที่บุรุษเรียนรู้ และให้รอบรู้ในการปฏิบัติกรรณ สามีและเลี้ยงลูก
- ให้มีกฎหมายสำหรับบำรุงทหารบกและทหารเรือ คือ ถ้าแม่หญิงคนใดเป็นภรรยาทหาร ถ้ามีครรภ์ตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไปแล้ว, จะให้เบี้ยเลี้ยงครรภ์ เดือนละ 1 บาท ถ้าคลอดแล้วเป็นหญิงให้ 6 สลึง เป็นชายให้ 2 บาท กว่าเด็กจะได้ 10 ขวบ, อายุถึง 10 ขวบแล้ว จะให้เขาฝึกหัดเป็นทหารในโรงเรียนทหาร ถ้าเป็นหญิงก็ให้ฝึกหัดวิชาเย็บปักถักร้อย เป็นต้น, ถ้าอายุกว่า 10 ขวบจะได้เบี้ยเลี้ยงส่วนตัวตามวิชาต่างหาก, เมื่ออายุ 15 ปีแล้ว ไม่รับราชการก็ไม่ได้รับเงินเดือน, รับราชการก็ได้รับเงินเดือนตามวุฒิแห่งตน, ในบุตรหมู่ทหารจะไปได้สามีเป็นพลเรือน

⁸¹ สงบ สุริยจันทร์, เทียนวรรณ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: สุริยจันทร์, 2510), หน้า 6-15

⁸² คูลวิภาคพจนกิจ เล่ม 5 วันที่ 16,23 ธันวาคม และ 1 มกราคม ร.ศ.123 (แผ่นที่ 179,180 และ 181)

บุตรก็ต้องเป็นหมู่ทหาร แม้ว่าหญิงมิใช่หมู่ทหาร แต่ได้สามีเป็นทหาร บุตรก็ต้องตามบิดาเป็นทหาร ถ้ามีคดีต่อทหาร ศาลทหารควรชำระ ถ้าทหารเป็นจำเลย ศาลทหารควรพิจารณา, ถ้าพลเรือนเป็นจำเลย ทหารต้องไปว่าที่ศาลสถิตยุติธรรม

ความคิดของเทียนวรรณในหลาย ๆ ด้านถือเป็นความคิดที่กระตุ้นกระบวนการการพัฒนาสิทธิเสรีภาพของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ข้อเสนอในหลายด้านของเทียนวรรณได้รับการยอมรับอย่างเจียบ ๆ แต่ที่แน่นอนก็ต้องมีผู้มีอำนาจไม่ยอมรับว่าต้นเค้าของความคิดนั้นคือเทียนวรรณ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับการเลิกทาส การที่รัฐบาลประกาศยกเลิกการพนัน นอกจากนี้ยังปรับปรุงการศาล และในบรรดาข้อเสนอ 34 ข้อที่เทียนวรรณตีพิมพ์อยู่ในหนังสือ ตูลวิภาพพจนกิจ ฉบับวันที่ 16 ธันวาคม 2447 จะเห็นว่าข้อที่ได้รับการปรับปรุงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะได้รับการยอมรับอย่างประหลาดใจ คือ ความนิยมในหมู่คนไทยให้ผู้ชายมีภรรยาคนเดียว ซึ่งถือว่าแนวทางต่าง ๆ ของเทียนวรรณ ได้เป็นการกระตุ้นและบุกเบิก การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตย ทำให้ตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองให้สอดคล้องกับแนวคิดตะวันตก ดังบทความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์สยามรีวิว ฉบับลงวันที่ 10 กรกฎาคม 2470 ลงบทความเรื่อง “ตื่นแล้ว” เรียกร้องให้รัฐบาลตั้งรัฐสภาและมีผู้แทนร่วมในการบริหารประเทศ ต่อมาหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ได้ลงบทความเรียกร้องให้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ประการต่าง ๆ ซึ่งหนังสือพิมพ์นั่นเองมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นให้สำนึกในสิทธิเสรีภาพของตน

อย่างไรก็ดีการทำหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 นั้น ทราบว่า “บรรณานิการหุ่น “ ปรากฏมีอยู่มาก บางคนมีความรู้แต่ไม่ได้ลงมือให้คนอื่นทำแทน บางฉบับไม่มีความรู้ดีและไม่มีอุดมการณ์จึงกลายเป็นเครื่องมือของนายทุน มีการให้ข้อมูลแก่ที่ไม่เป็นจริง สร้างสถานการณ์ให้เป็นไปตามความต้องการของนายทุน เนื่องจากไม่มีการกลั่นกรองในการให้ข้อมูลของหนังสือพิมพ์ พระองค์จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตรา พ.ร.บ. หนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470 เพื่อยกฐานะของหนังสือพิมพ์ให้อยู่ในระดับเดียวกับชาวตะวันตก มีการตรวจสอบเนื้อหา ไม่ให้เกิดการให้ข้อมูลที่เบี่ยงเบนต่อความเป็นจริงในสังคม

3.3.1.5 การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจ

การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจที่ปรากฏในลักษณะที่เรียกว่าพลิกโฉมหน้าของสังคมไทยโดยส่วนใหญ่จะปรากฏในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยแต่เดิมระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ละครอบครัวผลิตของจำเป็นในการยังชีพ การค้าภายในประเทศเป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนสิ่งของการใช้เงินยังไม่แพร่หลาย การจัดเก็บภาษียังไม่เป็นธรรม และไม่ไปถึงคลังอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่จะตกแก่ข้าราชการและกลุ่มผู้มีอำนาจ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริที่จะแก้ปัญหาและกำหนดแนวทางของเศรษฐกิจของประเทศไทยใหม่ให้มีความก้าวหน้า และพัฒนาเทียบเคียงชาวต่างชาติได้โดยได้ดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจในหลาย ๆ ส่วนดังจะขอสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการปฏิรูปการคลัง

การจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์

โดยน่านโยบายการเก็บภาษีที่เป็นระบบ โดยทรงตราพระราชบัญญัติจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ พ.ศ. 2416 เพื่อเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมพระราชทรัพย์ซึ่งขึ้นอยู่ในท้องพระคลังทั้งปวง โดยแต่เดิมการเก็บภาษีจะจัดกระจายตามกรมต่าง ๆ เจ้าภาชีนายอากรผู้รับทำภาษีกับกรมใด ก็ส่งเงินไม่ตรงตามที่กำหนดไว้ เจ้าพนักงานไม่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการให้เด็ดขาดในการติดตามภาษีของรัฐ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงตราขึ้นเพื่อกำหนดตัวบุคคลและหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบวางระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีประมวลภาษีอากร กำหนดหน้าที่ของเจ้าภาชีนายอากร ตลอดจนกำหนดโทษของผู้ไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ เป็นการสร้างประสิทธิภาพในการควบคุมและจัดเก็บภาษีอากร ปรับปรุงการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน ป้องกันการทุจริตและแสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบของเจ้าภาชีนายอากรและพนักงาน เงินทั้งหมดให้ส่งเข้าคลังก่อน แจกจ่ายให้กรมต่าง ๆ ไปใช้ในกิจการของตน⁸³

⁸³ สมสวาท ชวนไชยสิทธิ์ , “ การปฏิรูปภาษีอากรในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ” (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา) 2518 , หน้า 64-69

พระราชบัญญัติสำหรับพระคลังมหาสมบัติ⁸⁴

หลังจากประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ พ.ศ. 2416 เพื่อปรับปรุงการกวาดขันเรื่องการจัดเก็บภาษีอากรมา 2 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2419 เพื่อจัดระเบียบราชการในกรมพระคลังมหาสมบัติให้รัดกุมยิ่งขึ้น กำหนดวิธีการส่งเงิน รับเงิน ตรวจเงิน และ กำหนดหน้าที่และอำนาจของข้าราชการให้ชัดเจนเพื่อให้การดำเนินการจัดเก็บภาษีเป็นไปโดยโปร่งใส

พระราชบัญญัติงบประมาณ⁸⁵

ก่อนการปฏิรูปการคลังไม่มีการแยกว่าทรัพย์สินเงินทองส่วนใดเป็นของรัฐ ส่วนใดเป็นของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของเงินในท้องพระคลังทั้งหมด ทรงเป็นผู้กำหนดแนวทางและจำนวนเงินที่ใช้จ่ายตามอรรถาศัย โดยทรงดำเนินการจัดระบบการใช้จ่ายของรัฐบาลเสียใหม่ให้รัดกุม เริ่มให้การจัดทำงบประมาณแยกส่วนรายได้ของคลังกับพระมหากษัตริย์ออกจากกัน จัดสรรเงินให้แก่กระทรวงต่าง ๆ ให้เป็นสัดส่วนกับความสำคัญในการบริหารประเทศ มีการตั้งงบประมาณรายรับรายจ่ายในการดำเนินงานของรัฐบาล เป็นการเริ่มต้นในการวางแผนและกำหนดทิศทางในการบริหารประเทศให้เป็นระบบภายใต้บัญชีรายรับรายจ่ายที่กำหนด เพื่อให้เกิดความสมดุลและประสิทธิภาพในการบริหารประเทศได้มากยิ่งขึ้น มีการกำหนดสัดส่วนของรายจ่ายเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนมากขึ้นกว่าเดิม

ด้านการส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ

จากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพและในครัวเรือนจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมการผลิตทำให้ช่วยลดความตึงเครียดของการเมืองระหว่างประเทศแล้ว ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมไทย การเกษตรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น มีการผลิตเพื่อยังชีพเป็นผลิตเพื่อการค้า ทรงมีพระราชดำริในการที่จะวางระบบเศรษฐกิจในภาคเกษตรเริ่มมีความสำคัญควบคู่กับระบบเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ภาค

⁸⁴ วิไลเลขา บุรณศิริ , สิริรัตน์ เรื่องวงศวาร ศิวพร สุนทรวิภาต , ประวัติศาสตร์ไทย 2, หน้า 369 - 372

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 368 - 370

เกษตร นอกจากนี้ยังมีการพัฒนารายได้ของประเทศและยกมาตรฐานของการครองชีพของให้สูงขึ้น

การปรับปรุงระบบการคมนาคม

เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทรงมีพระราชดำริให้สร้างระบบ การคมนาคมในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างทางรถไฟ การขุดคลอง การสร้างถนน และยังเป็น การช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปกครองและการรักษาความปลอดภัยของประเทศ การดำเนินการของพระองค์เป็นการเกิดพื้นที่เกษตรให้มากขึ้น ทำให้เกิดเมืองใหม่เช่น รัษฎบุรี มีนบุรี ขึ้นในบริเวณที่การคมนาคมขยายไปถึง นอกจากนั้นยังทำให้ผลผลิตจากแหล่งผลิตหลังไหลเข้าสู่ตลาดกลางและตลาดต่างประเทศ เพิ่มปริมาณการส่งออก และเพิ่มรายได้ทางภาษีอากรแก่รัฐ

การปฏิรูปเกี่ยวกับภาษี

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการจัดการเก็บภาษีใหม่ ทำให้ผลประโยชน์แผ่นดินเพิ่มมากขึ้น ไม่ได้กระจายอยู่กับพวกเจ้าภาษีนายอากร มีการจ่ายเงินเดือนข้าราชการตามตำแหน่งได้ทั่วหน้ากัน นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานเบี้ยบำนาญแก่ข้าราชการ เมื่อรับราชการไม่ได้แล้ว และการจัดตั้งงบประมาณ ในปี พ.ศ. 2439 ได้มีพระราชดำริที่แสดงถึงการเห็นแก่สิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเด่นชัด คือ การที่ทรงแยกเงินส่วนพระองค์และส่วนแผ่นดินออกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งทรงเห็นว่าเงินแผ่นดินที่ได้เป็นของประชาชนเพราะฉะนั้นก็ต้องใช้เงินของประชาชนให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด แม้เงินส่วนพระองค์เองก็ทรงมาจ่ายใช้สอยเกี่ยวกับแผ่นดิน ทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมากมายในสมัยนั้น เช่น การสร้างถนนหนทาง การไปรษณีย์ โทรเลข เหมืองแร่ การรถไฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการตั้งธนาคารเป็นครั้งแรก คือ แบงค์สยามกัมมาจล เป็นธนาคารของคณะบุคคลซึ่งเป็นของคนไทย และนอกจากนี้การ จัดเก็บภาษีใหม่ที่เป็นระบบ ยังช่วยแก้ไขการเอาวัดเอาเบรียบของเจ้าภาษีนายอากร ที่ทำให้ประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรม ให้การรับรองสิทธิในการจ่ายภาษีต่อรัฐโดยตรง ยกเลิกการให้ประมุขภาษีให้เจ้าภาษีนายอากรเป็นผู้เรียกเก็บซึ่งทำให้เกิดการเรียกเก็บภาษีมากกว่าความเป็นจริง ทำให้ไม่ถูกกดขี่การเก็บภาษีของรัฐ

3.3.1.6 การปฏิรูปและส่งเสริมในการนับถือศาสนา

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คนไทยสมัยโบราณนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก ที่นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์และศาสนาอื่นมีจำนวนน้อย ส่วนมากของผู้ที่นับถืออิสลามจะอยู่ในดินแดนที่ติดต่อกับมลายู แต่คนไทยไม่ได้นับถือศาสนาที่กล่าวมาข้างต้นอย่างเดียวนั้น คนไทยบางกลุ่มยังคงนับถือผีและนับถือพิธีบางอย่างของศาสนาพราหมณ์ด้วย เพราะเหตุนี้ ตามบ้านเรือนของคนไทยจึงมักจะมีศาลพระภูมิและมีศาลเจ้าพ่อ ทั้งในที่ชุมนุมและที่ปากทางเข้าป่า ประเพณีตัดจุก ประเพณีลอยกระทงและประเพณีทำขวัญนาค เป็นต้น ซึ่งคนไทยในสมัยโบราณนับถือพุทธศาสนาแน่นแฟ้นกว่าคนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะความเชื่อถือคำสั่งสอนของพระภิกษุโดยปราศจากความเคลือบแคลงนั้นมีน้อยลง เนื่องจากคนไทยในสมัยพระองค์นี้เริ่มมีการศึกษาเพิ่มมากขึ้นและสามารถพิจารณาเรื่องที่พระภิกษุสั่งสอนได้น่าจะเป็นความจริงหรือเรื่องที่สมมติขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้คนไทยในสมัยนี้จึงเลือกที่จะเชื่อในสิ่งที่เป็นจริงมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาเช่นเดิมไม่เปลี่ยน เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงสนับสนุนการนับถือศาสนาในด้านต่าง ๆ อาทิ ทรงสร้าง บูรณะและปฏิสังขรณ์วัด รวมถึงการออกกฎหมายที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 รวมถึงการให้ความอุปถัมภ์คำฐาศาสนาอื่น ดังนี้⁸⁶

- ศาสนาอิสลาม ปี พ.ศ. 2445 พระองค์ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ สร้างมัสยิดใหม่ให้แก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระองค์ได้พระราชทานที่ดินที่ติดกับมัสยิดนั้นเพื่อใช้เป็นที่สร้างโรงเรียนสำหรับกุลบุตรผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย

- คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ โดยพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกใน กรุงเทพมหานคร ร.ศ. 128 ซึ่งอนุญาตให้พวกบาทหลวงมีสิทธิหาซื้อที่ดินสำหรับสร้างวัดและสถานที่สำหรับอบรมเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานสิทธิพิเศษให้แก่นักบวชในนิกาย

⁸⁶ ดนัย ไชยโยธา, “ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์) 2546 , หน้า 225 -230

ศาสนาต่าง ๆ เช่น ยกเว้นการเกณฑ์เข้ารับราชการทหาร เป็นต้น และให้สิทธิในการเข้ารับราชการแก่บุคคลทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงลัทธิศาสนาที่นับถือ

ดังนั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน ในการเลือกนับถือศาสนาและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือได้โดยเสรี แต่หากจะกล่าวไปแล้วเสรีภาพในการนับถือศาสนานี้ได้มีการปูพื้นฐานและความสำคัญตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ศาสนาอื่น ๆ นอกจากพุทธศาสนาได้มีการเผยแพร่มากขึ้น ทำให้มีบางกลุ่มได้เปลี่ยนการนับถือศาสนาตามอิทธิพลที่ได้รับจากทางตะวันตกและประเทศเพื่อนบ้านนั่นเอง แต่พระองค์ก็ยังคงให้การสนับสนุนในทุก ๆ ศาสนาโดยไม่มีการปิดกั้นใด ๆ ทั้งในทางจิตใจและในทางปฏิบัติ

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพื่อเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอาราธนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ทรงเป็นแม่กองชำระคัมภีร์อรรถกถา แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้จัดพิมพ์อรรถกถาพระวินัยปิฎก อรรถกถาอภิธรรมปิฎก และอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก พระราชทานในพระราชอาณาจักร 200 ชุด กับพระราชทานนานาประเทศอีก 400 ชุด เป็นผลให้สะดวกในการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นอันมาก บางคัมภีร์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับธรรมะไว้เป็นอันมาก ทั้งปาฐกถา เทศนาบทสวดมนต์ บทความสั้น ๆ และโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เทศนาเสือป่าประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมและธรรมาธรรมะสงคราม เป็นต้น รวมถึงทรงพระราชนิพนธ์แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น มงคลสูตร ที่นิยมมาจนถึงทุกวันนี้

สำหรับการบำรุงศาสนาด้านวัดถุนั้น แม้จะไม่โปรดให้สร้างวัด แต่ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อยู่ตลอดรัชกาล วัดที่สำคัญที่โปรดให้บูรณะ ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนฯ วัดบวรนิเวศ วัดมหาธาตุ วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี และวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระแก้วมรกตน้อย และพระนิรโรคันตราย ตลอดจนโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระ

ยื่นปางห้ามสมุทร และพระราชทานนามใหม่ว่า “พระร่วงโรจนฤทธิ์ศรีอินทราทิตย์ธรรมโมภาสมหาวิชราวุธราช ปุชนียบพิตร” ประดิษฐานไว้ ณ พระวิหารโถงด้านหน้าองค์พระปฐมเจดีย์⁸⁷

ในด้านกฎหมายที่ทรงตราขึ้นใช้บังคับในรัชสมัยของพระองค์ที่เกี่ยวกับการบำรุงศาสนาอื่น ๆ นอกจากพุทธศาสนา ได้แก่ พระราชบัญญัติ ว่าด้วยที่พระราชทานพระบรมราชาอนุญาตแก่โรมันคาทอลิกมิสซังในกรุงสยาม พ.ศ.๒๔๕๗⁸⁸ ความว่า

“มีพระบรมราชาโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ด้วยโรมันคาทอลิกมิสซังในกรุงสยามได้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามแต่ก่อน ๆ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินให้ก่อสร้าง คนผู้ถือศาสนาโรมันคาทอลิก ซึ่งอยู่ในบังคับฝ่ายสยามได้สร้างวัดสร้างเรือนอยู่เป็นหมู่เป็นเหล่าด้วยกันหลายแห่ง ไม่มีคนถือศาสนาอื่นเข้าไปอยู่ปะปนกันแล้ว การต่อมาภายหลังหลักฐานที่เป็นพยานของการที่อยู่เป็นหมู่เป็นเหล่ากันนี้ มีเป็นหนังสือบ้าง เป็นแต่อาไศรยคำเล่าสืบ ๆ กันมา แลที่อยู่ที่นั่นบ้าง เกิดยุ่งขึ้นจนเป็นข้อเถียงกันในเรื่องที่ว่ากำหนดเขตที่ว่าจะมีเพียงไร แลกรรมสิทธิ์ในที่ของพวกนั้นจะมีอย่างไร”

แลด้วยเหตุว่า โรมันคาทอลิก มิสซัง ในกรุงสยาม ได้ขอพระราชทานพระกรุณาบารมี เพื่อที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัย ในคำร้องครั้งสุดท้ายของโรมันคาทอลิก มิสซัง แล้วมีพระราชบัญญัติ พระราชทานแก่โรมันคาทอลิก มิสซัง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องที่ดิน ซึ่งพวกคนวัดบาดหลวงตั้งอยู่ในที่ ๕ แห่งเหล่านี้ คือ หมู่บ้านวัดบาทหลวง เรียกว่า ชัง ฟรวงซ์ ซาเวีย (บ้านญวนเก่า) ๑ หมู่บ้านวัดบาทหลวงเรียก อิมมาคเล กองเซบซัง (บ้านเขมรเก่า) ๑ รวม ๒ แห่งนี้อยู่ในตำบลสามเสน หมู่บ้านที่วัดบาทหลวงเรียกว่า ชังตะคร้ว (บ้านกุฎีจีนฝั่งตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยา) ๑ หมู่บ้านวัดบาทหลวงเรียกว่า โรแซร์ (ฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้คลองผดุงกรุงเกษม) ๑ กับหมู่บ้านใต้ป้อมปากลาด ๑”

เนื้อหาของพระราชบัญญัติฉบับนี้มีขึ้นเพื่อพระราชทานที่ดินในประเทศไทยให้แก่ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก เพื่อประกอบประโยชน์ทางด้านศาสนา และเพื่อเป็นที่อยู่ของมิชชันนารีต่างๆ นั้นเอง การพระราชทานที่ดินของพระองค์นี้จึงนับเป็นการส่งเสริมเสรีภาพในการนับถือศาสนาให้แก่ชาวไทยให้สามารถเลือกที่จะนับถือพุทธศาสนาหรือคริสต์ศาสนา หรือแม้แตศาสนาอื่น ๆ ก็ได้เช่นเดียวกัน

⁸⁷ <http://www.rakbankerd.com>

⁸⁸ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27 กฎหมาย พ.ศ.2457, พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476, หน้า 180 – 188.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา แก่ทุกเพศทุกวัยเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ในรัชสมัยของพระองค์ได้ออกประกาศที่สะท้อนถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังนี้

ประกาศพระราชกฤษฎีกา ให้ใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานของวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๒⁸⁹

“เพื่อกำหนดสิทธิของมิชซังในวิกาเรียอาโตสตอลิกอแห่งหนองแสไว้ให้แน่นอน ในการที่จะถือเอาที่ดินสำหรับสร้างวัด โรงเรียน โรงสอนศาสนา โรงพยาบาลหรือโรงเรียนอื่น ๆ สำหรับการศาสนา และสำหรับทำประโยชน์ให้แก่มิชซัง”

ประกาศฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่น ๆ นอกเหนือจากพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาประจำชาติของไทยแล้ว เพราะพระองค์ทรงมอบสิทธิในการถือครองที่ดินเพื่อการทำประโยชน์ต่าง ๆ เช่น สร้างโบสถ์ สร้างโรงเรียนเพื่อการสอนศาสนาให้แก่ผู้เผยแพร่ศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสตศาสนา เป็นต้น

ประกาศการประกวดแต่งหนังสือแสดงพระพุทธรูปศาสนาสำหรับสอนเด็ก พ.ศ.2471⁹⁰

ความว่า “ราชบัณฑิตยสภารับพระบรมราชโองการฯ ดำรัสสั่งให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ทุกวันนี้การสั่งสอนพระพุทธรูปศาสนาแก่เด็กในประเทศสยามยังเป็นการบกพร่องอยู่มาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัยจำนงจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงพระราชดำริว่าหนังสือสำหรับสอนพระศาสนาแก่เด็ก กระบวนแต่งต้องให้เหมาะแก่อายุ ทั้งถ้อยคำและเรื่องก็ให้พอแก่ความสามารถของเด็กจะเข้าใจได้ จึงมีพระราชดำรัสสั่งราชบัณฑิตยสภาให้ประกาศการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธรูปศาสนาแก่เด็ก สำหรับจะได้เลือกที่ตีพิมพ์

⁸⁹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 42 กฎหมาย พ.ศ. 2452 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม,2476 , หน้า 58-59

⁹⁰ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 กฎหมาย พ.ศ.2471, พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2476 ,หน้าพิเศษ 580-582

พระราชทานในวันวิสาขบูชาทุกปีต่อไป โดยเรื่องที่ตั้งให้เป็นการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักในพระไตรปิฎก และมีให้กล่าวอธิบายความย่อศาสนานอื่น (ข้อ 5)”

ประกาศราชบัณฑิตยสภา เรื่องกำหนดการจ่ายเงินทุนพระไตรปิฎก และเกณฑ์พระราชทานพระไตรปิฎกสยามรัฐ พ.ศ.2474 ⁹¹

“เพื่อให้ราชบัณฑิตยสภาเป็นเจ้าหน้าที่เบิกเงิน “ทุนพระไตรปิฎก” และจัดการพิมพ์หนังสือที่เป็นหลักประกอบการศึกษาพระปริยัติธรรม พร้อมกับพระราชทานพระไตรปิฎกสยามรัฐแก่สำนักวิชาและบุคคลอันควรได้รับพระราชทานทั้งในประเทศสยามและทั่ว ๆ ไปในนานาประเทศที่สอนภาษาบาลีและพุทธศาสนาเป็นหลักแหล่ง รวมถึงประเทศที่มีห้องสมุดหรือมหาวิทยาลัยอันมีการศึกษาภาษาบาลีและพุทธศาสนาด้วยกัน และพระราชทานให้แก่บุคคลที่มีเกียรติคุณโด่งดังในโลกศึกษาสถานเช่นหอสมุดและวิทยาลัยอันมีการศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธานาด้วย”

นอกจากจะทรงพระราชทานเสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่น ๆ แล้ว พระองค์ยังทรงให้การสนับสนุนพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาประจำชาติไทยด้วยการประกาศการประกวดแต่งหนังสือแสดงพระพุทธศาสนาสำหรับสอนเด็ก พ.ศ.2471 โดยให้ประชาชนทั่วไปแต่งหนังสือเหล่านี้ต้องไม่เป็นการย่ำยีหรือว่าร้ายแก่ศาสนา อื่น ๆ ด้วย และประกาศราชบัณฑิตยสภา เรื่องกำหนดการจ่ายเงินทุนพระไตรปิฎกและเกณฑ์พระราชทานพระไตรปิฎกสยามรัฐ พ.ศ.2474 เพื่อมอบทุนในการทำพระไตรปิฎก ซึ่งทรงมอบให้เป็นที่ของราชบัณฑิตยสภาในการประกาศหลักเกณฑ์เพื่อให้เงินทุนในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกและพระราชทานพระไตรปิฎกให้แก่ชาติอื่น ๆ ที่มีการสอนภาษาบาลีและพุทธศาสนา

3.3.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากลักษณะทางกฎหมาย

เรื่องสถานะและสิทธิเสรีภาพของบุคคลในฐานะที่เป็นพลเมืองแบบสมัยใหม่นั้น ได้รับการปรับปรุงให้มีความชัดเจนและเป็นระเบียบมากขึ้นโดยภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 พบการบัญญัติกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิเสรีภาพและคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของประชาชนมากขึ้น และเมื่อมีการจัดทำกฎหมายลักษณะ

⁹¹เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม44 กฎหมาย พ.ศ. 2474 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2476 ,หน้า 504 - 507

อาญา ร.ศ.127 (พ.ศ.2441) การจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2468 ได้ประกาศใช้ครบทั้ง⁹² บรรพ รวมถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใน พ.ศ.2478 ซึ่งประมวลกฎหมายทั้งสี่ฉบับตราขึ้นตามแนวความคิดแบบตะวันตก คือ ยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางแพ่งและทางอาญา โดยการรักษาบุคคลมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เท่ากับเป็นการรับรองให้บุคคลมีฐานะเป็นตัวละครสำคัญในกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย อนามัย เกียรติยศชื่อเสียง ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้มีสภาพบุคคลทั้งหลายไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและกฎหมายลักษณะอาญา วางหลักประกันสิทธิในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่สำคัญ

ระบบประมวลกฎหมายที่จัดทำขึ้นใหม่นี้ยึดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินเอกชนด้วย การคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยอมให้ถือครองทรัพย์สินโดยสิทธิ์ขาด ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานะเป็นเจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์หรือเป็นธรรมดา รัฐรับประกันให้ความคุ้มครองไม่ริบหรือเวนคืนทรัพย์สินของประชาชนตามอำเภอใจ รับรองแดนอิสระของเอกชนทั้งในทางทรัพย์สินครอบครัว ศาสนาความเชื่อ และการเข้ากันเป็นสมาคม ห้างหุ้นส่วนบริษัท ยอมให้เอกชนมีพัฒนาการด้านต่างๆ เหล่านี้ได้ตามความสมัครใจ โดยรัฐไม่เข้าบังคับเบียดเบียนแต่อย่างใด รับรองหลักการรับฟังในกระบวนการวิธีพิจารณาความ รับรองหลักความมีเหตุผลและความมีมนุษยธรรมในทางอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักที่ถือว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีโทษ” และหลักที่ว่า “ผู้ต้องหาถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิด” รับรองหลักปกครองโดยถือกฎหมายเป็นใหญ่และประกันความเป็นอิสระของตุลาการโดยหลักการที่ได้รับการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายดังกล่าวต่อมาได้รับหลักประกันเพิ่มเติมในรูปของสิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพทางการเมือง นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เรื่อยมาจนปัจจุบัน

3.3.2.1 พัฒนาการการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรม

⁹² กิตติศักดิ์ ปภักดี , การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป , (กรุงเทพมหานคร .

แต่เดิมกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาสมัยก่อนนั้น เป็นการรับเอาอิทธิพลมาจากอินเดีย การพิจารณาคดีแรก ๆ ต้องอาศัยพราหมณ์ช่วยพิจารณาดับทกกฎหมาย ในระบบการพิจารณาความนั้นจะไม่ได้อยู่บนหลักเหตุผล การบวนการพิจารณาจะอิงอยู่กับธรรมเนียมประเพณีโบราณ มีการทรมานร่างกายเพื่อให้อรับสารภาพ การกำหนดความน่าเชื่อถือของบุคคลผู้เป็นพยานโดยอิงกับความเชื่อแต่โบราณ การดำเนินการลงโทษโดยไม่มีคำวินิจฉัยถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกคุมขัง การกำหนดผู้เป็นตุลาการโดยสร้างเงื่อนไขแก่สังคมโดยยึดโยงกับผลประโยชน์เป็นหลัก ไม่มีการสร้างความน่าเชื่อถือและความเป็นผู้มีความยุติธรรมของตุลาการ และในกฎหมายอาญานั้นปรากฏความผิดบางประเภทที่ล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นการเอาผิดโดยไม่ได้มุ่งแก้ตัวผู้กระทำผิด มีการเอาโทษในลักษณะที่ไม่เป็นการเฉพาะบุคคล ผู้กระทำผิดเท่านั้น ซึ่งล้วนแต่ทำให้กระบวนการวิธีและกฎหมายอาญาในประเทศดูล้าหลังไม่น่าเชื่อถือ และข้ออ้างเรื่องความป่าเถื่อนนี้เองทำให้เป็นเหตุหลักในการอ้างเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) ไม่ประสงค์ให้คนที่สังกัดของชาวต่างชาติมารับผิดตามกฎหมายไทย ทำให้กฎหมายไทยไม่เกิดความศักดิ์สิทธิ์และเป็นช่องโหว่ให้คนในสังกัดต่างชาติไม่กลัวกฎหมาย ก่อความผิดในสังคม ทั้งที่คนไทยกลับถูกจำกัดในสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ จากบทกฎหมายที่ล้าสมัย ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นถึงปัญหาอันเป็นปัญหาหลักของกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย จึงมีพระบรมราชโองการให้แก้ไขบทบัญญัติในหลายส่วนที่ดูล้าสมัย และปรับปรุงให้บทกฎหมายมีแนวคิดกฎหมายสมัยใหม่ที่ให้ความยุติธรรมและสิทธิเสรีภาพแก่ทั้งผู้เสียหายและผู้ต้องหาอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

3.3.2.1.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา

แต่เดิมกฎหมายอาญาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นั้นใช้กฎหมายอาญานับต่อจากสมัยอยุธยาโดยมีการแบ่งกฎหมายอาญาเป็น 7 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะอาญาหลวง
2. ลักษณะอาญาราชฎูร์
3. ลักษณะโจร
4. ลักษณะลักพา
5. ลักษณะวิวาท
6. ลักษณะชบถศึก

7. ลักษณะกรรมศักดิ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยการจะพัฒนาระบบการยุติธรรมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากต่างประเทศ ซึ่งเรื่องการบริหารองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ผู้กระทำผิดถือเป็นจุดเด่นที่ชาวตะวันตกยังมองว่าประเทศไทยยังป่าเถื่อนอยู่ จึงโปรดให้มีการจัดระบบ จัดทำประมวลกฎหมายอาญาใหม่และยกเลิกการกำหนดโทษจะมีการลงโทษที่รุนแรงน่ากลัว อย่างเช่น การฟันคอ ไล่ตรู ทวนด้วยหนัง แห่งประจาน เถามะพร้าวหัวมัดปาก ซึ่งเป็นการลงโทษที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพทางชีวิตและร่างกายอย่างรุนแรง โดยได้ยกเลิกโทษจารีตที่ป่าเถื่อนเพื่อรองรับบทลงโทษในประมวลกฎหมายอาญาโดยประกาศพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล รศ. 115 และในเรื่องโทษยังให้การรับรองสิทธิเสรีภาพเพิ่มเติมโดยการกำหนดหากมีต้องลงโทษในสถานหนัก เช่นการประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต ต้องนำความขึ้นกราบทูล และกำหนดการลงโทษเพิ่มเติมโดยในโทษประหารชีวิตนั้น ไม่มีเสียแฉ่ไม่มีริบราชบาตร ปรับโทษเขียนให้น้อยลง เว้นไว้แต่จะกระทำผิดอย่างร้ายแรง โทษทรมานและประจานไม่ให้มี และที่สำคัญโทษจำคุกต้องมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการให้เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นประธานในการตราประมวลกฎหมายเป็นจำนวนมาก และได้ตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนและวางแนวทางการกำหนดโทษในคดีอาญาให้เป็นระบบในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการข่มขืนร่วมประเวณี ร.ศ. 118, พระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ ร.ศ. 116 เป็นต้น และได้ร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 แก่บทบัญญัติที่ล่าช้าและรุนแรงออกไป โดยได้มีการกำหนดโทษที่ชัดเจนไม่ได้เป็นการทรมานจำเลยอย่างไม่เป็นธรรม มีการจัดทำในลักษณะประมวลกฎหมายรวมบทกฎหมายว่าด้วยความผิดอาญาทั้งหลายเข้าด้วยกัน จัดเป็นภาค เป็นหมวด เป็นส่วน เป็นมาตรา

โดยประมวลกฎหมายอาญา ร.ศ. 127 ได้กำหนดโทษอาญาที่เป็นระบบโดยกำหนดโทษไว้ 6 สถานในประมวลกฎหมายอาญาแทน ในมาตรา 12 คือ

1. โทษประหารชีวิต
2. จำคุก
3. ปรับ
4. ให้อยู่ในเขตกำหนด
5. ให้อภัยโทษ

6. ให้เรียกประกันทัณฑ์บน

ในมาตรา 13 ที่กำหนดเรื่องการลงโทษอาญาประหารชีวิตนั้น ได้แก้ไขการลงโทษประหารที่ดูป่าเถื่อนจากการที่ให้เอาไปตัดศีรษะเปลี่ยนเป็นการเอาไปยิงเสียชีวิตซึ่งเป็นไปตามชาติตะวันตก

และยังปรากฏบทบัญญัติว่าทำให้การรับรองสิทธิในเคหสถาน ว่า “ ผู้ใดเจตนาจะมีให้ผู้อื่นครอบครองทรัพย์สินของเขาอันพึงเคลื่อนจากที่มิได้นั้น โดยความปกตีสุข และมันประพฤติผิดกฎหมาย บังอาจเข้าถือเอาทรัพย์สินนั้นก็ดีหรือเพื่อจะถือเอาทรัพย์สินของเขา เช่นว่ามานั้น บังอาจยกย้าย หรือทำลาย เครื่องหมายเขตของเขาเสียก็ดี หรือด้วยเจตนาดังกล่าวมาแล้ว มันบังอาจเข้าไปภายในเขตของเขาก็ดี ท่านว่า มักกระทำผิดฐานบุกรุก ” ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาที่อยู่ในปัจจุบันนี้ ได้บัญญัติถึงความผิดฐานบุกรุกไว้เช่นเดียวกัน ในมาตรา 362⁹³

การจัดให้มีประมวลกฎหมายสมัยใหม่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากข้อเสียเปรียบเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและถือเป็นความจำเป็นที่ต้องรีบจัดทำเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย โดยบทบัญญัติในกฎหมายอาญาในหลายส่วนพบว่า เป็นบทบัญญัติที่ล้าสมัย ไม่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของจำเลย มีโทษที่รุนแรงไม่เหมาะสม และบางบทบัญญัติขัดกับหลักการของกฎหมายสมัยใหม่ ไม่ว่าจะด้วยหลักไม่มีโทษไม่มีกฎหมาย (Nulla Poena , Sine Lege) และการการลงโทษบุคคลใดจะต้องปรากฏข้อเท็จจริงชัดแจ้งว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด ถ้าข้อเท็จจริงไม่ชัดต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักกฎหมาย (in dubio pro rep) โดยมีลักษณะของประมวลกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนพอสรุปได้ดังนี้

1. มีการกำหนดบทบัญญัติที่ชัดเจน เช่นกำหนดความผิดใดเป็นเจตนา ความผิดใดเป็นประมาท เพราะแต่เดิมจะบัญญัติความผิดเป็นการเฉพาะเรื่อง ซึ่งไม่ครอบคลุมและอาจตีความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา และยังวางหลักเรื่องการพยายามกระทำความผิด กำหนดว่าการกระทำอย่างไรเป็นประมาท⁹⁴ การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย การกระทำของผู้มีความ

⁹³ วรภัคดีพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพฯ. คณะรัฐศาสตร์, พ.ศ. 2512) หน้า 116

บกพร่องทางจิตหรือยกเว้นโทษอื่น ๆ โดยจำแนกเป็นเรื่อง ๆ ไป อันเป็นการกำหนดโทษที่เป็นหมวดหมู่ชัดเจน มีการแยกความผิดตามเจตนา ผู้ต้องหาได้รับความชอบธรรมในการพิจารณาโทษโดยนำเรื่องหลักเจตนามาร่วมพิเคราะห์ในการลงโทษ ทำให้ผู้ต้องหาได้รับสิทธิเสรีภาพในฐานะจำเลยที่จะได้รับการลงโทษอันสมควรแก่การกระทำผิดของเขาผู้นั้นจริง

2. มีการลงโทษผู้กระทำผิดในครั้งแรกและผู้กระทำผิดซ้ำ โดยมีการกำหนดบทลงโทษในกรณีที่ผู้กระทำผิดได้เคยรับโทษแล้วยังไม่เซ็ดหลาบกระทำผิดซ้ำ ซึ่งเป็นการตักเตือนให้ผู้กระทำผิดเกรงกลัวต่อโทษ ไม่กล้าที่จะก่อความวุ่นวายในสังคม และยังมีการกำหนดเงื่อนไขเป็นการตักเตือนก่อนลงโทษจริง หากก่อความผิดขึ้นอีก ก็เป็นการหลีกเลี่ยงการจำคุกจำเลยในเวลาอันสั้น เพราะการส่งผู้กระทำผิดครั้งแรกเข้าคุก อาจทำให้เขากลายเป็นสมาชิกของโจร อาจเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ซึ่งการแก้ไขดังกล่าวจะเป็นการห้ามและปรามไม่ให้ผู้กระทำผิดกล้ากระทำผิดอีก และพัฒนาการลงโทษในความผิดที่ไม่ถึงขนาดจะลงโทษเพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยได้แก้ไขความผิด ไม่ต้องถูกลงโทษส่งเข้าคุก ซึ่งอาจทำให้คนดีในสังคมกลายเป็นคนร้ายได้

3. การนับเวลาจำคุกซึ่งในปัญหาเดิม ที่การลงโทษคุมขังเกิดเหตุการณ์ ชั่งลิ้ม ซึ่งแต่เดิมตามราชประเพณีโบราณ การกำหนดโทษระบุเพียงว่า “ให้ลงโทษตามโทษานุโทษ” หรือ “ให้ลงโทษแก่ผู้นั้นจงหนัก” การไม่ได้กำหนดระยะเวลาจำคุก ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ต้องโทษเป็นอย่างมาก เพราะบางคนกระทำผิดแค่เล็กน้อยแต่ถูกขังเป็นเวลาหลายสิบปี ดังปรากฏอยู่ในฎีกาของนักโทษดังนี้

“ อ้ายรุ่ง นักโทษเมืองราชบุรีถูกผู้ร้ายชดทอด้ว่าร่วมปล้น ถูกลงพระราชอาญาจำคุกกับเพื่อน 9 คน ต่อมาเพื่อนตายหมด เหลืออ้ายรุ่งคนเดียว ต้องจำคุกมาเป็นเวลา 14 ปี โดยยังไม่ได้กำหนดโทษ⁹⁴ หรือ ฎีกาอ้ายเงินฉิม⁹⁵ โทษเอาผิดเหล็กแทงคนตาย เจ้าพระยามรราชจำคุกไว้คิดเวลา 16 ปี 11 เดือนเศษ ยังไม่ได้กำหนดโทษ “ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ศาลส่วนกลางและศาลในหัวเมืองมีอำนาจกำหนดโทษจำคุกผู้กระทำผิดได้ ส่วนคดีเก่าที่ยังมิได้มีการกำหนดโทษ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรี

⁹⁴ ดูประมวลกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 43

⁹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 5 รล. ฎีกา เล่ม 8 “ ฎีกาอ้ายรุ่งแขวงเมืองราชบุรี, (29 ต.ค. ร.ศ. 109) , หน้า 315

⁹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เฟิงอ้าง , ร. 5 62-56

ดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นช่วยกำหนดโทษอีกแรงหนึ่งด้วย⁹⁷ จนมาในการแก้ไขลักษณะอาญา ร.ศ. 127 จึงได้มีการกำหนดการนับระยะเวลาของการลงโทษจำคุกจะเริ่มนับเมื่อไรและสิ้นสุดลงเมื่อไร ถ้าโทษนั้นกำหนดเป็นเดือนจะนับอย่างไร เพื่อเป็นการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่ถูกคุมขังมากขึ้น ซึ่งเป็นการคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของจำเลยในการถูกควบคุมตัวอย่างมีกฎหมาย และมีระเบียบ มิใช่การจองจำจำเลยโดยไม่มีระยะเวลาซึ่งเป็นการละเมิดเสรีภาพของจำเลยอย่างรุนแรง

4. การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน การกำหนดวิธีปฏิบัติต่อเด็กเยาวชนที่กระทำผิด นับเป็นข้อกำหนดใหม่ที่กำหนดความคิดเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนให้แตกต่างไปจากผู้ใหญ่ ด้วยความคิดที่เด็กยังขาดความรับผิดชอบและเมื่อได้กระทำผิดก็สมควรที่จะได้รับการแก้ไขมากกว่าที่จะส่งเข้าคุกซึ่งอาจเกิดผลเสียมากกว่า โดยได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 56 – 58 ว่าด้วย เด็กที่อายุไม่ถึง 7 ปีนั้น ยังไม่มีความรู้ผิดชอบ เมื่อกระทำผิดจึงสมควรที่จะได้รับการยกเว้นโทษ และแม้อายุจะเกิน 7 ปี แต่ยังไม่ถึง 14 ปี ก็ยังถือว่าขาดความรู้ผิดชอบอยู่แต่ก็ได้กำหนดวิธีสำหรับเด็กขึ้น เช่น ศาลอาจตัดเตือนหรือส่งตัวไปอบรมหรือให้บิดามารดาปรับตัวกลับไปฝึกอบรม ถ้าเด็กอายุกว่า 14 ปีแต่ยังไม่ถึง 16 ปี ก็ยังได้รับการวินิจฉัยพิเศษว่าขาดความรู้ผิดชอบหรือไม่ ถ้ากระทำไปโดยยังขาดความรู้ผิดชอบก็ให้ใช้วิธีการสำหรับเด็ก แต่ถ้าถือว่ามีความรู้ผิดชอบและจะลงโทษก็ให้ศาลลงโทษกึ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพแก่เด็กและเยาวชน โดยใช้วุฒิเป็นการกำหนดการรับรองสิทธิเสรีภาพในการลงโทษผู้กระทำผิดไม่ให้ได้รับโทษเหมือนผู้กระทำความผิดที่มีวุฒิภาวะที่สมบูรณ์ เนื่องจากเด็กและเยาวชนการตัดสินใจและการไตร่ตรองยังไม่พร้อมพริ้วเท่ากับผู้ใหญ่ อันเป็นการบัญญัติโทษที่คำนึงถึงอายุของผู้กระทำผิดให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาเด็ก เพราะองค์ประกอบในการตัดสินใจและวุฒิภาวะยังไม่สมบูรณ์เท่าผู้ใหญ่ หากได้รับโทษที่เท่าเทียมกันอาจทำให้เด็กซึ่งสามารถกลับตัวได้ ต้องได้รับโทษที่ไม่เป็นธรรมและอาจเดินไปในทางที่มิชอบ ทำให้เป็นผลเสียมากกว่าผลดี

5. ได้ดำเนินการยกเลิกบทบัญญัติที่เป็นการลงโทษผู้ที่ไม่รู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิด เช่น การประหารเจ็ดชั่วโคตร หรือ จับลูกเมียพ่อแม่พี่น้องของโจรปล้นเรือมาจำขังจนกว่าจะได้ตัวโจรมา โดยในมาตรา 7 ได้บัญญัติว่า บุคคลควรรับอาญา ต่อเมื่อได้ชำระการอัน

⁹⁷ หอจดหมายเหตุ แห่งชาติ, เฟิงอ้าง ร. 5 ม.5.1/9 “ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ” (28 พ.ย. 2434) หน้า 622

กฎหมายซึ่งให้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิด แลกำหนดโทษไว้ เป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพแก่บุคคลทั่วไป เมื่อไม่ใช่ผู้กระทำผิด ก็หาต้องรับผิดชอบในการกระทำผิดอาญาที่ตนไม่ได้ก่อ

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายเก่าอีกหลายเรื่องที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างไม่เป็นธรรม มีการบัญญัติการกระทำที่ไม่ร้ายแรง แต่บัญญัติเป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรงทางอาญาเช่น

“ ราษฎรเข้าแผ่นดินชายหรือหญิงไทยมอญ บมีย่า บมิกลัวพระราชอาญา พระราชกำหนดกฎหมาย เห็นพัสดุข้าวของเงินทองของมิจฉาทีฐิ อันมาค้าขายแต่นานาประเทศ นอกด้านต่างแดน แลยกลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ วิลันดา ซวา มลายู อันต่างศาสนา และให้เข้ารีตอย่างมิจฉาทีฐินอกศาสนา ท่านว่าผู้นั้นเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน ” (กฎหมายอาญาหลวงมาตรา 13) เป็นทั้งการลิดรอนสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านการนับถือศาสนาและการสมรส

“ มุขมนตรี ราชนิกุล ขุนมูลนาย หัวพัน ผู้ใด ๆ มีกิจธุระกังวลการงานใดไปหาผู้กั้นกลางวันแลกลางคืน ก็ให้บอกแก่ขุนมูลนายอาณาพยาบาลผู้ใหญ่ไว้ให้รู้ แล้วไปมาหากัน ท่านว่าโทษมิได้ ถ้ามิได้ไปมาโดยบอกกล่าวอาณาพยาบาล ท่านให้ลงโทษในข้อละเมิด 6 สถาน ” (กฎหมายอาญามาตรา 44) ซึ่งเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการสมาคม

ได้ยกเลิกกฎหมายเก่าที่ลงโทษคนที่ เป็น พอมด แม่มด ปอบ กระสือ คนที่ทำร้ายคนอื่นด้วยคาถาอาคม อย่างที่ปรากฏในตอนท้ายของกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ อันสื่อให้เห็นถึงความมั่งงายในสังคมไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าเมืองไทยไม่ใช่สังคมที่จมอยู่กับไสยศาสตร์และป่าเถื่อนต่อไป และเป็นการให้ความมั่นใจในสิทธิเสรีภาพของประชาชนในบ้านเมืองไม่ให้อั้วความผิดที่อ้างเรื่องไสยศาสตร์มาลงโทษ โดยปราศจากการกระทำที่กฎหมายสมัยใหม่รับรอง

⁹⁸ ประมวลกฎหมายฉบับดังกล่าวได้มีการยกเลิกบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิเสรีภาพในหลายส่วนดังตัวอย่างที่กล่าวมา อีกทั้งยังให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยยกเลิกบทบัญญัติที่ในกฎหมายอาญา มาตรา 58 ซึ่งเป็นการกดขี่ชนชั้นล่าง และเอาใจพวกยศฐาบรรดาศักดิ์ โดยบัญญัติว่า “ ค่าผู้มีบรรดาศักดิ์ ท่านให้ลงโทษ 4 สถาน หนึ่งในแหวะปากถึงให้สิ้นชีวิต สถานหนึ่งก็คือให้ตัดปากเสีย สถานหนึ่งคือให้แทงด้วยลวดหนั่ง 50 ที่ ไม่หลาย 25 ที่

⁹⁸ แสงว บุนเฉลิมวิภาส “ ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ” หน้า 230 - 232

...” แต่หากผู้มีบรรดาศักดิ์ต่ำไพร่ ไม่มีการกำหนดโทษแต่อย่างใด และ มาตรา 72 บัญญัติว่า “ถ้าผู้ใดตีเตียนนินทาว่ากล่าวพระเจ้าอยู่หัวต่าง ๆ จะพิจารณาเป็นสัจให้ลงโทษ 3 สถาน สถานหนึ่งคือให้พันคอริบเรื่อน สถานหนึ่งคือให้ริบสิ่งสิ้น และเอาตัวลงหญ้าช้าง สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนักโดยสัด 50 ที” ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ได้ถูกยกเลิกไป ไม่มีการปรับตามยศฐาบรรดาศักดิ์ ทำให้เห็นว่าประมวลกฎหมายใหม่ไม่คำนึงถึงศักดิ์นา ในการลงโทษอันแสดงถึงความต้องการที่จะพัฒนาเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนให้มากขึ้น

การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในกฎหมายลักษณะพยาน พ.ศ. 2437⁹⁹

กฎหมายฉบับนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการแก้ไขกฎหมายลักษณะพยานในหลายส่วน โดยให้การรับรองสิทธิเสรีภาพกับพยานในคดี โดยแต่เดิมในการรับฟังพยานนั้นมองคนบางประเภทเป็นมนุษย์ที่ไม่ให้ความเชื่อถือ โดยในกฎหมายเก่าไม่ยอมให้คนกว่า 30 จำพวกเบิกความเป็นพยาน เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้เป็นพยานในทางศาล โดยปราศจากเหตุผลที่คนสมัยใหม่เชื่อถือได้ เช่น คนเป็นโรคมาก คนตื่นรำ คนเย็บเกือก คนที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ฯลฯ แต่จากการแก้ไขกฎหมายใหม่ถือหลักว่า คนที่มีสติดี รู้จักรับผิดชอบ และฟังความรู้เรื่องย่อมาเป็นพยานได้ และยังคงเลิกบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่แสดงถึงการสืบพยานที่ล้าหลัง เช่น ยกเลิกกฎหมายลักษณะพิสูจน์ เมื่อคู่ความฝ่ายหนึ่งทำพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการดำน้ำลุยไฟ ล้วงตะกั่ว จุดเทียน ว่ายทวนน้ำแข่งกัน ซึ่งเป็นการพิสูจน์เพื่อตัดสินการแพ้ชนะของคดีซึ่งได้ประกาศยกเลิกเพราะเป็นการพิสูจน์ที่ไม่ได้ใช้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานมาเป็นเครื่องพิสูจน์ ทำให้อาจมีผู้รับผิดโดยไม่ได้กระทำผิดได้

นอกจากนี้ปรากฏการกำหนดขั้นตอนแบบพิธีการรับฟังพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการระบุบุคคลที่สามารถอ้างเป็นพยานได้ โดยยึดเรื่องความสามารถเป็นหลักในการรับฟัง ไม่รับฟังผู้เยาว์ที่อายุน้อยมาก คนที่แก่ชรามาก กำหนดวิธีการสืบพยาน การส่งประเด็นสืบ มีโทษสำหรับพยานที่ไม่มาตามหมายเรียก การดำเนินการเมื่อพยานไม่มาศาล มีความก้าวหน้าในเรื่องการเพิ่มบทชั้นสูตรพลิกศพ และ การอ้างคนต่างประเทศมาเป็นพยาน ในมาตรา 21, มีการระบุถึงพยานเอกสารใดสามารถอ้างเป็นพยานได้ในมาตรา 22 เป็นต้น ซึ่งทำให้ระบบการพิสูจน์พยานได้รับความเป็นธรรมและมีแบบแผนมากขึ้น มีขั้นตอนต่าง ๆ ที่ชัดเจนในการ

⁹⁹เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตุวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย พ.ศ. 2437 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476 ,หน้า 225 -285

สืบพยาน ทำให้ได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการพิจารณามากขึ้น และทำให้ต่างชาติ
 เล็งเห็นถึงกระบวนการยุติธรรมที่เป็นสากลและเป็นระบบมากขึ้นอีกด้วย

พระราชบัญญัติสำหรับศาลโปรติสสภาให้เปลี่ยนโทษทวนตั้งแต่ 50 ที ลงมาเป็นโทษจำ ร.ศ. 113 พ.ศ. 2437

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงเล็งเห็นโทษในการกระทำต่อตัวผู้ต้องหาซึ่งเป็นการลงโทษที่รุนแรง และเป็นการทำร้ายร่างกาย
 ในการลงทวนนั้น ทำให้บาดเจ็บสาหัส เป็นการสร้างความทรมานแก่ผู้ต้องหาเกินไป จึงได้แก้ไข
 โทษให้เป็นโทษจำคุกแทน ซึ่งก็เป็นหนึ่งในกฎหมายที่ออกมาโดยเล็งเห็นถึงเสรีภาพของผู้ต้องหา
 และการยอมรับในสิทธิในร่างกายของประชาชน

พระราชกำหนดตั้งศาลรับสั่งพิเศษชำระสะสางคดีซึ่งค้างอยู่ และ ข้อกำหนดสำหรับศาลรับสั่งพิเศษชำระสะสางคดีความมีโทษหลวงในกรุงเทพ ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438)¹⁰⁰

เป็นพระราชกำหนดและข้อบังคับในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เจ้าอยู่หัว โดยทรงมีพระราชดำริที่จะแก้ไขพระราชบัญญัติสำหรับพิจารณาคดีที่มีโทษหลวง ที่ใช้
 อยู่ในศาลทั้งปวง แต่ก่อนดำเนินการดังกล่าว ทรงดำริให้คดีที่มีโทษหลวงที่ค้างค้างพิจารณา ณ
 ศาลในกรุงเทพแต่ก่อนนั้น นำมาพิจารณาพิพากษาให้ลุล่วงโดยเร็ว จึงทรงออกพระราชบัญญัติ
 เพื่อให้มีการดำเนินการชำระสะสางคดีที่ค้างค้างให้แล้วเสร็จ เพื่อให้การปรับพระราชบัญญัติสำหรับ
 พิจารณาคดีที่มีโทษหลวง เป็นไปโดยสะดวก โดยในข้อกำหนดสำหรับศาลสั่งให้ชำระสะสางคดี ฯ
 นั้น ได้มีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของจำเลยที่ถูกจับตั้งเช่นประมวลกฎหมายอาญามาตรา 22
 ในปัจจุบัน คือให้มีการตรวจสอบวันที่จำเลยถูกควบคุมตัวก่อนมีการตัดสินคดี หากโทษที่ได้รับ
 พอสมควรหรือเกินกว่าโทษที่ได้ถูกควบคุมตัวไว้ ศาลรับสั่งพิเศษไม่ต้องชำระความเรื่องนั้นต่อไป
 เป็นการคำนึงถึงการกักขังจำเลยโดยห้ามกักขังเกินกว่าที่มีค่าพิพากษาของศาล โดยเล็งเห็นถึง
 ความมีสิทธิในอิสรภาพและร่างกายของจำเลยเป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดความชอบธรรมในการลงโทษ
 ผู้กระทำผิดมากขึ้น

¹⁰⁰ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์ ,
 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย พ.ศ.2438 พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476 ,หน้า 79

พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล รศ.
115 (พ.ศ. 2439)¹⁰¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแก้ไขตัดแปลงพระราชกำหนดกฎหมายให้ได้รับความยุติธรรมโดยเสมอภาคกัน ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า

“ หลักฐานในการพิจารณาอรรถคดีโดยยุติธรรมก็ต้องอาศัยสักขีพยานเป็นใหญ่กว่าสิ่งอื่น แลการพิจารณาความโจรผู้ร้าย แลคดีมีโทษหลวงทั้งปวงทุกวันนี้ ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขลักษณะกระบวนการพิจารณา และลักษณะพยานให้ดีขึ้น อาจชำระถ้อยคำเอาความจริงได้รวดเร็วสะดวกกว่าแต่ก่อน ไม่จำเป็นต้องใช้พิจารณาโดยจารีตนครบาล อันมีทางเสื่อมเสียยุติธรรมดังได้กล่าวมา ”

จากพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระองค์ พิจารณาเห็นว่า วิธีการไต่สวนของตุลาการตามระเบียบกฎหมายเก่าที่ใช้อำนาจขู่เข็ญ ซักถามทรมานจำเลยอย่างทารุณ เช่น การบีบขมับ ตอกเล็บ ซึ่งเรียกกันว่า “ จารีตนครบาล ” นั้น เป็นวิธีลงโทษที่ไม่คำนึงถึงความเป็นธรรม และสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ เป็นการทรมานร่างกาย ข่มขู่ให้รับสารภาพให้ได้ เพราะความเชื่อว่าผู้ที่ถูกจับตัวมาคือผู้กระทำผิด แต่เป็นผู้ร้ายปากแข็งไม่ยอมรับจึงต้องทรมานให้รับสารภาพ¹⁰² เป็นการไม่ยุติธรรมเป็นวิธีที่ชาวตะวันตกรังเกียจหาว่าทารุณ ไร้อารยธรรม ซึ่งได้ยกเลิกบทลงโทษในมาตรา 1 โดยยกเลิกข้อความในกฎหมาย ซึ่งมีรายบทไว้ดังนี้

ลักษณะโจร บทมาตรา 27 – 43 ยกเลิกว่าด้วย การเขียนถามโจร

ลักษณะตระลาการ บทมาตรา 7 ยกเลิกว่าด้วย มัดโยงคู่ความให้สมุด

ลักษณะตระลาการ บทมาตรา 17 ยกเลิกว่าด้วย ตบปากคู่ความ

ลักษณะตระลาการ บทมาตรา 20 ยกเลิกว่าด้วย ทวนคนกลาง

¹⁰¹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย พ.ศ. 2439 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2476 , หน้า 243-244

¹⁰² โกศล ไสภาคย์วิจิตร , รายงานผลการวิจัยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย , หน้า 95

ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 21	ยกเลิกว่าด้วย	จำคาผู้ละเมิดกลางคัน
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 31	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อคาผู้ขาดมัด
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 37	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อผู้ไม่ลงเล็บสำนวน
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 39	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อผู้ขัดไม่ไปสืบ
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 41	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อผู้ขัดหมาย
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 48	ยกเลิกว่าด้วย	มัดแขนน้ำตากแดดแรงหนีสิน
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 52	ยกเลิกว่าด้วย	ตบปากผู้อุทธรณ์เกินกำหนด
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 54	ยกเลิกว่าด้วย	มัดแขนตากแดดผู้ไม่ยอมมัด
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 67	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อผู้ขาดนัด
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 89	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อแลทวนลูกความไม่ยอม แก้ความ
ลักษณะตระลาการ	บทมาตรา 109	ยกเลิกว่าด้วย	สืบเสียงผู้ฟ้องให้ส่งลูกสาว
ลักษณะอุทธรณ์	บทมาตรา 11	ยกเลิกว่าด้วย	สืบเสียงผู้ฟ้อง
กฎ 36 ข้อ	ข้อ 7	ยกเลิกว่าด้วย	ตบปากลูกความผู้เถียง
กฎ 36 ข้อ	ข้อ 36	ยกเลิกว่าด้วย	จำชื่อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ
พระราชกำหนดเก่า	ข้อ 6	ยกเลิกว่าด้วย	จำตัวจำนำไว้ ณ คุณ

พระราชกำหนดเก่า

ข้อ 52

ยกเลิกว่าด้วย จำคุกแดงผู้ขาดนัด

และในมาตรา 2 ได้มีการห้ามให้ข้าราชการ ใช้เครื่องลงโทษ เครื่องเขียน เครื่องทรมานแก่ผู้ต้องหา เพื่อชักพอกเอาค่าให้การ

โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศยกเลิกจารัตนครบาลเมื่อปี พ.ศ. 2439 และตราพระราชบัญญัติใหม่วางระเบียบวิธีชักพอกพยานสืบให้ได้หลักฐานความจริงก่อนตัดสินคดี ซึ่งหากพิจารณาจากกฎหมายเดิมของไทยที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่ามิโทษรุนแรง นอกจากโทษประหารชีวิต ก็มีวิธีลงโทษที่รุนแรงและทารุณอีกหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นโทษตัดมือตัดตีน จำเริญตรวน ชี้อคา การทวนคือเขียนด้วยลวดหนั่ง และมีโทษประจานต่าง ๆ เช่น แห่รอบตลาดเพื่อประจานในความผิดฐานชู้สาว การทวนน้ำทวนบกในความผิดฐานสูบฝิ่น อันเป็นการทารุณไม่ควรบัญญัติในบทกฎหมาย ซึ่งเมื่อได้ออกพระราชบัญญัติแก้ไขฉบับนี้มา ก็เป็นการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ตกเป็นผู้ต้องหาที่จะได้รับการสอบสวนที่เป็นธรรม ไม่ใช่ถูกจับทรมานเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพดังเช่นธรรมเนียมของพราหมณ์ ดังสมัยโบราณ

พระราชบัญญัติว่าด้วยพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน
รศ. 115 (พ.ศ. 2439)¹⁰³

โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนกฎหมายพิจารณาความอาญาลักษณะพิจารณาเดิม พระราชบัญญัติข้างต้นนี้เองคือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา แต่มีการประชุมร่างกฎหมายไม่ทันจึงได้มีการออกมาเพื่อใช้ไปพลาง ๆ ก่อนโดยบทกฎหมายที่ให้สิทธิแก่ชั้นไพร่ที่จะแต่งงานว่าความได้เช่นเดียวกับขุนนาง และให้พลเมืองมีความเสมอภาคกันในทางศาล ไม่ว่าจะมีความสูงต่ำกว่ากันสักเพียงใด อนึ่งกฎหมายใหม่ไม่ได้มีข้อห้ามคนชั้นไพร่ที่ไม่มีมูลนายฟ้องร้องต่อศาลเหมือนกฎหมายเก่า แสดงถึงการให้สิทธิเสรีภาพแก่ทุกคนที่เท่าเทียมกันในการมีสิทธิฟ้องคดี และยังมี การรับรองสิทธิเสรีภาพต่อผู้ต่อบุคคลในกระบวนการวิธีพิจารณาความในหลายมาตราดังนี้

¹⁰³ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย พ.ศ. 2439, หน้า 106 - 143

- มีการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา โดยห้ามมิให้มีการจับกุมกักขังผู้ต้องหาโดยไม่มีหมายจับ ยกเสียแต่จับกุมกำลังสงสัยว่าผู้กระทำความผิดจะหนี ในมาตรา 1
- มีกำหนดระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาโดยต้องผู้พิพากษาต้องไต่สวนให้เสร็จใน 48 ชั่วโมง ไม่ให้อำนาจควบคุมได้ตลอดเวลา และหากเป็นการช้ากว่ากำหนดต้องมีการจดหมายเหตุไว้
- มีการกำหนดขั้นตอนการอุทธรณ์ ฎีกา ที่เป็นลำดับขั้นตอน และแก้ปัญหาในเรื่องการควบคุมตัวผู้ต้องหาเมื่อตัดสินคดีเสร็จ โดยในมาตรา 37 โดยระบุว่าเมื่อมีคำตัดสินถึงที่สุดแล้ว ผู้ต้องหาไม่มีโทษแล้ว ก็ต้องปล่อยตัวเสียทันที และจะกลับเอาตัวมากักขัง ฤๅตัดสินลงโทษคดีอันเดียวกันอีกไม่ได้

ประกาศดังกล่าวได้เพื่อความมีสิทธิเสรีภาพของคู่ความในกระบวนการพิจารณา เป็นบทบัญญัติที่เป็นธรรมและชัดเจน มีการให้โอกาสในการเข้าสู่คดีของประชาชนให้มีสิทธิเท่าเทียมกันกับชนชั้นเจ้านาย สามารถแต่งตั้งนายผู้คดีได้ และมีการกำหนดเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาทั้งระหว่างกระบวนการพิจารณาและหลังมีคำพิพากษา เพื่อไม่ให้เกิดการควบคุมตัวโดยไม่มีกำหนดอันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นอย่างไม่มีเหตุผล

3.3.2.1.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประกาศว่าด้วยคนอนาถาฟ้องความไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม พ.ศ. 2435¹⁰⁴

เป็นประกาศในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เปรียบได้กับเรื่องการร้องขออนาถาให้ประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งในปัจจุบัน โดยทรงเล็งเห็นว่าที่ยากจนไม่

¹⁰⁴ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 13 กฎหมาย พ.ศ. 2435 , หน้า173-178

มีกำลังในการเสียค่าธรรมเนียม จึงรับสั่งให้บุคคลที่ยากจน ฟ้องร้องได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม แต่ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับเพื่อไม่ให้มีการสมอ้างว่ายากจนเพื่อไม่จ่ายค่าธรรมเนียมศาล โดยต้องมีการส่งบัญชีของทรัพย์สินเพื่อให้ศาลพิจารณาก่อน และหากสงสัยสามารถไต่สวนได้ โดยประกาศดังกล่าวได้ให้ความคุ้มครองในการใช้สิทธิในทางศาลแก่พยาน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในฐานะที่ยากจน ให้มีสิทธิในการฟ้องบังคับให้เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม และมีการแก้ปัญหาในกรณีมีผู้หวังผลประโยชน์แก่งแย่งยากจน เพื่อเอาเปรียบไม่ยอมเสียค่าธรรมเนียมศาลด้วย

พระราชบัญญัติกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115¹⁰⁵ พ.ศ.

2439

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตราพระราชบัญญัติแก้ไขกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญามีโทษหลวงนั้น บัดนี้โดยทรงเห็นว่าควรแก้ไขกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งไม่มีโทษหลวงตั้งขึ้นเป็นพระราชบัญญัติสำหรับใช้ต่อไปจึงได้ตราพระราชบัญญัติดังกล่าวขึ้นโดยมีบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งดังมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 122 – 129 เป็นมาตราว่าด้วยการขออนุญาตซึ่งเป็นการนำเรื่องการขออนุญาตมาบัญญัติให้ชัดเจน ในวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยหากพิสูจน์ตามกฎหมายว่าผู้ร้องขอเป็นบุคคลอนาถาจริง ในมาตรา 125 ได้ระบุว่าถ้าศาลได้อนุญาตให้ผู้ใดว่าความอย่างคนอนาถาแล้ว ห้ามไม่ให้เรียกค่าฤชาธรรมเนียมแก่ผู้นั้น ซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้ยากจนให้สิทธิเสรีภาพทางศาลอย่างเต็มที่

มาตรา 133 ซึ่งบัญญัติคุ้มครองให้ตัวความที่เป็นเด็กหรือมีสติปัญญาอ่อน ให้ตั้งผู้รับความไว้ ซึ่งเป็นการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ด้อยความสามารถในกระบวนการพิจารณาโดยศาลจะเรียกบิดามารดาญาติพี่น้องหรือผู้ปกป้องรักษามาได้ไต่สวน และตั้งให้เป็นผู้รับความ เพื่อให้การใช้สิทธิทางศาลเป็นไปโดยชอบธรรม

¹⁰⁵ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย พ.ศ. 2439 , หน้า 157

นอกจากนี้พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังให้สิทธิแก่ราษฎรชั้นไพร่ที่จะแต่งทนาย ว่าความได้เช่นเดียวกับขุนนาง และให้พลเมืองมีความเสมอภาคกันในทางศาสนาไม่ว่าจะมีศักดิ์ ฐานะสูงต่ำกว่ากันสักเพียงใด และได้ยกเลิกบทบัญญัติที่ห้ามคนชนชั้นไพร่ที่ไม่มีมูลนายฟ้องร้องต่อ ศาลเหมือนกฎหมายเก่า โดยแสดงให้เห็นความต้องการที่รัฐจะให้สิทธิในฟ้องคดีของประชาชนให้มีสิทธิเท่าเทียมกัน

จากการประกาศพระราชบัญญัติกระบวนวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 ได้สร้างระบบวิธีพิจารณาความแพ่งให้เป็นระบบมากขึ้น มีการดำเนินการใด ๆ ในศาลที่มีกฎหมาย บัญญัติไว้ชัดเจน ทั้งได้มีบทบัญญัติที่ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในส่วนผู้ด้อยความสามารถ และ ผู้ด้อยสิทธิในการสูคดีในกระบวนกฤษฎีธรรม ให้สามารถเข้าสู่กระบวนกฤษฎีธรรมได้อย่าง เสมอภาคและได้รับความเป็นธรรม

3.3.2.1.3 การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้รับการจัดทำขึ้นใหม่โดยพระ ราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้มีความเจริญเยี่ยงอารยประเทศ ได้มีการตราขึ้นตามแนวคิดตะวันตก โดยมีการยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางแพ่งโดยมี การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในบทบัญญัติในหลายส่วน เพื่อให้ประชาชนได้รับการ รับรองสิทธิทั้งในด้านสิทธิหน้าที่ และสิทธิเสรีภาพใน ชีวิต ร่างกาย อนามัย เกียรติยศ ชื่อเสียง ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายเท่าเทียมกัน

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีการบัญญัติบทกฎหมายที่ให้การ รับรองสิทธิเสรีภาพในเรื่องการรับรองสภาพบุคคลปรากฏในมาตรา 15 มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ ต่าง ของผู้มีความสามารถในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบัญญัติเรื่องความสามารถ ของบุคคลเพื่อชื่อว่าบุคคลใดจะทำอะไรได้หรือไม่ได้ เพื่อคุ้มครองบุคคลนั้นหรือบุคคลภายนอก มิให้ ต้องได้รับความเสียหาย ซึ่งเท่ากับเป็นการรับรองให้บุคคลมีฐานะเป็นตัวการของกฎหมาย

ตามกฎหมายเดิมลักษณะการกู้หนี้ นั้น ซึ่งบัญญัติไว้ในบทที่ 50 มีการข่ม เหยงสิทธิเสรีภาพในร่างกายของลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว มิใช่การบังคับกันแต่เรื่องทรัพย์สิน

เท่านั้น แต่บังคับกันได้ตลอดถึงเนื้อตัว ร่างกาย ด้วยวิธีจำใส่ชื่อมัดแช่ตากแดด เพื่อเร่งรัดให้ใช้หนี้ เป็นการละเมิดสิทธิในร่างกายของลูกหนี้เป็นอย่างยิ่ง และยังมีกรเอาตัวลูกหนี้ไปขายเพื่อเอาเงินใช้หนี้เขา ซึ่งในทฤษฎีในกฎหมายโบราณนั้น การบังคับชำระหนี้มิได้บังคับแก่ทรัพย์สินเท่านั้น แต่บังคับได้ตลอดถึงตัวลูกหนี้ด้วย โดยในประมวลกฎหมายในเรื่องการกู้เงิน ซึ่งแก้ไขใหม่ จะไม่มีการบังคับถึงเนื้อตัวของลูกหนี้ โดยจะบังคับในเรื่องทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งเป็นการแก้ไขที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในร่างกายและชีวิตของลูกหนี้ มิให้ถูกข่มเหงด้วยความไม่เป็นธรรม

ในด้านกฎหมายลักษณะครอบครัว แต่เดิมลักษณะครอบครัวไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นครอบครัวที่ใช้ระบบชายมีภริยาหลาย ๆ คน (POLY GAMY) ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติโดยการลักษณะผิวเมียที่ยอมให้ชายมีภริยาหลายคนแต่ให้หญิงมีสามีแค่คนเดียว ถ้าฝ่าฝืนมีผู้จะถูกลงโทษทางอาญา กฎหมายได้จัดชั้นภริยาไว้ 3 ชั้น

1. เมียกลางเมือง คือ หญิงซึ่งบิดามารดาของชายจัดการสู่ขอแต่งงานให้คือ เมียหลวง
2. เมียกลางนอก คือ หญิงซึ่งชายขอมาเลี้ยงเป็นอนุภริยารองจากเมียหลวง
3. เมียกลางทาสี คือ หญิงซึ่งเป็นทาสชายช่วยไถ่ตัวแล้วมาเลี้ยงเป็นภริยา

การจัดชั้นภริยาเป็นประโยชน์เพื่อการกำหนดเพื่อคิดค่าปรับจากชายผู้ โดยถ้าเป็นผู้กับเมียหลวงจะถูกปรับเต็มอัตราที่กฎหมายกำหนดและสำหรับหญิงที่เป็นผู้จะถูกลงโทษเอาเฉลวปะหน้า ทัดดอกชบาแดงทั้งสองหู ใช้พวงมาลัยที่ร้อยด้วยชบาแดงคล้องศีรษะและคอ และตีช่องแห่ประจาน 3 วัน¹⁰⁶ และถ้าหญิงทำผิดซ้ำอีกจะถูกโกนศีรษะ เอาขึ้นขานหยั่งแห่ตระเวนประจานและถูกเขียนด้วยลวดหนัง 20 ทีซึ่งจะเห็นได้ว่าบทกฎหมายโบราณนั้น ถือว่าการที่หญิงมีผู้เป็นความผิดร้ายแรง นอกจากถูกเขียนตีและทำให้อายแล้ว กฎหมายยังให้สิทธิสามีฆ่าได้ทั้งหญิงและชายโดยสามีต้องรับโทษ ในขณะที่ภริยาตามกฎหมายให้สิทธิที่จะหึงหวงสามีเพียงแต่คำว่าหญิงอื่นที่มาแย่งสามีเท่านั้น ถ้าถึงขนาดตบตีทำร้ายหญิงผู้ถึงบาดเจ็บสาหัส ภริยาจะต้องเสียค่าทำขวัญให้หญิงนั้น ส่วนสามีจะรับโทษเพียงถูกปรับ ฐานบกพร่องในหน้าที่ไม่สามารถปราบเมียตนเองได้เพียงเท่านั้น

¹⁰⁶ กฎหมายลักษณะผิวเมีย ฉบับพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2501 หน้า 2

บทบัญญัติของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเรื่องครอบครัวได้แก้ไขบทกฎหมายที่เอาเปรียบและรुकล้ำสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของสตรี ยกเลิกการลงโทษของหญิงที่เป็นชู้ ไม่ให้มีบทบัญญัติที่เป็นโทษทางอาญาต่อร่างกาย และชีวิต แต่ยังมีกฎหมายที่เข้ามาสนับสนุนการมีผัวเดียวเมียเดียว เช่น ร่างพระราชบัญญัติลักษณะจดทะเบียนครอบครัว ซึ่งกล่าวถึงการจดทะเบียนคนเกิด คนตาย และการสมรส บัญญัติว่า การสมรสจะถูกต้องตามกฎหมายเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น (มาตรา 25) และการหย่าให้เป็นไปตามความยินยอมของทั้งสองฝ่าย และโดยคำพิพากษาของศาลเท่านั้น (มาตรา 42) และการหย่าต้องจดทะเบียนหย่า (มาตรา 43) ซึ่งถึงแม้จะไม่ได้มีข้อห้ามมิให้สามีมีภรรยาได้หลายคน แต่ก็เป็นการเริ่มต้นที่ทำให้สามีต้องมีการจดทะเบียนสมรสเพื่อป้องกันสิทธิแก่ภรรยาของตน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะผัวเดียว พ.ศ. 2573 ได้มีการกำหนดคุณสมบัติของหญิงโดย มีเงื่อนไขการสมรสว่าห้ามหญิงมิให้เป็นภรรยาของชายอื่น แต่ในฝ่ายชายไม่ได้มีข้อห้ามดังกล่าวยังยอมให้ชายมีภรรยาหลายคน แต่อย่างไรก็ดีกฎหมายฉบับนี้พยายามนำระบบผัวเดียวเมียเดียวมาใช้โดยยอมให้ชายจดทะเบียนหญิงเป็นภรรยาหลวงเพียงคนเดียว และให้สิทธิเฉพาะภรรยาหลวงเท่านั้นที่จะเรียกร้องขอแบ่งสินสมรสได้ ภรียน้อยไม่มีสิทธิในสินสมรส ซึ่งจากวิวัฒนาการของกฎหมายครอบครัว ได้มองเห็นถึงการค่อย ๆ รับรองสิทธิสตรีของหญิงซึ่งเป็นภรรยาจากลดการลงโทษด้วยอาญาที่ทำต่อชีวิตต่อร่างกาย ปรับปรุงและสนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียมกันในสิทธิแห่งสามีภรรยา ให้การรับรองสิทธิสตรีในการได้รับความเชิดชูในฐานะภรรยาคนเดียว ปรับเปลี่ยนระบบการครองคู่จากหลายเมีย เป็น ผัวเดียวเมียเดียว อันเป็นการให้เกิดเกียรติและความเสมอภาคแก่สตรี อันจะต้องใช้เวลานานกว่า 4 รัชกาล แต่ก็ด้วยระบบสังคมไทยที่ถือว่าชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นผู้นำการจะเปลี่ยนแปลงและสร้างเสมอภาคในเรื่องเพศจำต้องใช้เวลาและค่อย ๆ ผ่อนปรนเพื่อให้เกิดการยินยอมของฝ่ายชายด้วยใจสมัครมากกว่าถูกบังคับ

ในส่วนเรื่องกฎหมายมรดก แต่เดิมในกฎหมายตราสามดวงจะมีการบัญญัติที่นำเรื่องยศฐาบรรดาศักดิ์ เพศ อาชีพ ของผู้ตายมาเป็นหลักในการแบ่งมรดกเป็นภาค ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้เปลี่ยนแปลงไม่ได้ยึดถือเช่นนั้น เป็นการปรับบทเพื่อให้มีบรรทัดฐานการมีสิทธิของบุคคลผู้เป็นเจ้าของมรดกที่เท่าเทียมกัน ไม่นำเพศ บรรดาศักดิ์มาเป็นเงื่อนไขในการแบ่ง โดยจะแบ่งตามสถานะทางครอบครัวของผู้ตายในขณะนั้นว่าสมรสหรือไม่ เป็นทายาทหรือไม่อย่างไร และจะไม่คำนึงฐานะของผู้รับมรดกเหมือนแต่โบราณดังเช่น มีการบัญญัติว่าบุตรคนโตจะได้รับมรดกมากที่สุดและได้รับส่วนแบ่งลดหลั่นกันมาจนถึงคนสุดท้าย ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ไม่มองถึงความเท่าเทียมกันของผู้รับมรดก ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะยึดตามลำดับ

ความใกล้ชิดและมีเป็นการให้สิทธิในการรับมรดกในส่วนที่เท่า ๆ กัน เป็นการปรับปรุงเพื่อให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลให้เท่าเทียมกัน ตัดทอนบทบัญญัติที่นำเรื่องชนชั้น ยศฐาบรรดาศักดิ์ มาเป็นตัวกำหนดการได้รับมรดก ให้สิทธิอันเท่าเทียมกันแก่เพศชายและหญิง อันเป็นการสร้างความ เป็นเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของบุคคลที่สิทธิได้รับมรดก

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นว่ากฎหมาย ลักษณะมรดกเดิม ที่กำหนดสิทธิในการรับมรดกของคู่สมรสไม่ว่าฝ่ายชายและหญิงเป็นกฎหมายที่ ล้าสมัยไม่เหมาะสมกับกาลเวลาและสังคมที่พัฒนา จึงประกาศให้ยกเลิกกฎหมายลักษณะมรดก มาตรา 21 ประกาศวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2473¹⁰⁷ ความว่า

“กฎหมายลักษณะมรดก มาตรา 21 ซึ่งมีความว่า “หญิงชายสมรสด้วยกัน และเขานั้นตายจากกัน ท่านให้ยกสินเดิมให้แก่ญาติพี่น้องเขาตามมากและน้อย และสมรสได้ด้วยกันเท่าใด ให้แบ่งปันโดยพระราชกฤษฎีกา” นั้น เป็นบทบัญญัติอันล่วงพ้นสมัย สมควรจะ ยกเลิกเสีย”

การประกาศยกเลิกกฎหมายลักษณะมรดก ในมาตรา 21 นั้น ทำให้สิทธิใน การรับมรดกอันเป็นสินสมรสของสตรีซึ่งเป็นภรรยาที่มีมากขึ้น เพราะสตรีซึ่งเป็นภรยานั้นโดยปกติ ทรัพย์สินที่หาได้รวมกันกับสามีก็ควรจะเป็นทรัพย์สินของคู่สมรสเท่านั้น ดังนั้น การยกเลิกบท กฎหมายในมาตรานี้ ทำให้คู่สมรสไม่ว่าฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินอันเป็น สินสมรสได้บริบูรณ์ โดยไม่ต้องแบ่งให้กับญาติพี่น้องของคู่สมรสอีกฝ่ายที่ตาย

นอกจากการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในการให้สิทธิในความ เป็นมนุษย์ การแยกโทษที่ทำร้ายร่างกายและชีวิตออกจากการกระทำทางแพ่ง การให้การคุ้มครองกับเด็กสตรี ไม่ว่าเรื่องสมรสและมรดกยังพบว่าประมวลกฎหมายแพ่งที่ได้จัดทำขึ้นใหม่นั้นยังปรากฏหลักความ ศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินเอกชนด้วย การคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยอมให้ถือครอง ทรัพย์สินโดยสิทธิขาด ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานะเป็นเจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์หรือเป็นธรรมดา รัฐรับประกันให้ความคุ้มครองไม่ริบหรือเวนคืนทรัพย์สินของตามอำเภอใจ รับรองแดนอิสระของ เอกชนทั้งในทางทรัพย์สินครอบครัว ศาสนาความเชื่อ และการเข้ากันเป็นสมาคม ห้างหุ้นส่วน

¹⁰⁷ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 กฎหมาย พ.ศ. 2473, พิมพ์ครั้งแรก กพ. 2476 หน้า 336

บริษัท ยอมให้เอกชนมีพัฒนาการด้านต่างๆ เหล่านี้ได้ตามความสมัครใจ โดยรัฐไม่เข้าบังคับกะเกณฑ์แทรกแซงแต่อย่างใดอีกด้วย

3.3.2.2 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีและเด็ก

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชกำหนดลักษณะข่มขืนล่วงประเวณี พ.ศ.2442

เป็นมาตรการคุ้มครองหญิงมีสามีในทางอาญา ในปี พุทธศักราช 2442 มีการกำหนดให้การข่มขืนกระทำชำเราในทุกกรณีมีโทษทางกาย (เชี่ยนและจำคุก) มีการเพิ่มค่าปรับและยังคงให้เบี้ยปรับตกแก่บิดามารดาผู้เคราะห์ร้ายตามเดิม ซึ่งมีความสำคัญดังนี้

โดยการให้คำนิยามของการกระทำชำเราหญิงไว้ว่า “เพียงแต่ชายจกถึงทวารหญิง ก็ให้ถือว่าชำเราทีเดียว”

“ชายใดทำชำเราด้วยหญิงในเหตุ 4 ประการนี้ ถือว่าข่มขืนทำชำเราหญิง คือ 1) ขืนใจหญิง 2) หญิงยินยอม 3) หญิงยินยอมด้วยการขู่ขู่จะทำร้ายแก่ร่างกายและชีวิตหญิง หญิงมีความกลัวจึงยินยอม 4) หญิงยินยอมก็ดี ถ้าไม่ยินยอมก็ดี แต่หญิงนั้นมีอายุต่ำกว่า 12 ปีลงมา

โทษในการข่มขืนกระทำชำเรา ให้จำคุกตั้งแต่ 10 ปีลงมา ปรับตั้งแต่ 1000 บาทลงมา ถ้ากระทำผิดซ้ำอีก ให้เพิ่มโทษเชี่ยนตั้งแต่ 60 ที่ลงมา

การพยายามกระทำชำเรา มีโทษจำคุกตั้งแต่ 5 ปีลงมาและปรับ 500 บาทลงมา ผู้สมรู้ร่วมคิด มีโทษจำคุกตั้งแต่ 3 ปีลงมา และปรับ 300 บาทลงมา”

พระราชกำหนดลักษณะข่มขืนล่วงประเวณีนี้ ได้ถูกยกเลิกโดยประมวลกฎหมายอาญาที่มีผลใช้บังคับในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2451 ประมวลกฎหมายอาญาที่ว่านี้ได้ยกเลิกระบบการลงโทษทางกายและได้กำหนดโทษทางอาญาสำหรับความผิดที่ร้ายแรง นับแต่นั้นเป็นต้นมา หญิงได้รับการคุ้มครองโดยสามารถที่จะฟ้องคดีซึ่งเป็นระบบเดียวกันกับกฎหมายสมัยใหม่

ประกาศคำปรึกษาตัดสินเรื่องจำนำเด็ก พ.ศ. 2425¹⁰⁸

ประกาศฉบับนี้ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นจากการที่มีการลักเด็กไปจำนำ จากข้อเท็จจริงที่ อีแก้วลักเด็กไปจำนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องแปลกประหลาดและเป็นเหตุร้ายกาจควรต้องรับโทษให้จงหนัก โดยเอาผิดทั้งผู้รับซื้อ และผู้จำนำ จึงได้ประกาศไว้อย่าได้เอาเยี่ยงอย่าง ถ้ามีฟังจะลงพระราชอาญาอย่างหนักเหมือนคดีนี้ เป็นการให้ความคุ้มครองแก่เด็กให้มีสวัสดิภาพที่ปลอดภัย กำหนดพระราชอาญาหากมีการลักเด็กไปจำนำอย่างหนัก และประกาศให้ทั่วไปทราบว่าจะลงพระราชอาญาไม่ต่างเช่นกัน

ประกาศฉบับดังกล่าวเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของเด็ก และให้การคุ้มครองมิมองเด็กเป็นเพียงทรัพย์สินที่สามารถซื้อขายได้ ถือเป็นการบูรณาการความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนให้เทียบเท่าตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด

ประกาศโรงเรียนเรื่องใครมีบุตรหลานควรส่งไปเข้าโรงเรียน พ.ศ. 2428¹⁰⁹

เป็นประกาศที่สานต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในการศึกษาเล่าเรียนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระราชประสงค์ให้พระราชวงศานุวงศ์ และบุตรหลานข้าราชการ และทั้งปวง ได้เล่าเรียนหนังสือตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดชะพระราชทรัพย์ตั้งโรงเรียน และจ้างครูมาสอนเป็นจำนวนมาก ให้มีโรงเรียนในพระอารามหลวงทุกอาราม ในส่วนพระราชวงศานุวงศ์ก็โปรดฯ ให้ตั้งที่พระตำหนักสวนกุหลาบ โดยมีพระประสงค์ให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลาย เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง และประกาศฉบับนี้ยังทรงชี้แจงถึงความเข้าใจผิดว่าหากส่งบุตรหลานมาร่ำเรียนจะต้องเป็นทหาร โดยทรงชี้แจงข้อเท็จจริงและแจ้งให้ทราบว่าไม่ควรเชื่อในเรื่องดังกล่าว และอย่าหวาดหวั่นที่จะส่งบุตรหลานมาเรียนด้วยเหตุกลัวจะต้องติดเป็นทหารเลย

¹⁰⁸ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 10 กฎหมาย พ.ศ.2420 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476 , หน้า 66

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 221

ประกาศห้ามมิให้เด็กเล่นการพนัน¹¹⁰

ทรงมีพระราชดำริว่า การเล่นการพนันทำให้เด็กได้รับการชักจูงใจ ไม่เป็นอันจำเรียน การพนันมีผู้ใหญ่เป็นเจ้าของชักยอให้เด็กเล่น รวม 12 สิ่ง โดยประกาศห้ามมิให้ใครเป็นเจ้าของการเล่นในที่ทั่วกรุงเทพฯ ฯเป็นอันขาด ถ้าหากยังขัดขืนชักชวนให้เด็กเล่นการพนันไม่ว่าที่ใด ก็ให้มีการจับกุมเพื่อเสียค่าปรับ และมีบทลงโทษบิดามารดาในส่วนที่ไม่ดูแลบุตร โดยบัญญัติว่า ถ้าจับตัวเด็กในครั้งหนึ่งสองครั้งจะปล่อยเด็กโดยดี แต่ถ้าถึงสามครั้งให้เรียกค่าปรับแก่บิดามารดาเพื่อเป็นการลงโทษ

พระราชบัญญัติสำหรับแต่งงานคนต่างประเทศในกรุงสยาม พ.ศ. 2440¹¹¹ รศ. 116

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเล็งเห็นถึงการเข้ามาของชาวตะวันตกในประเทศสยาม ซึ่งได้มีการคิดแต่งงานกันไม่ว่า ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ดีที่เป็นคนต่างประเทศ จึงได้ออกพระราชบัญญัตินี้เพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในกฎหมายเรื่องการเลือกคู่ครอง โดยให้การแต่งงานของชาวต่างประเทสนั้น ถูกต้องตามกฎหมายแห่งพระราชอาณาจักร โดยได้กำหนดเงื่อนไขการแต่งงานในมาตราที่ 1 – 3 โดยให้มีการแสดงคำปฏิญาณต่อหน้าพนักงานเพื่อให้พนักงานออกหนังสือเพื่อรับคำปฏิญาณให้คู่สมรสเพื่อเป็นหลักฐาน

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงพระราชดำริที่ให้อิสระให้คนในชาติและชาวต่างชาติที่รักกันสามารถที่จะแต่งงานและได้รับการรับรองจากกฎหมายของสยามได้ ซึ่งเป็นการให้สิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครองอย่างอิสระ โดยเชื่อชาติมิใช่ข้อห้ามในการที่คู่สมรสจะดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมายแต่อย่างใด

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹¹⁰ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9 กฎหมาย พ.ศ.2420 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476, หน้า 207

¹¹¹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 กฎหมาย พ.ศ.2440 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476 , หน้า 144 -146

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญาเกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก

กฎหมายลักษณะอาญาได้รับการแก้ไข 2 ครั้ง คือ การแก้ไขในพุทธศักราช 2468 และการแก้ไขครั้งสุดท้ายในพุทธศักราช 2474 ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การแก้ไขครั้งที่ 1 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาชญา พ.ศ.2468¹¹² เมื่อได้ออกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๑ ๒ และ ๓ แล้ว ทรงพระราชดำริเห็นจำเป็นให้มีบทลงโทษเป็นอาชญาในการกระทำผิดต่อบทบัญญัติบางข้อแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และรวมเข้าไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา เป็นแห่งเดียวกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราบทบัญญัติทั้งหลายที่จะกล่าวต่อไปนี้ขึ้น และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งแห่งกฎหมายลักษณะอาชญา กฎหมายเหล่านั้นได้แก่ ส่วนที่ ๑๑ ความผิดอันเกี่ยวแก่ห้างหุ้นส่วนบริษัท สมาคม และมูลนิธิ ตั้งแต่มาตรา ๓๔๑ - ๓๗๐

การแก้ไขครั้งที่ 2 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาชญา พ.ศ.2474¹¹³ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงบัญญัติให้ยกเลิกบทบัญญัติในมาตรา 241 แห่งกฎหมายลักษณะอาญาและใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

1. “มาตรา 241 ผู้ใดเพื่อให้สำเร็จความใคร่ของผู้อื่น บังอาจเป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือชักพาไป เพื่อการอนาจารซึ่งหญิงหรือเด็กหญิงอายุต่ำกว่าสิบแปดขวบ แม้หญิงหรือเด็กหญิงนั้นยินยอมก็ตาม ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินสองพันบาท โดยมีต้องคำนึงว่ากรรมทั้งหลายซึ่งประกอบกันเป็นความผิดนั้นได้กระทำไว้ในประเทศต่างกันหรือไม่

ผู้ใดเพื่อให้สำเร็จความใคร่ของผู้อื่น บังอาจโดยใช้อุบายหลอกลวง หรือโดยใช้อำนาจด้วยกำลังกาย โดยขู่เข็ญ โดยใช้อำนาจคุ้มครองผิดทำนอง หรือโดยใช้วิธีบังคับอย่างอื่น ๆ เป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือชักพาไป เพื่อการอนาจารซึ่งหญิงหรือเด็กหญิง ท่านว่ามีความผิด

¹¹² เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 38 กฎหมาย พ.ศ. 2468, หน้า 235 - 243

¹¹³ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 กฎหมาย พ.ศ. 2474, หน้า 22 - 23

ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี และปรับไม่เกินสามพันบาท โดยมีต้องคำนึงว่ากรรมทั้งหลายซึ่งประกอบกันเป็นความผิดนั้นได้กระทำไว้ในประเทศต่างกันหรือไม่”

2. มาตรา 4 ให้แก้คำว่า “สิบสองขวบ” ในมาตรา 244, 245 และมาตรา 246 แห่งกฎหมายลักษณะอาญาเป็น “สิบสามขวบ”

3. มาตรา 6 ให้แก้คำว่า “สิบสี่ขวบ” ในมาตรา 274 และมาตรา 275 แห่งกฎหมายลักษณะอาญาเป็น “สิบแปดขวบ”

สรุปข้อความในการแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญาทั้งสองครั้ง ซึ่งแก้ไขในส่วนขอโทษทางอาญาที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ยกมาไว้ที่ประมวลกฎหมายอาญาแทนและการกำหนดความผิดเกี่ยวกับเพศไว้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ.2474 เพื่อคุ้มครองหญิงและเด็กหญิงเพื่อมิให้ตกเป็นเหยื่อของคนไม่ดีในสังคมที่ชักพาหรือล่อหญิงไปเพื่อการอนาจารหรือเพื่อช่มเหิงทางเพศ นับว่าเป็นกฎหมายอีกฉบับที่ให้ความคุ้มครองสตรีตามกฎหมายสมัยใหม่ แต่พบว่ากฎหมายดังกล่าวมิได้ให้ความคุ้มครองแก่เพศชาย ดังนั้นหากสตรีล่อวงเด็กชายเพื่อการอนาจารก็ไม่ผิดกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้น การแก้ไขกฎหมายอาญานี้จึงนับเป็นการมอบสิทธิพิเศษให้แก่สตรีเพิ่มเติม

พระราชกฤษฎีกาใช้ค่านำหน้านามสตรีและเด็ก พ.ศ. 2460 และ พ.ศ. 2464

พระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงปฏิรูปสังคมไทยให้ทันสมัยยิ่งขึ้น สืบเนื่องจากกรรยกเลิกระบบไพร่และทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแต่เดิมนั้นค่านำหน้านามสตรีไทย ใช้คำว่า “อำแดง” ครั้นมาถึงรัชสมัยของพระองค์จึงทรงดำริว่าค่านำหน้านามสตรีซึ่งใช้เรียกกันอยู่ในบัดนี้ยังไม่มีหลักฐานเป็นแน่นอน จึงใช้สับสนกันไปไม่เป็นระเบียบ จึงทรงพระราชดำริเพื่อจะให้ค่านำหน้านามสตรีมีระเบียบเป็นหลักฐาน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาใช้ค่านำหน้านามสตรี ตราเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2460 โดยกำหนดให้ผู้ที่ยังโสดอยู่ใช้ค่านำหน้าว่า “นางสาว” ผู้ที่มีสามีแล้วให้ใช้คำว่า “นาง” ส่วนค่านำหน้านามสตรีที่มีบรรดาศักดิ์ “คุณหญิง” และ “ท่านผู้หญิง” ต่อมาพระองค์ทรงกำหนดค่านำหน้านามเด็ก คือ “เด็กชาย” และ “เด็กหญิง” ขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามต่อมาในปี 2464 พระองค์ก็ทรงยกเลิกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยค่านำนามเด็ก เพราะกฎหมายฉบับนี้ไม่ได้เป็นไปตามพระราชประสงค์ ตรงกันข้ามกลับเป็น

เครื่องทำให้เปลืองเวลาและความคิดของข้าแผ่นดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยค่านำนามเด็ก พ.ศ.2464 นั้นเสีย¹¹⁴

การกำหนดค่านำนามของสตรีและเด็กนี้เมื่อพิจารณาแต่เพียงผิวเผินนั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นกฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของสตรี เพราะกำหนดให้แต่เพียงสตรีที่ต้องเปลี่ยนค่านำนาม แต่เมื่อพิจารณาโดยถ่องแท้แล้วจะพบว่าการกำหนดค่านำนามของสตรีและเด็กนี้เพื่อให้บ้านเมืองมีระเบียบ และถือเป็นการคุ้มครองสตรีเพราะหากสตรีที่แต่งงานแล้วกฎหมายบังคับให้เปลี่ยนค่านำนามและนามสกุลเพื่อบอกให้แก่สังคมให้รับทราบว่าสตรีผู้นั้นแต่งงานกับผู้ใด เพราะในสมัยก่อนผู้ชายนิยมมีภรรยาหลายคนทำให้เกิดปัญหาเรื่องการแบ่งทรัพย์สินสมบัติ โดยเฉพาะสินสมรส ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว การออกกฎหมายเช่นนี้จึงถือเป็นการคุ้มครองสิทธิแก่บุคคลทั้งสองมากกว่า

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก

พ.ศ. 2457

กฎมณเฑียรบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงมีพระราชดำริว่า "...ผู้มีหน้าที่รับราชการในกระทรวง แลกรมในพระราชสำนักนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในหน้าที่ใกล้ชิดพระองค์ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะเป็นผู้ที่ดีไม่เป็นที่ทรงรังเกียจ และทั้งเป็นผู้ที่ประพฤติดีมาจากรี ไม่ควรที่จะให้มีผู้ติฉินนินทาได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชุบเลี้ยงตั้งแต่งคนที่ไม่ดีไว้ในที่ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งถ้าแม้มีผู้กล่าวได้เช่นนี้ก็ย่อมเป็นที่ทรงรำคาญพระราชหฤทัย ทั้งอาจที่จะมีผลให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศได้ด้วย ... ในเรื่องการสมพาสแห่งคนในสมัยนี้ ทรงสังเกตว่าคุณเป็นไปโดยอาการอันล่าช้าสอน ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ใคร่เลือกหญิงที่เรียบร้อยแท้จริง ชายหนุ่มมักพอใจสมจรด้วยหญิงแพศยาหาเลี้ยงชีพโดยทางบำเรอกามคุณ แลมักเข้าใจไปว่าการสมจรเช่นนี้ เป็นของควรนิยม เพราะคล้ายคลึงกับแบบแผนแห่งยุโรปประเทศ ซึ่งเป็นความเข้าใจเอาเองโดยพอใจใครให้เป็นเช่นนั้น แลการมีภรรยาแต่งงานสมรสอย่างโบราณประเพณีมักถือกันว่าเป็นของพ้นสมัยเสียแล้ว แม้ใครประพฤติก็ได้ชื่อว่าคนภูมิเก๋าคำคร่ำ หรือโง่งงแต่่าปู่ปลาไม่รู้จักประเพณีนิยมอย่างสมัยใหม่ ดังนี้ เป็นต้น"

พระองค์ทรงเข้าพระราชหฤทัยในข้อนี้ชัดเจนอยู่ จึงได้ทรงพระอุตสาหะพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ข้าราชการในพระราชสำนักอยู่เนือง ๆ ในเรื่องจรรยาแลความ

¹¹⁴เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 กฎหมาย พ.ศ. 2464 , หน้า 393 - 394

ประพัตติอันควรแก่ราชเสวก และทรงพระราชดำริว่าการประพัตติผิดพระราชนิยมในข้อใด ๆ ก็ไม่สำคัญเท่าในข้อที่เกี่ยวกับการมีครอบครัว เพราะหญิงดียอมเป็นศรีแก่ชาย แต่หญิงร้ายยอมนำความพินาศฉิบหายมาสู่ผู้ที่สมพาล หาเสนียดจัญไรอย่างใดเสมอเหมือนไม่ได้โดยยาก เพราะฉะนั้นจึงทรงพระราชดำริว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องทรงกวดขันเรื่องครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักให้ยิ่งขึ้น เพื่อมิให้เป็นทีติฉินนินทาแก่ผู้อื่นได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เริ่มใช้กฎนี้ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2457 โดยมีมุ่งให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขแห่งข้าราชการบริพาร และเป็นการยกฐานะของภรรยาให้ปรากฏชัดขึ้น ดังนี้¹¹⁵

1. บรรดาข้าราชการผู้ที่อยู่ในกฎนี้ เฉพาะผู้ที่รับราชการประจำเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้เป็นกองหนุนหรือนอกราชการหรือซึ่งได้ย้ายไปรับราชการอยู่ในกระทรวงทบวงการอื่น ข้าราชการการเหล่านี้ต้องไปลงทะเบียนครอบครัวแลเคหสถาน ซึ่งต้องระบุถึงชื่อ นามสกุล ยศ บรรดาศักดิ์ นามภรรยา นามบุตร รวมถึงเคหสถานที่อยู่ และหากมีการเปลี่ยนแปลงก็ต้องแจ้งการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย กล่าวคือ

- ภรรยาหรือบุตรถึงมรณภาพ
- หย่ากับภรรยาตามกฎหมาย หรือไม่หย่าแต่แยกเคหสถานกัน
- ย้ายเคหสถาน

2. การรับจดทะเบียนครอบครัวก็ดี หรือเคหสถานก็ดี มีเกณฑ์อันเจ้าพนักงานจะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

2.1 ภรรยา คือ หญิงที่ได้กระทำการแต่งงานสมรสตามประเพณีเมือง หรือที่ชายเลี้ยงดูโดยให้อยู่ร่วมเคหสถานแลยกย่องเชิดหน้าชูตาโดยเปิดเผย เพราะฉะนั้นห้ามมิให้รับจดทะเบียนหญิงโสเภณี หรือหญิงแพศยา หรือหญิงซึ่งชายสมรสด้วยเป็นครั้งคราวนั้น เป็นอันขาด อนึ่ง หญิงที่ชายสมรสอยู่ด้วยโดยอาการที่เรียกว่าเป็น “เมียลับ” คือ ไม่ออกหน้าแลมิได้อยู่ร่วมเคหสถานกัน ห้ามมิให้รับลงทะเบียนเป็นภรรยาเป็นอันขาด

¹¹⁵ พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, มีนาคม 2507, หน้า 276 - 302

2.2 เคหสถาน คือ ที่อันเป็นสำนักอาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน อันจะเป็นที่ซึ่งสารพัดแล่นการจะไปตามข้าราชการผู้เจ้านั้นได้ในเมื่อมีราชการ หรือจะนับว่าเป็นเคหสถานไม่ได้ นอกจากที่จะได้รับอนุญาตพิเศษจากผู้บังคับบัญชาสูงสุดให้ถือเช่นนั้น

3. บรรดาข้าราชการที่อยู่ในกฎนี้ ต้องขออนุญาตให้มีครอบครัวและเคหสถานจากผู้บังคับบัญชาสูงสุดในกรมของตนก่อน จึงจะมีได้

ต่อมาได้มีประกาศกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนัก (เพิ่มเติม) อีก 2 ฉบับ โดยในฉบับที่สองได้ประกาศใช้ในปีพ.ศ.2458¹¹⁶ ประกาศเพื่อกวดขันความประพฤติของข้าราชการในพระราชสำนักให้ดีงามในที่ทุกสถาน โดยกำหนดให้ข้าราชการในพระราชสำนักจะทำการโฆษณาประกาศข้อความอย่างใด ๆ ต่อสาธารณชน ต้องขออนุญาตต่อผู้บังคับบัญชาก่อนจึงจะนำความนั้นไปโฆษณาได้ ส่วนประกาศกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนัก (ครั้งที่สาม) ประกาศใช้เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2460¹¹⁷ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

มาตรา 1 บุตรอันเกิดแต่หญิง ที่ชายสมจรด้วยเป็นครั้งเป็นคราว หรือหญิงที่ชายสมจรด้วยโดยอาการที่เรียกว่าเมียลับก็ตาม ถ้าความไม่ปรากฏว่าหญิงที่เป็นมารดานั้นได้สมจรปะปนด้วยชายอื่น เด็กที่เกิดมาเป็นบุตรของชายผู้นั้นโดยแท้แล้ว ให้ชายผู้เป็นบิดามีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูบำรุงรักษาให้กินอยู่ชุ่มหมั่นแลเล่าเรียนตามสมควรแก่ฐานะานุรูปจนกว่าเด็กนั้นจะมีอายุครบ 16 ปี

มาตรา 2 การเลี้ยงดูดังกล่าวในมาตรา 1 นั้น ชายผู้เป็นบิดาจะรับตัวเด็กมาเลี้ยงดูเสียเองก็ได้ หรือจะให้มารดาปกครองเลี้ยงดูไว้ก็ได้ แล้วแต่ความตกลงแลเพื่อประโยชน์แก่เด็กเป็นประมาณ

ถ้าเด็กต้องอยู่กับมารดาแล้ว ให้ชายผู้เป็นบิดาออกเงินค่าเลี้ยงดูให้ตามควรแก่ฐานะานุรูป (แต่อย่างไรก็ดีมารดาของเด็กหรือผู้ปกครองจะเรียกค่าเลี้ยงดูเกินกว่า 1 ใน 4 ของเงินเดือนไม่ได้)

¹¹⁶ พระราชกฤษฎีกาตราพระราชกฤษฎีกาในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, มีนาคม 2507, หน้า 303 - 304

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 305 - 306

โดยรวมแล้วประกาศกฏมณฑลเทียบบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนัก นับว่าเป็นกฎหมายที่บังคับให้ข้าราชการที่เป็นชายต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมที่เคยมีมา ซึ่งเป็นการให้เกียรติแก่สตรีผู้ซึ่งจะมาเป็นภรรยาต่อไป เพราะการแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาทราบถึงชีวิตส่วนตัว รวมถึงเรื่องการแต่งงาน การหย่าร้างต่าง ๆ นับเป็นการประกาศให้คนทั่วไปทราบว่า ข้าราชการผู้นั้นได้ยอมรับสตรีผู้นั้นเป็นภรรยาอย่างเปิดเผยแล้ว แม้หญิงนั้นจะมีโชภรรยาที่เปิดเผยหรือเป็นเมียลับก็ตาม กฎหมายก็บังคับให้สามีผู้ซึ่งเป็นข้าราชการผู้นั้นต้องรับเด็กที่เกิดจากเมียลับไว้เป็นบุตรที่ต้องดูแลและให้การศึกษาเล่าเรียนไปจนกว่าบุตรจะโต เพื่อป้องกันปัญหาเด็กไม่มีพ่อซึ่งจะเป็นภาระแก่สังคมและเป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระให้แก่สตรีผู้ซึ่งเป็นแม่ไม่ให้อำนาจใช้ชีวิตที่ลำบากเพื่อเลี้ยงตัวเองและบุตร ถึงแม้กฎหมายนี้จะบังคับใช้เฉพาะข้าราชการเท่านั้น ซึ่งถึงแม้จะมองเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของข้าราชการไทย แต่ก็เป็นการเข้ามาให้ควบคุมการดำเนินชีวิตของข้าราชการบริพารของพระองค์ ให้ปฏิบัติในครรลองให้ศีลธรรมที่ถูกต้อง ภายใต้ความเชื่อแห่งพุทธศาสนา ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมเพื่อให้ทั่วไปเห็นเป็นแบบอย่างและปฏิบัติตาม

และต่อมาได้มีการประกาศเพิ่มเติมกฏมณฑลเทียบบาลว่าด้วยราชการในพระราชสำนักเพิ่มเติม พ.ศ. 2458 ซึ่งมีการเพิ่มประเด็นที่เป็นการควบคุมการให้ข้อมูลแก่สาธารณชนของข้าราชการ เช่น การลงแจ้งความในหนังสือพิมพ์ อันเนื่องจากต้องการให้มีการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชาก่อน มิให้นำข้อความไปโฆษณาแก่สาธารณชนโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งถึงแม้จะมองเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของข้าราชการผู้น้อยในการให้ข้อมูลกับสาธารณชนก็ตาม แต่เนื่องด้วยสมัยนั้นมีบุคคลหลายกลุ่มที่เกิดความคิดใหม่ ๆ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาล หากไม่มีการกั้นกรองอาจได้รับข้อมูลที่ผิด และเกิดความแคลงใจในรัฐบาลได้ ประกาศเพิ่มเติมจึงออกด้วยความจำเป็นและไม่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของข้าราชการจะหมดสิ้นแต่อย่างใด เพียงแต่แค่มีการกั้นกรองการโฆษณาแก่สาธารณชนให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น

กฏมณฑลเทียบบาลการเสกสมรสแห่งเจ้านายในพระราชวงศ์ พ.ศ. 2461¹¹⁸

เป็นกฏมณฑลเทียบบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง เนื่องจากมีการจัดการไปโดยไม่สมควรแก่พระเกียรติยศ

¹¹⁸ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 31 กฎหมาย พ.ศ.2461 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2478 , หน้า 139-140

๔ และมีพระราชประสงค์บำรุงพระบรมราชตระกูลให้สูงศักดิ์ ซึ่งได้บัญญัติเงื่อนไขในมาตรา 1 มีใจความสำคัญว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป เจ้านายในพระราชวงศ์ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปจะทำการเสกสมรสกับผู้ใด ให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตก่อน เมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงกระทำการพิธีได้ ซึ่งการสมรสของชนชั้นเจ้านายนั้นไม่เพียงแต่เกิดจากความรัก ตกลงปลงใจ เงื่อนไขในเรื่องราชสกุลทำให้ต้องมีผลให้ต้องมีการได้รับอนุญาตจากพระมหากษัตริย์ก่อน เสรีภาพในการสมรสจึงถูกจำกัดไม่ได้ยึดตามความสมัครใจของคู่ครองแต่อย่างใด

จากกฎมณเฑียรบาลดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนในการออกกฎหมาย ซึ่งมีแยกการควบคุมสิทธิเสรีภาพในการสมรส โดยมีเส้นแบ่งที่ฐานันดร ในขณะที่ทั่วไปมีอิสระในการเลือกคู่ครอง แต่ในราชวงศ์ซึ่งมีหน้าที่สำคัญที่ต้องรักษาเกียรติยศแห่งราชวงศ์ การจะสมรสต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของพระมหากษัตริย์ก่อนถึงจะสามารถทำได้

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2471 ¹¹⁹

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสืบเนื่องมาจากอนุสัญญาระหว่างประเทศเรื่องปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ค.ศ.1921 (พ.ศ.2464) ทำให้ไทยได้รับรองอนุสัญญาระหว่างประเทศฉบับนี้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2465 แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ยังไม่ผลบังคับใช้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชสมัยของพระองค์จึงได้ออกกฎหมายเรื่องการค้าหญิงและเด็กหญิง เพื่อตอบสนองเจตนารมณ์ของอนุสัญญาปราบปรามการค้าหญิงและเด็กฉบับดังกล่าว โดยทรงเห็นควรที่จะปราบปรามการค้าหญิงและเด็กหญิง ซึ่งมีผู้นำเข้ามาหรือพาออกไปจากประเทศสยาม ซึ่งเป็นพระราชดำริที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของสตรีไม่ให้ถูกค้าขายไปค้าประเวณี โดยมีมาตราที่มีความสำคัญดังนี้

มาตรา 4 จะเป็นบทกำหนดโทษของผู้ที่นำเข้าหรือให้ผู้อื่นนำหญิงหรือเด็กหญิงเข้ามาในประเทศสยาม เพื่อการรับจ้างทำเมณกรรมก็ดี พาหรือให้ผู้อื่นพาหญิงหรือเด็กหญิงออกไปจากสยาม เพื่อการรับจ้างให้เขาทำเมณกรรมก็ดี รับจ้างหรือจำหน่ายหญิงหรือเด็กโดย

¹¹⁹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ ภาตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 กฎหมาย พ.ศ.2471 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 34 -38

ไม่ชอบด้วยกฎหมายโดยที่ตนรู้ว่ามีผู้นำเข้ามาในประเทศสยามเพื่อการตั้งว่ามานั้นก็ดี ท่านว่าต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 7 ปี

มาตรา 6 เมื่อมีเหตุควรสงสัยว่า ได้มีผู้กระทำความผิดตามที่ได้ระบุไว้ใน มาตรา 4 หรือได้มีผู้พยายามที่จะกระทำความผิดตั้งว่านั้นแล้ว ในระหว่างที่ไตสวนเจ้าพนักงานจะ กักตัวหญิงหรือเด็กหญิงนั้นไว้ ในสถานที่อันสมควรที่ได้จัดไว้สำหรับการนี้ก็ได้

การกักตัวบุคคลตามความในมาตรานี้จะต้องไม่เกินสามสิบวัน นอกจากจะ ได้รับร้องขอคำสั่งต่อศาลชั้นต้น และศาลได้ออกคำสั่งให้กัก ถ้าศาลออกคำสั่งให้ คำสั่งนั้นมีอายุไม่ เกินสามสิบวันนับแต่วันที่ลงในคำสั่ง และถ้าจำเป็นจะต้องกักตัวไว้ต่อไปอีก ศาลจะต่ออายุคำสั่ง ให้เมื่อเจ้าพนักงานร้องขอก็ได้

มาตรา 7 เมื่อได้ความตามทางไตสวนว่า มีผู้กระทำความผิดที่ได้ระบุไว้ใน มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าให้ส่งตัวหญิงหรือเด็กหญิงนั้นกลับไปยังประเทศเดิมหรือ ถิ่นที่อยู่ในประเทศสยามแล้วแต่เรื่อง ถ้าหญิงหรือเด็กหญิงนั้นไม่สามารถจะเสียค่าเดินทางได้และ ทั้งไร้สามี หรือญาติ หรือผู้ปกครองซึ่งจะเสียค่าเดินทางให้ได้แล้ว รัฐบาลจะเป็นผู้ออกค่าเดินทาง ให้จนถึงพรมแดนหรือท่าเรือที่ใกล้ที่สุดที่จะเดินทางสู่ประเทศเดิมแห่งหญิงหรือเด็กหญิงนั้น อนึ่ง ในระวางเวลาก่อนที่จะออกเดินทางเจ้าพนักงานจะกักตัวหญิงหรือเด็กหญิงนั้นไว้ก็ได้

และรัฐบาลยังได้ประกาศกฎเสนาบดีในปีเดียวกันเพื่อดำเนินการตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็กหญิง พุทธศักราช 2471 ซึ่งมีเนื้อหาให้เจ้าพนักงานกรม ตรวจคนเข้าเมืองเป็นเจ้าพนักงานตามความในพระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิง พุทธศักราช 2471 หากไม่มีเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองประจำการอยู่ นายอำเภอประจำท้องที่นั้น ๆ เป็นเจ้า พนักงานปฏิบัติการแทน (มาตรา 2)

จากเนื้อหาของพระราชบัญญัติเรื่องการค้าหญิงและเด็กหญิง พุทธศักราช 2471 และกฎเสนาบดี ที่ออกเพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิง และเด็กหญิง พุทธศักราช 2471 นั้น สรุปได้ว่ากฎหมายทั้งสองฉบับนี้ได้รับรองคุ้มครองสิทธิของ สตรี เพื่อมิให้ถูกล่อลวงหรือลักพาไปทำการค้าขายบริการ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีผลบังคับใช้ทั้งใน และต่างประเทศซึ่งเป็นประเทศภาคีของอนุสัญญาระหว่างประเทศเรื่องปรามการค้าหญิงและเด็ก ค.ศ.1921 (พ.ศ.2464) นอกจากนั้นยังกำหนดระยะเวลาในการกักตัวสตรีไว้ ซึ่งนับเป็นการเคารพ ในสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิมนุษยชนอย่างมาก การกักตัวจะกระทำต่อเมื่อศาลสั่ง ดังนั้น สิทธิ ของสตรีย่อมได้รับการตรวจสอบจากศาลอีกครั้งหนึ่งหากเจ้าพนักงานกระทำการโดยมิชอบ และ

รัฐบาลยังรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อส่งตัวสตรีเพื่อกลับสู่ประเทศหรือถิ่นที่อยู่เดิม หากอยู่ในประเทศไทย ซึ่งนับว่าเป็นการอำนวยความสะดวกแก่สตรีในกรณีที่ถูกนำพามาเพื่อให้ขายบริการ เพราะสตรีเหล่านี้โดยปกติย่อมจะไม่มีเงินทองพกติดตัวมามากมาย ซึ่งบางครั้งอาจจะไม่มีเงินติดตัวมาเลยก็ได้ และหากหญิงเหล่านี้ต้องการกลับประเทศหรือบ้านของตนก็ไม่สามารถกลับได้ เพราะไม่มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมของตน

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผิดเมีย พุทธศักราช 2473¹²⁰

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้แก้ไขเพิ่มเติมบทกฎหมายลักษณะผิดเมีย พ.ศ. 2473 ริเริ่มให้มีการจดทะเบียนสมรส ทะเบียนหย่า ทะเบียนรับรองบุตร อันเป็นการฝังค่านิยมใหม่ที่ละน้อยตามความสมัครใจ นอกจากนี้ยังทรงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง โดยทรงมีแต่พระบรมราชินีเพียงพระองค์เดียวโดยไม่มีสนมนางใดทั้งสิ้น ใจความสำคัญในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผิดเมียว่าด้วยการให้สิทธิต่อสตรีและทายาท ดังนี้

1. บุคคลที่จะเป็นพยานได้ตามพระราชบัญญัตินี้ต้องเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว (มาตรา 5) ซึ่งผู้ผู้บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายมีทั้งชายและหญิง แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันในเรื่องเพศ

2. การสมรส การแสดงฐานะภริยาหลวงและการหย่า โดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย มีผลนับแต่เวลาจดทะเบียนเป็นต้นไป ส่วนการหย่าตามคำพิพากษาของศาลนั้น มีผลแต่ในวันซึ่งคำพิพากษาถึงที่สุด แต่ทั้งนี้ท่านมิให้ยกขึ้นใช้เป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต เว้นแต่จะได้จดทะเบียนแล้ว (มาตรา 11)

3. การสมรสนั้นจะจดทะเบียนได้ เมื่อชายหญิงได้ให้ถ้อยคำตามนั้นแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการจดทะเบียนต่อเมื่อเข้าเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด คือ

- ชายมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุ 15 ปีบริบูรณ์
- ชายหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตขึ้นหรือลงโดยตรงหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดา

¹²⁰ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ ภาตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 กฎหมาย พ.ศ.2473 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 323 - 335

- หญิงมิได้เป็นภริยาชายอื่น
- ชายหญิงยินยอมพร้อมใจเป็นสามีภริยากัน

ถ้าหญิงเป็นหม้ายหรือหย่าจากสามี หญิงต้องให้ถ้อยคำอีกว่าการสมรสครั้งก่อนได้สิ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสิบเดือน แต่ความข้อนี้ท่านมิให้ใช้บังคับในกรณีต่อไปนี้ (ก) เมื่อมีบุตรเกิดในระหว่างนี้ หรือ (ข) เมื่อมีคำสั่งของศาลให้สมรสได้เพราะพันธะที่จะเกิดบุตรกับสามีเดิม หรือ (ค) เป็นการสมรสแห่งคูหย่า (มาตรา 14)

4. ฐานะภริยาหลวงจะมีได้ต่อเมื่อสามีได้จดทะเบียนแสดงไว้ในเวลาจดทะเบียนสมรส หรือในเวลาใดที่ยังเป็นสามีภริยากันอยู่ ถ้าสามีมีภริยาหลวงอยู่แล้วไปจดทะเบียนสมรสให้หญิงอื่นเป็นภริยาหลวงย่อมไม่มีผลตามกฎหมาย แต่ทั้งนี้ไม่เป็นเหตุให้เสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอก (มาตรา 27)

5. เฉพาะแต่สามีกับภริยาหลวงเท่านั้นจะมีสิทธิเรียกร้องขอแบ่งสินสมรสระหว่างกันได้ตาม (มาตรา 28)

6. บุตรเกิดแต่หญิงอันมิได้จดทะเบียนเป็นภริยาชายนั้น ท่านว่าจะเป็นผู้ชอบด้วยกฎหมายต่อเมื่อบิดามารดาทำการสมรสกันภายหลัง หรือได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตรตามคำร้องขอของบิดาหรือมีคำพิพากษาของศาลว่าเป็นบุตร (มาตรา 35)

7. บุตรซึ่งมีสิทธิใช้นามสกุลและรับมรดกของบิดานั้น ท่านว่าเฉพาะแต่บุตรชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 38)

8. มาตรา 40 ได้ให้สิทธิในการรับรองบุตร จากการที่บิดามารดาได้ทำการสมรสภายหลัง บิดาได้ร้องขอรับรองบุตร และ กรณีศาลมีคำพิพากษาให้เป็นบุตร

แต่ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงออกประกาศงดการใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พ.ศ.2473 ไว้พลางก่อน เพราะทรงพระราชดำริว่าไม่เป็นเวลาที่จะพึงให้เกิดรายจ่ายใหม่ขึ้นเนื่องจากการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้งดการใช้พระราชบัญญัตินั้นไว้พลางก่อน

จนกว่าจะประกาศให้ทราบต่อไป¹²¹ สาเหตุอันเนื่องมาจากภาวะทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่มาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.3.2.3 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยาม

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในส่วนการออกกฎหมายที่ให้การรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยามในสมัยของพระองค์ จะปรากฏในกฎหมายและประกาศเกี่ยวกับการยกเลิกไพร่ และ ทาส ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2456

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงมีพระราชดำริว่าแต่ก่อนคนไทยไม่มีนามสกุลต่อท้ายชื่อตัวเอง มีเพียงชื่อ เช่นผู้ชายชื่อพัน หากบวชเรียนจะระบุค่านำหน้าชื่อว่า ทิดพัน ถ้ายังไม่ได้บวชเรียนเรียก เจ้าพัน ไร่พัน หรือพ่อพัน สำหรับในหญิงที่มีครอบครัวแล้วเรียก อ้าแดง ถ้ายังโสดเรียก เจ้า นาง หรือ อี ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนในการระบุตัวบุคคล มีการนำบุคคลมาลงโทษผิดคน เนื่องจากมีชื่อเรียกซ้ำกัน การให้การของพยานก็ไม่มี การระบุชัดเจน สิ่งที่จะระบุได้จะเป็นที่อยู่หรือสัญลักษณ์ และเพื่อให้มีการระบุตัวบุคคลที่ชัดเจน เพื่อให้บุคคลนั้นได้รับสิทธิในสังคมที่ถูกต้อง และระบุหน้าที่ของบุคคลนั้นในสังคมให้ชัดเจน ทรงให้ตราพระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2456 ขึ้นเพื่อให้ทุกคนจำเป็นต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุล โดยมีบทบัญญัติที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ในการแสดงถึงความมีตัวตนดังนี้

มาตรา 3 เป็นการกำหนดให้คนไทยทุกคนต้องประกอบด้วยชื่อตัวและนามสกุล

มาตรา 4 ชื่อตัวเป็นชื่ออันได้มาแต่ต้นกำเนิด

¹²¹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายรัตนโกสินทร์ ศก เล่ม 44 กฎหมาย พ.ศ.2474 , หน้า 322

มาตรา 5 ชื่อสกุลเป็นชื่อประจำวงศ์สกุลสืบเนื่องมาแต่บิดาถึงบุตร

มาตรา 6 หญิงที่ได้ทำการสมรสกับสามีแล้วให้ใช้ชื่อสกุลของสามี

มาตรา 8 ห้ามบุคคลใดทำการเปลี่ยนชื่อสกุลของตน ของบุตร เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเสนาบดีเจ้ากระทรวงผู้บังคับราชการท้องที่อำเภอในกรุงเทพมหานคร

พระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดความเป็นบุคคลให้ชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้ผู้นั้นปฏิบัติตามกระบวนการทั้งด้านสังคมและกฎหมายได้ถูกต้อง ชัดเจน ไม่สับสนผิดคนไป มีความแม่นยำในการให้สิทธิและลงโทษบุคคลในสังคม ถือเป็นกฎหมายที่เสริมรากฐานการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้เป็นระบบและชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้ชื่อและนามสกุลเป็นตัวกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสังคม ดังที่ จมีนอมรดรุณรักษ์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัตินี้¹²² ให้ตราไว้เพื่อประโยชน์ดังนี้¹²²

1. นามสกุล เป็นหลักของการสืบเชื้อสายต่อเนื่องกันทางบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดเป็นศักดิ์และแสดงสายสัมพันธ์ในทางร่วมสายโลหิตของบุคคล
2. นามสกุล ก่อให้เกิดความเป็นหมู่คณะ ส่งเสริมความรักสามัคคีระหว่างเครือญาติตั้งแต่ชนชั้นสูงตลอดจนคนชั้นต่ำทั่วไป
3. นามสกุล เป็นคุณลักษณะของบุคคลในแต่ละเผ่าพันธุ์ ส่วนมากสร้างแรงจูงใจให้ผู้เป็นเจ้าของนามสกุล ตลอดจนเครือญาติในสกุลให้สำนึกในความชั่วดี เป็นกรอบให้กำหนดการกระทำที่ประพฤติตนเป็นตนดีไม่ก่อให้เกิดมลทินแก่ต้นตระกูลได้

พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456¹²³

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการให้รับรองสิทธิเสรีภาพในความเป็นชาวไทย โดยมีข้อกำหนดลักษณะที่ถือว่าเป็นคนสัญชาติไทย โดยให้การรับรองความมีสัญชาติไทย เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายในประเทศและ

¹²² แจ่ม สุนทรเวช “ พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 ” หน้า 34-35

¹²³ เสถียร ลายลักษณะ นุญเรื่อง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 กฎหมาย พ.ศ.2456 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 254-255

จำแนกกลุ่มชนระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตกให้ชัดเจน โดยมีบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพพอสมควรได้ดังนี้

มาตรา 3 เป็นบทกำหนดให้บุคคลที่บัญญัติในกฎหมายนี้เป็นคนสัญชาติไทย โดยไม่ว่าจะเกิดโดยบิดาหรือมารดาเป็นไทย เกิดในราชอาณาจักรสยาม หญิงต่างชาติได้สมรสกับคนไทย และการแปลงสัญชาติจะได้สัญชาติไทย

มาตรา 4 และ มาตรา 11 จะเป็นเงื่อนไขการได้สัญชาติของหญิงที่สมรสกับชาวต่างชาติ

พระราชบัญญัติแปลงชาติ พ.ศ. 2454 รศ. 130

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่ชาวต่างชาติที่มาลงหลักปักฐาน ประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ หรืออาชีพอื่น ๆ ซึ่งชาวต่างชาติบางคน มีความประสงค์ต้องการจะแปลงสัญชาติ จึงได้มีพระราชดำริเพื่อออกกฎหมายที่มีเงื่อนไข ข้อปฏิบัติที่ชัดเจน โดยในมาตรา 6 - 13 จะเป็นเงื่อนไขของชาวต่างชาติที่มีสิทธิที่จะเสนอแปลงสัญชาติ โดยในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ถึงแม้ว่าชาวต่างชาติจะมีคุณสมบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด แต่ในมาตรา 8 การจะได้แปลงชาตินั้นยังต้องได้รับพระบรมราชานุญาตของพระมหากษัตริย์ก่อนเท่านั้น จึงจะมีผล ซึ่งเป็นการจำกัดการแปลงสัญชาติ โดยให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตรวจสอบ และเห็นควรอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นการเปิดโอกาสให้สิทธิเสรีภาพของผู้อาศัยในสยามว่าตนมีความต้องการจะเป็นคนสัญชาติใด ซึ่งหากมีคุณสมบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ก็สามารถขอแปลงสัญชาติเป็นไทยได้

พระราชบัญญัติอาวูธป็นและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2455 รศ.

131¹²⁴

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นถึงอันตรายของอาวูธป็นที่สามารถทำอันตรายต่อชีวิต จึงได้ออกพระราชบัญญัติฉบับนี้

¹²⁴ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 กฎหมาย พ.ศ.2455 ,พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 98-99

เพื่อให้ควบคุมครองสวัสดิภาพของประชาชนในสยาม โดยกำหนดเงื่อนไขในการที่จะครอบครอง อาวุธปืน เพื่อให้คนทั่วไปมีสิทธิครอบครองโดยง่าย การจะครอบครองต้องได้รับอนุญาตก่อน ซึ่งเป็นการออกกฎหมายเพื่อวางระเบียบสังคมให้มีความปลอดภัยมากขึ้น

ประกาศเสนาบดีกระทรวงนครบาลห้ามไม่ให้เล่นการพนันบางอย่าง ที่เล่นในโรงบ่อน พ.ศ. 2460

เป็นประกาศในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการ ยกเลิกการพนันในที่ต่าง ๆ ให้ค่อย ๆ หดสิ้นไป เนื่องจากเป็นการทำให้มัวเมา และลุ่มหลง ทำให้ไม่มีกำลังในการประกอบอาชีพ เป็นอันตรายต่อการก้าวหน้าของประเทศ โดยเริ่มดำเนินการใน กรุงเทพมหานคร โดยโปรดฯ ให้เลิกบ่อนในมณฑลกรุงเทพฯ ทั้งหมด โดยประกาศให้ทราบทั่วกันว่า การพนันเช่น โป้ป่น โป้กำ กำถั่ว หรือ กำตัด ที่เคยเล่นในโรงบ่อนหรือการพนันอื่นซึ่งเล่นในทำนองเดียวกันนี้ เป็นอันห้ามเล่น ณ ที่ใด ๆ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2460 เป็นต้นไป ผู้ใดขึ้นเล่นหรือเป็นใจในการอุดหนุนการพนันดังกล่าวแล้ว จะต้องรับโทษตามพระราชบัญญัติการพนัน ร.ศ. 120 มาตรา 11

ประกาศดังกล่าวได้เข้ามาควบคุมครองสวัสดิภาพของในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ลุ่มหลงมัวเมากับการพนันอันนำไปสู่ทางหายนะ

พระราชบัญญัติอากรการพนันแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2458 ¹²⁵

จากประกาศเสนาบดีที่เพิ่งกล่าวมา พระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ก็เป็นภาระเน้นย้ำพระราชดำริของพระองค์ที่จะดำเนินการป้องปรามไม่ให้มีการพนัน โดยมีพระราชดำรัสว่า “ การพนัน คือ หวยแลเบี้ย ซึ่งรัฐบาลได้จัดเลิก ด้วยวิธีผ่อน เลิกโรงบ่อนเบี้ยให้เหลือน้อยลงเป็นลำดับ เวลานี้เป็นโอกาสอันดีที่จะทรงกำจัดการเล่นการพนัน คือ หวยแลเบี้ย นั้น ให้สิ้นเชิงโดยพลัน ดังได้จําพระราชหฤทัยไว้ ด้วยอุบายที่จะสละพระราช ทรัพย์คงพระคลัง พระราชทานแทนเงินที่จะขาดเพราะเลิกการพนัน โดยย้ายการพนันประเภทหวย

¹²⁵ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตุรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 28 กฎหมาย พ.ศ.2453 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 143 - 150

ให้เป็นประเภทการพนันต้องห้าม ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดเล่นการพนันนอกหอย หรือเล่นการพนันกันใช้
ทำนองเดียวกันกับการออกหอยต่อไป ถ้าไม่ปฏิบัติตามให้มีโทษ

พระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการเข้ามาคุ้มครองสวัสดิภาพของในสังคม
ไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมากับการพนัน กระตุ้นให้มีการประกอบสัมมาอาชีพและเล็งเห็นถึงพระเมตตาที่
พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชน ถึงขนาดยอมสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อชดเชยอากรที่จะ
ได้จากบ่อนเบี้ย

พระราชบัญญัติระงับโรคระบาด พ.ศ. 2456

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเข้า
มาดูแลถึงด้านสาธารณสุขในสังคม เนื่องจากอยู่ในช่วงเกิดโรคระบาด ทำให้ประชาชนบาดเจ็บล้ม
ตายเป็นจำนวนมาก จึงมีพระราชเมตตาประกาศวิธีป้องกันโรคที่เกิดกับมนุษย์และอาจติดต่อกัน
แพร่หลาย คือ กาฬโรค อหิวาตกโรค และไข้ทรพิษ ซึ่งรัฐบาลเป็นธุระในการจัดการป้องกันใน
กรุงเทพตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน 2444 ซึ่งในหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งควรจะมีประกาศให้ทราบวิธีตามหัว
เมืองทั้งหมด จึงได้ออกกฎหมายขึ้นเพื่อให้การดูแลในเรื่องโรคระบาดได้มีอย่างทั่วถึง โดยมี
มาตราที่ให้ความคุ้มครองด้านสาธารณสุขอย่างเป็นระบบ มีการกักกัน และป้องกันที่ดี รัฐบาลเข้า
ไปดูแลจัดแพทย์เข้ารักษา และในกรณีไข้ทรพิษซึ่งรักษาได้ด้วยการปลูกฝี ก็จะมีการจัดสรรให้ปลูก
ฝีเพื่อป้องกันโรคดังกล่าว โดยไม่ต้องเสียเบี้ยแต่อย่างใด

ประกาศตั้งกรรมการพิจารณาและศึกษาเรื่องฝิ่น พ.ศ. 2464

เป็นประกาศในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระ
ประสงค์ที่จะกำจัดการสูบฝิ่นในกรุงเทพฯ ให้ลดน้อยถอยลงไปจนหมดสิ้นนั้น ควรจะด้วยอาศัยวิธี
ห้ามมิให้ผู้ใดสูบฝิ่นเว้นแต่จะเป็นผู้ซึ่งได้จดทะเบียนและรับใบอนุญาตแล้ว

โดยทรงมีพระราชดำริว่า ให้จดทะเบียนคนสูบฝิ่นและตั้งคณะกรรมการ
พิจารณาเรื่องฝิ่นเพื่อสร้างเงื่อนไขต่างๆในการจะขออนุญาต ให้เป็นผู้พิจารณาและอนุญาตให้ผู้ใด
ในประเทศหากจะใช้ฝิ่นต้องมีความจำเป็นเท่านั้น และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฝิ่น ในปี
พ.ศ. 2471 เพื่อควบคุมและกำจัดการปลูกฝิ่นให้ลดลงเป็นลำดับจนหมดสิ้นไป โดยการจะ
ดำเนินการปลูกหรือใช้ฝิ่นได้นั้นต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเท่าไร

พระราชบัญญัติยาเสพติด พ.ศ. 2465

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเนื่องด้วยกรุงสยามได้ทำสนธิสัญญาระหว่างนานาประเทศที่ได้ตกลง ณ นครเฮก ว่าด้วยเรื่องฝิ่น ซึ่งได้มีพระราชสัตยาบันแล้วในวันที่ 1 ธันวาคม 2457 และได้มีความรับรองยืนยันไว้ในข้อ 295 แห่งสัญญาสันติภาพเมืองแวร์ซาย ลงวันที่ 28 มิถุนายน 2462 เป็นหนังสือที่มุ่งหมายต่อการปราบปรามยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิดให้สิ้นไป โดยมีข้อบังคับให้มีการควบคุมในการนำเข้า การขายการมีไว้ การเพาะปลูก การใช้ยาซึ่งใช้ไปในทางที่มีเป็นอันควรยอมเป็นอันตรายและให้โทษ โดยได้มีการกำหนดนิยามของคำว่า “ ยาเสพติดให้โทษ “ มีข้อจำกัดการนำยามาใช้เฉพาะเพื่อความจำเป็นในการแพทย์ซึ่งต้องมีใบอนุญาตเท่านั้น หากนำเข้า หรือใช้ไปในทางที่ผิด ก็มีบทกำหนดโทษที่ชัดเจน ทั้งให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบ เข้าค้น ผู้ครอบครองยาเสพติดโดยผิดกฎหมาย

พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้เข้ามาคุ้มครองสวัสดิภาพของในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเพื่อแสดงถึงความเป็นประเทศทันสมัย ปฏิบัติตามสัตยาบันกับต่างประเทศ เพื่อคุ้มครองป้องกัน ไม่ให้มียาเสพติดแพร่หลายในประเทศ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการบั่นทอนทรัพยากรบุคคลของสยามอย่างรุนแรง

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2473¹²⁶

และในสมัยของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้ออกพระราชบัญญัติที่มีพระประสงค์ในการ กำจัดการเล่นการพนันให้ลดลงให้มากที่สุด โดย มีการกำหนดลักษณะของการพนันเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ โดยให้หมวดที่ 1 นั้นเป็นการพนันที่ห้ามมิให้จัดให้มี หรือให้เข้าเล่นหรือเข้าพนันในการเล่น เป็นอันขาด และในส่วนหมวดที่ 2 สามารถดำเนินการ จัดให้มี หรือให้เข้าเล่น หรือเข้าพนันในการเล่นได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัติ ก่อน รวมถึงการกล่าวถึงการออกสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือ

¹²⁶ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ ภาตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 กฎหมาย พ.ศ.2473 . พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 472-473

ประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง ท่านว่าจะต้องส่งสลากให้ผู้ออกใบอนุญาตประทับตรา ก่อนออกจำหน่าย

ซึ่งบทกฎหมายข้างต้น ถึงแม้จะไม่สามารถจะกำจัดการพนันออกจากวิถีชีวิตของคนไทยได้ก็ตาม แต่เนื่องด้วยการพนันนั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่กับสังคมมาโดยตลอด และอาการจากการพนันก็เป็นรายได้สำคัญของเงินคลัง ดังนั้นการจำกัดสร้างเงื่อนไข เพื่อให้การพนันถูกควบคุมภายใต้รัฐบาล ก็พอที่จะถือว่ากฎหมายฉบับนี้ได้ให้การรับรองสวัสดิภาพในสังคมของชาวสยามได้ดีพอสมควร

3.3.2.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประกาศห้ามมิให้ตกข้าวแก่ชวานา พ.ศ. 2420¹²⁷

เป็นประกาศที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้ามาให้การดูแลคุ้มครองชวานาซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ สืบเนื่องจากนายทุนได้ออกเงินให้ชวานาโดยมีสัญญาให้ส่งข้าวแทนเงิน โดยเมื่อชวานานำเงินไปใช้ในการปลูกข้าวแล้วเสร็จ ต้องนำข้าวมาส่งให้นายทุนโดยสัญญามีลักษณะไม่เป็นธรรมบังคับซื้อข้าวในราคาถูก ทำให้ชวานาถูกเอาเปรียบอย่างมากมา ประกาศฉบับนี้จึงประกาศมาเพื่อคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพของชวานา ในการค้าขายข้าว หากชวานาไปกู้ยืมเงินจากนายทุนมาเมื่อถึงเวลาที่จะส่งข้าวแทนต้นเงินและดอกเบี้ย ให้คิดราคาตามที่ซื้อขายแก่กัน ห้ามให้นายทุนกดราคาต่ำกว่าราคาที่ซื้อขายกัน เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่ชวานา ให้มีสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพไม่ถูกกดขี่จากนายทุน

พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง พ.ศ. 2443 ร.ศ. 119¹²⁸

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงให้เล็งเห็นถึงการมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพของในสยาม ซึ่งจากการปรับขนขึ้นทั้งการยกเลิกไพร่

¹²⁷ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9 กฎหมาย พ.ศ.2420 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า194

¹²⁸ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17 กฎหมาย พ.ศ.2443 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 529 - 531

และทาส และความเจริญจากตะวันตกเข้ามา ทำให้ส่วนใหญ่มีความประสงค์ที่จะก่อร่างสร้างตัวเอง การทำงานโดยถูกเกณฑ์เป็นข้าหลวงยอมไปเบียดบังเวลาในการทำมาหากินของ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ลดหย่อนผ่อนการเกณฑ์แรงงานราชการต่าง ๆ น้อยลงกว่าแต่ก่อน แต่ในส่วนงานของข้าหลวงที่มีความจำเป็นต้องช่วยราชการ เช่น การขนส่งของหลวง ส่งโจรสลัดซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้การเกณฑ์ จึงมีความจำเป็นให้การเกณฑ์ในกลุ่มที่จำเป็นต้องหลวงบางจำพวกอยู่ ดังปรากฏในมาตรา 3 ที่ให้พระราชบัญญัติไม่ลบล้างพระราชกำหนดเดิม สำหรับการเกณฑ์กำลังพาหนะเครื่องศาตราวุธเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ รวมถึงไม่ลบล้างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ที่ให้ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจขอกำลังลูกบ้าน ช่วยจับกุมโจรสลัดเป็นต้น และในมาตรา 6 ได้แสดงถึงการที่ออกกฎหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่าหลวงมีการตอบแทนให้แก่มิใช่ต้องถูกหลวงเกณฑ์โดยไม่ได้ผลตอบแทนจากการทำงานให้หลวง โดยกำหนดต้องให้ค่าจ้างตามสมควร จะยกเว้นกิจการที่ทำเพื่อประโยชน์ ในมาตรา 3 ซึ่งไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าจ้างตามพระราชบัญญัตินี้

ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ในการประกอบอาชีพมากขึ้น สามารถวิเคราะห์แนวทางการออกกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่ามีความประสงค์ให้ระบบการใช้แรงงานในสังคมเป็นไปกับระบบเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนา คือการให้เสรีภาพให้มีอิสระในการประกอบอาชีพมากขึ้น ถูกหลวงเข้ามาเกณฑ์แรงงานน้อยลงและถึงแม้จะถูกเกณฑ์ก็มีค่าตอบแทนให้ ทำให้มีความเต็มใจในการใช้แรงงานให้หลวงมากกว่าเมื่อก่อนที่จะเป็นการบังคับ

พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2444 รศ. 120¹²⁹

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเล็งเห็นถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานเขียนหนังสือของ เป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพให้กับเจ้าของความคิด ผู้แต่งหนังสือ โดยทรงเห็นว่า ในช่วงนี้มีผู้คัดลอกและแต่งหนังสือขึ้นด้วยสติปัญญาและความรู้ของตนเพื่อจำหน่ายให้เกิดผลประโยชน์ ซึ่งพบว่าผู้แอบอ้างเอาหนังสือเรื่องนั้นไปพิมพ์ขึ้นโดยพลการ เป็นการเสื่อมประโยชน์ซึ่งผู้แต่งควรจะได้รับผลประโยชน์โดยชอบธรรม และทรงเห็นว่าในต่างประเทศก็มีการให้ความคุ้มครอง ปราบปรามมิให้มีการคัดลอกหนังสือไป

¹²⁹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 18 กฎหมาย พ.ศ.2444 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 68 - 70

จำหน่าย โดยผู้แต่งมิได้อุญาต จึงทรงประกาศพระราชบัญญัติดังกล่าวขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้แต่ง ซึ่งถือเป็นการออกกฎหมายที่เป็นรากฐานการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในปัจจุบัน โดยมีลักษณะการคุ้มครองสิทธิดังนี้

มาตรา 1 ให้ถือว่าหากผู้แต่งได้แต่งหนังสือรวมเป็นเล่มก็ดี หรือเป็นแต่ส่วนของเล่มก็ดี ผู้กระทำตามพระราชบัญญัตินี้เป็นผู้ได้ซึ่งกรรมสิทธิ์

มาตรา 5 เป็นเรื่องอายุการให้ความคุ้มครองกรรมสิทธิ์ของผู้แต่งหนังสือ โดยให้กรรมสิทธิ์อยู่ตลอดอายุของผู้แต่งหนังสือ และคงต่อไปถึงวันที่ผู้แต่งมรณภาพต่อไปอีก 7 ปี

มาตรา 16 จะกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ล่วงกรรมสิทธิ์ หากดำเนินการใด ๆ ที่ไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของหนังสือถือว่ามีความผิดตามกฎหมาย ให้ผู้มีกรรมสิทธิ์ฟ้องเรียกค่าสินไหมเป็นค่าเสียหาย หรือค่าทำขวัญตามสมควร

ซึ่งต่อมาพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีการแก้ไขเพิ่มเติม ขยายการให้กรรมสิทธิ์ไปถึงบรรดาครูกับทั้งผู้แสดงปาฐกถาและผู้แต่งเรื่องราวต่าง ๆ มีอุตสาหกรรมในการแต่งหนังสือเพื่อประโยชน์แก่บ้านเมืองต่อไป โดยออกพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457 เพื่อขยายการให้การรับรองสิทธิในด้านกรรมสิทธิ์ในการแต่งหนังสือในหลายลักษณะมากขึ้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติลักษณะเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าขาย¹³⁰ พ.ศ. 2457

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าเนื่องด้วยความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ทำให้เกิดข้อพิพาทกันขึ้นด้วยเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าขายเนื่อง ๆ จึงทรงมีพระราชดำริเห็นว่าเป็นเวลาอันสมควรที่จะมีกฎหมายสำหรับจดทะเบียนเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าให้เป็นที่ยอมรับข้อพิพาท ซึ่งเป็นการให้การรับรองกรรมสิทธิ์ในสินค้ารูปแบบใหม่ในประเทศไทย เป็นการรับรองถึงความเป็นเครื่องหมาย

¹³⁰ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27 กฎหมาย พ.ศ.2457 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 52-69

ในการที่เป็นรู้จักในการค้า การพาณิชย์ ซึ่งหากมีผู้นำความเป็นเครื่องหมายไปใช้ ทำให้ผู้อื่นหลงเชื่อและหาประโยชน์ในทางมิชอบ ย่อมทำให้เจ้าของเครื่องหมายและผลิตภัณฑ์ที่แท้จริงต้องขาดประโยชน์ในทรัพย์สินและเกิดความเสียหาย พระราชบัญญัตินี้จึงเป็นการออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของเจ้าของเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าขายในสมัยนั้นให้ได้รับความคุ้มครองทางเศรษฐกิจ โดยมีบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพพอสรุปได้ดังนี้

มาตรา 3 – 5 และ 10 -11 จะเป็นบทกำหนดลักษณะที่ถือเป็นเครื่องหมายและยี่ห้อการค้า และสิ่งซึ่งไม่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าได้

มาตรา 6 และมาตรา 12 เป็นการให้การรับรองถึงกรรมสิทธิ์ในตัวเครื่องหมายและยี่ห้อการค้า ว่าผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าและยี่ห้อค้านั้น ย่อมเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ที่ใช้เครื่องหมายและยี่ห้อในสิ่งของ สินค้าอย่างชนิดที่ใช้เครื่องหมายและยี่ห้อในได้สิทธิขาดแต่ผู้เดียว

มาตรา 54 – 55 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยความผิดซึ่งให้ความคุ้มครองแก่ ผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายและยี่ห้อการค้า ซึ่งมีโทษปรับและให้รับสิ่งของที่ได้แสดงเครื่องหมายและยี่ห้อที่ผิด

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2457¹³¹

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีราชดำริที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของคู่ความกระบวนการยุติธรรม ซึ่งแต่เดิมโจทก์จำเลยที่มีอรรถคดีต่างทนายความแก้ต่างในศาลยุติธรรม พบว่ามีบุคคลผู้ไม่มีความสามารถ ไร้คุณสมบัติในการเป็นทนายความ เข้ามาแอบแฝงหาผลประโยชน์จากคู่ความเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำริให้ออกกฎระเบียบระบุดุคุณสมบัติและมารยาททนายความ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปด้วยความเป็นกลาง และมีประสิทธิภาพ คู่ความไม่ถูกหลอกจนต้องแพ้คดี และพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังเปิดโอกาสให้บัณฑิตทั้งหญิงและชายประกอบอาชีพนี้ได้ไม่ว่าจะเป็นทนายความชั้นหนึ่งหรือชั้นสองหากมีวุฒิการศึกษาและมีความรู้ความสามารถในการแก้ต่างคดี ซึ่ง

¹³¹ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เภตรารัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 28 กฎหมาย พ.ศ.2458 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 435-437

แสดงถึงความเป็นกลาง ที่จะให้สิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพทั้งเพศชายและหญิง โดยพระราชบัญญัตินี้มีใจความสำคัญ ดังนี้

1. ทนายความทั้งหลายแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น ได้แก่ชั้นที่ ๑ คือผู้สอบไล่วิชากฎหมาย ได้รับประกาศนียบัตรเป็นเนติบัณฑิตฯ และชั้นที่ ๒ ทนายความซึ่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ จะได้ออกใบสอบสวนคุณวุฒิความรู้ความชำนาญแล้ว เห็นว่าสมควรจะทำนាំที่ทนายความได้ (มาตรา ๓)

2. ใบอนุญาตทนายความมีอายุเพียง ๑ ปี ดังนั้นผู้ที่เป็นทนายความต้องขอเปลี่ยนทุกปีเพื่อจะได้ไม่ขาดจากระบบทะเบียน (มาตรา ๗)

3. ความผิดดังต่อไปนี้ทำให้ถูกลบชื่อออกจากทะเบียนทนายความได้ (มาตรา ๙) คือ

เมื่อทนายความคนใดมีพิรุณผิดฐานข้อประสินลูกความ ฤาประพฤติไม่สมควรแก่นำที่แห่งทนายความ ฤาเอาความเท็จมาแก้ดวงศาลให้ชักหลงไป เพื่อให้ศาลนั้นออกคำสั่งคำสั่งบังคับซึ่งทนายนั้นรู้อยู่แก้ไขเป็นคำสั่งผิด ฤาเป็นการไม่สมควรก็ดี

เมื่อทนายความคนใดปลุกความยุยงส่งเสริมให้เขาฟ้องร้อง กรณีอันหามูลมิได้ให้รอกโรงเรียน ฤารับเป็นทนายว่าแตกต่างโดยวิธีสัญญาจะเอาส่วนแบ่งเป็นเงินหรือทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาท

เมื่อทนายความคนใดเป็นใจโดยตรงหรือทางอ้อมเพื่อปลุกพยานเท็จ หรือปกปิดซ่อนงำอำพรางพยานหลักฐาน หรือให้กำนันหรือสัญญาจะให้สินบนแก่เจ้าพนักงาน

เมื่อทนายคนใดมีพิรุณโดยสถานอื่นอันเป็นความประพฤตินอกมรรยาทแห่งทนายความผู้มีอาชีพอยู่ในสัจธรรมสุจริต

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2474¹³²

¹³² เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 กฎหมาย พ.ศ.2474 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 1 - 20

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการทางอุตสาหกรรม และพาณิชย์ ในการใช้เครื่องหมายและยี่ห้อ ที่ได้ขยายความและพัฒนาแนวคิดจากพระราชบัญญัติลักษณะเครื่องหมายและยี่ห้อการค้าขาย พ.ศ. 2457 โดยสร้างคำจำกัดความของเครื่องหมายการค้า มีนิยามที่ครอบคลุมกับสภาพเศรษฐกิจ โดยมีบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพพอสรุปได้ดังนี้

มาตรา 6 เครื่องหมายการค้าอันชอบด้วยบทบัญญัติแห่งมาตรา 4 และไม่ฝ่าฝืนบทบัญญัติในมาตรา 5 ท่านว่าจดทะเบียนได้

มาตรา 27 ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ บุคคลได้จดทะเบียนเป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้า นั้น ท่านให้ถือว่าเป็นเจ้าของ มีสิทธิผู้เดียวที่จะใช้เครื่องหมายสำหรับสินค้าทั้งหมดในจำพวกหนึ่ง หรือหลายจำพวกที่ได้จดทะเบียนไว้

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ¹³³

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าผู้ประกอบการเพาะปลูกและจำพวกอื่น ๆ ที่มีกำลังทรัพย์น้อยแต่มีความต้องการอย่างเดียวกัน ทรงมีพระราชดำริให้หมู่ชนนั้นควรได้รับการอุดหนุนให้ตั้งสหกรณ์ขึ้นเพื่อให้เกิดการประหยัดทรัพยากรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยตัวเอง เป็นอีกทางหนึ่งที่จะเผยแพร่ความจำริญทรัพย์และจำริญธรรมในบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 ¹³⁴

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งให้สิทธิเสรีภาพในการเผยแพร่ภาพยนตร์ โดยรัฐบาลจะเข้ามาควบคุมการทำหรือจัดฉายโดยการให้มี การขอใบอนุญาตในการทำและฉายภาพยนตร์ในมหรสพ นำส่งออกนอกราชอาณาจักร และเฉพาะ

¹³³ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 กฎหมาย พ.ศ.2471 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2478 , หน้า 38 - 49

¹³⁴ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 กฎหมาย พ.ศ.2473 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 157 - 163

ภาพยนตร์ที่ประกอบด้วยลักษณะฝ่าฝืนหรืออาจฝ่าฝืนต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี ถึงแม้ว่าเพียงว่าการทำ การฉายหรือแสดงภาพยนตร์ หรือประกาศนั้น น่าจะมีผลเช่นนั้น ท่านก็ห้ามดูกัน (มาตรา 4) รัฐบาลถึงจะห้ามไม่ให้จัดทำ และใน (มาตรา 19) ก็ยังระบุถึงการให้เสรีภาพแก่ผู้จัดทำและฉายภาพยนตร์ให้ดำเนินการได้โดยไม่มีใบอนุญาต โดยถ้าเป็นไปได้เพื่อการศึกษาและให้ญาติมิตรดูเป็นการส่วนตัวและไม่หวังผลทางการเงิน

ซึ่งจากที่กล่าวมา ถือว่ากฎหมายนี้ได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้จัดทำและฉายภาพยนตร์เป็นอย่างมาก หากไม่มีลักษณะที่ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในมาตรา 4 ก็สามารรถจัดทำภาพยนตร์ได้อย่างอิสระ

3.3.2.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านการศึกษา

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติโรงเรียน พ.ศ. 2463¹³⁵

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงให้สิทธิเสรีภาพในการศึกษาแก่ประชาชน โดยมีพระราชดำริว่าบัดนี้เป็นการสมควรจะจัดการปกครองโรงเรียนให้ทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เป็นผู้ตั้งขึ้น เพื่อเพิ่มช่องทางในการให้การศึกษาแก่ โดยสามารถเปิดโรงเรียนได้แต่ต้องมีเงื่อนไข และคุณสมบัติที่ผ่านการตรวจสอบจากรัฐบาลก่อน ซึ่งทำไปเพื่อควบคุมมาตรฐานการให้ความรู้แก่ให้มีประสิทธิภาพ จึงโปรดให้ชำระกฎหมายเพื่อเป็นการวางระเบียบ และข้อบังคับสำหรับโรงเรียนให้ครอบคลุม โดยมีใจความสำคัญอันเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพดังนี้

มาตรา 6 เป็นการกำหนดเงื่อนไขในการตั้งโรงเรียนโดยต้องมีคุณสมบัติตามกฎหมาย โดยผู้ใดจะตั้งโรงเรียน ต้องแจ้งความจำนงดั่งนั้นแก่เสนาบดีกระทรวงธรรมการ่อน

มาตรา 14 เป็นการกำหนดหลักสูตรซึ่งเสมือนการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน นักเรียนพึงจะได้รับจากการศึกษา ซึ่งทำให้ การให้ความรู้มีมาตรฐานเหมือนกันทุกโรงเรียน โดยให้โรงเรียนทั้งพระราชอาณาจักร ผู้จัดการโรงเรียนจำต้องจัดสอนนักเรียน

- 1) ให้อ่านแลเขียนเข้าใจภาษาไทยได้คล่องแคล่วพอสมควร

¹³⁵ เสถียร ลายลักษณ์ กับนายบุญเรือง นาคคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตุราชรัตน์ , ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 31 กฎหมาย พ.ศ.2461 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2478 , หน้า 106 - 122

2) ให้ได้ศึกษาหน้าที่พลเมืองที่ดี ปลูกความจงรักภักดีในกรุงสยาม แลความรู้ภูมิประเทศ รวมทั้งพงศาวดารตำนานเมืองแลภูมิศาสตร์ด้วยเป็นอย่างน้อย

มาตรา 17 มีการควบคุมคุณสมบัติครูมิให้เป็นบุคคลที่มีมลทิน และต้องมีความสามารถในความรู้ภาษาไทยแก่ที่ต่อการใช้ ซึ่งหากพบว่าขาดคุณสมบัติก็สามารถถอดถอนออกได้

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464¹³⁶

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการวางรากฐานทางการศึกษาที่สำคัญ ให้สิทธิเสรีภาพการศึกษาแก่นักเรียน โดยพระดำรัสว่าเป็นการสมควรจะจัดการประถมศึกษาให้แพร่หลาย และเจริญยิ่งขึ้นในพระราชอาณาจักร โดยมีมาตราที่ให้สิทธิเสรีภาพและสร้างมาตรฐานในการศึกษาของไทย ที่มีความสำคัญสรุปได้ดังนี้

มาตรา 5 เป็นมาตราที่เป็นการกำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่รัฐจะเข้าไปรับผิดชอบ ให้นักเรียนทุกคนได้เรียนได้โดยไม่ต้องเสียค่าสอน ความว่า “ ศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนประชาบาลยอมให้เปล่า คือว่าไม่เรียกค่าสอนจากเด็กที่มาเรียน ”

มาตรา 5 เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนถึง 14 ปี บริบูรณ์

มาตรา 42 เนื่องจากพระราชบัญญัตินี้ตั้งกฏเป็นการบังคับให้เด็กทุกคนต้องผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ชั้นประถมศึกษา หากพบว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองคนใดที่ได้รับแจ้งความจากนายอำเภอให้ส่งเด็กเข้าเรียนโรงเรียนประถมศึกษา หากไม่ปฏิบัติตามแจ้ง โดยหลังจากนายอำเภอแจ้งอีกครั้งแล้วยังขัดขืน ผู้นั้นมีความผิดโทษและอยู่ในฐานะที่จะต้องมีความหมายเรียกไปยังศาลคดีอาญาชั้นต้น

¹³⁶เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 กฎหมาย พ.ศ.2464 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 207 - 227

3.3.2.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น

พระราชบัญญัติ ว่าด้วยสมุด เอกสาร แลหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2465

เป็นพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกระดับและให้สิทธิเสรีภาพกับการหนังสือพิมพ์และการสื่อสารมวลชน ซึ่งทรงเล็งเห็นว่าปัจจุบัน สมุดและหนังสือพิมพ์แลสมุดประจำคาบที่ออกโฆษณาในพระราชอาณาจักร กับทั้งสมุดและหนังสือพิมพ์ประจำคาบต่างประเทศซึ่งมีผู้นำเข้ามาในราชอาณาจักร เป็นสิ่งที่เพิ่มพูนวิชาความรู้ให้กว้างขวาง และยังสร้างความเจริญให้บังเกิดแก่พสกนิกรยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการอุดหนุนการดังกล่าวให้เจริญมากยิ่งขึ้น สมควรยกฐานะหนังสือพิมพ์แลกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องขึ้นสู่ฐานะอันควรเหมาะแก่การนั้น มีการกำหนดขั้นตอนในการขออนุญาตจัดทำสิ่งพิมพ์ โดยสามารถลงพิมพ์เนื้อหาโฆษณาแก่ได้โดยอิสระ แต่จะยกเว้นหาลงพิมพ์เฉพาะเนื้อหาหรือบทประพันธ์ที่มีลักษณะเป็นเสียนนามแผ่นดิน เช่น เนื้อความที่ยุยงให้กระทำผิดฐานประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว ทำให้ก่อจลาจล กระทำการเสื่อมเสียต่อศาล ยุยงให้กระทำผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา โฆษณาเป็นเท็จที่ทำให้เกิดความปั่นป่วนในสังคม เป็นต้น

และในมาตรา 20 - 38 ก็จะมีบทกฎหมายที่สร้างทั้งสิทธิเสรีภาพของเจ้าของหนังสือพิมพ์ เพื่อให้ตนมีความรับผิดชอบต่อการเผยแพร่ข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้พิมพ์ต้องรับผิดชอบต่อผู้ประพันธ์และบรรณาธิการ ใช้ค่าทดแทนแก่บุคคลที่สามในทางแพ่ง หากไม่พบตัวผู้ประพันธ์หรือบรรณาธิการ และ หากผู้ประพันธ์ หรือ บรรณาธิการคนใด พยายามยุยงให้เกิดความผิดทางอาญา หรือข้อความอันมีลักษณะเป็นเสียนนามแผ่นดิน ในการออกสมุดหรือหนังสือพิมพ์ ท่านว่าต้องมีระวางโทษกึ่งหนึ่งของอัตราสำหรับความผิดนั้น ๆ และเอาโทษถึงผู้เผยแพร่ ข่าย แจกจ่าย สิ่งพิมพ์ที่เป็นเสียนนามแผ่นดินด้วย

ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเมื่อวิเคราะห์ดูพบว่า มีการให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้สื่อมวลชน ทั้งผู้ประพันธ์ บรรณาธิการ เจ้าของหนังสือพิมพ์ อย่างพอสมควร มีบทจำกัดเฉพาะเนื้อความที่เป็นอันตรายและก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเท่านั้น หากไม่เข้าข้อห้ามสื่อมวลชนก็จะมีเสรีภาพอย่างในการให้ข้อมูลอย่างอิสระ ซึ่งบทจำกัดสิทธินั้นก็สมควรจะต้องมีเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวายในสังคม หากไม่ควบคุมเลยส่วนใหญ่ซึ่งไม่ค่อยมีความรู้มาก อาจถูกชักจูงให้ก่อ

การกระทำผิดได้โดยง่าย¹³⁷ และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติดังกล่าว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2470

3.3.3 อิทธิพลของตะวันตกต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ (หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417)

3.3.3.1 แนวคิดสำนักบ้านเมือง POSITIVISM ต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

การปฏิรูปกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำเอาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีกฎหมายของประเทศตะวันตกมาใช้ โดยเฉพาะ ปรัชญากฎหมายบ้านเมือง มีอิทธิพลอย่างสูงต่อนักกฎหมายไทย โดยเริ่มตั้งแต่พระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย ทรงนำแนวคิดนี้มาเผยแพร่ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งที่ทรงกล่าวไว้เมื่อเดือนกันยายน ร.ศ.118 ว่า

“เราจะต้องระหว่างอย่าคิดเอากฎหมายไปปนกับความดี ความชั่ว ฤๅความยุติธรรม กฎหมายเป็นคำสั่งเป็นแบบที่เราจะต้องปฏิบัติตาม แต่กฎหมายนั้นบางทีก็จะชั่วได้ถ้าไม่เป็นยุติธรรมก็ได้ ความคิดว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นยุติธรรม อะไรไม่ยุติธรรม มีบ่อยเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น ตามศาสนาต่างๆ แต่กฎหมายนั้นเกิดขึ้นได้แห่งเดียว คือจากผู้ปกครองแผ่นดินอนุญาตเท่านั้น “

และเป็นการสานต่อพระราชกิจในการบัญญัติกฎหมายที่ให้การรับรองเสรีภาพมากขึ้นต่อพระบิดาของพระองค์และแต่เมื่อวิเคราะห์ถึงแนวคิดของนักปราชญ์ตะวันตกของสำนักกฎหมายบ้านเมืองอย่างเช่นเบนแธม ที่มีความคิดสนับสนุนความสำคัญของการปกครองในระบบผู้แทนในฐานะเป็นคำตอบของความผาสุกของประชาชน ซึ่งขัดต่อการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เห็นพ้องในบางประเด็น ทรงเล็งเห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยของตะวันตกซึ่งสถานะของสังคมไทยยังไม่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ก็ได้นำแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองมาปรับใช้เท่าที่เห็นควร

¹³⁷ เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 35 กฎหมาย พ.ศ.2465 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2478 , หน้า 561 -582

โดยจะมีการรับแนวคิดฝ่ายตะวันตกในเรื่อง “ เกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์ “ โดยนับแต่มีการเลิกทาส เลิกระบบไพร่เปลี่ยนเป็นระบบเกณฑ์ทหารแทน หรือแม้กระทั่งยกเลิกประเพณีหมอบกราบเมื่อเข้าเฝ้า และสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน

แม้จะมองว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ได้ให้สิทธิใหม่ ๆ ตามกฎหมายแก่ประชาชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โครงสร้างกฎหมายใหม่ไม่ได้เป็นแค่ราชศาสตร์ตามความคิดโบราณในแง่ที่เป็นกฎหมายชั่วคราวที่ยกเลิกได้โดยพระมหากษัตริย์องค์ถัดมาที่ค้นพบว่าขัดแย้งหรือแตกต่างไปจากคำสอนของพระมनु โดยหลักการก็คือเรื่องพระราชอำนาจในทางกฎหมายได้มีการแยกตัวออกจากพระธรรมศาสตร์ในฐานะที่เป็นหลักการที่กำหนดความชอบธรรมให้แก่การตรากฎหมายเดิม แต่ในความเป็นจริงแล้วการนำแนวคิดตะวันตกดังกล่าวมาปรับใช้ก็ปรากฏความไม่สอดคล้องและเท่าเทียมกันของการเปลี่ยนแปลงในพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในแง่การถ่ายเทอำนาจสู่ประชาชนหรือการให้หลักประกันที่แท้จริงกว่าประชาชน เพียงแต่เป็นไปตามพระราชอัจริยภาพของพระมหากษัตริย์ในแต่ละพระองค์เท่านั้น ซึ่งแตกต่างและขาดความมั่นคงเมื่อเทียบกับกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของตะวันตก

3.3.3.2 แนวคิดว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (droit de l'homme) ต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์เป็นผลมาจากแนวคิดทางปรัชญาที่เกิดขึ้นในสมัย RENAISSANCE หรือ ยุคฟื้นฟู หลังจากผ่านยุคของการครอบงำจากศาสนาในฝรั่งเศส ความคิดทางด้านสิทธิมนุษยชนเกิดจากความคิดที่จะปกป้องประชาชนจากการกดขี่ของรัฐ¹³⁸ จากการกดขี่ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการกดขี่ของชนชั้นปกครอง จึงเป็นหลักที่เคารพการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในสังคม ไม่ว่าจะผ่านทางด้านศาสนาและเคารพความแตกต่างของเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติ โดยอันที่จริงแล้วแนวคิดดังกล่าวเป็นสิทธิตามธรรมชาติของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งแต่ก่อนหน้านั้นรู้จักกันในคำว่าสิทธิบุคคล เป็นการใช้คำดังกล่าวในการจำกัดอำนาจของผู้ปกครองรัฐที่เห็นกันว่าใช้อำนาจรัฐตามอำเภอใจและเบียดเบียนผู้อยู่ใต้ปกครองจนเกินไป

¹³⁸ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ , หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชนว่าด้วย รัฐ รัฐธรรมนูญและกฎหมาย , สำนักพิมพ์วิญญูชน พิมพ์ครั้งที่ 3 , หน้า 150 – 152

แนวคิดดังกล่าวนั้นส่งผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างชัดเจนในช่วงแห่งการผลัดเปลี่ยนการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย และได้ปรากฏใน “คำอธิบายกฎหมายปกครอง” ในปี พ.ศ.2474 ของท่านอาจารย์ ปรีดี พนมยงค์ ที่ได้อธิบายถึงหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยอันเป็นหัวใจของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งๆ ที่ในขณะนั้นประเทศไทยยังอยู่ภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้คำอธิบายดังกล่าวยังได้บรรจุไว้ซึ่งหลักการระเบียบวิธีการปกครองท้องถิ่น การงานในทางปกครองและคดีปกครองเป็นต้น และที่สำคัญระบุแนวคิดว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (droit de l'homme) ซึ่งยังไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับใดรองรับไว้โดยตรงดังที่ปรากฏในหมวดว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของในรัฐธรรมนูญที่ออกภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองไม่ โดยได้สอนถึงหลักการเหล่านี้ว่า

“มนุษย์ซึ่งเกิดมาย่อมมีสิทธิและหน้าที่ในอันที่จะดำรงชีวิตและรวบรวมกันอยู่ได้เป็นหมู่คณะ สิทธิและหน้าที่เหล่านี้ย่อมมีขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติแห่งการเป็นมนุษย์นั่นเอง และซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ความเป็นอิสระ หรือเสรีภาพ (Liberte)
2. ความเสมอภาค หรือสมภาพ (Egalite)
3. ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันพี่น้อง หรือภราดรภาพ (Fraternite)

และยังได้บรรยายถึงอิสระหรือเสรีภาพประเภทต่างๆ 9 ประเภท รวมตลอดถึงหลักความเสมอภาคและภราดรภาพ ตลอดจนอธิบายถึงผลในการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐไว้ด้วย หลักการดังกล่าวได้พัฒนาต่อมาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของ คำประกาศของคณะราษฎร ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในภายหลัง อันเป็นการปูทางสู่การรับรองสิทธิเสรีภาพโดยอำนาจของกฎหมายสูงสุดของประเทศ มีการกำหนดการคุ้มครองสิทธิที่ประชาชนพึงได้รับการคุ้มครองในกฎหมายอย่างเป็นระบบ

3.3.3.3 แนวคิดว่าด้วยความป็นรัฐชาติ (Nation State) ต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นยุคในการเปิดกว้างในการรับข้อมูลความรู้ต่าง ๆ จากชาติตะวันตก พระราชกรณียกิจเด่นของพระองค์ก็คือเรื่องหนึ่งคือการเสริมสร้างกลไกความเข้มแข็งรัฐและพยายามที่จะดึงอำนาจเข้าสู่พระองค์เอง และการ

จะให้ความสำคัญแก่กำลังคนโดยไม่ว่าจะเป็นการส่งราชบุตร ราชธิดาไปศึกษาที่ต่างประเทศเพื่อนำวิทยาการก้าวหน้ามาเผยแพร่ในประเทศสยาม และด้วยทรงเห็นถึงความสำคัญของกลุ่มชนที่เกิดขึ้นภายหลังประกาศเลิกทาส คือ กลุ่มชนชั้นกลาง ซึ่งโดยส่วนใหญ่ประกอบด้วย ข้าราชการและ ทหาร การที่จะรวมอำนาจและสร้างฐานกำลังเพื่อให้มีพลังในการกำหนดแนวทางในการบริหารประเทศให้ได้ นั้น ชนชั้นกลางจึงเป็นส่วนสำคัญ และแนวคิดตะวันตกที่เป็นส่วนชี้นำในการปฏิบัติของกลุ่มชนชั้นกลางในยุคนั้น คือแนวคิดว่าด้วยเรื่องรัฐประชาชาติ (Nation State) อันเป็นแนวคิดที่สร้างแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมโดยเป็นทุกคนมีส่วนร่วมเป็นหนึ่งเดียวต่อการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้า แนวคิดดังกล่าวได้สนับสนุนให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพและมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ถึงแม้แนวคิดดังกล่าวจะยังอยู่ภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าก็นำแนวคิดดังกล่าวมากระตุ้นให้ประชาชนทุกคนหลุดจากการกระทำเพื่อสนองประโยชน์กลุ่มคนแค่งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ให้หันมาร่วมกันสนองประโยชน์ของรัฐเพียงหนึ่งเดียว เกิดกลุ่มคนใหม่ซึ่งเกิดการมีสิทธิเสรีภาพที่มากขึ้นกว่าเดิม เกิดความรู้สึกใหม่ต่อชนชั้นกลาง ข้าราชการ ทหาร ซึ่งไม่ใช่ชนชั้นปกครองว่าความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของตนไม่ได้ขึ้นอยู่กับ “ นาย ” คนหนึ่งคนใดดังเช่นแต่ก่อน แต่ขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานภาพของสถาบันของตนในการบวกรวมการเติบโตพร้อมไปกับรัฐ แนวคิดดังกล่าวได้ค่อย ๆ ทำลายความแตกต่างทางชนชั้น ทำให้ประชาชนทุกคนมองว่าตนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทุกคนมีสิทธิตามกฎหมาย มีการรับรองตามกฎหมายที่มีระเบียบ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจของเจ้านาย หรือ ชุนนาง ที่จะบงการชีวิตของตนได้อีกต่อไป

แนวคิดดังกล่าวจึงถือเป็นแนวทางสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกแห่งการเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และเป็นการปูทางสู่การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ชัดเจนมากขึ้น แนวทางแห่งประชาธิปไตยที่เกิดการก่อตัวโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้ทรงเล็งเห็นและได้พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนของพระองค์ให้มีความพร้อมทางด้านความรู้ และการยอมรับเพื่อมอบอำนาจอธิปไตยให้แก่ประชาชนในช่วงต่อมา

3.3.3.4 แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองที่ได้มีการร่างและประกาศใช้ในสังคมไทยนั้น มีเรื่องราวที่แตกต่างกัน ทั้ง “ที่มา” และ “จุดจบ” แตกต่างกันไป รวากับรัฐธรรมนูญนั้นเป็นบุคคลมีชีวิต ซึ่งประสบชะตากรรมอันหลากหลาย แม้ว่าแนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญ (constitution) จะเป็นของใหม่ที่ถือกำเนิดในบริบทตะวันตก แต่ประเทศไทยเราก็ได้รับเอาแนวคิด

นี้มาสถาปนาในวัฒนธรรมไทยมาช้านานจนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและปรับเปลี่ยนไปตามมาตรฐานของนานาชาติในบางข้อ เมื่อแรกที่แนวคิดรัฐธรรมนูญได้รับการเผยแพร่่นั้นมีการแปลความหมายของสิ่งที่เรียกว่า "คอนสติติวชัน" อย่างคลุมเครือ และบางครั้งก็มักจะถูกกล่าวถึงไปพร้อมๆกับระบอบการเมืองแบบสาธารณรัฐ (republic) ซึ่งหมายถึงระบอบการปกครองใหม่ที่มีผู้นำมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ดังที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุบางกอก (The Bangkok Recorder) จัดพิมพ์โดย ดร.แดน แบริดลีย์ (Dan B. Bradley) คนไทยรู้จักกันในชื่อ หมอบรัดเลย์ ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2408 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“เมืองอยู่ในทิศเทศไม่มีคนเปนกระษัตริย์ก็จริง, แต่มีคอนสติติวชันคือกฎหมายอย่างหนึ่งสั้นๆ เปนแบบอย่างสำหรับจะให้เจ้าเมืองรักษาตัวแลรักษาเมืองตามกตหมายนั้น. เมื่อตั้งเปนเจ้าเมืองก็ต้องซาบาลตัวว่าจะรักษาบทคอนสติติวชันให้ถืทวนตามสติปัญญา แลกำลังอันครบบริบูรณ์ของตน. แลหัวเมืองอยู่ในทิศเทศทั้งปวงก็ได้ปฏิญาณตัวไว้, เปนใจความว่า, จะให้บทคอนสติติวชันตั้งไว้เป็นต่างกระษัตริย์. ถ้าเม้นแปรศิเดนต์จะหักทำลายคอนสติติวชันเมื่อใด ก็คงจะเปนโทษใหญ่เมื่อนั้น. ถ้าหัวเมืองใดเอาใจออกหากจากคอนสติติวชันนั้นก็จัดได้ชื่อว่าเปนขบถ. ผูลงราชฎหัวเมืองทั้งปวงนั้นเป็นผู้จัดเลือกตั้งบทคอนสติติวชันขึ้นเปนใหญ่แทนกระษัตริย์. แลราชฎทั้งปวงจะได้เลือกคนตั้งเปนแปรศิเดนต์, สำหรับจะป้องกันรักษาบทคอนสติติวชันให้มั่นคง”

ความเข้าใจในเรื่องรัฐธรรมนูญในระยะแรกๆ มีระบอบการเมืองที่ “ราษฎร” เลือกกระษัตริย์ขึ้นปกครองตนเองจึงกระทบกระเทือนโดยตรงต่อสถานะและความมั่นคงของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น กระนั้นก็ตาม มีคำอธิบายว่าสิ่งที่เรียกว่าคอนสติติวชันนั้น แท้จริงแล้วก็คือราชประเพณีหรือธรรมเนียมในการสืบทอดอำนาจของระบอบการเมืองนั่นเอง และตามความเข้าใจดังกล่าวนั้น สยามมีรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว ซึ่งก็คือกฎมณเฑียรบาลซึ่งกล่าวถึงการสืบสันตติวงศ์และกฎเกณฑ์การสืบทอดอำนาจในรัฐไว้แล้ว แต่ในความรู้สึกนึกคิดของคณะเจ้านายและขุนนางกลุ่มหนึ่งเห็นไปในทางตรงกันข้าม พวกเขาได้ร่างคำกราบบังคมทูลฯ เมื่อ พ.ศ. 2428 ทูลเกล้าต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งรู้จักกันภายหลังในชื่อ “คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103” ความตอนหนึ่งว่า

“นอกจากสยามจะอยู่ท่ามกลางวิกฤตของการล่าเมืองขึ้นแล้ว ระบอบการเมืองของสยามเสมือนหนึ่งอุบะที่แขวนไว้ด้วยเชือกเพียงเส้นเดียว พวกอุบะซึ่งอาศัยเชือกอยู่นั้น

ถ้ามีอันตรายเชือกขาดก็ต้องตกถึงพื้น ถึงแก่ชำรุดเปลี่ยนแปลงรูปพรรณไปได้ต่างๆ ฤาบางทีทำลายยับเยินสิ้นดีเดียว”

คณะเจ้านายและขุนนางกลุ่มนี้ถวายนำให้ทรงเปลี่ยนพระราชประเพณีจาก แอบโซลูตโมนาก็ มาเป็นพระราชประเพณีที่เรียกว่ากอนสตีติวชันโมนาก็ แม้ว่าคำกราบบังคมทูลของคณะเจ้านายและขุนนาง ร.ศ. 103 จะไม่สัมฤทธิ์ผล แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สภาวะการเมืองโลกมีความผันผวนทั้งผลพวงจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองในประเทศรัสเซีย จนถึงประเทศจีนซึ่งได้ล้มล้างระบอบกษัตริย์และเข้าสู่การเมืองในแบบมหาชนรัฐ. ในท่ามกลางกระแสดังกล่าวก็มีความพยายามจากกลุ่มบุคคลที่ก่อตัวจากนายทหารชั้นผู้น้อยที่รู้จักกันในเวลาต่อมาในชื่อ คณะกบฏ ร.ศ. 130 ซึ่งมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้ว่าจะไม่มีทิศทางทางการเมืองที่เป็นรูปธรรมก็ตาม¹³⁹

ดังได้กล่าวมาแล้วถึงความหมายของแนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญนั้น ยังไม่เป็นที่ลงตัวและยังคงคลุมเครือ แนวคิดดังกล่าวยังได้ถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับคำว่าประชาธิปไตย ซึ่งในด้านหนึ่งหมายถึงระบอบการเมืองที่อำนาจเป็นของปวงชน แต่ในอีกด้านหนึ่งมีนัยถึงระบอบการเมืองแบบมหาชนรัฐ ซึ่งล้มล้างสถาบันกษัตริย์และสถาปนาระบอบการเมืองที่ประชาชนเลือกผู้นำแห่งรัฐ ซึ่งรู้จักกันในเวลาต่อมาคือระบอบประธานาธิบดี. ความคลุมเครือดังกล่าวนี้ทำให้แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม กลายเป็นสิ่งคุกคามต่อสถาบันกษัตริย์และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญในเวลาต่อมา

3.3.3.5 แนวคิดประชาธิปไตยต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้จะมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างหลากหลายทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับการคุ้มครองซึ่งมีลักษณะโน้มเอียงไปทางแนวคิดที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น อย่างไรก็ตามรูปแบบการปกครองบ้านเมืองก็ยังคงเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่เช่นเดิม แต่ก็มีใช้ว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยจะไม่มีอยู่เลย ดังจะเห็นได้จาก ในรัชสมัยของพระองค์บรรดากลุ่มเจ้านายและขุน

¹³⁹ อัจฉราพร กมุทพิสมัย. กบฏ ร.ศ. 130: กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่. กรุงเทพฯ:

นางบางส่วนได้เสนอคำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 (พ.ศ.2427) เหตุผลเพราะต้องการชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศโดยการกระทำของชาติตะวันตก

จากการเสนอให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์เป็นแต่เพียงประมุขของประเทศ แต่อำนาจการบริหาร การตัดสินใจเป็นของ “คาบิเนต” หรือ คณะเสนาบดี และต่อจากนี้ข้าราชการทั้งหลายจะต้องเลือกจากคนที่มีความรู้ มีชื่อเสียง มีความประพฤติดี และอายุเกิน 20 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ ยังต้องปรับปรุงระเบียบกฎหมายต่างๆ ที่ไม่ยุติธรรม ที่ล้าสมัย ให้เหมาะสมทันสมัย อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงปฏิเสธคำกราบบังคมทูลดังกล่าว ด้วยทรงเห็นว่ายังไม่สมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนในขณะนั้น เนื่องจากประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและประชาชนชาวไทยไม่มีความสนใจในการปกครองบ้านเมืองแต่อย่างใด ฉะนั้นการที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดยที่ไม่มีการวางรากฐานไว้ก่อนนั้น ย่อมจะนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี ดังนั้น ในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นสมัยปูพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนโดยทรงเผยแพร่ที่ละน้อยจนกว่าประชาชนจะคุ้นเคยและเข้าใจดี แม้แต่นโยบายเลิกทาสของพระองค์ก็เข้าใจว่าทรงต้องการให้ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทัดเทียมกันเป็นการริเริ่มกรุยทางไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกทางหนึ่งด้วย และได้พัฒนาเกิดการทดลองการศึกษาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทดลองการปกครองก่อน จนในที่สุดถึงแม้พระราชดำริของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์คือรอให้เกิดความพร้อมในการรับรู้ของประชาชนก่อน โดยพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้พร้อม แต่ด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ทำให้เกิดการเรียกร้องมากขึ้นของกลุ่มชนบางกลุ่ม จนในที่สุดก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยในสมัยของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกลุ่มคนที่แค่บางกลุ่มและสุดท้ายก็ยังคงประสงค์ในอำนาจไม่สามารถให้ความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแก่ประชาชนภายหลังการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

บทวิเคราะห์สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยาม อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้น

หากวิเคราะห์ถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสยามในช่วงก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จะพบว่า การรับรองสิทธิเสรีภาพที่อยู่ในลักษณะการเลือกสรรให้จากเบื้องบน คือ พระมหากษัตริย์และรัฐ แนวคิดเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพจะมีลักษณะเด่นที่เน้นในสิทธิของรัฐมากกว่าการให้อำนาจและสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน อำนาจสูงสุดยังเป็นของรัฐและศูนย์กลางอย่างเช่นเดิม การรวมศูนย์ การปกครอง การบริหารยังเป็นไปโดยกลุ่มอำนาจ และต้องสอดคล้องและไม่ขัดต่อประโยชน์จากกลุ่มอภิสิทธิชนที่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในระดับล่าง จะถูกผลประโยชน์ของกลุ่มอภิสิทธิชนมาเป็นตัวขัดขวาง ทำให้เกิดการจำกัดสิทธิ ริดลอนสิทธิอยู่โดยตลอดและสลับกับการเปิดให้มีสิทธิเสรีภาพบ้างเป็นระยะเวลาสั้นๆ แม้จะมีการการปรับโครงสร้างทางชนชั้นจนเท่าเทียมกันด้วยประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 ก็ยังพบการพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพที่มีอุปสรรคภายใต้เอกลักษณ์ความเป็นอยู่ของสังคมไทย ซึ่งก็คือระบบอุปถัมภ์ เป็นการพยายามสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มชนกับกลุ่มผู้มีอำนาจเพื่อให้ตนได้รับอภิสิทธิมากกว่าผู้อื่น โดยอาจนำปัจจัยทั้งทางทรัพย์สินหรือการกระทำที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องเพื่อให้กลุ่มผู้มีอำนาจพอใจ และให้อภิสิทธิแก่ตนในการดำเนินการใด ๆ จะพบความสัมพันธ์ของการอุปถัมภ์ในสังคมไทยได้ทั้งในความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับนาย ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชนชั้นที่ต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนอพยพกับชนชั้นนาย เป็นต้น แสดงให้เห็นความเคยชินและฝังรากลึกของระบบอุปถัมภ์ในทุกชนชั้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ เพราะมนุษย์ทุกคนมีความอยากมี อยากเป็น และเมื่อการเข้าใกล้กับกลุ่มอำนาจทำให้ตนเองมีโอกาสก้าวหน้าและได้รับผลประโยชน์ คงปฏิเสธไม่ได้ที่จะพบความพยายามทุกวิถีทางเพื่อเอาใจเจ้า เอาใจขุนนาง เพื่อให้ได้ประโยชน์ดังหวัง นอกจากปัจจัยของระบบอุปถัมภ์และยังพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจตระหนักถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างดีพอ ทำให้ไม่พบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีลักษณะสำคัญในระบบการเมือง ซึ่งถึงแม้จะมีอุปสรรคที่มากมาย แต่วิวัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพและการบัญญัติกฎหมายเพื่อรองรับก็ยังปรากฏและมีการพัฒนาอยู่โดยตลอดถึงแม้จะมีสิ่งกีดขวาง แต่ด้วยพระเมตตาของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ได้ปกครองประเทศด้วยหลักธรรม และการเปิดรับความรู้และวิสัยทัศน์จากฝากตะวันตกโดยตลอด ส่งผลให้การรับรองสิทธิเสรีภาพยังคงมีวิวัฒนาการและเสริมสร้างให้ประชาชนของประเทศได้รับสิทธิเสรีภาพ

พอสมควร โดยผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์ภาพรวมการรับรองสิทธิเสรีภาพ ปัจจัยต่อพัฒนาการ และอุปสรรค เพื่อให้มองเห็นความเป็นมาของการรับรองสิทธิเสรีภาพ อีกทั้งวิเคราะห์ถึงผลของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นเพื่อคุ้มครองและรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในช่วงดังกล่าว เพื่อให้สามารถมองเห็นภาพรวมการพัฒนาการของการรับรองสิทธิเสรีภาพที่มีมิติมากขึ้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.1 สภาพการรับรองสิทธิ ปัจจัยในการพัฒนาและอุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

4.1.1 บทสรุปสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นรับวิทยาการจากชาวตะวันตก นำความรู้ต่าง ๆ และวิทยาศาสตร์เข้ามาในประเทศ และสืบเนื่องจากสนธิสัญญาที่ได้ทำกับชาวตะวันตกไม่ว่าจะเป็นสนธิสัญญาเบอร์นีและเบาวริง อิทธิพลของชาติตะวันตกได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวทางการปกครองในหลาย ๆ ด้าน มีการสร้างความมั่นคงในราชอาณาจักร และปรับปรุงการออกกฎหมาย โดย ทรงใช้พระราชอำนาจตรากฎหมายเพื่อบริหารประเทศ ซึ่งแต่เดิมการปรับใช้กฎหมายซึ่งใช้หลักธรรมศาสตร์และจารีตเดิมอันมีหลายบทบัญญัติที่ดูป่าเถื่อนและละเมิดสิทธิของความเป็นมนุษย์ และกฎหมายที่ยังอยู่ภายใต้กฎหมายตราสามดวงและประกาศต่าง ๆ ขาดซึ่งความเป็นระบบพิจารณาตามข้อเท็จจริง ทำให้ไม่สามารถครอบคลุมพฤติกรรมของประชาชนที่อยู่ในช่วงเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของประเทศได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวตะวันตกเมื่อเข้ามาทำ ความสัมพันธ์จะมองว่าประเทศสยามนั้นไม่ทันสมัย ศิวิไลส์ อันเป็นข้ออ้างในการเข้ามาใช้ลัทธิล่าอาณานิคมมาครอบงำประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงปัญหา จึงพยายามนำแนวคิดพุทธมาเป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้หลักพุทธธรรมอันเป็นหลักแห่งความดี ซึ่งมีเหตุผลและตีกรอบให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนและทำร้ายกันและกัน มาเป็นหลักในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผสมผสานกับการบัญญัติกฎหมายโดยนำแนวคิดการให้ความสำคัญที่ตัวบุคคล ไม่มองคนเป็นสิ่งของ มีการให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นมนุษย์ อันเป็นแนวคิดจากตะวันตก

ที่ว่าด้วยการรับรู้ว่ามีมนุษย์ทุกคนเป็นตัวการของกฎหมาย (Subject of Law)¹ การรับรู้ศักดิ์ศรีของมนุษย์จะตกต่ำหรือกลายเป็นทรัพย์สินหรือวัตถุไม่ได้ บุคคลทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมาย ที่เรียกว่าหลักของความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Equality Before The Law) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้มีส่วนต่อการพัฒนาในด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยของพระองค์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพ แต่เนื่องด้วยปัจจัยของความคงอยู่ภายใต้ระบบชนชั้น ยังปรากฏชนชั้น เจ้านาย ขุนนาง ไพร่ ทาส การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้ครอบคลุมทุกชนชั้นย่อมไม่สามารถทำได้ การออกกฎหมายบางฉบับจึงอาจให้สิทธิแก่ชนชั้นบางจำพวกและไม่ให้สิทธิแก่ชนชั้นบางจำพวก ด้วยเหตุผลของชนชั้นที่มีหน้าที่แตกต่างกันภายใต้ศักดิ์นา การสร้างความเท่าเทียมกันในแง่การบัญญัติกฎหมายจึงไม่สามารถกระทำได้ อย่างเช่น ชนชั้นเจ้านายมีกำลังพลที่ต้องดูแล มีหน้าที่ต้องปกครองคนในปกครอง หากกฎหมายให้สิทธิเท่าเทียมกันกับไพร่ ทั้งที่ตนมีหน้าที่ต่อสังคมมากกว่ามากมาย ย่อมเป็นการไม่เหมาะสมและทำให้การคุมกำลังพลไม่มีประสิทธิภาพ และด้วยกำลังพลถือเป็นปัจจัยหลักของการขับเคลื่อนประเทศในยุคดังกล่าว หากปล่อยให้ไพร่มีสิทธิเท่าเทียมนาย การคุมกำลังย่อมเป็นไปได้ยาก ด้วยเหตุดังกล่าว กฎหมายบางฉบับจะเป็นการให้และจำกัดสิทธิโดยยึดโยงกับระบบชนชั้น แต่อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเล็งเห็นถึงสภาพดังกล่าวทรงมีพระราชกรุณาต่อประชาชนของพระองค์ตามความเหมาะสมกับระบบชนชั้นที่ปรากฏอยู่ โดยจะมีลักษณะเป็นการตรากฎหมายโดยตามข้อเท็จจริงและปัญหาที่พบเป็นหลักเพิ่มเติมกฎหมายเป็นจำนวนมาก พยายามปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับช่วงเวลาและพยายามให้ครอบคลุมไปเกือบทุกประเภทตามความเหมาะสมเท่าที่สามารถประทานให้ได้ โดยได้ออกบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพและนโยบายในการรับรองสิทธิเสรีภาพ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพได้ดังนี้

4.1.1.1 การออกกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการถือครองกรรมสิทธิ์

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเริ่มมีการยอมรับต่อกรรมสิทธิ์ของประชาชน โดยมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่มองว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน มีการรับรองกรรมสิทธิ์ในแดนเอกชนเช่นเดียวกับชาติตะวันตก โดยถึงแม้จะไม่ได้มีการบัญญัติชัดเจนให้ประชาชนมีสิทธิในที่ดิน พระมหากษัตริย์ยังเป็นเจ้าของที่ดินอยู่ แต่ก็ทรงออกกฎหมายเป็นการกำหนดแก่ พระมหากษัตริย์ กลุ่มราชวงศ์ และขุนนาง ว่าหากจะถือครองที่ดินในครอบครองของ

¹ แสง บุญเฉลิมวิภาส , ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย , หน้า 132 -133

ประชาชน ต้องมีการชดใช้ราคาที่ดินแก่ประชาชน แม้ประชาชนจะไม่ได้มีแดนกรรมสิทธิ์เหมือนในกฎหมายเรื่องทรัพย์สินในปัจจุบัน ประกาศดังกล่าวแสดงถึงการเริ่มต้นแนวทางการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิในการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินในสมัยต่อมา แม้ในความเป็นจริงที่ดินส่วนใหญ่จะอยู่ในความครอบครองของชนชั้นปกครองอยู่แล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่รับทราบถึงสิทธิของตนดังกล่าว และก็ด้วยระบบชนชั้นที่คงอยู่ยังเกรงกลัวต่อมุลนายทำให้ ผลจากประกาศนี้ไม่ทำให้ชนชั้นผู้ถูกปกครองได้รับสิทธิจากกฎหมายดังกล่าวเท่าที่ควร

4.1.1.2 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคล

จากการศึกษาพบว่า การออกกฎหมายในด้านการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคลจะให้ความคุ้มครองและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหลายฉบับ ไม่ว่าจะเป็นการประกาศยกเลิกการยิงกระสุนใส่ประชาชนที่แอบดูขบวนเสด็จและไม่อนุญาตให้เข้าเฝ้าชมพระบารมีของของพระมหากษัตริย์ แสดงถึงการคำนึงสิทธิเสรีภาพในร่างกายของประชาชน ไม่ควรทำร้ายประชาชนหากไม่มีความผิด และประกาศให้ขุนนางใส่เสื้อเข้าเฝ้า เพื่อปรับมุมมองของชาวตะวันตกไม่มองชาวสยามเป็นคนป่าเถื่อน ในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคลจะพบว่ามี การออกประกาศกฎหมายเพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนผู้ถูกปกครองเป็นส่วนใหญ่ เริ่มมีพระราชดำริต่อการถูกปกครองของทาสถึงแม้จะไม่สามารถยกเลิกระบบทาสได้ในสมัยนั้น แต่พระองค์ทรงหาทางให้ความเป็นอยู่ของทาสให้ดีขึ้น ยกเลิกกฎหมายที่อนุญาตให้ผู้ขาย ขายภริยา หรือลูกเป็นทาสอีก มีการกำหนดค่าตัวลูกทาส และเปิดโอกาสให้ทาสไถ่ตัวได้สะดวกขึ้น เมื่อวิเคราะห์จากการออกประกาศผู้ถูกปกครองเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคล แสดงให้เห็นถึงมุมมองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงให้ประชาชนของพระองค์ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่มากขึ้น และมีความเสมอภาคมากขึ้น แต่ด้วยปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าจะเรื่องกลุ่มผลประโยชน์และความรู้และความเข้าใจของประชาชน ทำให้การออกกฎหมายในเรื่องดังกล่าวอยู่ในลักษณะปรับสิทธิขั้นพื้นฐานให้ดีขึ้น และทำให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรมจากชนชั้นผู้ปกครองมากขึ้น ถึงแม้จะไม่เท่าเทียมกันก็ตามตรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมเท่าที่จะทำได้

4.1.1.3 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก

จากการศึกษาพบว่า มีการออกประกาศห้ามบิดามารดา บังคับบุตรสาวให้แต่งงานโดยไม่สมัครใจ อันเป็นการให้เสรีภาพในการเลือกคู่ครองแก่สตรี ไม่ใช่ต้องยินยอมตาม

ความต้องการของชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว สตรีมีสิทธิในการที่จะเลือกคู่ครองที่ตนรัก ไม่ใช่สิ่งของที่จะมอบให้ใครตามใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ และพบการประกาศให้สิทธิแก่สตรีในการมีสิทธิฟ้องหย่าชาย จากเดิมที่อนุญาตให้ฝ่ายชายมีสิทธิฟ้องหย่าฝ่ายหญิงได้ฝ่ายเดียว อันแสดงถึงการให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกที่จะหย่าขาดจากสามีของตน หากมีเหตุอันไม่ชอบธรรม นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่พระสนมที่มีได้เป็นพระราชมารดาของพระโอรส พระธิดาของพระองค์สามารถมีอิสระและไปแต่งงานกับชายอื่นได้ ด้วยทรงเห็นว่าการที่หญิงต้องมาใช้ชีวิตเสมือนถูกกักขังในพระบรมมหาราชวังทำให้ขาดความสุข ขาดเสรีภาพ และเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ การกระทำดังกล่าวแม้จะขัดกับประเพณีดั้งเดิมในเรื่องที่ชนชั้นสูงของไทยนิยมมีภรรยาหลายคน แม้ผู้นำไทยยังไม่สามารถเลิกประเพณีดังกล่าวเสียได้เพราะความจำเป็นในด้านการดำรงอยู่ของพระราชวงศ์และเผ่าพันธุ์ ในขณะที่อัตราการตายสูงกว่าการเกิดอย่างมากมาย แต่พระองค์ได้แสดงถึงความคิดต่อสตรีว่าไม่ได้เพียงเครื่องเล่นของพระมหากษัตริย์ เปิดโอกาสให้หญิงที่เป็นนางในที่ไม่ได้มีบุตรกับพระองค์สามารถเลือกที่จะไปมีคู่สมรสใหม่ได้ พระราชดำริทั้งสามเรื่องดังกล่าว นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกที่มีส่วนช่วยส่งเสริมในเรื่องสิทธิของสตรีให้สูงขึ้น

อย่างไรก็ดี การเปิดกว้างในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของสตรีดังกล่าวก็ยังมีข้อจำกัดหลายๆ ด้านอยู่ อาจดูกรณีตัวอย่างได้จาก สิทธิสตรีที่พระองค์เคยทรงตรัสว่า กฎหมายดั้งเดิมถือเอา “ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน” หากเป็นการยุติธรรมไม่โดยเฉพาะการลดทอนสิทธิในการเลือกคู่ครองแต่ตัวบทกฎหมายที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้แก้ไขใหม่เป็นว่า “ให้บังคับตามใจสมัครในตระกูลหญิงที่ต่ำแลตามใจบิดามารดาที่น้องหญิงในตระกูลที่สูงศักดิ์” ก็สะท้อนมาตรฐานสองชั้นในการให้เสรีภาพดังกล่าวต่อผู้หญิง มีแต่ลูกไพร่อย่างอำแดงเหม็นจึงจะได้สิทธิในการเลือกคู่ครองไม่ใช่ลูกเจ้าลูกพระยาที่ยังถูกตัดสิทธิเพื่อป้องกันมิให้เกิดเรื่องเสื่อมเสียหรือกลัวว่าจะเลือกคู่ครองที่ผิดพลาด

4.1.1.4 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม

จากการศึกษาพบว่า มีการออกกฎหมายเพื่อให้ความเป็นธรรมที่มากขึ้นในการเสนอคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นการประกาศเรื่อง การถวายฎีกา การคุ้มครองลูกความไม่ให้ถูกความต้องถูกเอาเปรียบจากการที่เป็นผู้รับจ้างเขียนหนังสือยอมความไม่ให้ระบุเนื้อความแลกเปลี่ยนด้วยการขายบุตร หรือขายที่นาเพื่อใช้หนี้ อันแสดงเห็นถึงพระราชประสงค์ที่ให้ประชาชนเมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนก็สามารถมาเรียกร้องขอความเป็นธรรมได้ มิต้องถูกกีดกันจาก

เจ้านาย ในการนำเรื่องสู่กระบวนการยุติธรรม นอกนี่ยังออกกฎเกณฑ์เพื่อให้ตุลาการมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นมีการกำหนดคุณสมบัติตุลาการ มีกฎเกณฑ์ให้ตุลาการห้ามให้สิ่งไม่รับฟ้องโดยปราศจากเหตุอันสมควร และหากเกิดการตั้งรังเกียจสามารถนำเรื่องร้องเรียนต่ออธิบดีเจ้ากรมได้ การบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ได้สร้างแนวทางและข้อกำหนดที่เริ่มให้ความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมของไทย โดยเป็นการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลในกระบวนการยุติธรรม ไม่ปล่อยอำนาจและความเป็นเจ้านายมาสร้างแตกต่างในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนของพระองค์

4.1.1.5 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

จากการศึกษาพบว่า มีการพระราชทานเสรีภาพในการทำงานหลากหลายชั้น ซึ่งได้แก่ ทรงเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งชายและหญิงให้เล่นละครผู้หญิงและเรื่องหมอลำเรื่องซ่างได้ เพราะในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงห้ามมิให้ราษฎรได้เล่นละครเหล่านี้ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้มีการเล่นอีกครั้ง นอกจากการเล่นละครเป็นอาชีพแล้ว ในสมัยนี้พระองค์ยังโปรดให้ชาวกรุงทำอาชีพรับจ้างฝรั่งหรือรับทำงานของกงสุลอังกฤษได้ และทรงประกาศเปิดเสรีทางการค้าโดยอนุญาตให้ส่งข้าวและไม้สักออกนอกได้ สั่งให้ยกเลิกระบบผูกขาดทางการค้า เป็นการให้สิทธิเสรีภาพในทางการค้าเพื่อให้การเก็บรายได้เข้าประเทศโดยการเก็บภาษีเข้าและขาออกมีการขยายตัวมากขึ้น ทรงสนับสนุนให้มีการค้าขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง และยังมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญที่ทรงโปรด ฯ ให้จ้างกรรมกรเป็นแรงงานใช้ในการก่อสร้างแทนแรงงานไพร่เกณฑ์ ซึ่งเป็นการให้โอกาสแก่ไพร่ในการประกอบสัมมาอาชีพของตน โดยเลือกที่จะจ้างแรงงานจีนแทนในการก่อสร้างที่เกี่ยวกับราชสำนัก โดยเป็นการเริ่มต้นของแนวทางการปรับเปลี่ยน ยกเลิกระบบไพร่ในสมัยต่อมา ซึ่งการให้เสรีภาพทางด้านการประกอบอาชีพ ถึงแม้จะอยู่ภายใต้ระบบศักดินา ซึ่งทำให้ไพร่ ทาสยังต้องทำงานให้แก่มูลนายเป็นหลัก แต่การออกประกาศต่าง ๆ ในสมัยของพระองค์ถึงแม้จะไม่เป็นการให้เสรีภาพในการประกอบอาชีพอย่างเสมอภาค แต่ก็เป็นการเปิดแนวทาง เพื่อให้ไพร่ฟ้า มีสิทธิในการเลือกที่จะประกอบอาชีพกว่าแต่ก่อนอยู่มาก

4.1.1.6 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยาม

จากการศึกษาพบว่า จะปรากฏการออกประกาศที่จะเน้นไปทางข้อห้าม ข้อปราม เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการว่าสังคมควรมีความปลอดภัยจากภัยของบุคคล ใจร้าย ผู้ร้าย และ ให้สวัสดิภาพแก่บุคคลผู้ด้อยสิทธิบางจำพวก ไม่ว่าจะเป็นประกาศเรื่องข้าเจ้าแข็งบ่าว

นายแรงข่มเหง ซึ่งเล็งเห็นการใช้อำนาจของกลุ่มของผู้มีอิทธิพลไม่ว่าจะเป็นคนในชาติหรือลูกจ้างต่างประเทศที่ใช้อำนาจขู่เข็ญ มีการประกาศในเรื่องการคุ้มครองความเท่าเทียมกันในการตัดสินใจคดี เป็นข้อเตือนให้ตุลาการในคดีพิจารณาด้วยความเป็นธรรมไม่ให้ประชาชนภายนอกมองว่ากลุ่มคนพวกนี้จะอยู่นอกเหนือกฎหมาย และมีประกาศให้เจ้าบ้านเข้ามาช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปราบปรามคนพาล โดยมีอำนาจจับผู้ก่อการวิวาทหน้าบ้านตนเองเพื่อส่งแก่นายอำเภอ และยังมีการออกตราสัญลักษณ์แก่ตำรวจในการแสดงอำนาจหน้าที่เพื่อไม่ให้มีพวกสมอ้างมาก่อความวุ่นวาย ก็ล้วนแต่เป็นประกาศในลักษณะที่ช่วยสร้างความปลอดภัยและให้เกิดความไว้วางใจแก่ประชาชนในสังคม แม้บางประกาศจะมีลักษณะสร้างหน้าที่ให้แก่เจ้าบ้านมากกว่าพิเศษซึ่งไม่พบแล้วในปัจจุบัน แต่เนื่องด้วยสังคมสมัยก่อนยังเป็นสังคมขนาดเล็ก และอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้านาย ยังไม่มีพนักงานยุติธรรมที่เพียงพอจะไปให้ความคุ้มครองประชาชนได้เต็มที่ ทำให้ต้องมีการสร้างกฎเกณฑ์หน้าเพื่อให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกันในสังคม โดยมอบอำนาจส่วนใหญ่แก่เจ้าบ้านเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีประกาศในเชิงคำเตือน เช่นการห้ามปรามการสูบบุหรี่ การตักเตือนในปัญหาบางอย่างในบ้านเมือง ซึ่งเป็นความพยายามในการที่จะสร้างสวัสดิภาพให้แก่บ้านเมืองเท่าที่จะสามารถเอื้ออำนวยไปสถานการณ์ในสมัยนั้นได้

4.1.1.7 การออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านอื่น

จากการศึกษาพบว่า มีประกาศหลายฉบับที่ทรงให้เสรีภาพในเรื่องการแสดงความคิดเห็นรวมถึงการนับถือศาสนา ทั้งที่มีอำนาจที่จะบังคับการการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในฐานะพระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การจำกัดความรู้ของประชาชนน่าจะเป็นประโยชน์ในการควบคุมได้ง่ายกว่า แต่ทรงเล็งเห็นถึงความรู้ที่สามารถเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ จึงทรงอนุญาตให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ แก่ประชาชน และเพื่อให้การออกประกาศกฎหมายต่าง ๆ ประชาชนสามารถรับรู้และจับต้องได้มากกว่าที่จะมองว่ากฎหมายเป็นเรื่องลึกลับ ไม่สามารถเข้าถึงได้ โดยพระองค์ทรงออกราชกิจจานุเบกษาเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจในบทบัญญัติกฎหมายที่มีการประกาศใช้ นอกจากนี้แม้จะพบว่าพระองค์ได้แจ้งเตือนในประกาศของพระองค์ว่าอย่าเชื่อข้อความของหนังสือพิมพ์ในบางเรื่อง ซึ่งอาจดูเหมือนการจำกัดสิทธิการเผยแพร่ข้อมูล แต่ในความเป็นจริงพระองค์ทรงต้องการให้มีการเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือน หากไม่ถูกต้องคงมีแต่พระองค์เองที่จะมีอำนาจตักเตือนได้ และในด้านเสรีภาพในการนับถือศาสนานั้น ทรงให้อิสระในการนับถือศาสนาทุกศาสนา แม้พระองค์จะเป็นผู้ปฏิบัติและนับถือในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทรงให้ความสนใจและเข้ามาดูแลผู้อยู่ในพุทธศาสนาไม่ให้ปฏิบัติให้เสื่อมเสียแก่ศาสนา ทั้งบทกฎหมายที่เป็นข้อห้ามพระและ

พุทธศาสนิกชน แต่จะไม่ไปบังคับให้ประชาชนมานับถือพุทธศาสนาในทางตรงข้ามจากประกาศที่ออกมาจะแนวทางที่ให้ความชัดเจน ที่จะให้อิสระในการนับถือศาสนาอื่น ๆ แก่ประชาชนได้ตามอัธยาศัย อันแสดงพระราชประสงค์ในการให้เสรีในการนับถือศาสนาและพยายามที่จะพัฒนาให้พุทธศาสนาดำเนินไปอย่างไม่บิดเบือน

4.1.2 ภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2517

4.1.2.1 พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการนิวัติบัญญัติ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาอ้างความล้ำสมัยเพื่อเข้ามาครอบงำภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยม อีกทั้งปัจจัยภายในจากการถูกคานอำนาจจากกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูง ที่คอยบั่นทอนและกีดขวางพระราชอำนาจของพระองค์ ทำให้ทรงมีพระราชดำริที่จะวางรากฐานการเปลี่ยนแปลงแก้ปัญหาและสร้างแนวทางในการพัฒนาเกี่ยวสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้ดีขึ้น โดยดำเนินการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านเพื่อสร้างความมั่นคงของราชอาณาจักรโดยเริ่มจากสถาบันกษัตริย์ก่อนและขยายไปด้านอื่นๆแบบค่อยเป็นค่อยไป ในระยะแรกมีการปรับลักษณะสถาบันกษัตริย์ จากแนวความคิดเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์แบบเดิมของไทยถูกท้าทายมากขึ้นเนื่องจากมีผู้รู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกมากขึ้น ทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะเริ่มตีความเกี่ยวกับสถานะและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์กันอีกครั้ง เพื่อความมั่นคงของสถาบันและเพื่ออำนวยให้สถาบันกษัตริย์สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีความหมาย ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วนี้ จึงเปลี่ยนลักษณะของสถาบันกษัตริย์จากการเป็นทวยะผู้ศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นลักษณะของมหาบุรุษผู้มีหน้าที่ปกป้องพุทธศาสนาและประชาชน กล่าวคือ ทรงค่อยๆ ปลดเปลื้องลักษณะความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ตามหลักการของศาสนาพราหมณ์ออกไปจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และเน้นลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้นำตามอุดมคติและหลักการดั้งเดิมของพุทธศาสนามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้นอกจากจะทรงสามารถใช้พุทธศาสนาเป็นแหล่งให้ความชอบธรรมแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ต่อไปแล้ว ยังทำให้สถาบันกษัตริย์สามารถรักษาทบบาทของผู้มาได้อย่างมั่นคง ในช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับแนวทางการปกครองแบบตะวันตกที่แยกระบอบการปกครองเป็นสัดส่วน ต่างหากจากระบบความเชื่อทางศาสนา หากพระมหากษัตริย์ยังทรงยึดมั่นในสถานะของเทพเจ้าซึ่งต้องอาศัยพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เคร่งขรึมและลึกลับ เป็นเครื่องส่งเสริมให้พระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่น่าเกรงขามแล้ว จะไม่สามารถนำประเทศ

ไปสู่การพัฒนาให้ทันสมัยได้ ดังนั้น พระองค์ทรงใช้วิธีกลับไปใช้หลักปกครองในอดีต โดยเฉพาะหลักปกครองแบบพ่อปกครองลูกและหลักธรรมราชา ที่ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะที่ใกล้ชิด และเป็นผู้คุ้มครองดูแล มอบสิทธิเสรีภาพที่พอควรแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

พระองค์ได้ปรับปรุงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในด้านที่เกี่ยวกับการออกกฎหมาย จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่เป็นผู้รักษากฎหมายหลักของอาณาจักรคือกฎหมายธรรมศาสตร์ ซึ่งถือเป็นกฎหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ถูกบัญญัติขึ้นโดยพระเจ้าพระมหากษัตริย์จึงไม่มีหน้าที่บัญญัติกฎหมายมีเพียงแต่คอยควบคุมดูแลให้การบริหารและการตัดสินคดีเป็นไปตามหลักบทบัญญัติพระธรรมศาสตร์เท่านั้น เมื่อมาถึงสมัยดังกล่าว ประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบัญญัติในพระธรรมศาสตร์ไม่สามารถครอบคลุมพฤติกรรมใหม่ๆ ของประชาชน ทำให้พระองค์ทรงเลิกปฏิบัติตามแนวคิดในกฎหมายแบบเดิมและทรงใช้พระราชอำนาจตรากฎหมายขึ้นควบคุมการบริหารประเทศในฐานะผู้ออกกฎหมาย (legislation) อย่างแท้จริง โดยบรรดากฎหมายและประกาศต่างๆ ที่ตรงออกมาในช่วงเวลาดังกล่าวมีเป็นจำนวนมาก บางฉบับเป็นการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมหลักการที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมแก่ช่วงเวลานั้นและเพื่อให้ครอบคลุมไปเกือบทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้านต่าง ๆ

4.1.2.2 แนวคิดพุทธศาสนาที่มีแนวความคิดในการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ

จากที่ได้กล่าวมาในหัวข้อก่อนหน้านี้ ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมความเชื่อในการปกครองประเทศภายใต้พระธรรมศาสตร์ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนอย่างมาก เปลี่ยนมาเป็นการปกครองโดยหลักพุทธศาสนา ซึ่งพระองค์ถือเป็นพระมหากษัตริย์ที่สนใจและใฝ่ศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งและควบคู่กับการศึกษาวิทยาศาสตร์ด้วยหลักเหตุผล ทำให้พระองค์นำแนวความคิดแห่งพุทธศาสนาเชิงมนุษยนิยมที่ให้ความสนใจที่ตัวมนุษย์เป็นหลัก เข้ามาพิจารณาบัญญัติกฎหมายที่สอดคล้องหลักธรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นอย่างมาก เช่น หลักพรหมวิหาร ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ เป็นต้น และจากการที่พระองค์ทรงปฏิเสธความเชื่อเรื่องพระมนุสธรรมศาสตร์ ในแง่อิทธิปาฏิหาริย์นั้นโดยกลับมายึดตามหลักแห่งพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยมบวกกับการยอมรับแนวคิดด้านวิทยาศาสตร์ใช้หลักเหตุผลเป็นเครื่องพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆทำให้การใช้อำนาจรัฐแยกออกจากความเชื่อแต่โบราณ พระมหากษัตริย์

เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการนิติบัญญัติ และมีหลักพุทธธรรมเป็นเหตุผลที่พิสูจน์ได้คอยตีกรอบการใช้อำนาจอย่างสมเหตุผล

ความเป็นธรรมราชาที่แสดงถึงการใช้อำนาจบริหารประเทศผสมกับหลักธรรมแสดงออกเป็นพระราชประสงค์ในรูปแบบพระมหากษัตริย์ที่มีคุณธรรมสูงสุดตามพระพุทธศาสนา² ความเกื้อโยงของกฎหมายแบบพุทธนิยม ทศพิธราชธรรมและแนวคิดเรื่องจักรพรรดิราช และหลักธรรมต่าง ๆ ส่งผลอย่างยิ่งในการพัฒนาและการยอมรับในสิทธิเสรีภาพของประชาชนแพร่หลายขึ้น ซึ่งปรากฏให้เห็นในพระราชดำริของพระองค์ในการให้สิทธิเสรีภาพของพระองค์แก่ประชาชนในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ทรงร่วมการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาพร้อมกับเชื้อพระวงศ์และข้าราชการ ร่วมแสดงความสุจริตของพระองค์ต่อข้าราชการผู้อยู่ใต้ปกครองโดยไม่ถือองค์เป็นสมมุติเทพ การยอมรับต่อสิทธิในที่ดินของราษฎร การยอมรับต่อสิทธิสตรีที่มากขึ้น การเริ่มให้การช่วยเหลือทาสในเรื่องกฎหมายเกณฑ์ในการไถ่ตัว การยกเลิกประเพณีโบราณที่เป็นการทำร้ายทารุณประชาชนโดยไม่เป็นธรรม รวมถึงการเปิดกว้างในการนับถือศาสนา หลักธรรมที่แฝงอยู่ในตัวกฎหมายต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น ได้สะท้อนถึงความติดพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยมอย่างชัดเจน

4.1.2.3 การพัฒนาสิทธิเสรีภาพจากการรับเอาแนวคิดของตะวันตกผ่านการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม

ด้วยพระองค์ทรงเล็งเห็นความจำเป็นต้องเปิดประเทศและพัฒนาประเทศให้พ้นจากภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม จึงต้องเร่งปรับปรุงบ้านเมือง แก้ไขขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตามแบบตะวันตกเพื่อไม่ให้ตกเป็นข้ออ้างของประเทศมหาอำนาจในการเข้ายึดครองประเทศ พระองค์ไม่ปฏิเสธที่จะยอมรับแนวคิดจากตะวันตกที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน คือแนวความคิดของกฎหมายสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญแก่สิทธิและเสรีภาพของประชาชนทั้งชายและหญิง ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นหลักการของกฎหมายสมัยใหม่ที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นบุคคลและเป็นตัวการของกฎหมาย ทุกคนเกิดมาด้วยความเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมาย นอกจากจะเป็นการกำหนดกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านสิทธิ

² “คำประกาศเรื่องประวารณ” ในประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 – 2404 คณะสงฆ์วัดอนงค์าราม ในความอุปถัมภ์ของนายชำนาญและคุณหญิงวลี ยุวนุวรรณ์ พิมพ์ถวายในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ อินทโชภเถระ , วัดเทพศิรินทราวาส 9 พฤศจิกายน 2511 หน้า 163

เสรีภาพของประชาชนทั่วไปแล้ว ประกาศส่วนหนึ่งจะแสดงถึงแนวพระราชดำริที่จะปรับเปลี่ยนแนวความคิดของคนไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศด้วย เช่น ทรงออกประกาศยกเลิกประเพณีที่บิดามารดาหรือสามีชายบุตรภรรยาหลงเป็นทาสโดยเจ้าตัวไม่สมัครใจ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้ ทรงดำริว่าสิทธิดังกล่าวไม่เป็นการยุติธรรมแก่เด็กและผู้หญิง การปรับเปลี่ยนธรรมเนียมปฏิบัติที่กดขี่ประชาชน และให้ความคุ้มครองในสิทธิเด็กและสตรีมากกว่าแต่ก่อน เป็นต้น

จากแนวพระราชดำรินี้แสดงถึงความพยายามของพระองค์ที่จะปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ที่ทรงเห็นว่าไม่เหมาะสมให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายสมัยใหม่³ ของตะวันตกซึ่งให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่าจะตกต่ำกลายเป็นวัตถุไม่ได้ (Subject of Law) ความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ให้เป็นสิทธิเด็ดขาดของประชาชน การรับรองหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งบุคคลโดยถือว่ามนุษย์ในสังคมมีเขตแดน ที่จะทำการใด ๆ ตามใจสมัคร และการปกครองและบริหารราชการต้องเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งล้วนแต่ปรากฏในกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในสมัยของพระองค์ ถึงแม้ในบางเรื่องจะไม่สามารถให้สิทธิได้เต็มที่ตามหลักกฎหมายสมัยใหม่ แต่ก็ถือเป็นการเริ่มต้นในการปรับแนวคิดทางกฎหมายให้มีทิศทางที่ดีในการรับรองสิทธิเสรีภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายธรรมชาติตามแบบอย่างตะวันตกซึ่งการนำแนวคิดตะวันตกมาใช้ก็สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาบทพื้นฐานของแนวคิดมนุษยนิยมได้อย่างลงตัว

4.1.3 ภาพรวมของอุปสรรคในการการรับรองสิทธิเสรีภาพก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

จากการศึกษาลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพทั้งจากสภาพสังคม และตัวบทกฎหมายในช่วงเวลาก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 นั้น พบว่าระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์เปรียบเสมือนแกนกลางของสังคมในสมัยดังกล่าว การปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น นับแต่ช่วงสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพบการมีอำนาจของกลุ่มขุนนางที่มีอภิสิทธิ์และกำลังพลที่มากมาย เกิดการสะสมกำลังพลเพื่อสร้างฐานอำนาจจนสามารถต่อรองเพื่อเรียกร้องอภิสิทธิ์อย่างมาก ล่วงมาถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้รับผลกระทบอำนาจต่อรองของกลุ่มขุนนางต่อการบริหารประเทศของพระองค์อันขุนนางสร้างอำนาจต่อรองต่อพระมหากษัตริย์ได้ถือเป็นปัจจัยภายในประเทศที่มี

³ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 149-151

ผลกระทบต่อการใช้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในช่วงเวลาดังกล่าว และยังปรากฏ ปัจจัยภายนอกจากการเข้ามาของชาวต่างชาติทั้งในด้านแนวคิด วิทยาศาสตร์ และ ความทันสมัย ต่าง ๆ และด้วยต่างชาตินั้นมองมายังประเทศไทยด้วยเห็นว่าเป็นเมืองที่ไม่ศิวิไลซ์ ป่าเถื่อน ซึ่งเป็นช่องทางให้ชาวต่างชาติอ้างเหตุให้ความล้าหลังนั้นมาเข้าครอบงำเพื่อเป็นอาณานิคมได้ ทำให้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวริเริ่มที่จะปฏิรูปการบริหารบ้านเมืองในหลายๆ ด้าน โดยใน ด้านปัจจัยภายใน พยายามสร้างกรอบเพื่อลดอำนาจของขุนนาง เช่น การปรับการสืบทอดราช สมบัติโดยให้มีพระบรมโอรสาธิราช แทนสมเด็จพระนครราชวังบวร (วังหน้า) เพื่อตั้งอำนาจในการ สืบราชสมบัติแก่รัชทายาทของพระมหากษัตริย์แทน แต่ความเป็นจริงระบบขุนนางก็ยังส่งผลการ ปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์อยู่ ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏนั้นจะเป็นการให้ สิทธิแก่ประชาชนในบางส่วนโดยพระราชดำริของพระมหากษัตริย์เท่านั้น และหากออกกฎหมายที่ ขัดประโยชน์ของกลุ่มอำนาจ ก็ยากที่จะดำเนินการได้ ทำให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไม่ครอบคลุม และไม่สนองตามความต้องการของประชาชนเท่าไรนัก และในด้านปัจจัยภายนอกจาก ชาวต่างชาตินั้น พระองค์ทรงปรับปรุงสังคมให้ทันสมัย เพื่อไม่ให้ต่างชาติมองว่าป่าเถื่อน ปรับปรุง ราชประเพณี ปรับปรุงความเป็นอยู่ในสังคม ซึ่งการใช้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏ ก็ จะ เช่นเดียวกับปรับปรุงจากปัจจัยภายใน คือ การไม่สนองตอบความต้องการของประชาชนอย่าง แท้จริง การออกกฎหมายส่วนใหญ่จะออกมาเพื่อให้ภายนอกมองว่ามีการบัญญัติกฎหมายที่เป็น เครื่องมือในการดูแลสังคมที่ดี แต่สภาพความเป็นจริงการรับรองสิทธิเสรีภาพอาจเกิดขึ้นได้แค่ เพียงเล็กน้อย ไม่ได้ประสิทธิผลตามบทบัญญัติที่ปรากฏเท่าไรนัก ดังจะขอวิเคราะห์แยกเป็น ประเด็นปัญหาดังนี้

4.1.3.1 อุปสรรคในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ต่อการให้การ รับรองสิทธิเสรีภาพ

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันกษัตริย์ถูกคาน อำนาจจากกลุ่มอำนาจเชื้อพระวงศ์และเหล่าขุนนาง ในราชวัง เนื่องจากก่อนการขึ้นครองราชย์ใน สมัยก่อนพระองค์นั้น พระมหากษัตริย์มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจในการแต่งตั้งรัชทายาทหาก ปล่อยให้ที่ประชุมขุนนางเป็นผู้เลือก การขึ้นสู่พระราชอำนาจของพระองค์ในปีพุทธศักราช 2394 เป็นเพราะการสนับสนุนของขุนนางกลุ่มใหญ่ ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาง

⁴อันเป็นกลุ่มที่ผลักดันให้ให้พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ ทำให้พระองค์มีจุดอ่อนที่พระราชอำนาจเป็นอย่างมาก โดยในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ถึงเจ้าฟ้ากรมหมื่นมเหศวรฯ จึงทรงตรัสแฝงด้วยความขมขื่นไว้ว่า

“ ในหลวงบัดนี้ก็มีเคารพแต่ผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน จะไปไหนนอกกรุงก็เขียนหนังสือไปทูลลาวังหน้าทุกปีไม่ขาดเลย จนถึงครั้งนี้วังหน้าท่านไม่ได้อยู่ในกรุงก็ยังเขียนหนังสือไปทูลลา จะไปช้าหรือไปเร็วไกลเท่าไรก็ได้ว่าไปถ้วนถี่ หนึ่ง จะไปไหนแต่ละที่ก็หาฤาคุณศรีสุริยวงศ์ก่อนทุกครั้ง ถ้าท่านทัดทานฉันก็ไม่เคยคือดั่งขัดขวางเลย ต้องยินยอมตามจริงไป ”⁵

ทำให้การดำเนินการตามพระราชประสงค์ของพระองค์เป็นไปอย่างไม่ตามราชประสงค์เท่าไรนัก ภายใต้พระราชอำนาจที่ต้องได้รับการค้ำจุนจากกลุ่มขุนนาง พระองค์ทรงตระหนักถึงพระราชอำนาจอันจำกัด และความจำเป็นในการประนีประนอมยอมความประสานประโยชน์กับขุนนางกลุ่มผู้ใหญ่อีกด้วย การใช้พระราชอำนาจใด ๆ ต้องเป็นไปโดยความระมัดระวัง อาจนำเอาเหตุผลทางศีลธรรมมาเป็นหลัก เป็นธรรมดาที่ในเมื่อพระองค์ขาดฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มั่นคง ความจำเป็นในการสร้างหรือรักษาฐานความชอบธรรมทางศีลธรรม (Moral Authority) ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นที่ทดแทน ความมีเหตุมีผล การใช้ธรรมเนียมในการใช้พระราชอำนาจในการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ถือเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการดังกล่าว อีกทั้งแก้กฎมณเฑียรบาลในหลายจุด ๆ เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์ แต่ทั้งนี้ความมีอำนาจของกลุ่มขุนนางก็หาได้หมดสิ้นไป กลุ่มขุนนางยังมีอำนาจต่อการองในการบริหารประเทศ และยังมี การเอาเปรียบผู้อยู่ใต้ปกครองอยู่ตลอด พบว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 กลุ่มขุนนางตระกูลขุนนางเข้ามามีความสำคัญในการบริหารประเทศ ถึงขนาดได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระมหากษัตริย์ ซึ่งอำนาจทั้งหมดอยู่ในมือขุนนางในลักษณะผูกขาดเป็นอย่างมาก

⁴ ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 กลุ่มชนชั้นปกครองไทยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นพวกอนุรักษนิยม มีพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัด บุนนาค) เป็นผู้นำ กลุ่มที่ 2 มีเจ้าฟ้าจุฬามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) จมื่นไวยวรนาถ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งเป็นกลุ่มหัวสมัยใหม่ สนับสนุนการค้าเสรี กลุ่มสุดท้ายมีเจ้าพระยาคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นผู้นำในแนวทางประนีประนอม อังใน อัมมาร์ สยามวารา , “ การค้าระหว่างประเทศกับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ พ.ศ. 2363 -2398 ” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและ สมภพ มานะรังสรรค์ , บรรณาธิการ , “ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484 ” หน้า 164

⁵ จรัล ไขษณานันท์ , ปรัชญากฎหมายไทย , , พ.ศ. 2543 หน้า 340

ด้วยพระราชดำริข้างต้นการพยายามดึงความศรัทธาและการสร้างเคารพต่อพระมหากษัตริย์มากกว่าการยึดติดกับระบบศักดินาของนาย จัดเป็นอีกแนวทางที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจ อีกทั้งการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนนั้นก็เป็พระราชประสงค์แต่เดิมเพื่อเป็นการสร้างความทันสมัยให้แก่ประเทศไทย ไม่ให้ดูล้าหลังและป่าเถื่อนในสายตาต่างชาติ แต่ในความเป็นจริงซึ่งในช่วงการปกครองของพระองค์ ถึงแม้จะมีการบัญญัติกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพมากมาย จนมีการขนานนามพระองค์เป็น “บิดาแห่งสิทธิเสรีภาพไทย” กลับพบว่าในความเป็นจริงมีการถูกจำกัดในหลาย ๆ ด้าน เพราะเมื่อประชาชนมีสิทธิมากขึ้น ย่อมเกิดการแข็งขันและไม่สามารถใช้ทรัพยากรไพร่ ทาส ในสังกัดของกลุ่มอำนาจเชื้อพระวงศ์ขุนนางได้อย่างเต็มที่ จึงเกิดการขัดแย้งของกลุ่มอำนาจ เชื้อพระวงศ์ และขุนนาง บางกลุ่มโดยอาศัยฐานอำนาจกำลังพลและอิทธิพลมาต่อรองกับพระมหากษัตริย์ในหลายด้าน ทำให้การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไม่ได้ครอบคลุมและ ยังปรากฏกฎบทการกระทำที่ให้แสดงถึงการกดขี่ชนชั้นล่างในหลายเรื่อง เช่น นายยังสามารถลงโทษทาสได้ตามอำเภอใจ สามารถสั่งให้ทาสไปกระทำการใด ๆ แทนตนได้ , การนำทาสสตรีมาสนองอารมณ์ทางเพศโดยไม่คำนึงถึงความยินยอมแต่อย่างใด , การฟ้องคดีที่ยังต้องมีเจ้านายเป็นผู้ฟ้องคดี และการให้สิทธิแก่ข้าราชการในการผู้ตัดสินคดี ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะต้องมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคดีเสมอเป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นความเป็นจริงว่าพระราชดำริในการรับรองสิทธิเสรีภาพนั้น ไม่เงื่อนไขอยู่มากมายที่ไม่สามารถทำให้การรับรองเป็นไปได้อย่างถูกต้องเท่าที่ควร

4.1.3.2 อุปสรรคจากระบบอุปถัมภ์ในสังคมโดยอำนาจเหนือของอภิสิทธิชนต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ

นอกจากข้อจำกัดในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แล้ว ระบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญยังคงแทรกอยู่ในสังคมไทยทำให้ กลุ่มราชวงศ์ และขุนนางบางกลุ่มที่เข้ามามีส่วนต่อรองและจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์ในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นไปอย่างจำกัด การออกกฎหมายมาไม่สามารถใช้ได้จริงขุนนาง นับว่ามีอำนาจและมีบทบาทในการบริหารการปกครองประเทศในขณะนั้นเป็นอย่างมากเนื่องจากลักษณะการปกครองที่ไม่ได้รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง แต่มีลักษณะการกระจายอำนาจโดยขุนนางมีอำนาจเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาไพร่พลที่อยู่ในสังกัดของตนเกือบจะเรียกได้ว่าโดยเด็ดขาด ฉะนั้นฐานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้รูปแบบการปกครองดังกล่าวจึงถูกลดรองพระราชอำนาจลง ทำให้ไม่มีลักษณะของพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) อย่างแท้จริงด้วยเหตุนี้

กลุ่มขุนนางจึงมีการสั่งสมและสืบทอดอำนาจจนเข้าก็สามารถทำทลายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้ ฉะนั้น จึงเป็นความสำคัญยิ่งที่บุคคลผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงๆ จะต้องเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์ทรงคุ้นเคยเป็นอย่างดีส่วนพระองค์ และทรงไว้วางพระราชหฤทัยได้ว่าจะเป็นผู้จงรักภักดีต่อพระองค์⁶ จะเห็นได้ชัดเจน ในบรรดาเสนาบดีของรัชกาลที่ 1 ประกอบด้วยบุคคลที่ทรงคุ้นเคยมาเป็นอย่างดีเสียส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขุนนางที่มาจากตระกูลที่สำคัญๆ เช่นตระกูลขุนนาที่มีอำนาจมากเนื่องจากดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในทางราชการ ดังนั้น การมีพระราชอำนาจเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์จึงขึ้นอยู่กับอำนาจของพวกขุนนางทั้งหลาย แม้ภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงมีความพยายามที่จะเหนี่ยวรั้งอำนาจของขุนนางต่างๆ ไว้โดยการแต่งตั้งพระญาติให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ แต่บทบาทของขุนนางในตระกูลสำคัญยังคงผูกขาดอำนาจเรื่อยมาทำให้ฐานะของพระมหากษัตริย์ขณะนั้น ไม่มีอำนาจและเครื่องมือเพียงพอที่จะควบคุมขุนนางและคณะเสนาบดีในระดับอื่นๆ ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิให้ข่มเหงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพราะในทางปฏิบัติแล้วพวกขุนนางจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากก่อนหน้านี้ ขุนนางไทยไม่มีเงินเดือนรายได้ของขุนนางมาจากการแสวงหาจากการปฏิบัติหน้าที่แล้วแต่หน้าที่ของกรมกองจะเปิดโอกาสให้มีรายได้มากน้อยเพียงใด ผลประโยชน์ของขุนนางกำหนดได้จากตำแหน่ง ความสูงศักดิ์และที่สำคัญก็คือ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้บังคับบัญชาแนวทางการบริหาร กรมกอง ตามแบบเดิมของไทยเอื้ออำนวยให้แสวงหาผลประโยชน์เช่นนี้ได้ เพราะไม่มีการแยกออกเป็นสัดส่วนระหว่างการเป็นส่วนราชการและส่วนตัว ไม่มีการแยกระหว่างรายได้ของทางราชการและรายได้ส่วนบุคคล ผู้บังคับบัญชาจะจัดสรรปันส่วนให้ตามความสัมพันธ์ที่มีต่อขุนนางที่อยู่ได้สังกัด ยิ่งเสียกว่าให้ตามผลการปฏิบัติหน้าที่ของขุนนางนั้น ด้วยเหตุนี้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์จะได้รับการตอบสนอง ก็ต่อเมื่อไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์หลักของพวกขุนนาง เฉพาะอย่างยิ่งพระบรมราชโองการที่มีให้กดขี่ข่มเหงประชาชนหรืออุทิศตนให้กระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์อาจถูกเมินเฉยได้อย่างบ่อยๆ โดยพระมหากษัตริย์ไม่สามารถจัดการอย่างใดก็ได้ ทั้งนี้เพราะในระบบการปกครองแบบเก่าของไทย พระมหากษัตริย์จะถูกแวดล้อมโดยขุนนาง ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าขาดฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไปโดยพระมหากษัตริย์จะควบคุมขุนนางได้ ก็ต่อเมื่อจัดให้ขุนนางได้รับผลประโยชน์อย่างเพียงพอ แต่ในทางปฏิบัติขุนนางยังกดขี่ข่มเหงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่เสมอโดยไม่ถูกลงโทษและดูเหมือนว่าประชาชนในขณะนั้นก็ยอมรับสถานะเช่นนี้โดยปราศจากข้อโต้แย้งแต่อย่างใด ทำให้กลุ่มชนที่ต้องการมีอำนาจ

⁶สมชัย ศรีสุทพรพรรณ , โฉมหน้าศักดินาไทย , พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์) พ.ศ.

เมื่อสิทธิหากไม่มีตำแหน่งทางราชการ ก็ใช้ผลประโยชน์มาอบให้ขุนนางให้พอใจเพื่อให้ตนได้มีสิทธิพิเศษ และทำให้การดำเนินการของรัฐโดยข้าราชการบางกลุ่มมีการเรียกรับผลประโยชน์และเอาเปรียบประชาชนระดับล่างที่ไม่สามารถให้ผลประโยชน์แก่ตนได้ อีกทั้งระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยนั้น จากการศึกษายังมีที่มาจากความเชื่อในเรื่องกรรมในชาติก่อน ผู้ที่มีอภิสิทธิ์เหนือคนอื่น แสดงว่าเขาเป็นผู้มีบุญ การถูกเอาเปรียบอาจเกิดจากกรรมในชาติก่อน ยิ่งทำให้ผู้ได้ปกครองยินยอมการถูกกดขี่โดยปริยาย ไม่มีความต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม

ข้อเท็จจริงในการกดขี่ประชาชน และแสดงให้เห็นถึงสังคมที่ยึดโยงกับระบบอุปถัมภ์ปรากฏความความไม่เป็นธรรมและกดขี่จากอภิสิทธิ์ชน พบเจ้านายบางกลุ่มกดขี่ข่มเหงราษฎรอย่างไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง เมื่อประชาชนนำคดีไปฟ้องร้องศาลสถิตยุติธรรม จำศาลทุกศาลไม่กล้ารับฟ้องผู้พิพากษาไม่กล้าพิจารณาตัดสินคดีชี้ขาดจนกลายเป็นธรรมเนียมที่เจ้านายไม่ต้องขึ้นศาล เจ้านายเป็นผู้อยู่เหนือกฎหมายสามารถรังแกประชาชนได้โดยไม่มีคามผิด⁷ อีกทั้งเจ้านายยังได้รับการคุ้มครอง ผู้ใดจะนำเจ้านายไปขายเป็นทาสมิได้เพราะเจ้าหน้าที่จะไม่ยอมให้กระทำสัญญาซื้อขายเช่นนั้นได้อย่างชอบด้วยกฎหมาย ส่วน “ขุนนาง” มีอภิสิทธิ์เหนือประชาชนหลายอย่างด้วยกัน อาทิ ได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงานรวมถึงบุตรของตนด้วยเมื่อขุนนางจะฟ้องร้องคดีใดต่อศาลยุติธรรม มีสิทธิที่จะให้ผู้อื่นดำเนินคดีแทนตนได้โดยจะได้รับการอนุญาตไม่ต้องไปขึ้นศาล กฎหมายลักษณะมรดกก็จะกำหนดสิทธิไว้เป็นพิเศษในการแบ่งมรดกเมื่อถึงแก่กรรม และผู้ใดก็ตามที่ใช้คำหยาบคายกับผู้ถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไปจะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก บ้านของบุคคลเหล่านี้ก็ได้รับการยกเว้นจากการตรวจค้นบางประการ ฉะนั้น ประกาศ พ.ศ.2413 จึงกล่าวว่ถึงแม้จะไม่ถือว่าเป็นการบุกรุก ถิ่นนายของทาสหรือนายของไพร่ติดตามทาสหรือไพร่เข้าไปในบ้านส่วนบุคคล นายก็ไม่ควรจะติดตามทาสหรือไพร่เข้าไปในบ้านส่วนบุคคล เจ้านายหรือบ้านขุนนางหรือชาวต่างด้าว พึ่งต้องแจ้งเจ้าของบ้านและขอตัวทาสหรือไพร่กลับคืนมา⁸

⁷ โกศล โสภาคยวิจิตร , รายงานผลการวิจัยการคุ้มครองสิทธิเสรีสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย , (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช , มีนาคม 2523) , หน้า 75

⁸ อติคุณ รพีพัฒน์ , มรว., สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – 2416) หน้า 210 - 211

เมื่อกลุ่มข้าราชการ ผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายยังอยู่ใต้อำนาจของระบบอุปถัมภ์ ยังเกรงกลัวต่อเจ้าขุนมูลนายที่มีอำนาจ ชนชั้นล่างพวกไพร่ และ ทาส เมื่อไม่มีผลประโยชน์ให้แก่ข้าราชการ ผู้ใช้กฎหมาย ก็ยอมอุทกมองอย่างไม่เป็นธรรม จำกัดและกดขี่สิทธิเสรีภาพ ซึ่งความเป็นอยู่ของระบบอุปถัมภ์ที่แทรกซึมอยู่ในสังคมได้ส่งผลต่อการกดขี่ และ ไม่เป็นธรรมในการรับรองสิทธิเสรีภาพโดยผู้วิจัยของแบ่งปัญหาอันเกิดจากระบบอุปถัมภ์เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ประเด็นในด้านการบัญญัติกฎหมาย

โครงสร้างทางสังคมแบบอุปถัมภ์ที่มีมูลฐานมาจากระบบศักดินาซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปแบบทางความคิดและการจัดองค์กรในสังคมไทยที่สำคัญอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์⁹ ที่ฝังรากลึกมาในสังคมเศรษฐกิจแบบศักดินาไทยแต่โบราณ เป็นเหตุสำคัญทำให้ผู้เป็นข้าราชการที่มีอำนาจเป็น “เจ้าคนนายคน” ซึ่งอุปถัมภ์ค้ำชูปกป้องและปกครองผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ต้อง “เคารพเชื่อฟัง” และตอบแทนผู้ให้อุปถัมภ์ และเนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่เวลานั้นเป็น “ไพร่” ที่มักจะมีมูลนายสังกัด และมูลนายนี้มักเป็นเจ้านายและขุนนาง ความสำคัญของระบบอุปถัมภ์โดยขุนนางในระบบศักดินาไทยที่ยืนยาวเกือบพันปีจึงฝังรากลึกในสังคมไทย การรักษาไว้ซึ่งอำนาจเหล่านี้ก็คือ “การหวงแหนอำนาจของชนชั้นสูง” ไว้เพื่อให้ตนมีความสำคัญและมีบารมีที่จะคุ้มครองผู้อยู่ใต้การปกครองของตน ระบบอุปถัมภ์จึงทำให้สภาพกฎหมายของไทยมีลักษณะเป็นการให้อำนาจและเอกสิทธิ์แก่ชนชั้นสูง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุก ๆ คนตามหลักการของกฎหมายสมัยใหม่ เนื่องจากบรรดาชนชั้นสูงที่ให้การอุปถัมภ์โดยมากจะเป็นผู้มีบทบาทในกระบวนการนิติบัญญัติของไทย ดังนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จึงมักจะเป็นอุปสรรคในการออกกฎหมายโดยการคัดค้านร่างกฎหมายเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเพื่อรักษาไว้ซึ่งสัมพันธภาพเชิงอำนาจของตนกับผู้ใต้ปกครอง นอกจากนี้ระบบอุปถัมภ์ยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การถ่ายอำนาจมาสู่ประชาชน เพราะระบบอุปถัมภ์นี้ได้สร้างให้ลักษณะความคิดของคนในสังคมไทยยังคงยึดถือหลักอำนาจนิยม เพราะผู้อุปถัมภ์ยังคงหวงแหนอำนาจของตน มีเพียงคนกลุ่มน้อยที่เข้าสู่ช่วงชิงอำนาจและเข้าสู่ศูนย์กลางแห่งอำนาจ โดยที่คนส่วนใหญ่มิได้ใส่ใจต่อการเข้ากุมอำนาจรัฐและโดยที่รูปแบบการจัดตั้งอำนาจเป็นแบบรวมศูนย์

⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ,คำอธิบายกฎหมายมหาชนเล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี . พิมพ์ครั้งแรก .

การเข้าสู่อำนาจ การใช้อำนาจจึงจำกัดอยู่เฉพาะคนกลุ่มเล็ก ๆ การถ่ายอำนาจรัฐมาสู่ประชาชน จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้¹⁰

2. ประเด็นในเรื่องผู้ใช้กฎหมาย

เนื่องด้วยกระบวนการยุติธรรมในสมัยนั้น ฝ่ายราชการและฝ่ายตุลาการไม่ได้แยกจากกัน ข้าราชการพลเรือนในสังกัดกรมที่มีศาลอาจได้รับมอบหมายให้เป็นตุลาการชั่วคราว ความได้ และด้วยข้าราชการเหล่านี้ไม่ได้รับเงินเดือน รับแต่เพียงเบี้ยหวัดซึ่งจ่ายปีละครั้ง และจำนวนเงินก็น้อย ไม่มีองค์กระชัดเจนในการใช้กฎหมาย ระบบอุปถัมภ์ยังแฝงอยู่ เมื่อข้าราชการไม่มีค่าใช้จ่ายที่แน่นอนในการเลี้ยงครอบครัวก็จะร้องขอต่อผู้บังคับบัญชาหรือเจ้ากระทรวงทราบ เพื่อให้มอบคดีแพ่งหรือคดีอาญาให้ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อข้าราชการเนื่องจากเมื่อเกิดคดีขึ้น โจทก์จำเลยและพยานต่าง ๆ ต้องเข้ามาค้างที่บ้านตุลาการเป็นเวลาแรมปีจนกว่าจะพิจารณาเสร็จ ในระหว่างนั้นจึงเปิดโอกาสให้เกิดการติดสินบนพยายามเอาใจตุลาการเพื่อให้คดีเป็นไปตามทิศทางของฝ่ายของตน และด้วยตุลาการมีอำนาจในคดีอาญาในการที่จะสั่งลงโทษ จำคุก ตีตรวน เพื่อรักษาวินัยเรือนจำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงช่องว่างให้ความโลภ และเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์เข้ามาปะปนกับกระบวนการยุติธรรม ด้วยผู้ใช้กฎหมายไม่เป็นอิสระยังอยู่ใต้ระบบเจ้านายฝ่ายบริหาร มีการให้สิทธิเพื่อเรียกเก็บค่าดูแลในระหว่างพิจารณา ซึ่งอาจแฝงด้วยเงินสินบนในการพิพากษาคดี อำนาจตุลาการไม่เป็นอิสระและไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งปัญหาในเรื่องผู้ใช้กฎหมายส่งผลกระทบโดยตรงต่อการละเมิดสิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมของผู้ต้องหา โดยเฉพาะชนชั้นระดับล่าง ที่ไม่ได้มีอำนาจเงินและอำนาจใด ๆ ไปต่อรองจากตุลาการได้ อีกทั้งในชั้นอุทธรณ์ในกรณีที่พบว่าตุลาการไม่ให้ความยุติธรรมนั้น มีการเอนเอียงในการใช้กฎหมาย ทำให้ตุลาการตกเป็นจำเลยในคดีอุทธรณ์หรือฎีกา ตุลาการที่ทำหน้าที่ในศาลชั้นต้นจะหาช่องว่างเพื่อหาทางป้องกันตัวเองโดยการเอาอกเอาใจแก่ตุลาการในชั้นอุทธรณ์และฎีกาล่วงหน้า ให้ตนรอดพ้นจากการถูกลงโทษ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวที่เกิดขึ้นล้วนทำลายความน่าเชื่อถือของผู้ใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในสมัยนั้นอย่างชัดเจน

¹⁰ กิตติศักดิ์ ปรกติ , การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป . หน้า 141

4.1.3.3 อุปสรรคในการบริหารซึ่งคำนึงถึงผลประโยชน์แก่รัฐมากกว่าการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ

แม้จะพบว่าในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีช่วงที่มีการบัญญัติกฎหมายที่มีแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพ และ ความคิดของระบบกฎหมายสมัยใหม่อยากมากมายก็ตาม แต่ปัญญาที่มีผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพอีกประเด็นที่คงอยู่ในทุกยุคทุกสมัยถึงแม้กระทั่งปัจจุบัน ก็คืออาการที่รัฐคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อรัฐมากกว่าคำนึงถึงประชาชนปรากฏให้เห็นในสมัยของพระองค์ และจากภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่พบว่าการค้าผูกขาดถูกทำลายลงไป รายได้รัฐลดถอยลงอย่างมากเป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐต้องหารายได้ต่าง ๆ ให้มากขึ้น แม้ว่าพระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีจิตสำนึกในเชิงยึดธรรมะเป็นใหญ่ แต่ในสภาพความเป็นจริงเมื่อรัฐขาดไร้อำนาจทางเศรษฐกิจ ทำให้สุดท้ายความชอบธรรมจำต้องหลีกทางให้เหตุผลทางเศรษฐกิจที่กำกับด้วยอำนาจทางการเมืองโดยปริมาณผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจำนวนมากซึ่งพบว่ารายได้จากอากรบ่อนเบี้ย หวย สุรา และฝิ่น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 คิดเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของรายได้แผ่นดินทั้งหมด¹¹ ดังตัวอย่างเช่น

การพบว่ารัฐมีการออกกฎหมายการหารายได้ทางภาษีอากรจากอบายมุขต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอากรสุรา บ่อนเบี้ย อากรโสเภณี หรือกระทั่งอากรฝิ่นซึ่งล้วนแต่เป็นอากรใหม่ที่เริ่มมีในสมัยของพระองค์ ทั้งนี้โดยการกระทำผ่านนายอากรชาวจีนในลักษณะยืมมือคนจีนมอมเมาประชาชน¹² โดยเฉพาะประเด็นของอากรฝิ่น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในรัชสมัยก่อน ๆ นั้น เคยมีกฎหมายห้ามมิให้ซื้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น (ตราขึ้นในปีพุทธศักราช 2354) ด้วยตระหนักถึงโทษภัยต่าง ๆ ของการสูบฝิ่น แต่เมื่อรัชสมัยของพระองค์เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน ในปีพุทธศักราช 2394 กลับมีการเสนอให้เก็บอากรฝิ่นได้ ซึ่งถึงแม้จะมีการจำกัดการซื้อขายหรือสูบเฉพาะชาวจีนเท่านั้น ทำให้ชาวจีนสามารถซื้อขายฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมาย และยังคงมีการห้ามชาวไทยในการซื้อขายและสูบฝิ่นก็ตามแต่ในความเป็นจริงแล้ว เมื่อฝิ่นคือของถูกกฎหมายในการถือครองของชาวจีน การรั่วไหล และการเปิดช่องทางในการเสพฝิ่นย่อมต้องกระทบถึงชาวไทยอย่างแน่นอน การออกกฎหมายดังกล่าวน่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐมากกว่าประชาชน และพบการดูดซับเงินทอง

¹¹ อ่างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ , “ ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2394 – 2453 ” , หน้า 190

¹² ภูวดล ทรงประเสริฐ , “ ทฤษฎีก่อตัวทางเศรษฐกิจสังคมกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย “ , วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง , ปีที่ 1 เล่มที่ 2 มีนาคม - เมษายน 2524 , หน้า 121

เป็นจำนวนมากจากอบายมุขที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยกลุ่มใหญ่ที่เสียเงินทองก็จะเป็นประชาชน ไพร่ ทาส ทั่วไป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ถูกเก็บภาษีหนักที่สุดติดกับบรรดาเจ้า ขุนนาง หรือพ่อค้า ต่างประเทศที่ถูกเก็บภาษีเบามาก เมื่อพิจารณาประกอบกับหลักฐานอ้างอิงในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประมาณ 1/4 ของประชาชนไทยเป็นทาสด้วยแล้ว เป็นต้น

4.1.3.4 ความล้าสมัยและความบกพร่องของกฎหมายดั้งเดิมของประเทศไทย

การที่ชาวต่างชาติได้ขอทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยไม่ยอมขึ้นศาลไทยนั้น ชาวต่างชาติให้เหตุผลว่า ระบบกฎหมายของไทยยังมีความ ล้าหลังมาก โดยเฉพาะในส่วนเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยแต่เดิมาก็หาได้บกพร่องไปทั้งหมด หลักกฎหมายแม่บทคือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ เป็นหลักกฎหมายที่สามารถใช้ได้ตลอดไปไม่ว่าเวลาใด แต่ในส่วนที่เป็นกฎหมายเฉพาะเรื่อง กฎหมายเหล่านี้อาจไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งมีประเด็นที่พบความบกพร่องใน การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนดังนี้¹³

ในด้านศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์

สังคมไทยในสมัยก่อนนั้นจะพบว่า ประเทศไทยในยุคก่อนปรับเปลี่ยน กฎหมายยังคงมีทั้งทาสและไพร่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือยังมีการแบ่งแยกชนชั้นของบุคคลใน สังคม ทำให้ประชาชนในประเทศไทยได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามสถานะของชนชั้นด้วย กฎหมายไม่ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันในทุกชนชั้น พบการกดขี่ข่มเหงชนชั้น ไพร่และทาสอยู่เสมอ

การรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินเอกชน

กฎหมายไทยยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน เพราะหลักกฎหมายที่มีอยู่ในไทย เดิมคงปรารถนาเฉพาะเรื่องง่าย ๆ ที่ยังมีเนื้อหาไม่ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหมือน อย่างความคิดแบบตะวันตก พระมหากษัตริย์ กลุ่มขุนนาง และ เจ้านาย ยังเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายในกรรมสิทธิ์อย่างมากมาย กฎหมายแทบจะไม่ให้สิทธิที่เสมอภาคในการถือกรรมสิทธิ์ใน ทรัพย์สินของชนชั้นระดับล่าง

¹³ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 138 - 140

ความคิดเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาตามหลัก กฎหมายสมัยใหม่

พบการใช้วิธี “จารีตนครบาล” ด้วยการทรมานร่างกายให้รับสารภาพ การลงโทษด้วยวิธีการที่ทารุณ แห่ประจาน ไม่มีระยะในการลงโทษที่แน่นอนมีการเกิดการถูกขัง ลืมเกิดขึ้น และการกำหนดฐานความผิดที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายสมัยใหม่ เช่นการกำหนด ความผิดทางอาญาที่มีได้มุ่งเอาผิดเฉพาะผู้กระทำผิดและผู้ร่วมกระทำผิดโดยตรงเท่านั้น แต่มีการ กำหนดให้บุคคลที่ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นในการกระทำผิดต้องรับผิดด้วย เช่น การลงโทษ ริบราชบาตร การประหารเจ็ดชั่วโคตร เป็นต้น

4.1.3.5 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพจากปัจจัยของชาติตะวันตก

การเข้ามาของแนวคิดและวัฒนธรรมของตะวันตกนับแต่การลงนามใน สนธิสัญญาเบอร์นี ในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าแนวคิดของตะวันตกจะส่งผลให้เกิดการ พัฒนาในมุมมองของสิทธิเสรีภาพ โดยพยายามปรับเปลี่ยนให้ชาวตะวันตกมองประชาชนไทยเป็น ชาวศิวิไลซ์ ไม่ป่าเถื่อน ออกบทบัญญัติเพื่อยกระดับและมองถึงความเป็นมนุษย์มากขึ้นกว่าแต่ ก่อนอย่างเห็นได้ชัดก็ตาม แต่การเข้ามาของชาวตะวันตกในอีกด้านหนึ่งก็ก่อให้เกิดความแตกต่าง และความไม่เป็นธรรมในการรับรองสิทธิเสรีภาพในสยามในหลายด้าน ด้วยสาเหตุที่ชาวตะวันตก เมื่อได้เข้ามาแผ่ขยายอิทธิพลในประเทศสยาม หากมีบทบัญญัติหรือการดำเนินการใดที่ทำให้ตน หรือคนในบังคับบัญชาของตนได้รับผลเสีย ก็จะเรียกร้องต่อพระมหากษัตริย์ในการที่จะได้รับการ ยกเว้นในการดำเนินการต่าง ๆ ที่ขัดต่อผลประโยชน์ อันทำให้ประชาชนไทยถูกกลืนสิทธิเสรีภาพ อย่างมาก เกิดปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศาลที่ให้เปรียบแก่ ชาวต่างชาติมากกว่าประชาชนไทย หากมีการกระทำความผิดของชาวตะวันตกซึ่งได้เข้าทำ สนธิสัญญากับไทยเกิดขึ้น ชาวตะวันตกและคนในบังคับบัญชากลับต้องอยู่ในกระบวนการ พิเคราะห์ของศาลของตะวันตกมิใช่อยู่ภายใต้การพิเคราะห์ของศาลไทย ขณะที่ประชาชนไทยยังต้องอยู่ ภายใต้กระบวนการพิเคราะห์ไทยแบบโบราณ มีการกระทำที่ป่าเถื่อน และริดเอาคำสารภาพโดยไม่ได้ เกิดจากกระบวนการสืบพยานที่มีเหตุผลและถูกต้อง บทลงโทษที่ต่างกันและเอื้อประโยชน์กับ ชาวตะวันตกและคนในบังคับบัญชานั้น ย่อมทำให้ประชาชนไทยถูกกดขี่และข่มเหงจากกลุ่ม ตะวันตกดังกล่าวอยู่เสมอ เพราะไม่เกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมายของประเทศไทย อีกทั้งด้วย กฎหมายในการกระบวนยุติธรรมที่ยังไม่ได้ปรับปรุงให้มีความเป็นกฎหมายสมัยใหม่ ประชาชน ไทยจากที่กล่าวมาและยังพบการเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มขุนนางและข้าราชการของกลุ่ม

ชาวตะวันตกเพื่อให้ตนได้รับสิทธิพิเศษในด้านต่าง ๆ ย่อมทำให้ประชาชนไทย โดยเฉพาะๆ ไพร่และทาส ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีอำนาจเรียกร้องใด ๆ กลับต้องตกเป็นจำเลยและผู้ต้องหาและผู้ถูกเอาเปรียบส่วนใหญ่ในสังคม

4.1.4 สภาพความมีสิทธิเสรีภาพตามความเป็นจริงในสังคมของชนชั้นล่าง

4.1.4.1 สถานะของไพร่

นายและมูลนาย ตามความหมายที่ใช้ในกฎหมายและพระราชกำหนดต่าง ๆ น่าจะหมายถึงผู้บังคับบัญชาโดยตรงของไพร่ โดยนายมีหน้าที่สำคัญประการแรกคือ การส่งตัวไพร่ไปตามที่หลวงต้องการ นายเป็นผู้เกณฑ์ไพร่ได้ปกครองของตนให้มารับราชการหรือไปรบ¹⁴ เพื่อไพร่ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดร้ายหรือเป็นจำเลยในคดีในศาล จะมีหมายส่งไปถึงนายเพื่อให้ส่งตัวไพร่ไปดำเนินคดี¹⁵ ซึ่งสืบเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนั้นเมื่อนายมีข้อผูกพันต่อหลวง ตามกฎหมายนายจึงมีอำนาจเหนือไพร่มาก นายมีสิทธิในการบังคับบัญชาและมีอำนาจที่จะลงอาญาไพร่ของตนเป็นส่วนตัวได้ ดังในมาตรา 89 ลักษณะอาญาที่กล่าวว่า ไพร่ยอมถูกจำคุกหรือถูกปรับ หรือทั้งสองประการ หากไพร่ขาดการเคารพเชื่อฟังนายโดยปฏิเสธไม่ทำตามคำสั่งนาย¹⁶ ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 ยังกล่าวว่าไพร่หลวงของกรมใดที่กระทำผิดด้วยการตีของมีนเมาสุบฝิ่น ฯลฯ หรือ กระทำ หรือ ร่วมกระทำการโจรกรรม ลักขโมย ทำร้ายร่างกายหรือบุกรุก นายจะต้องตัวผู้กระทำความผิดไปให้กรมเมือง และจะต้องจำคุกไว้ที่นั่น ถ้าไพร่เป็นไพร่สมเจ้านายหรือข้าราชการซึ่งเป็นนายต้องจับไพร่ใส่ตรวนและไม่ให้ไพร่ก่อความยุ่งยากขึ้นรวมถึงการนำไพร่ไปส่งตัวในการบวนพิจารณาคดี¹⁷ ฉะนั้นนายจึงมีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของไพร่ได้บังคับด้วยและมีอำนาจต่อชีวิตไพร่เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังพบว่านายมีอำนาจควบคุมไพร่เกือบทุกด้าน กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา 103 และ 106 ระบุว่า มิให้ผู้ใดจ้างหรือใช้งานไพร่โดยมิได้รับอนุญาต

¹⁴ มาตรา 135 ลักษณะอาญาหลวง ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 441

¹⁵ พระราชกำหนด พ.ศ. 2323 , 2328 , 2328 พระราชกำหนด 4, 17, 16 ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 3 หน้า 319-320 , 349-353 , 363-365

¹⁶ มาตรา 89 ลักษณะอาญาหลวง ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 418

¹⁷ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2403 ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2401 – 2404) หน้า 254-257

จากนายไฟร์นั้น ถ้าผู้หนึ่งยังคงละเมิด และเมื่อมีสิ่งใดเกิดขึ้นกับไฟร์ เช่น ถ้าไฟร์ตาย หรือ หนีไปผู้จ้างไฟร์จำต้องใช้ไฟร์คืนนายเดิม¹⁸ โดยจากคำกล่าวของ นาย จอห์น ครอเฟิร์ต (John Crawford) เคยกล่าวว่าเมืองหลวงไม่ปรากฏว่ามีแรงงานที่จ้างได้เลย เพราะแรงงานทุกคนนั้น ได้มีผู้ครอบครองไว้แล้วถ้าไม่ได้รับอนุญาตก็ว่าจ้างให้มาทำงานไม่ได้¹⁹ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้คนไทยทำงานกับคนต่างชาติในเมืองได้ พระองค์ได้ทรงเตือนให้ผู้หนึ่งตกลงกับนายของตนเกี่ยวกับงานหลวงและงานของนายเสียก่อนที่จะทำสัญญากับคนต่างด้าว²⁰

ในส่วนหน้าที่ของนายต่อไฟร์นั้น จะพบกฎหมาย 2 – 3 ฉบับที่รับรองและยืนยันการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในบางด้านและช่วยเหลือทาสไว้ชัดเจน เช่น เมื่อไฟร์ประสงค์จะดำเนินคดีตามกฎหมาย เป็นหน้าที่ของนายจะต้องนำไฟร์ของตนไปยังศาลที่ถูกต้องเมื่อไฟร์ได้รับความเดือดร้อนก็ขอความช่วยเหลือจากนายได้ หรือในกรณีนายไปทำงานหลวงและเอาไฟร์ไปด้วย และไฟร์เกิดต้องการเงิน กฎหมายระบุไว้ว่านายควรจะให้ไฟร์ขอยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย²¹ และนายยังมีหน้าที่เป็นผู้ระงับข้อพิพาทให้กับไฟร์ของตนโดยระบุในกฎหมายอีกด้วย แต่หากนายไปกระทำการคุ้มครองไฟร์เกินขอบเขตที่กฎหมายกำหนดก็อาจเป็นการละเมิดต่อกฎหมายได้ เช่น การเข้าไปสอดแทรกกระบวนการพิจารณาคดีของไฟร์ และการได้รับการยกเว้นภาษีหลวงอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นต้น

ในส่วนหน้าที่ที่สำคัญของไฟร์ก็คือ จะต้องส่ง “ส่วย “ ให้นายของตนชำระราชการที่ไม่ได้รับเงินเดือนยังชีพอยู่ได้ด้วย “ส่วย “ และแรงงานของไฟร์²² ดังที่บาทหลวงปาเลกัว (Pallegoix) กล่าวไว้ว่า

“ ตามธรรมดา พวกเลกเป็นกำลังหารายได้อันสำคัญให้แก่เจ้าขุนมูลนาย ถ้าไม่กดขี่ข่มเหงเกินไปปล่อยให้ทำมาหากินปกติสุข พวกเลกจะนำของกำนัลมาให้เป็นอันมาก “

¹⁸ มาตรา 103 , 106 ลักษณะเบ็ดเสร็จ ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 237 – 239 คนแต่ละคนได้รับเงินตราตามศักดินาของตน ดูพระอัยการพรมสัก ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 1 หน้า 166 – 177

¹⁹ The Crawford Papers , Bangkok 1915 , p 135

²⁰ ประชุมประกาศ พ.ศ. 2399 ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 – 2400) หน้า 229-233

²¹ มาตรา 63 ลักษณะกู่หนี่ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2 หน้า 198

²² สมเด็จพระบรมราชาธิราช ๓ ลักษณะการปกครองประเทศสยามโบราณ หน้า 13

ดังนั้นในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไพร่และนาย วิเคราะห์ได้ว่าเป็นแบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์แก่กัน โดยเน้นที่การแสวงหาทรัพยากรเป็นหลัก โดยทรัพยากรนี้อาจเป็นได้ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรในสังคมก็ได้ โดยนายจักต้องดูแลไพร่ และใช้ไพร่ทำงานให้พอสมควร หากใช้งานเกินไปไพร่หาย ทนไม่ไหวหนีเข้าป่า ทำให้นายเสียประโยชน์ได้ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมชาวบ้านที่มีไพร่จำนวนมาก หลวงโดยผู้อยู่ในเมืองเป็นผู้ควบคุมไพร่และเป็นผู้กำหนดการดำเนินชีวิตให้ มีทางเดียวที่ไพร่จะเรียกร้องได้รับความช่วยเหลือจากหลวงได้ก็โดยผ่านนายเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับไพร่จึงเป็นความสัมพันธ์ 2 ฝ่าย โดยมีข้อตกลงว่า ฝ่ายใดเป็นไพร่เป็นผู้ส่งส่วยทำงานให้อีกฝ่ายหนึ่ง โดยนายจักต้องให้ความช่วยเหลือและคุ้มครอง การจัดระเบียบการปกครองแบบนี้ทำให้นายมีอำนาจมากและทำให้เกิดการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของไพร่ในหลายส่วน แต่ด้วยสังคมไทยที่ผ่านมาเป็นสังคมที่อิงผู้ปกครองเป็นหลักมาตลอด ไปร่จึงยินยอมและเคยชินจากการถูกลิดรอนเสรีภาพต่าง ๆ ยอมให้กดขี่ข่มเหง เพราะเห็นว่าหากตนไม่มีนายคอยคุ้มไว้ ย่อมไม่มีสิทธิในการต่อสู้คดี และ ปราศจากผู้ดูแลหากถูกข่มเหง จึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะจำยอมด้วยวิถีชีวิต มากกว่าจะเป็นการบังคับให้ต้องมีนายมาดูแล

4.1.4.2 สถานะของทาส

ทาสซึ่งถือเป็นกลุ่มชนลำดับล่างสุดของสังคม ทาสในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ต่อผู้เป็นนายในภาพลักษณ์ที่มีได้เลวร้ายดูจ "สัตว์เดรัจฉาน" แต่เปรียบเป็นทรัพย์สินของนายมากกว่าเนื่องจากบทบาทหลักของทาสในสังคมคือการเป็นเครื่องมือการผลิตที่มีชีวิต²³ มีหน้าที่ผลิตให้ผู้อื่นเท่านั้นและต้องอยู่เป็นกรรมสิทธิ์ของนายโดยเด็ดขาด แต่กรรมสิทธิ์ในสังคมไทยศักดินานั้น ไม่ว่าจะด้วยการลงแรงหรือการได้มาด้วยบรรดาศักดิ์ก็ไม่ใช่กรรมสิทธิ์โดยเด็ดขาด หากแต่ยังคงเป็นของพระมหากษัตริย์ ทรงสามารถที่จะ ธิบ เรียกคืน ยกเลิกและเก็บชักส่วนออกได้ เนื่องจากกฎหมายของไทยในสมัยนั้น พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินทั้งปวง ทำให้ทาสซึ่งถือเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของสามารถจะถูกเปลี่ยนแปลงได้โดยพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ได้

²³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ , ระบบทาสและอำนาจการเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย , (กรุงเทพมหานคร : ไทยคดีศึกษา พ.ศ. 2533) หน้า 88 -90

ในมุมมองที่ว่าทาสเป็นกรรมสิทธิ์นั้น ทาสไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเพียงเครื่องมือที่ไม่มีชีวิต และไม่มีเสรีภาพเท่านั้น หากแต่กฎหมายพระอัยการทาส พยายามอย่างยิ่งที่จะให้ความคุ้มครองฝ่ายนายและทาสให้สอดคล้องกับความเป็นไปในสังคม ให้ทาสที่ถูกมองว่าเป็นทรัพย์สินมิได้มีฐานะที่นายจะทำอะไรตามใจได้ พระอัยการทาสกำหนดห้ามการทำร้ายทาสจนถึงแก่พิการหรือตาย หากทาสเจ็บไข้มิได้รับการรักษาปล่อยให้ทาสตายไป นายก็ต้องรับผิดชอบค่าตัวทาสที่สูงขึ้นไปจะฟ้องเรียกคืนจากผู้ขายไม่ได้ และกฎหมายยังเปิดโอกาสให้ทาสมีการไต่สวนเลื่อนลำดับขั้นไปได้

สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แม้ไม่มีระเบียบสังคมที่รองรับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของปัจเจกชนแต่น้อย สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ลดหลั่นกันจากสูงไปต่ำ เป็นความสัมพันธ์แนวตั้งไม่ใช่แนวราบ ฐานะของคนแสดงออกตามศักดิ์นาและแต่ละคนมีหน้าที่ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดไว้ ระบบไพร่ ทาสที่ได้รับอิทธิพลแห่งความเป็นพุทธศาสนาและการให้ความสำคัญถึงการเป็นผู้ใหญ่และผู้ nhỏ การดูแลโดยพระมหากษัตริย์อันเป็นเจ้าของทาสที่แท้จริง ทำให้ความเป็นทาสไม่ได้ถูกปฏิบัติอย่างรุนแรง ทารุณ เหมือนทาสผิวดำของยุโรป แต่เป็นการมองทาสในลักษณะกำลังหลักของการผลิตในสังคม ถึงแม้ทาสจะต้องปฏิบัติตามนายต้องการทุกอย่าง แต่ทั้งบทกฎหมายบางส่วนถึงจะมีอยู่น้อยและหลักแห่งพุทธศาสนาก็ยังทำให้ทาสยังได้รับการปฏิบัติจากนายอย่างพอดำรงชีวิตได้

4.2 สภาพการรับรองสิทธิ ปัจจัยในการพัฒนาและอุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

4.2.1 บทสรุปสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

ภาพรวมการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์สิทธิทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 จะเป็นการเปิดรับวัฒนธรรม และกระแสความรู้ของตะวันตกเป็นอย่างมาก อีกทั้งเนื่องด้วยปัจจัยจากลัทธิล่าอาณานิคม ที่อ้างเหตุผลความกล้าหลังของประเทศเพื่อเข้ามาครอบงำ ทำให้พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริในการพัฒนาประเทศในหลายด้านให้ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ และการรับรองสิทธิเสรีภาพและการให้สิทธิในความเป็นมนุษย์ของประชาชนก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่พระองค์ทรงเล็งเห็นและพยายามพัฒนาการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่สังคมสยาม

แนวทางในการพัฒนาการสิทธิเสรีภาพภายหลังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ พิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 นั้นได้สานต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพมาจากพระราชนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งในสมัยนั้น การออกกฎหมายเป็นการเริ่มต้นการออกกฎหมายในลักษณะการบัญญัติกฎหมายอย่างแท้จริง (LEGISTRATION) โดยจะมีการออกกฎหมายเพื่อการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นจำนวนมาก โดยจะยึดตามพระราชประสงค์และสถานการณ์ที่พระองค์ได้สังเกตเห็นและทรงโปรดประทานแก่ประชาชน โดยการพัฒนาการของกฎหมายการรับรองสิทธิเสรีภาพ จะเป็นการบัญญัติเพื่อให้ครอบคลุมเพื่อปิดช่องว่างของปัญหา มากกว่าจะเป็นการพัฒนาที่เป็นระบบ จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลงครั้งที่สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยต้องปรับให้มีเกียรติยศ เกียรติภูมิ มีสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้จากสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของเริ่มได้รับการยอมรับและส่งเสริมให้ดีขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ในระดับบนทรงมีพระบรมราชโองการให้เลิกการมอบคานเวลาเข้าเฝ้า และการเปลี่ยนฐานะของขุนนางซึ่งแต่เดิมมักสืบทอดกันโดยสายโลหิตมาเป็นการใช้ความรู้ความสามารถตามแบบอย่างตะวันตกซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในส่วนการปฏิรูปสังคม เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดพวกปัญญาชนสมัยใหม่ขึ้นในประเทศกลุ่มคนดังกล่าว จะมีความสำคัญในกิจกรรมทางการเมืองในเวลาต่อมา ส่วนในระดับล่าง ได้แก่ นโยบายการเลิกทาส การยกเลิกระบบไพร่โดยเปลี่ยนให้เป็นคนสามัญซึ่งการยกเลิกระบบทั้งสองนี้ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมไทยเพราะส่วนใหญ่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพมาเป็นเวลาหลายร้อยปี และพระมหากษัตริย์ในสมัยต่อมาทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญและสืบต่อแนวทางการรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างไม่ขาดความต่อเนื่อง ซึ่งจะปรากฏการรับรองสิทธิเสรีภาพในการบัญญัติกฎหมายซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพได้ดังนี้

4.2.1.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม

นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องการปรับโครงสร้างชนชั้นนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้ทรงปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมในหลาย ๆ ด้าน และเนื่องด้วยกระบวนการยุติธรรมในสมัยก่อนนั้น ชนชั้นไพร่และทาสยังถูกกดขี่และไม่ได้รับความเป็นธรรมในสิทธิทางศาลไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้คดี การพิสูจน์คดี การดำรงอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์โดยกลุ่มเจ้านายยังมีผลต่อการต่อสู้คดี ถูกกดขี่ในการฟ้องคดี อีกทั้งระบบของผู้ตัดสินคดีก็ยิ่งเอื้อประโยชน์ให้ต้องให้

จำเลยเข้ามาเสนอผลประโยชน์เพื่อให้ตนรอดพ้นจากคดี ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริให้มีการจัดระเบียบการศาลใหม่เพื่อให้มีความทัดเทียมอารยประเทศ และเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมเมื่อระบบชั้นนี้ได้คลายตัว ทรงยกเลิกทาส และ โพร โดยมีการเปลี่ยนแปลงวิธีบัญญัติที่ศาลทั้งหลายใช้เป็นแนวทางกันก่อนปฏิรูป ดังจะเห็นได้จาก มีการมีการตราพระราชบัญญัติสำหรับศาลโบริสภาให้เปลี่ยนโทษทวนตั้งแต่ 50 ทีลงมาเป็นโทษจำ ร.ศ.113 การตราพระราชกำหนดตั้งศาลรับสั่งพิเศษชำระสะสางคดีซึ่งค้างอยู่ ร.ศ.114 การตราพระราชกำหนดยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ.115 การตราพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมือง ร.ศ.115 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 พระราชบัญญัติกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ.115 เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกเลิกจารีตนครบาลด้วยทรงพิจารณาเห็นว่า วิธีการไต่สวนของตุลาการตามระเบียบกฎหมายเก่าที่ใช้อำนาจชู้เชิญ ชักถาม ทรมานจำเลยอย่างทารุณ เช่น การบีบขมับ ตอกเล็บ เป็นต้น อาจกลายเป็นวิธีการลงโทษที่เกินควรไปก็ได้ เพราะถ้าถูกทรมานจนเจ็บไม่ไหวถึงแม้ว่าจะมิได้กระทำความผิดแต่อยากให้พ้นจากการทรมานก็อาจยอมรับสารภาพว่ากระทำผิดจริงก็ได้ซึ่งไม่เป็นการยุติธรรมและเป็นวิธีการที่ชาวตะวันตกครั้งเกียจหาว่าทารุณไร้อารยธรรม จึงมีการตราพระราชบัญญัติใหม่วางระเบียบวิธีชักฟอกพยานสืบให้ได้หลักฐานความจริงก่อนตัดสินชี้ขาดในคดี ทำให้ประชาชนที่เพิ่งได้รับการปรับสภาพจากโพรและทาสได้รับการรับรองสิทธิในทางศาลที่มากขึ้น

อนึ่ง ในประเด็นเรื่องสถานะและสิทธิเสรีภาพของบุคคลในฐานะที่เป็นพลเมืองแบบสมัยใหม่ ยังได้รับการปรับปรุงให้มีความชัดเจนและเป็นระเบียบมากขึ้น เมื่อมีการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 และการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2468 ซึ่งได้ประกาศใช้ครบทั้ง 6 บรรพ พร้อมทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใน พ.ศ.2478 ซึ่งประมวลกฎหมายทั้งสี่ฉบับตราขึ้นตามแนวความคิดแบบตะวันตก คือ ยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางแพ่งและทางอาญา โดยการรับรองสภาพบุคคลมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เท่ากับเป็นการรับรองให้บุคคลมีฐานะเป็นตัวการสำคัญในกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย อนามัย เกียรติยศชื่อเสียง ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้มีสภาพบุคคลทั้งหลายไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและกฎหมายลักษณะอาญา วางหลักประกันสิทธิในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่สำคัญ การบัญญัติประมวลกฎหมายสบัญญัติได้แสดงถึงการให้สิทธิ

เสรีภาพแก่ทุกคนในสยามให้เท่าเทียมกัน ถึงแม้ในข้อเท็จจริงจะกลุ่มเจ้านายยังเข้ามากดขี่ประชาชนได้บางเรื่องแต่ก็น้อยกว่าสมัยก่อนอยู่มาก

ระบบประมวลกฎหมายที่จัดทำขึ้นใหม่นี้ยึดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินเอกชนด้วย การคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยอมให้ประชาชนถือครองทรัพย์สินโดยสิทธิ์ขาด ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานะเป็นเจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์หรือเป็นประชาชนธรรมดา รัฐรับประกันให้ความคุ้มครองไม่ริบหรือเวนคืนทรัพย์สินของประชาชนตามอำเภอใจ รับรองแดนอิสระของเอกชนทั้งในทางทรัพย์สินครอบครัว ศาสนาความเชื่อ และการเข้ากันเป็นสมาคม ห้างหุ้นส่วนบริษัท ยอมให้เอกชนมีพัฒนาการด้านต่างๆ เหล่านี้ได้ตามความสมัครใจ โดยรัฐไม่เข้าบังคับก่กีดกันแต่อย่างใด รับรองหลักการรับฟังในกระบวนการพิจารณาความ รับรองหลักความมีเหตุผลและความมีมนุษยธรรมในทางอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักที่ถือว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีโทษ” และหลักที่ว่าผู้ต้องหาถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิด” รับรองหลักปกครองโดยถือกฎหมายเป็นใหญ่และประกันความเป็นอิสระของตุลาการโดยหลักการที่ได้รับการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายดังกล่าว ต่อมาได้รับหลักประกันเพิ่มเติมในรูปของสิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพทางการเมือง นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เรื่อยมาจนปัจจุบัน²⁴

4.2.1.2 การรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีและเด็ก

หลังจากการเปิดประเทศ มีการนำแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ รวมถึงการให้สิทธิเสรีภาพต่อเด็กและสตรีไทยในประเทศสยามอย่างแพร่หลาย จากการเปิดโอกาสให้นางในราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในหลังจากที่การประกาศใช้ประกาศพิภคัตตราเกษียณลูกทาสลูกไท พ.ศ. 2417 พระมหากษัตริย์ในสมัยต่อมาได้ให้ความคุ้มครองและพยายามปรับเปลี่ยนทั้งด้านสังคมและกฎหมายให้สตรีและเด็กได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพในหลาย ๆ ด้าน มีการคุ้มครองสตรีโดยไม่มีชนชั้นเป็นจำกัดการรับรองสิทธิเสรีภาพ โดยให้การคุ้มครองในด้านเสรีภาพในร่างกาย และชีวิต และคำนึงถึงการถูกคุกคามทางเพศ ป้องกันไม่ให้มีการมองเด็กและสตรีเป็นทรัพย์สินมีการออกพระราชบัญญัติเพื่อป้องกันการค้าขายเด็กและสตรี ให้ความเสมอภาคในการถือครองกรรมสิทธิ์ของสตรี มีการลงโทษทางอาญากับการ

²⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์ , พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการวางรากฐานประชาธิปไตย , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด , 2541) , หน้า 73

กระทำต่อสตรีโดยออกพระราชกำหนดที่เกี่ยวข้องโดยให้โทษที่คุกคามทางเพศต่อสตรีมีโทษที่สูง มีการพิจารณาเรื่องการละเมิดสิทธิเด็กป้องกันการลักพาเด็กไปจำนำ มีบทบัญญัติในลักษณะป้องปรามไม่ให้เด็กก้าวไปสู่ทางที่ไม่ชอบ ได้รับการศึกษาที่ดี เช่น มีการบัญญัติพระราชบัญญัติประถมศึกษา พร้อมกฎหมายประกอบอีกหลายฉบับ ป้องปรามเรื่องการพนัน เป็นต้น ซึ่งทำให้สตรีและเด็กได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก สตรีเริ่มมีสิทธิในการเรียกร้องความชอบธรรม และต่อต้านเมื่อได้รับความไม่เป็นธรรมจากเพศชาย

ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนการรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีโดยระบบชนชั้นไม่ใช่ตัวกำหนดสิทธิในการได้รับการรับรองเช่นแต่ก่อน แต่ก็ยังพบลักษณะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะ (Double Standard) ซึ่งเป็นเรื่องสิทธิในการสมรสตามประกาศว่าด้วยครอบครัวข้าราชการในพระราชสำนัก และกฎมณเฑียรบาลการเสกสมรสแห่งเจ้านายในราชวงศ์ ซึ่งเป็นการควบคุมการเลือกคู่ครองของสตรี โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีส่วนในการเลือกคู่ครองเพื่อให้ข้าราชการซึ่งเปรียบเสมือน คนของพระองค์ได้เลือกคู่ครองที่สมฐานะและสมเกียรติแก่การฐานานุกรม ทำให้ดูเหมือนว่าชนชั้นระดับเจ้านายจะไม่ได้รับเสรีภาพในการเลือกคู่ครองอย่างอิสระเมื่อเทียบกับประชาชนทั่วไป การจำกัดสิทธิเสรีภาพในประเด็นดังกล่าวประสงค์ให้การเลือกคู่ครองของเจ้านายมีคุณสมบัติและกรอบที่เหมาะสมเพราะต้องมีการเข้าสังคมและถือเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ แตกต่างกับชาวบ้านซึ่งไม่มีข้อจำกัดดังกล่าวสามารถเลือกคู่ครองได้เสรี

จากที่กล่าวมาที่ผู้วิจัยก็เห็นว่าการรับรองสิทธิเสรีภาพของสตรีในช่วงเวลาดังกล่าวถือว่าพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่สตรีได้อย่างเหมาะสมกับสมัย เพราะสังคมที่มีการดำเนินบทบาทส่วนใหญ่โดยชาย การเปิดโอกาสให้สตรีอย่างเต็มที่เกินไปย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าผลดี การให้สิทธิเสรีภาพของสตรีควรมีการพัฒนาทั้งด้านกฎหมายและการให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สตรี และเปิดโอกาสทางด้านสังคมและอาชีพ เพื่อให้เป็นการดำเนินการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่เป็นไปโดยชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

4.2.1.3 การรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยามและด้านการศึกษา

ในช่วงรัชสมัยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีบทกฎหมายและพระราชดำริที่ให้การรับรองสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของชาวสยามในหลาย ๆ ด้าน มีการประกาศพระราชบัญญัตินามสกุลที่กำหนดความเป็นบุคคลให้มากขึ้นเพื่อรองรับต่อการบัญญัติกฎหมายให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่เป็น

ระบบและชัดเจนมากขึ้น เริ่มมีการรับรองสิทธิเสรีภาพให้แก่ชาวต่างชาติ ในการเข้ามาเป็นคนในราชอาณาจักรภายใต้กฎหมายไทย มีการปรามปรามป้องกันอบายมุขไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาเสพติดและการพนัน มีการออกกฎหมายเพื่อให้ความรู้และกำหนดมาตรการป้องกันเมื่อเกิดภาวะวิกฤติในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระราชบัญญัติระงับโรคระบาด รวมถึงมีการให้การศึกษาแก่เด็ก โดยมีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นต้น เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีความรู้ เพื่อให้ประชาชนได้รับสวัสดิภาพที่ดีจากรัฐ ถึงแม้พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้กำหนดแนวทางมากกว่าเป็นการเรียกร้องจากประชาชน แต่ก็ต้องถือว่าพระมหากษัตริย์ในแต่ละพระองค์ล้วนมองเห็นและพยายามให้ประชาชนของพระองค์ได้รับสวัสดิภาพที่ดีและมีประสิทธิภาพ และในด้านการศึกษาโดยเฉพาะรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การพัฒนาการให้การศึกษาถือเป็นนโยบายของทั้งสองพระองค์ที่จะให้การพัฒนาเป็นอันดับแรก เพื่อเพิ่มศักยภาพในบุคคลากรของประเทศให้มีประสิทธิภาพได้รับการยอมรับจากอารยประเทศ โดยในช่วงต้นจะปรากฏการให้สิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาในกลุ่มที่แคบ คือ เชื้อพระวงศ์และขุนนางเป็นหลัก เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์ และการพัฒนาการศึกษาในระดับล่างยังคงเป็นการยากที่ชนชั้นระดับล่างจะยอมรับการศึกษา เนื่องจากยังคงเคยชินต่อการอยู่ภายใต้ระบบศักดินา สิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาจะเริ่มแพร่หลายลงสู่ระดับล่างอย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงออกกฎหมายหลายฉบับในการให้การรับรองการศึกษาโดยพระราชบัญญัติประถมศึกษา เกิดการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น โดยประชาชนสามารถได้รับการศึกษาจากรัฐ แม้ในความเป็นจริงการให้สิทธิด้านการศึกษาจะมีการประกาศขึ้นแต่กลุ่มชนที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงยังถูกกระจุกอยู่เฉพาะชนชั้นสูง อาจเนื่องด้วยทุนในการศึกษา และการที่บุคคลเหล่านั้นพระมหากษัตริย์มองว่าสามารถเรียกใช้ได้ง่ายเนื่องจากอยู่ใกล้ชิดหลังจากได้รับการศึกษาแล้ว แต่ก็ถือเป็นก้าวแรกอันแสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้รับการศึกษา ถึงแม้จะยังคงเห็นถึงความไม่เสมอภาคในการได้รับสิทธิการศึกษาภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่ยังอิงอยู่กับชนชั้นสูงก็ตาม

4.2.1.4 การรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

ในด้านการประกอบอาชีพ จากการเปลี่ยนแปลงระบบชนชั้นนั้น พระราชดำริของพระมหากษัตริย์นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการประกอบอาชีพอย่างมากขึ้น ควบคู่ไปกับการพัฒนาบุคลากรในการให้ความรู้ทั้งทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพนั้น และสืบเนื่องถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่มีการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยในกฎหมายแรงงานเริ่มมี

การกำหนดและให้สิทธิแก่แรงงานในการได้รับความคุ้มครองภายใต้ด้านกฎหมายอย่างชัดเจน ในส่วนของอาชีพต่าง ๆ ก็เริ่มมีการเปิดโอกาสให้ทั้งเพศหญิงเพศชาย สามารถที่จะได้รับการรับเลือก ในการประกอบอาชีพเท่าเทียมกัน เพศเริ่มไม่ใช้เงื่อนไขในการประกอบอาชีพเช่นแต่ก่อน เช่น อาชีพทนายความเป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพกับทรัพย์สินที่เพิ่งได้รับการยอมรับ คือ เรื่องทรัพย์สินทางปัญญา ที่ให้สิทธิในการรับรองความเป็นเจ้าของ และได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายแก่ผู้สร้างสรรค์งาน ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งพระราชบัญญัติลักษณะเครื่องหมายและยี่ห้อการค้า พระราชบัญญัติภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งทำให้เสรีภาพในการประกอบอาชีพของชาวสยามนั้นได้รับการรับรองเทียบเท่าอารยประเทศ เมื่อถูกนำไปเปรียบเทียบ

4.2.2 ภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

4.2.2.1 พระราชดำริของพระบาทพระมหากษัตริย์ ต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ

นับแต่การการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 จากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การพัฒนาการด้านความรู้ต่าง ๆ จากตะวันตกได้ส่งผลกระทบต่อแนวทางการบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์ของไทย ในทิศทางที่ให้การสนับสนุนเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงการก่อเกิดความคิดเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งพระเมตตาของพระมหากษัตริย์ดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นถึงการไม่หวังอำนาจ และมีความประสงค์มอบความเป็นประชาธิปไตยแก่ประชาชนเพียงแต่รอให้ถึงเวลาที่พร้อม ทั้งด้านความรู้ของประชาชนและความพร้อมของสังคม แนวทางในการมีพระราชดำริต่อประชาชนในแต่ละช่วงสมัยล้วนแสดงถึงความพยายามสร้างความเสรีให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายเพื่อให้การรับรองสถานะของบุคคลภายใต้ความเสมอภาค การให้ความคุ้มครองสิทธิสตรี การจัดทำประมวลกฎหมายเพื่อให้มีการใช้และอ้างอิงกฎหมายมีลักษณะที่แน่นอนและเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในการใช้อำนาจ พระราชดำรินหลายเรื่องแสดงถึงการสละซึ่งอำนาจมีเคยมียของพระองค์เพื่อให้ประชาชนมีเสรีภาพในสังคมที่มากขึ้น เช่น พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง พ.ศ. 2443 , ที่ให้ประชาชนมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพมากขึ้น แทนที่จะถูกหลวงเกณฑ์มาใช้งาน , การให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไปไม่เฉพาะแค่ราชวงศ์และขุนนาง เป็นต้น นอกจากนี้จะพบว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ยอมรับแนวคิดประชาธิปไตยในการบริหารประเทศ เพียงแต่มองว่า

ประชาชนยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร จึงพยายามปลูกฝังสิทธิในด้านอื่น ๆ เพื่อให้พร้อมก่อน โดยอุปสรรคยังอยู่ที่เรื่องความรู้ของประชาชนของประเทศ การยึดติดกับระบบอุปถัมภ์ ไม่เคยชินกับการไม่ต้องพึ่งพิงมูลนาย การคานอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้นนั้น การดำรงอยู่ของแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่อง สิทธิและเสรีภาพ ที่มาพร้อมกันแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง การปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ของประเทศตะวันตกได้แพร่ขยายเข้ามานับแต่มีการค้าขายกับต่างประเทศระบบการศึกษาตลอดจนการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยในทุกด้านตามอย่างตะวันตก ทำให้แนวคิดอ่านแบบตะวันตกแทรกซึมเข้าสู่แนวคิดและวัฒนธรรมแบบไทย เช่น การมีรัฐธรรมนูญที่เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน อำนาจอธิปไตยจะต้องมาจากปวงชนโดยผ่านรัฐสภาเป็นสิ่งสำคัญ มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น 3 ฝ่าย คือ อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ เพื่อถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ลัทธิการค้าเสรี และ ลัทธิปัจเจกชนนิยม เป็นต้น โดยพระมหากษัตริย์ก็เปิดรับแนวคิดต่าง ๆ โดยไม่ได้แสดงถึงการจำกัดการรับรู้ของประชาชนเพื่อสงวนไว้ซึ่งอำนาจของตนแต่อย่างใด พระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในเรื่องการให้ความสำคัญในการประทานเสรีภาพและสวัสดิภาพได้แสดงออกอย่างชัดเจนในรูปการบัญญัติกฎหมายที่เกิดขึ้น

4.2.2 2. การพัฒนาสิทธิเสรีภาพจากการรับเอาแนวคิดของตะวันตกผ่านการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม

จากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดของตะวันตกที่ส่งผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของไทยในช่วงรัชกาลต่อมานั้น เกิดความพยายามในการปรับเปลี่ยนกฎหมายให้เข้าสู่ยุคใหม่ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปทางการศาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2434 รวบรวมศาลที่กระจัดกระจายอยู่ตามกรมกระทรวงมาให้ยังที่แห่งเดียวกัน แยกอำนาจตุลาการให้เป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร สร้างบุคคลากรทางด้านกฎหมาย อีกทั้งพัฒนากฎหมายให้ให้มีลักษณะของกฎหมายใหม่ในเรื่องเกี่ยวกับสภาพของบุคคล การรับรองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคล การลงโทษคนและปกครองคน การพิจารณาลงโทษผู้กระทำผิดที่เป็นธรรมชาติไม่ทารุณ โหดร้ายป่าเถื่อน และการปรับเปลี่ยนให้สังคมเกิดความเท่าเทียมกัน โดยการเลิกทาส ซึ่งล้วนแต่เป็นการพัฒนาทางด้านกฎหมายให้เกิดการรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดกฎหมายสมัยใหม่ของตะวันตก โดยผู้วิจัยขอสรุปหลักกฎหมายสมัยใหม่ที่ไทยได้นำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดพัฒนาการในการรับรองสิทธิเสรีภาพในประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. หลักความเชื่อในด้านศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยกฎหมายสมัยใหม่ถือว่ามนุษย์ทุกคนผู้ทุกนามเป็นบุคคลและเป็นตัวการของกฎหมาย (Subject of Law) ถือว่าบุคคลทุกนามเกิดมามีความเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมายหรือที่เรียกว่าความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Equality Before the Law)

2. การรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินเอกชน ว่าด้วยการคุ้มครองเรื่องกรรมสิทธิ์ของบุคคล รวมทั้งให้ความคุ้มครองและเกิดความรับผิดชอบในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกรณีอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำนิติกรรมสัญญา เรื่องหนี้หรือการมีนิติสัมพันธ์ในกรณีอื่น ๆ ให้มีการรับรองโดยกฎหมาย เกิดการบัญญัติกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมภายใต้กฎหมายมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมกฎหมายไทยมีลักษณะที่ยังไม่ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหมือนอย่างตะวันตก

3. ความคิดเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาตามหลักกฎหมายสมัยใหม่ ถือว่าการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะจับกุมลงโทษบุคคลได้นั้น จะต้องปรากฏบทกฎหมายที่มีการบัญญัติอย่างชัดแจ้งว่ามีการกำหนดความผิดและกำหนดโทษไว้ ทำให้เกิดหลักที่ว่า ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย (Nulla Poena , Sine Lege) และกระบวนการพิจารณาก็ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะใช้จารีตนครบาล เช่นการทรมานร่างกายเพื่อให้รับสารภาพไม่ได้ มีการกำหนดกำหนดเวลาคุมขังที่ชัดเจน กำหนดฐานความผิดที่มุ่งเอาผิด ลงโทษเฉพาะบุคคลที่กระทำผิดและผู้ที่มีส่วนร่วมเท่านั้น

4. ความคิดด้านกฎหมายมหาชน ตามหลักกฎหมายสมัยใหม่ถือหลักการปกครองและการบริหารราชการต้องเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยเจ้าพนักงานผู้ใช้อำนาจในการปกครองหรือบริหารบ้านเมืองจะลิดรอนสิทธิ เสรีภาพ และทรัพย์สินของเอกชนได้ ก็เฉพาะกฎหมายให้อำนาจไว้ชัดแจ้งเท่านั้น จะต้องกระทำตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด มีการยอมรับหลักการหลักการแบ่งแยกอำนาจออกเป็นอำนาจนิติบัญญัติ ตุลาการ บริหาร เพื่อให้เกิดการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

4.2.3 ภาพรวมของอุปสรรคการรับรองสิทธิเสรีภาพหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417

จากสภาพปัญหาในการรับรองสิทธิเสรีภาพ หลังจากมีการประกาศพระราชบัญญัติดังกล่าว พบว่าปัญหาในหลาย ๆ ส่วนต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นได้รับการผ่อนคลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับสถานะของประชาชนโดยการยกเลิกไพร่ ทาส การปรับเปลี่ยนแก้ไขกระบวนการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมให้มีความเป็นธรรม และเป็นกฎหมายสมัยใหม่ในหลาย ๆ ด้านมากขึ้น แต่ปัญหาต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพในหลาย ๆ ส่วนก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ แม้จะมีการออกกฎหมายมาเพื่อแก้ไขและปรับเปลี่ยนสร้างสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนให้มากขึ้น ก็ยังพบว่าการออกกฎหมายในหลายฉบับก็ยังไม่สัมฤทธิ์ผลในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเท่าไรนัก ด้วยปัจจัยสำคัญที่สุดที่กระทบต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพซึ่งก็คือ การคงอยู่กับแนวคิดด้วยเรื่องระบบอุปถัมภ์ ในแทรกอยู่ในทุก ๆ กลุ่มอำนาจที่ได้รับผลประโยชน์ การถือเอาพวกพ้อง การยึดติดกับกลุ่มอำนาจ อันเป็นแกนหลักที่บั่นทอนและส่งผลกระทบอย่างยิ่งในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน คงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ในปัจจุบันแนวคิดด้วยเรื่องระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงปรากฏและสอดแทรกอยู่ในสังคม และส่งผลก่อให้เกิดปัญหาในด้าน ๆ ต่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคอร์รัปชัน การกดขี่ข่มเหงผู้น้อย ไม่เพียงกระทบต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากความคงอยู่ของระบบอุปถัมภ์ได้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยปัญหาในการรับรองสิทธิเสรีภาพแล้วยังปรากฏปัจจัยอีกหลายด้านที่ส่งผลต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพ โดยผู้วิจัยจะขอตั้งจะขอวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นปัญหาดังนี้

4.2.3.1 อุปสรรคในด้านพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ

จากพระราชดำริในการพยายามที่จะดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันได้รับพัฒนาการในการที่จะออกกฎหมายเพื่อดึงอำนาจรัฐเข้าสู่ศูนย์กลางจากพระราชบิดาโดยแยกอำนาจทางนิติบัญญัติจากพระธรรมศาสตร์อย่างเด็ดขาด พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการบัญญัติกฎหมาย วางรากฐานในการที่จะให้กฎหมายเป็นใหญ่ เพื่อเป็นเหตุผลในการต่อสู้และคานอำนาจกับกลุ่มขุนนางนั้น เพราะทุกการกระทำต่อไปของพระมหากษัตริย์จะมีพระราชบัญญัติเป็นการสนับสนุนการกระทำของพระมหากษัตริย์ในทุกการกระทำ มีการสร้างองค์กฤษฎีกาขึ้นมาเพื่อยืนยันความเป็นผู้มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย แสดงให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์มิใช่เป็นเพียงปกครองและตีความคำสอนตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์อีกต่อไป กฎหมายที่ออกโดยการอำนาจการบัญญัติกฎหมาย

ของพระมหากษัตริย์โดยเด็ดขาด ย่อมมีไว้เพียงแต่พระราชศาสตร์ หรือ กฎหมายชั่วคราว ที่สามารถแก้ไขได้โดยง่าย กฎหมายสามารถขัดแย้งกับพระมนุธรรมศาสตร์ได้ ซึ่งจากพัฒนาการทางกฎหมายได้ก่อให้เกิดการตั้งอำนาจคืนจากขุนนางที่ละน้อย ประสานกับการปฏิรูปกฎหมายให้ทันสมัยตามแนวคิดกฎหมายของตะวันตกทำให้ปัญหาในด้านพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการบัญญัติกฎหมายมีเอกภาพมากกว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้วยทั้งปัจจัยในการอำนาจการบัญญัติกฎหมายและการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย ล้วนส่งผลและแก้ปัญหาการออกบัญญัติกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพได้มากขึ้น เมื่ออำนาจในการบัญญัติกฎหมายอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์ ด้วยพระเมตตาและอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ส่งผลให้เกิดการบัญญัติกฎหมายที่ปรับเปลี่ยนสังคมให้เกิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การเลิกไพร่และ เลิกทาส อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระประสงค์ให้ประชาชนทุกคนมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ซึ่งหากการบัญญัติกฎหมายไม่มีอำนาจเด็ดขาด ย่อมเกิดการไม่ยอมรับจากกลุ่มขุนนางผู้เสียประโยชน์ได้ และยังมี การปรับปรุงในทุกด้านเพื่อสร้างความทันสมัยให้เทียบเท่าตะวันตก การมองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่เท่าเทียมกันย่อมเป็นภาพลบต่อประเทศไทย พระองค์จึงได้พัฒนาทั้งในการการศึกษาอันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เทียบเท่าตะวันตก ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจในการจะพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเห็นได้ชัด

แม้ว่าพระราชอำนาจในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยพระองค์จะมีอย่างเด็ดขาดก็ตาม ก็ยังปรากฏปัญหาการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในความเป็นจริงต่อประชาชนทั่วไปอยู่ ยังปรากฏการแบ่งชนชั้นอยู่แม้จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกียรติยศลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 เกิดการแบ่งกลุ่มอย่างชัดเจนของกลุ่มอภิสิทธิชน ซึ่งประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง พ่อค้า กับ ประชาชนกลุ่มล่างซึ่งก็คือไพร่ทาสแต่เดิม ถึงแม้จะมีการประกาศและแสดงให้เห็นว่าประชาชนไทยทุกคนมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันภายใต้พระบารมีของพระองค์ แต่ในความเป็นจริงแล้วการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้น ยังปรากฏกลุ่มอำนาจที่ยังคงอยู่ บารมีทั้งด้านกำลังพลและทรัพยากรของกลุ่มอภิสิทธิชนยังสร้างอำนาจต่อรองกับพระมหากษัตริย์ ถึงจะไม่ปรากฏในลักษณะการต่อสู้ในทางอำนาจอย่างชัดเจนเหมือนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม แต่จะปรากฏการคานอำนาจในลักษณะผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่า ปัจจัยทางด้านผลประโยชน์นี้เองก็ยังคงส่งผลให้ประชาชนยังเป็นผู้ถูกเอาเปรียบจากกลุ่มอภิสิทธิชนอยู่ เสรีภาพในทางเศรษฐกิจก็ยังคงถูกกีดกันอยู่ การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพพื้นฐานเท่านั้นที่ประชาชนกลุ่มล่างจะได้รับ ส่วนการให้เสรีภาพในด้านการศึกษา การประกอบ

อาชีพ หรือในด้านเศรษฐกิจการค้าที่ได้กล่าวมาจะกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มพระราชวงศ์ และ กลุ่มอภิสิทธิชน มากกว่าที่ประชาชนทั่วไปจะมีสิทธิจะได้รับ ซึ่งต่อมาในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การพัฒนาในด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพก็จะค่อย ๆ กระจายไปยังฐานล่างของสังคมเรื่อย ๆ สอดแทรกกับปัญหาหลักในเรื่องผลประโยชน์ที่สร้างอำนาจต่อรองเพื่อความได้รับอภิสิทธิเหนือประชาชน

4.2.3.2 อุปสรรคที่ยังคงอยู่จากระบบอุปถัมภ์ในสังคมโดยอำนาจเหนือของอภิสิทธิชนต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ

นับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพบว่าเสถียรภาพในการปกครองประเทศก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 ถูกคานอำนาจด้วยกลุ่มอำนาจของขุนนางที่กุมกำลังพลซึ่งเคยชินกับการอยู่ภายใต้ระบบนายปกครองบ้าง ไม่สามารถแยกตัวออกมาเพื่ออยู่อย่างเสรีได้ในความเป็นจริงจนกระทบต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชัดเจน โดยในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทน เป็นผู้มียุทธิพลมากที่สุดในแผ่นดิน เพราะคุมทั้งอำนาจทางการปกครอง การต่างประเทศ กองทัพลอตจนการคลัง ทำให้อำนาจของพวกขุนนางในยุคดังกล่าวมีมากจนเป็นที่วิตกว่า อาจกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์เพราะอำนาจในการจัดการปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทั้งสิ้นเสมือนเป็นพระมหากษัตริย์เลยทีเดียว อำนาจทางการเมืองในขณะนั้นอยู่ที่พวกขุนนางและเสนาบดีซึ่งเป็นอำนาจเก่า พระองค์ทรงพยายามแก้ไขขั้นตอนและปัญหาอย่างมีลำดับ โดยเริ่มจากการโปรดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2416 เพื่อเป็นการประกาศให้ชัดเจนว่า “ใครคือพระมหากษัตริย์” ซึ่งในสมัยนั้นพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ทรงพระราชอำนาจในการตรากฎหมายต่างๆ ออกใช้บังคับทำให้พวกขุนนางกลุ่มอำนาจเก่าจึงไม่อาจใช้อำนาจนี้ได้ พระองค์จึงมีอิสระโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับพระราชอำนาจในการดำเนินการปฏิรูปด้านต่างๆ ทำให้อำนาจของพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริง ซึ่งถึงแม้จะเป็นตัดอำนาจของกลุ่มตระกูลขุนนางได้ในบางส่วนในภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 ก็ตามด้วยการดึงอำนาจสู่พระมหากษัตริย์ทั้งหมด แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมดความเป็นกลุ่มอำนาจที่กุมกำลังพลและดูแลไพร่ทาสเป็นเวลานานย่อมมีส่วนให้ประชาชนยังคงติดตามและยินยอมอยู่ใต้อาณัติถึงแม้กฎหมายจะให้อิสรภาพก็ตาม อีกทั้งกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจและความสามารถในช่วงดังกล่าวยังเป็น

กลุ่มขุนนางและกลุ่มอำนาจเดิม การที่พระองค์จะไม่ฟังปากกลุ่มพวกนี้ น่าจะเป็นผลเสียในการปกครองประเทศมากกว่า จึงพบอำนาจต่อรองของกลุ่มขุนนางยังคงอยู่ส่งผลให้ระบบอุปถัมภ์อันเป็นปัญหาร้ายแรงในการรับรองสิทธิเสรีภาพยังแฝงอยู่ในทุกชนชั้น ทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชน ยังถูกเลือกปฏิบัติและได้รับการรับรองเฉพาะกฎหมายที่ไม่ขัดผลประโยชน์ของกลุ่มขุนนางมากเกินไป ธรรมเนียมการพยายามใกล้ชิดกับกลุ่มอำนาจเพื่อให้ตนได้สิทธิพิเศษและผลประโยชน์ในสังคมยังพบอยู่เสมอ ซึ่งส่งผลต่อความเสมอภาคในการได้รับสิทธิเสรีภาพโดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นล่างเป็นอย่างมาก

ปัญหาดังกล่าวยังคงสืบเนื่องและอยู่ในสังคมมาตลอดทั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเด่นชัดมาก โดยพระองค์เองไม่ได้เตรียมตัวมาก่อนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจสิทธิขาดเต็มที่ จึงทำให้อภิชนตรีสภาซึ่งประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจในนโยบายการปกครองประเทศ แสดงถึงกลุ่มอำนาจได้เข้ามากดดันอำนาจพระมหากษัตริย์ทั้งในเรื่องผลประโยชน์และความต้องการเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตย ทำให้พระราชอำนาจถูกลดทอน ปราบกฏให้เห็น การออกกฎหมายเก็บภาษีเงินเดือนซึ่งเป็นการเรียกเก็บประโยชน์จากประชาชนเป็นหลัก ทั้งที่รัฐควรจะมีภาษีรายได้ทั่วไปไม่เฉพาะแต่เงินเดือนและควรเพิ่มภาษีทุนทรัพย์ด้วย และเหตุดังกล่าวก็สืบเนื่องจากแรงกดดันของอภิชนที่ที่ต้องการจะรักษาผลประโยชน์ของพวกเขาเอาไว้เพราะพวกเขามีรายได้และมีทุนทรัพย์มากกว่าราษฎร นอกจากนี้ยังพบว่า มีการออกกฎหมายเก็บเงินภาษีหลังคาเรือนอีก ประชาชนได้รับความเดือนร้อนอย่างมาก สิทธิเสรีภาพของประชาชน ถูกตีกรอบด้วยผลประโยชน์ของกลุ่มอภิชนอีกทั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สร้างความปั่นป่วนแตกแยกให้เกิดขึ้นภายในหมู่ข้าราชการอันเป็นผลนำไปสู่สภาพการณ์ทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง แม้ในฝ่ายประชาชนก็ตาม ในขณะเดียวกันสภาพความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเรื่องสิทธิเสรีภาพต่างๆ และทางสังคมระหว่างราษฎรสามัญทั่วไปซึ่งไม่มีอภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น ประกอบกับ กลุ่มพระราชวงศ์ที่มีอภิสิทธิ์มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถใช้อภิสิทธิ์ที่มีอยู่เหนือบุคคลทั่วไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นชนชั้นที่แตกต่างไปจากชนชั้นพระราชวงศ์และพร้อมที่จะเข้าร่วมในการสนับสนุนการเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพตามระบบการปกครองแบบใหม่ สู่ระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง

4.3 วิเคราะห์ผลของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นเพื่อคุ้มครองและรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

4.3.1 บทบัญญัติที่เกิดขึ้นแสดงถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น

นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงริเริ่มปรับปรุงกฎหมายตามแบบตะวันตก ในสมัยของพระองค์ได้มีการประกาศกฎหมายรวม 500 ฉบับ โดยกฎหมายที่ใช้เวลานั้น นอกจากจะเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง โดยประกาศในหลายเรื่องจะแสดงถึงพระราชดำริที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพและปรับเปลี่ยนความคิดของชาวไทยให้ทัดเทียมนานาชาติ ปรับค่าความเป็นคนของประชาชนไม่ให้มองกลุ่มชนชั้นไพร่ ทาส เป็นเพียงทรัพย์สิน มีการคุ้มครองสถานะความเป็นอยู่ของเพศชายและเพศหญิง ไม่ให้มีการกดขี่เกินสมควร เริ่มต้นที่จะปรับสถานะสตรีและเด็กไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งของที่เป็นตามความประสงค์ของฝ่ายชายเท่านั้น และการเริ่มต้นพัฒนาให้สิทธิในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการให้ความสำคัญในทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของราษฎร พยายามปรับกฎหมายเพื่อเข้าสู่ระบบกฎหมายสมัยใหม่ แนวคิดดังกล่าวได้สืบเนื่องและพัฒนาต่อมาในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ปรับเปลี่ยนความไม่เท่าเทียมในสังคมโดยการประกาศเลิกระบบไพร่ ทาส ซึ่งจากการวิจัย พบการออกกฎหมายที่บูรณาการตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดี ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านสถานภาพของบุคคล ด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ปรับเปลี่ยนกระบวนการพิจารณาในศาลยุติธรรม และบทบัญญัติที่ป่าเถื่อน ให้สอดคล้องไปกับแนวคิดมนุษยนิยม และมีกระบวนการพิจารณาในการลงโทษที่มีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์มากกว่าการทรมานอย่างโหดร้ายตามจารีตเดิม ในด้านการรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้พัฒนาแนวสืบต่อจากสมัยของพระราชบิดาแล้ว ยังปรากฏการให้การรับรองและพัฒนาด้านสิทธิเสรีภาพในการศึกษา ด้านสาธารณูปโภค และด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมให้ประชาชนได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ครอบคลุมมากขึ้น

4.3.2 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายในการรับรองสิทธิเสรีภาพจากการยึดถือคัมภีร์มนุษยธรรมศาสตร์เป็นแนวคิดสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positivism)

การเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์หรือสำนักกฎหมายบ้านเมือง (ปรัชญาซึ่งเชื่อมั่นว่าความรู้อันแท้จริงล้วนมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์และยืนยันความจริงตามสิ่งที่สังเกตหรือสัมผัสเท่านั้น) ได้เข้ามามีส่วนต่อแนวคิดของกลุ่มชนชั้นนำในสมัยนั้น จากคำว่า “ กฎหมาย ” ตามคำสอนวิชา

Jurisprudence ของ John Austin²⁵ คำอธิบายนี้ได้อิทธิพลต่อแนวทางของกฎหมายไทยเป็นอย่างมาก ที่อธิบายว่า “ กฎหมายนั้นเป็นข้อบังคับของผู้ซึ่งมีอำนาจในบ้านเมือง เมื่อผู้ใดไม่กระทำตามแล้วต้องโทษ ” และมองว่ากฎหมายเป็นคนละเรื่องกับศีลธรรมหรือความยุติธรรมได้แยกออกจากกันเด็ดขาดไม่เกี่ยวข้องกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ได้ทรงสอดผสานแนวคิดธรรมเนียมและแนวคิดสำนักกฎหมายบ้านเมืองให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทยคือถือกฎหมายเป็นเรื่องเด็ดขาดแต่นำหลักพุทธศาสนา มารองรับเหตุผลในการออกกฎหมาย และจะพบได้กฎหมายในช่วงนั้นจะมีความศักดิ์สิทธิ์มากแต่มีลักษณะเป็นคำสอนมากกว่าเป็นบทลงโทษ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนมุมมองในการมองประชาชนของพระองค์ให้มีการรับรองความเป็นอยู่และสถานะบุคคล ให้ได้มีสวัสดิภาพมากกว่าแต่โบราณมาก

แม้กระบวนการปฏิรูปกฎหมายให้เป็นไปตามแบบตะวันตกยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกได้รับการสืบเนื่องอย่างจริงจังต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้วยพระองค์ทรงเป็นมีลักษณะปฏิบัตินิยม (Pragmatist) มากกว่า นักอุดมคติเหนือจริง²⁶ การสร้างความเป็นรัฐชาติเพื่อรวมศูนย์อำนาจของพระองค์ รับการบัญญัติกฎหมายตามแนวคิดกฎหมายสมัยใหม่เข้ามาปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมและการบัญญัติกฎหมาย ทรงรับแนวคิดจากตะวันตกในเรื่องการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชัดเจนโดยเฉพาะในเรื่อง “ เกียรติภูมิความเป็นมนุษย์ ” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถึงจะไม่สมบูรณ์และปรับเปลี่ยนสังคมให้เท่าเทียมกันในความเป็นจริงเมื่อเทียบกับสังคมตะวันตก อันเนื่องด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมที่แตกต่างกันแล้วก็ตาม แต่คงไม่อาจปฏิเสธได้ถึงการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่มีความสำคัญต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างมาก นับแต่การประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์ชนลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 จนถึงการเลิกทาสและไพร่นอกจากนี้ประชาชนยังได้รับการขยายสิทธิในการดำเนินคดีฟ้องร้องข้าราชการที่ประพฤติมิชอบ (แม้มีข้อจำกัดในหลายประการก็ตาม) อันเนื่องมาจากพัฒนาการของกฎหมายสมัยใหม่ เช่น กฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2451 สิทธิในด้านการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างเป็นธรรมก็มีการยกระดับขึ้นโดยหันมายอมรับหลักการในเชิงบุคคลย่อมเสมอกันตามกฎหมายและได้รับความคุ้มครองในทางอาญาอย่างเท่าเทียมกันแทนที่หลักกฎหมายเดิมที่ระบบการพิพากษาลงโทษแปรไปตามศักดิ์นาและคู่อริที่เกี่ยวข้อง ยิ่งกว่านั้นกฎหมายใหม่ที่ตราขึ้นด้านสารบัญญัติและส

²⁵ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ , อธิบายตำรากฎหมาย , กรุงเทพฯ , พ.ศ.2442 หน้า 1 - 2

²⁶ ขอให้ดูพระบรมราโชวาทที่สะท้อนความเป็นนักปฏิบัติดังกล่าว ใน ภัชราพร ช้างแก้ว , “ พุทธศานากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ” , หน้า 52

บัญญัติ ก็มีบัตรรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเพิ่มขึ้นนับตั้งแต่ก่อน ระหว่างและหลังการพิจารณาพิพากษา ด้านสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นของราษฎรก็ได้รับการขยายกว้างขวางมากขึ้น แม้ยังมีข้อกำหนดหรือข้อยกเว้นในหลายประการ

ในสมัยสืบต่อมาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแนวคิดของการบัญญัติกฎหมายยังคงได้รับการพัฒนาจากแนวคิดสำนักกฎหมายบ้านเมืองและเนื่องด้วยประเทศไทยได้เปิดเสรี ชาวตะวันตกได้เข้ามามีส่วนต่อการกำหนดแนวทางของความเป็นไปของประเทศมากกว่าแต่ก่อนอย่างมาก เกิดการทำสนธิสัญญาและกฎหมายก็ต้องบูรณาการให้เป็นไปตามข้อตกลงในสัญญากับชาติตะวันตก มีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองความเป็นกรรมสิทธิ์ในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การให้ความสำคัญในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และการให้สิทธิเสรีภาพแก่สตรี การออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำจากสงครามโลก ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่าหากยังใช้ระเบียบกฎหมายวิธีพิจารณาแบบจารีตเดิมนั้น ประเทศไทยคงไม่สามารถเป็นที่ยอมรับและขับเคลื่อนประเทศให้สอดคล้องกับวิถีของโลกต่อไปได้ อีกทั้งการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพล้วนมีการพัฒนาและเกิดแนวคิดที่จะให้การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากกว่าเพียงแค่การดำรงชีวิตให้พออยู่ได้ของประชาชนเท่านั้น เกิดการรับรองสิทธิในหลาย ๆ ด้านขึ้น ซึ่งกฎหมายต้องปรับเปลี่ยนให้ทัน

4.3.3 การบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นไปตามพระราชดำริของกษัตริย์ ลักษณะการบังคับใช้กฎหมายในลักษณะสองมาตรฐาน (Double standard)

เนื่องด้วยสังคมไทยในการช่วงเวลาดังกล่าวเป็นสังคมภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงสิทธิในการประทานกฎหมายให้แก่ประชาชนมากกว่าจะเป็นการเรียกร้องจากด้านล่าง แต่อำนาจอิสระในการบัญญัติกฎหมายก็หาอยู่ที่อำนาจของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียวในความเป็นจริงในสังคมได้ ด้วยเหตุแห่งปัญหาเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์และอภิสิทธิชนที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้กฎหมายที่บัญญัติออกมานั้นจะเป็นการออกมาโดยแปรผันตามพระประสงค์และพระราชดำริของพระมหากษัตริย์โดยอาจมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่เป็นไปตามพระประสงค์อย่างเต็มที่ จากการวิจัยพบว่าการบัญญัติกฎหมายหลายฉบับในส่วนเนื้อหาให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ผู้รับสิทธิอย่างเต็มที่ แต่ในความเป็นจริงแล้วในทางปฏิบัติยังพบการปฏิบัติในลักษณะสองมาตรฐานอยู่ในสังคม ซึ่งปัจจัยที่ทำให้กฎหมายไม่สามารถให้การรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างเป็นธรรม ซึ่งมองว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสียในลักษณะการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะสองมาตรฐาน ในส่วนข้อดีนั้นลักษณะที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะสองมาตรฐานนั้น ในช่วงสมัยก่อนการเลิกทาส การบัญญัติกฎหมายมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องบัญญัติเพื่อให้สิทธิและจำกัดสิทธิแก่ชนชั้นในสังคม เพราะ

ความเป็นกลุ่มชนชั้นปกครองไม่ว่าจะเป็นเจ้าหรือขุนนาง ธรรมเนียมและกฎหมายแต่เดิมได้สร้าง ความรับผิดชอบต่อผู้อยู่ใต้ปกครองอยู่หลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการดูแลเรื่องไพร่พล การดูแล ผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่ออยู่ในกระบวนการยุติธรรม การบัญญัติกฎหมายที่จะให้สิทธิรับรองสิทธิ เสรีภาพคงไม่เหมาะสมที่จะให้สิทธิทุกคนให้ได้รับการรับรองที่เท่าเทียมกัน เพราะหน้าที่และความ รับผิดชอบซึ่งแตกต่างกันต่อสังคม ซึ่งลักษณะกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพให้แก่ชนชั้น ไพร่ทาสที่ค่อน้อยและไม่เท่าเทียมกับชนชั้นปกครองนั้นดูน่าจะเหมาะสมอยู่ในระดับหนึ่ง สภาพการ รับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยช่วงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงก่อนเลิกทาส ซึ่งอยู่ใน ลักษณะสองมาตรฐานจึงถือเป็นข้อดีมากกว่าจะเป็นข้อเสีย อีกทั้งความเป็นธรรมเนียมที่สอดคล้อง อยู่ในธรรมเนียมและระบบความคิดของพระมหากษัตริย์ และความยอมรับและยินยอมที่ดำเนิน ชีวิตภายใต้การปกครองของผู้ปกครอง ก็เป็นส่วนช่วยสนับสนุนให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วง ดังกล่าวไม่ถือว่าขาดสิทธิแต่อย่างใด

สืบเนื่องในสมัยต่อมาปัจจัยความเคยชินในระบบชนชั้นถึงแม้ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงปรับเปลี่ยนสร้างความเสมอภาคให้แก่ประชาชน แล้วก็ตาม แต่ในความเป็นจริงความเป็นชนชั้นก็ยังคงอยู่จนถึงแม้ในปัจจุบัน แต่ไม่ใช่ระบบจารีต หรือกฎหมายเป็นตัวแบ่งแยกความแตกต่างของชนชั้น แต่ด้วยระบบทุนนิยมที่ค่อยๆ พัฒนาใน ประเทศไทย เส้นแบ่งความเป็นชนชั้นนับจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ ระบบเศรษฐกิจ การ รับรองสิทธิเสรีภาพในเริ่มเป็นการบัญญัติที่ทั่วถึงไม่แบ่งชนชั้น แต่ยังพบการปฏิบัติลักษณะสอง มาตรฐานคงอยู่ในลักษณะการเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลแลกเปลี่ยนกันในทางเศรษฐกิจภายใต้ ระบบทุนนิยมจากตะวันตกผสมผสานกับระบบอุปถัมภ์อันเอกลักษณ์ของสังคมไทย กลุ่มผู้มี ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเริ่มเข้าหากลุ่มผู้มีอำนาจ เช่น ขุนนาง เจ้ากระทรวงต่าง ๆ เพื่อขอลิ สิทธิยกเว้น หรือไม่อยู่ในบังคับของกฎหมาย พบว่ากลุ่มชนใดที่เข้าใกล้แก่นอำนาจซึ่งก็คือ ผู้ปกครอง (พระมหากษัตริย์) มากเท่าใดก็จะได้รับสิทธิพิเศษในสังคมมากขึ้นเท่านั้นเป็นลำดับ จากพ่อค้าที่ต้องการสิทธิพิเศษก็ต้องเอาใจขุนนาง ให้สินน้ำใจต่าง ๆ เมื่อขุนนางต้องการจะมี อำนาจก็ต้องหาเจ้านายเพื่อให้อำนาจแก่ตน และตัวเจ้านายต้องการจะมีอำนาจมากขึ้นก็พยายาม ใกล้ชิด เอาใจเพื่อให้พระมหากษัตริย์ถูกพระทัย การอิงอยู่กับแก่นอำนาจ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าลักษณะ สองมาตรฐานในยุคดังกล่าวถือเป็นผลเสียต่อสังคม เพราะเมื่อมีการประกาศอย่างชัดเจนให้ กฎหมายให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์นับแต่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกฎหมายให้ความเท่าเทียมกันแต่ด้วยระบบอุปถัมภ์กลับสร้างความเป็น ชนชั้นขึ้นมาด้วยระบบทุนเป็นหลัก ชนชั้นใต้ปกครอง พวกประชาชนทั่วไปก็ยังไม่ได้รับความเป็น ธรรมอย่างแท้จริง แม้มีการบูรณาการกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างมากนับแต่ช่วง

รัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 7 แต่คงปฏิเสธไม่ได้ที่พบว่าในความเป็นจริงกลุ่มประชาชนที่ไม่ได้มีอำนาจ
ทุนนิยมก็ยังคงเป็นผู้เสียเปรียบในสังคมอยู่เสมอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

จากการรับรองสิทธิเสรีภาพในงานวิจัยนี้ได้แบ่งภาวะการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นสองภาค โดยนำการประกาศกฎหมายซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบชนชั้นของไทย คือพระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 อันเป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดการให้ความเท่าเทียมกันของประชาชนในสังคม และเกิดการบูรณาการกฎหมายและประกาศต่าง ๆ ให้รองรับภาวะของชนชั้นที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะที่ไม่แบ่งแยก เชก เช่น การรับรองสิทธิเสรีภาพของประเทศตะวันตก ทั้งยังส่งผลต่อการปรับเปลี่ยน ปฏิรูป ทางสังคม และ เศรษฐกิจ เพื่อให้สอดคล้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน พระราชดำริของพระมหากษัตริย์ในช่วงเวลาที่ศึกษาทุกพระองค์จะมุ่งให้ความเป็นอยู่ที่ดีและให้การรับรองสิทธิเท่าที่ปัจจัยต่าง ๆ จะเกื้อหนุนให้ดำเนินการได้ แต่เนื่องด้วยลักษณะของสังคมที่ยึดโยงกับระบบอุปถัมภ์ การที่ประชาชนส่วนมากก็คือชนชั้นผู้ใต้ปกครองยังไม่มีความรู้ และได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอทำให้ถูกหลอกรอนและยอมรับที่จะถูกหลอกรอนสิทธิเสรีภาพจากผู้ปกครอง ทำให้ประชาชนไม่ได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพเท่าที่ควร ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยนำบทบัญญัติที่ออกใช้ในช่วงเวลาดังกล่าวมาเป็นแกนหลักในการศึกษา ร่วมกับสถานะทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจ มาวิเคราะห์ประกอบในงานวิจัยนี้ โดยได้สรุปถึงอุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ และแนวทางแก้ปัญหาและการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของวิวัฒนาการของการรับรองสิทธิเสรีภาพในแต่ละช่วงให้เด่นชัดขึ้น ดังมีประเด็นดังนี้

1. รัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.1 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ

1.1.1 ความคงอยู่ของระบบชนชั้นและความเชื่อตามธรรมเนียมโบราณ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเห็นว่าแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพจะปรากฏในลักษณะของการให้จากผู้ปกครอง สิทธิเป็นเรื่องของตำแหน่งและความรับผิดชอบ สิทธิในความหมายดั้งเดิมคือ อำนาจอันชอบที่ผู้อยู่ในฐานะตำแหน่งพิเศษสามารถใช้ได้ สิทธิเป็นสิ่งที่มากับตำแหน่งหน้าที่ บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งย่อมได้อำนาจของตำแหน่งนั้นคือ อำนาจอันชอบธรรมของผู้เป็นใหญ่หรือตั้งแต่หัวหน้าชุมชนลงมาถึงครอบครัวในการจัดการปกครอง แนวคิดดังกล่าวได้ปรากฏในกฎหมายที่ใช้ในการปกครองประเทศ คือกฎหมายตราสาม

ดวง อันมีอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะในเรื่องวรรณะ อีกทั้งการคงอยู่ของระบบชนชั้น โดยกลุ่มผู้ได้ปกครองคือชนชั้น ไพร่ ทาส เป็นกลุ่มที่ถูกลดรอนสิทธิเสรีภาพ กลับยินยอมและน้อมรับการถูกปกครองและการยอมรับสถานะที่ด้อยต่ำกว่า ยินยอมปฏิบัติตามเชื้อฟุ้งผู้ปกครอง โดยไม่มีการขัดแย้งแต่อย่างใด อีกทั้งความเชื่อในพุทธศาสนาว่าด้วย กฎแห่งกรรม ก็ได้เน้นย้ำให้ประชาชนเชื่อว่าสถานะของตนนั้นด้อยต่ำกว่าผู้ปกครองเกิดจากการทำกรรมไว้เมื่อชาติก่อน ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกัน ยอมรับสถานะที่ตนมีอยู่โดยไม่ขัดแย้งล้นพ้นทำให้กลุ่มผู้ได้ปกครอง อันเป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศ ไม่มีการขัดแย้งเมื่อถูกลดรอนสิทธิเสรีภาพแต่อย่างใด อันทำให้ไม่เกิดการเรียกร้องและการให้ความสำคัญในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพเท่าที่ควร

1.1.2 การหวงอำนาจของผู้ปกครองและการคานอำนาจต่อการบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาจะพบว่าแม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดของตะวันตกที่ให้ความสำคัญของสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยและรัชกาลที่ 4 ก็ทรงมีราชดำริยอมรับและให้ความสำคัญต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่การถือครองอำนาจในส่วนต่าง ๆ มีได้อยู่ที่พระองค์แต่ผู้เดียวมีเจ้านายและขุนนางหลายกลุ่มที่มีอำนาจมากมายและคานอำนาจในการบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์ไว้ ไม่เห็นด้วยกับการให้สิทธิแก่ประชาชนเพราะอาจทำให้ตนเสียประโยชน์ หากมีการให้สิทธิแก่ผู้ได้ปกครองจะทำให้การควบคุมและใช้งานกำลังพลเป็นไปได้ยากขึ้น อันทำให้รัชกาลที่ 4 ไม่สามารถประทอนสิทธิเสรีภาพได้ตามพระราชดำริของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งสถานะทางสังคม พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษา และยังยอมรับสถานะทางสังคมไม่ว่าจะเป็นไพร่หรือทาส ยินยอมให้ลดรอนสิทธิเสรีภาพเพื่อให้ตนได้มีเจ้านายคอยคุ้มครอง ส่งผลให้การผลักดันการรับรองสิทธิเสรีภาพของรัชกาลที่ 4 ถูกต่อต้านจากกลุ่มเจ้านายขุนนาง และเนื่องด้วยอำนาจในการบริหารของกลุ่มเจ้านายในสมัยนั้น สามารถที่จะต่อรองผลประโยชน์กับพระมหากษัตริย์ได้ ทำให้พระราชดำริที่จะพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเต็มที่

1.2 แนวทางการแก้ไขและพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพ

1.2.1 การออกประกาศกฎหมายเพื่อสร้างพื้นฐานสิทธิเสรีภาพพื้นฐาน

แม้ว่ากฎหมายตราสามดวง จะมีบางบทบัญญัติที่เป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษโดยอิงตามชนชั้น การสืบสวนที่ไม่เป็นธรรมและป่าเถื่อน ความเป็นชนชั้นจะเป็นเกณฑ์ในการจำกัดสิทธิของผู้ได้ปกครอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม

รวมถึงกระบวนการพิจารณาในศาล แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในการให้หลักประกันที่แท้จริงต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการการบัญญัติกฎหมายที่ให้การยอมรับต่อสิทธิในที่ดินของราษฎร กำหนดให้พระมหากษัตริย์ซื้อหรือเช่าใช้ราคาที่ดินแก่ราษฎรตามลักษณะที่ดิน , การยอมรับต่อสิทธิสตรีมากขึ้น การอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายในกราบบังคมทูลลาออกจากราชวังได้ การล้มเลิกพระราชอำนาจในการยกผู้หญิงฝ่ายในให้แก่เชื้อพระวงศ์หรือขุนนางที่มีความดีความชอบ และประเด็นในเรื่องสิทธิสตรีและเด็กยังปรากฏชัดขึ้นในประกาศพระราชบัญญัติเรื่องผัวชายเมีย บิดามารดา ขายนบุตร โดยทรงยกเลิกกฎหมายเก่าที่ให้สิทธิสามี (และพ่อแม่) นำภรรยา (หรือลูก) ตนไปขาย , การบัญญัติกฎหมายที่ช่วยเหลือทาสให้สามารถไต่ตัวได้สะดวกรวดเร็วขึ้นโดยการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการวางเงินค่าไต่ต่อศาลในลักษณะที่เป็นประโยชน์มากขึ้นต่อทาสเพื่อหลีกเลี่ยงการบิดพลิ้วของนายเงินที่ไม่ยอมมาแก้คดี , การยกเลิกประเพณีโบราณที่เป็นการล่าสมัยและฝ่าฝืนต่อสิทธิในร่างกายของประชาชน , การออกประกาศที่เป็นการเปิดกว้างในการนับถือศาสนา ซึ่งล้วนแต่เป็นการสร้างพื้นฐานในการรับรองสิทธิเสรีภาพที่จะพัฒนาต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการพยายามปรับเปลี่ยนพระราชประเพณีที่ชาวต่างชาติมองว่าล่าสมัย การเริ่มคำนึงถึงการถือครองกรรมสิทธิของประชาชน และการเห็นคุณค่าความเป็นคนทั้งในเรื่องเพศและชนชั้นทาสมากขึ้น ถึงแม้ได้ให้สิทธิเสรีภาพอย่างมากมาย แต่จะเห็นได้ว่าเป็นการประทอนสิทธิแต่ละเรื่องล้วนแต่เป็นการปูพื้นฐานให้กับการปรับเปลี่ยนมุมมองในด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในด้านที่สำคัญทั้งสิ้น ทั้งที่การปรับเปลี่ยนและประทอนสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเต็มที่โดยไม่มองอุปสรรครอบข้าง น่าจะเกิดผลเสียแก่ทั้งอำนาจบริหารของพระองค์และสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นมากกว่าผลดีอย่างแน่นอน

1.2.2 การออกราชกิจจานุเบกษาเพื่อเปิดกว้างในการรับรู้กฎหมาย

ทรงมีพระราชดำริประกาศเรื่องการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อชี้แจงกฎหมายความรู้ต่าง ๆ ไม่ให้ถูกเก็บงำอยู่แต่ในวัง และอาจถูกบิดเบือนหากมีการนำไปเผยแพร่โดยไม่ถูกต้อง การกำเนิดหนังสือราชกิจจานุเบกษาในด้านหนึ่งนั้นถือเป็นการตอบสนองต่อการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านนโยบาย กฎหมายภาชีอากรต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความจำเป็นในการสร้างความชัดเจนในการใช้อำนาจอรัฐเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดการรับรู้และการปฏิบัติตามอำนาจรัฐนั้น ๆ อย่างแพร่หลายและถูกต้อง และผลกระทบที่สำคัญต่อการรับรองสิทธิเสรีภาพในการบัญญัติกฎหมายโดยการออกราชกิจจานุเบกษาที่ตามมาคือภาพลักษณ์ของตัวบทกฎหมายที่เคยถูกมองเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงกลายเป็น

สิ่งสามัญที่ประชาชนสัมผัสได้มากขึ้นกับประชาชน ช่องว่างระหว่างกฎหมายกับประชาชนจึงแคบลงมา

2. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.1 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ

2.1.1 การถูกคานอำนาจในการบริหารประเทศจากกลุ่มขุนนางบางกลุ่ม

ในช่วงรัชสมัยของพระองค์ปัญหาแรกในการขึ้นครองราชย์ที่สำคัญที่สุดคือการถูกคานอำนาจจากขุนนางตระกูลขุนนาคน และด้วยยังทรงพระเยาว์พระราชอำนาจและสถานะของพระองค์ยังขาดซึ่งความมั่นคง ไม่สามารถมีอำนาจตัดสินใจอย่างเต็มที่ ภารกิจแรกของพระองค์คือการแสดงสถานะแห่งกษัตริย์ของพระองค์ และการรวมอำนาจเข้าสู่พระองค์ ตัดอำนาจอิสระของขุนนางในหลายส่วน ซึ่งนอกจากจะเป็นการกระทำเพื่อสร้างความมั่นคงต่อสถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์แล้วนั้น เมื่อมองถึงการรับรองสิทธิเสรีภาพ หากปล่อยให้อำนาจส่วนใหญ่อยู่กับกลุ่มขุนนางซึ่งส่วนใหญ่ ได้ถือครองไพร่พลและหลงกับอำนาจ ซึ่งกลุ่มขุนนางจะไม่มองสถานะของกลุ่มคนระดับล่างในความเป็นมนุษย์เท่าไรนัก จะมองในลักษณะเครื่องแสดงความเป็นใหญ่และเบียดล่างที่จะให้ทำอะไรก็ได้ ทำให้การพัฒนาในการรับรองสิทธิเสรีภาพเป็นไปได้อย่างลำบาก

2.1.2 ความคงอยู่ของระบบชนชั้น

ระบบชนชั้นยังถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชน เพราะสถานของชนชั้นจะเป็นตัวกำหนดสิทธิในด้านต่าง ๆ ของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งการศาล เช่น การให้ทาสรับโทษแทนนาย การที่ทาสไม่มีสิทธิในการถือครองกรรมสิทธิ ไพร่จะดำเนินการทางการศาลต้องได้รับอนุญาตจากนายก่อน เป็นต้น พบว่ามีข้อจำกัดในกฎหมายมากมายที่แสดงให้เห็นว่า นายยังกดขี่ชนชั้นไพร่ทาสอยู่เสมอ อีกทั้งความเป็นทาสได้แสดงให้เห็นถึงความล้าสมัยและไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ในสังคมไทย ซึ่งชาวตะวันตกอาจนำมาเป็นปัจจัยในการเข้ามาของลัทธิอาณานิคมได้ อีกทั้งยังพบเห็นการให้ประโยชน์ สิ้นน้ำใจ แก่เจ้านายผู้เหนือกว่าเพื่อให้ตนได้มีสิทธิพิเศษในสังคม แสดงถึงระบบอุปถัมภ์ที่ยังปรากฏเด่นชัดในสังคมไทย คือ การทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนได้รับอภิสิทธิ์มากกว่าคนอื่น โดยการทำทุกวิถีทางไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ เพื่อให้เจ้านายพอใจ และตนได้รับอภิสิทธิ์มากกว่าคน

อื่น พยายามเข้าแกนกลางของอำนาจเพื่อตนจะได้กดขี่ผู้ที่อยู่ต่ำกว่าต่อไป ซึ่งเป็นผลร้ายอย่างมากต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ

2.1.3 ความล้มเหลวของกฎหมายตราสามดวงและกระบวนการพิจารณาที่ล่าช้า

การลงโทษที่ทารุณและไม่มีการควบคุมยุดิธรรมที่มีเหตุผล ความเชื่อและจารีตโบราณยังมีผลต่อกระบวนการพิจารณาไม่ว่าจะเป็นเรื่องวรรณะ การทรมานเพื่อให้ได้มาซึ่งคำสารภาพ วิธีการไต่สวนของตุลาการตามระเบียบกฎหมายเก่าที่ใช้อำนาจขู่เชือด ชักถาม ทรมานจำเลยอย่างทารุณ เช่น การบีบขมับ ตอกเล็บ เป็นต้น อาจกลายเป็นวิธีการลงโทษที่เกินควรไปก็ได้ เพราะถ้าถูกทรมานจนเจ็บไม่ไหวถึงแม้ว่าจะมิได้กระทำความผิดแต่อยากให้พ้นจากการทรมานก็อาจยอมรับสารภาพว่ากระทำความผิดจริงก็ได้ซึ่งไม่เป็นการยุติธรรมและเป็นวิธีการที่ชาวตะวันตกรังเกียจหาว่าทารุณไร้อารยธรรม บทลงโทษที่ทารุณเกินไปล้วนแสดงถึงความไม่ให้ความสำคัญต่อเสรีภาพความเป็นมนุษย์ในช่วงดังกล่าว

2.2 แนวทางการแก้ไขและพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพ

2.2.1 การแก้ปัญหาในเรื่องการคานอำนาจของกลุ่มขุนนางบางกลุ่ม

พระองค์จึงได้โปรดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่สอง เพื่อยืนยันและประกาศให้รู้ว่าใครคือพระมหากษัตริย์และเป็นการแสดงอำนาจในการบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ อันมีแต่พระมหากษัตริย์คนเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจ เพื่อเป็นฐานในการใช้พระราชอำนาจในการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ

2.2.2 การให้ปรับสถานะในเรื่องสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์

พระองค์ทรงมีพระราชดำริต่อการยอมรับในศักดิ์ศรีที่กล่าวคือ ในระดับบนทรงมีพระบรมราชโองการให้เลิกการมอบคานเวลาเข้าเฝ้า และการเปลี่ยนฐานะของขุนนางซึ่งแต่เดิมมักสืบต่อกันโดยสายโลหิตมาเป็นการใช้ความรู้ความสามารถตามแบบอย่างตะวันตก เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดพวกปัญญาชนสมัยใหม่ขึ้นในประเทศกลุ่มคนดังกล่าว จะมีความสำคัญในกิจกรรมทางการเมืองในเวลาต่อมา ส่วนในระดับล่าง ได้แก่ นโยบายการเลิกทาส การยกเลิกระบบ

ไพร่โดยเปลี่ยนให้เป็นคนสามัญซึ่งการยกเลิกระบบทั้งสองนี้ โดยนับแต่การประกาศพระราชบัญญัติพิทักษ์เกียรติคุณลูกทาสลูกไท พ.ศ. 2417 นั้น ได้มีการพัฒนาและบูรณาการทั้งในด้านสังคมและกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องต่อการเกิดความเท่าเทียมกันของชนชั้นในหลายเรื่อง ในลักษณะที่ทั่วถึงกว่าสมัยก่อนอย่างมาก นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมไทยเพราะประชาชนส่วนใหญ่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพมาเป็นเวลาหลายร้อยปี และยังคงมีพระราชดำริอย่างเอาจริงเอาจังในการพัฒนาภาพรวมของการบริหารประเทศโดยพัฒนาในด้านการบริหารไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการบริหารราชการส่วนกลางรวมหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจัดตั้งเป็นกระทรวง ตั้งสภาที่ปรึกษาเพื่อถวายคำปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับราชการแผ่นดินรวมทั้งพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด กฎหมายต่าง ๆ เสมือนหนึ่งสภานิติบัญญัติ การจัดระเบียบบริหารราชการที่เป็นแบบแผนและเริ่มให้ความสำคัญในการพัฒนาความรู้ของประชาชนในประเทศโดยการพัฒนาด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการตั้งโรงเรียนในกรมมหาดเล็กหลวง การตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎร การจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ เป็นต้น

2.2.3 การบูรณาการกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพ

ได้มีการบูรณาการภาพรวมของกฎหมายให้มีลักษณะที่เป็นตะวันตกทั้งองค์รวมอย่างมีระบบ ตัดบทบัญญัติที่แสดงถึงความล้าหลัง ป่าเถื่อน เชื้อในเรื่องสิ่งลึกลับออก นำหลักวิทยาศาสตร์ หลักเหตุผล มาเป็นหลักในการพิจารณาคดี ในส่วนกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น แม้จะไม่เสร็จสมบูรณ์ในสมัยพระองค์ แต่แนวทางการใช้กระบวนการวิธีพิจารณาความอาญานั้นได้ถูกพัฒนาและแก้ไข เพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพความเป็นมนุษย์ในหลาย ๆ ส่วน ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติว่าด้วยพิจารณาความสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ที่มีการให้สิทธิคู่ความอย่างเป็นธรรมและไม่อยู่ใต้ระบบเจ้านาย ให้สิทธิชนชั้นไพร่แต่งทนายเข้าสู่คดีเหมือนเจ้านาย พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตที่ได้กำจัดฐานความผิดที่ป่าเถื่อนออกจากระบบกฎหมาย เช่นการเอาทวนแทง การจับแช่น้ำ เป็นต้น และในส่วนกฎหมายอาญาซึ่งในกฎหมายอาญา ร.ศ. 127 ได้มีการกำหนดโทษที่เป็นระบบแบบแผน มีการกำหนดโทษที่ชัดเจนมีเหตุและผล มีการตัดบทบัญญัติที่กำหนดโทษตามบรรดาศักดิ์ซึ่งไม่เป็นธรรม และยังมีประกาศบบทกฎหมายในอีกหลายฉบับเพื่อสร้างเสรีภาพและสร้างศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ต่อประชาชนในทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองสิทธิสตรี มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการข่มขืนประเวณี ร.ศ. 118 การคุ้มครองเด็ก ไม่ให้หมองเป็นทรัพย์สินของผู้ใหญ่ การให้สวัสดิภาพและข้อห้ามปรามให้เด็กอยู่ห่างจากอบายมุข และยังมีพระราชบัญญัติและประกาศอีกหลายฉบับที่ให้สร้างสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างทันสมัย เช่นการออกพระราชบัญญัติเกณฑ์การจ้าง ร.ศ. 119 เพื่อให้เกิดบทกฎหมายที่ชัดเจนในการเกิดระบบการจ้างงานเข้ามาทดแทนระบบไพร่ทาส ที่ได้ถูกยกเลิกไป การ

ให้ความสนใจในกรรมสิทธิรูปแบบใหม่ คือ งานเขียนหนังสือ เป็นต้น จากการศึกษาภาพรวมในการออกกฎหมายผู้วิจัยพบว่า บทกฎหมายในช่วงนี้จะเป็นการตัดความล้ำสมัยและป่าเถื่อนออกจากระบบกฎหมายไทยให้หมดสิ้นไปก่อน และเริ่มพัฒนากฎหมายต่าง ๆ ให้มีความคุ้มครองประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น จะเกิดบทกฎหมายที่ให้การรับรองกลุ่มคนในฐานะที่เท่าเทียมกันมากขึ้น และจะเป็นการยกเลิกกฎหมายหลายฉบับที่นำเอาความเป็นชนชั้นมาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาออกจากระบบกฎหมายไทย ซึ่งจุดเด่นของกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงนี้ผู้วิจัยมองว่า จะเป็นการพัฒนากฎหมายให้เกิดความเสมอภาค และสอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนชนชั้น เพื่อให้ประชาชนในประเทศได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกัน

3. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.1 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ

3.1.1 การกีดกันจากกลุ่มผลประโยชน์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์

เนื่องด้วยระบบอุปถัมภ์ในสังคมยังคงอยู่กับสังคมถึงแม้จะมีการปรับโครงสร้างของสังคมให้เท่าเทียมกัน พระมหากษัตริย์ยังคงต้องอาศัยกลุ่มขุนนางในการบริหารประเทศ กลุ่มขุนนางบางกลุ่มจะพยายามเข้าใกล้แกนอำนาจซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์เพื่อให้ตนมีอำนาจตามและหากใครต้องการมีอำนาจก็ต้องพยายามทุกอย่างเพื่อเข้าใกล้กลุ่มอำนาจเป็นลำดับ ทำให้ความเป็นอภิสิทธิชนยังคงเกิดขึ้น และการออกกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพบางฉบับ อาจไม่สำเร็จผลตามนโยบายของพระมหากษัตริย์เท่าไรนัก เนื่องจากข้าราชการผู้ดูแลตรวจสอบการใช้กฎหมาย ยังถูกอำนาจเงินและอำนาจครอบงำอยู่

3.1.2 การปรับตัวในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ยังไม่ทั่วถึง

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในระดับล่างจะยังไม่เข้าใจและยังปรับตัวไม่ได้จากระบบการศึกษาที่รัฐได้มอบให้ ยังพบกลุ่มชนชั้นกลางที่คงเลือกที่จะทำงานอยู่ใต้อาณัติของนายอยู่ และกลุ่มชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะจำพวกพ่อค้าทั้งไทยและจีนที่ได้เริ่มสร้างความใกล้ชิดกับส่วนราชการ เกิดการนำผลประโยชน์มาแลกกับสิทธิพิเศษในด้านต่าง ๆ ทำให้พบว่ากลุ่มชนชั้นกลางพวกนี้ได้เข้ามาพร้อมกับชนชั้นขุนนางกตัญญูประชาชนระดับล่าง

3.2 แนวทางการแก้ไขและพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพ

3.2.1 การรับรองสิทธิเสรีภาพจากการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พบว่าในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีเนื้อหาที่ให้การรับรองสิทธิในหลาย ๆ มาตรา มีการตัดเรื่องการทรมานร่างกายหากผิดนัดไม่ชำระหนี้ อันเป็นการข่มเหงสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิสตรีและครอบครัวโดยได้แก้ไขบทกฎหมายที่เอาเปรียบและรุกรานสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของสตรี ยกเลิกการลงโทษของหญิงที่เป็นผู้ไม่มีให้มีบทบาทปฏิบัติที่เป็นโทษทางอาญาต่อร่างกาย และชีวิต แต่ยังมีกฎหมายที่เข้ามาสนับสนุนการมีผิวเดียวเมียวเดียว แสดงถึงการให้สิทธิแก่สตรีและให้ความเท่าเทียมกันเทียบเท่าตะวันตก และยังออกกฎหมายในหลายฉบับที่สร้าง ความเท่าเทียมและมองสตรีในฐานะที่เท่าเทียมกับบุรุษไม่ว่าจะเป็นประกาศพระราชกฤษฎีกาใช้ค่านำหน้านามสตรีและเด็ก เป็นต้น

3.2.2 การพัฒนาในด้านการศึกษาและเปิดเสรีภาพในการรับข้อมูล

ในช่วงนี้สิทธิเสรีภาพในด้านการศึกษาและความเป็นอิสระในการให้หรือรับข้อมูลข่าวสารจะให้เสรีภาพมากขึ้น ในด้านการศึกษามีการให้การรับรองการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา และเริ่มกระจายความรู้ประชาชนทั่วไป ด้านเสรีภาพของการรับข้อมูลข่าวสารจะเห็นได้ว่า เมื่อมีการพัฒนาในด้านการศึกษาทำให้เกิดการยกระดับฐานะความรู้มากขึ้น ประชาชนบางกลุ่มได้รับการศึกษาและแนวคิดจากชาติตะวันตก และกลายมาเป็นกลุ่มคนที่เข้ามารับราชการโดยใช้การศึกษาเป็นตัวช่วยยกระดับฐานะและกลุ่มพ่อค้าที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยสองกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มชนชั้นกลางระหว่างชนชั้นสูงคือ เชื้อพระวงศ์และขุนนาง กับ ชนชั้นล่างคือประชาชนทั่วไป โดยกลุ่มชนชั้นกลางนี้จะมีส่วนขับเคลื่อนและแสดงความเห็นต่อการบริหารประเทศอยู่ตลอด พบการเขียนบทความลงหนังสือต่าง ๆ เพื่อแสดงความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ ต่อการบริหารงานของขุนนาง วิจารณ์ผลงานอย่างอิสระ โดยพระองค์ไม่ได้จำกัด หรือ ลงโทษหากมีการเสนอข้อเท็จจริง ที่กระทบต่อภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด เป็นการเปิดกว้างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยเกิดจากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์โดยตรง อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการด้านประชาธิปไตย และแก้ปัญหาในเรื่องความทึงถึงของความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ

3.2.3 การพัฒนาแนวคิดประชาธิปไตย

ด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้อิสระภาพในการแสดงความคิดเห็นอีกทั้งแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยซึ่งพระราชบิดาก็ได้ให้แนวทางในการพัฒนาไว้ ทำให้พระองค์ให้ความสนใจในแนวคิดประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก แต่เนื่องด้วยประชาชนยังไม่พร้อมจึงยังไม่สามารถประทานได้ในทันที แต่เริ่มมีการวางแนวทางเพื่อทดลองและศึกษาแนวคิดประชาธิปไตยอย่างเอาใจเอาจ้าง เช่น การจัดทำดุสิตธานี เพื่อให้ลองบริหารโดยระบอบ

ประชาธิปไตย เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในช่วงนี้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่พัฒนาขึ้นจะเริ่มส่งผลต่อประชาชนและได้รับความเท่าเทียมกันในเรื่องเพศ และการศึกษา และยังเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการก่อตั้งของแนวทางแห่งประชาธิปไตยให้ชัดเจนมากขึ้น

4. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.1 อุปสรรคในการรับรองสิทธิเสรีภาพ

4.1.1 สภาพตกต่ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำจากภาวะสงครามโลก

อุปสรรคสำคัญที่สุดในสมัยดังกล่าวคือ ปัญหาเศรษฐกิจงบประมาณแผ่นดินไม่สมดุลกัน เงินคงคลังเหลืออยู่น้อยมาก พระองค์ได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการตัดรายจ่ายของประเทศลง ตัดหน่วยงานที่ไม่มีความสำคัญ ยุบ กระทรวง กรม ต่าง ๆ ปลดข้าราชการออกหลายร้อยคน โดยกลุ่มข้าราชการที่ถูกปลดส่วนใหญ่จะเป็นระดับล่าง เกิดความไม่พอใจต่อการบริหารประเทศของพระองค์เป็นอย่างมาก อีกทั้งปัญหาเศรษฐกิจจากภายนอกประเทศ เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยประสบปัญหาด้านการส่งออก จนในปี พ.ศ. 2474 ก็มีนโยบายยุบรวมกระทรวงและปลดข้าราชการอีก โดยข้าราชการกระทรวงกลาโหมจะถูกปลดและเงินเดือนมากกว่ากระทรวง ยิ่งตอกย้ำและสร้างความไม่พอใจต่อประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และด้วยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาหลักที่ต้องมุ่งแก้ปัญหาเป็นอันดับแรก ทำให้พบว่าการบัญญัติกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพจะมีการพัฒนาไม่มาก

4.1.2 อำนาจบริหารประเทศที่ถูกคานไว้จากกลุ่มเจ้า

เนื่องด้วย พระองค์มิได้เตรียมพระองค์มาก่อนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเต็มที่ ทำให้อภิรัฐมนตรีสภา อันประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจมากมาย ในนโยบายการบริหารประเทศ¹ เช่นการสามารถยับยั้งพระราชโองบายในการพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน เข้ามามีส่วนต่อพระราชดำริในการออกคำสั่งเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อีกทั้งพบว่าการบริหารประเทศบางเรื่องมีความเกรงใจต่อกลุ่มอำนาจและแสดงถึงความไม่เป็นธรรมต่อประชาชนทั่วไป คือ การเรียกเก็บภาษี เงินเดือนซึ่งประชาชนทั่วไปได้รับผลกระทบโดยตรง

¹ ขจัดภัย บุษปะพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ พระนคร, พ.ศ.

จากนโยบายดังกล่าว แต่ในด้านภาษีทุนทรัพย์ซึ่งจะกระทบต่อกลุ่มชนชั้นสูงกลับไม่ได้เรียกเก็บ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม แสดงถึงรักษาผลประโยชน์ของพวกเขาไว้เพราะพวกเขามีรายได้และมีทุนทรัพย์มากกว่าประชาชนทั่วไป ในภาพรวมของสังคมในสมัยนั้นพบว่ากลุ่มชนชั้นเจ้าจะได้รับผลกระทบจากปัญหาน้อยที่สุด อาจเนื่องด้วยการคานอำนาจของกลุ่มเจ้ากับพระมหากษัตริย์ ทำให้ทรงให้ความสนใจ และจะพบการกดขี่และการลิดรอนสิทธิเสรีภาพประชาชนทั่วไปจากกลุ่มเจ้าและขุนนางอยู่ตลอด

4.2 แนวทางการแก้ไขและพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพ

4.2.1 การให้ความสำคัญในการพัฒนาการศึกษาแก่ประชาชน

นโยบายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่สำคัญในสมัยนี้ คือ การให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านการศึกษา แม้มีนโยบายในการตัดรายจ่ายของแผ่นดินในหลายเรื่อง แต่มิได้ทรงตัดรายจ่ายเรื่องการศึกษาลงเลย ทั้งนี้เพราะมีพระราชประสงค์ให้การศึกษาช่วยให้ราษฎรมีความรู้มากขึ้น ได้มีการให้ทุนเล่าเรียนหลวงต่อไปซึ่งเคยถูกระงับในช่วงรัชกาลที่ 6 ตอนปลาย และโปรดฯ ให้จัดสรรงบประมาณสำหรับบำรุงการศึกษาถึงปีละ 3 ล้านบาท แทนการเก็บเงินบำรุงการศึกษาจากราษฎร เพราะทรงเห็นว่าทำให้ราษฎรเดือดร้อน²

4.2.2 การพัฒนากฎหมายให้เป็นที่ยอมรับกับต่างชาติ

ในสมัยนี้มีการบูรณาการกฎหมายให้เป็นที่ยอมรับกับต่างชาติ มีการให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในงานสร้างสรรค์ที่มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นสิทธิในด้านเครื่องหมายการค้า สิทธิในงานเขียน และงานภาพยนตร์ มีการพัฒนาในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพต่อจากรัชกาลก่อน โดยเน้นที่สตรีและเด็ก มีพระราชบัญญัติในเรื่องห้ามการจำหน่ายเด็กและสตรี มีการให้ความสนใจกับสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของประชาชนให้ความสนใจในเรื่องการป้องกันภัยจากยาเสพติด เป็นต้น

² วิไลเลขา บุรณศิริ, ประวัติศาสตร์ไทย 2, หน้า 475

5. การวางรากฐานการรับรองสิทธิจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสู่ปัจจุบัน

จากการวิจัยที่ได้ศึกษามาจะพบว่า การรับรองสิทธิเสรีภาพของชนชั้นในสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ นับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นการเริ่มต้นแห่งการรับรองสิทธิเสรีภาพในแนวทางเดียวกับชาติตะวันตก การบัญญัติกฎหมายเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ค้ำประกันถึงความเป็นมนุษย์ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามปรับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองและผู้ถูกปกครองเสียใหม่ เพื่อลดช่องว่างระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน เปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการเมืองจากเทวราชามาเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ผสมผสานกับพุทธศาสนา อีกทั้งปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจเพื่อป้องกันภัยจากกลุ่มขุนนางที่ถือครองอำนาจและใช้อำนาจในทางที่ผิดกดขี่ประชาชนของพระองค์และภัยจากภายนอก คือ ลัทธิล่าอาณานิคมจากชาติตะวันตกที่พยายามอ้างความล้ำสมัย และป่าเถื่อนในประเทศสยาม เป็นข้ออ้างในการล่าอาณานิคม สภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงแรกพบว่าเป็นการพัฒนาจากกฎหมายจารีตเดิมอย่างก้าวกระโดด เนื่องจากการเข้าทำสนธิสัญญาจากชาติตะวันตกส่งผลให้กฎหมายบางเรื่อง ไม่สอดคล้องและบังคับใช้ได้ตามความเปลี่ยนแปลง การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลิกปฏิบัติตามแนวคิดในกฎหมายเดิม (กฎหมายธรรมศาสตร์) ซึ่งไม่ครอบคลุมพฤติกรรมใหม่ของประชาชน โดยเลือกที่จะใช้พระราชอำนาจตรากฎหมายขึ้นเพื่อควบคุมบริหารประเทศในฐานะผู้ออกกฎหมายอย่างแท้จริง ถือเป็นการปูพื้นฐานการออกกฎหมายในการรับรองสิทธิเสรีภาพในปัจจุบัน ที่รัฐจะออกกฎหมายเพื่อสอดคล้องกับปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้น การอิงอยู่กับความเป็นธรรมชาติ ไม่สามารถตอบปัญหาในสังคมได้ทั้งหมด แนวคิดการออกกฎหมายในลักษณะกฎหมายบ้านเมือง เริ่มต้นในสมัยดังกล่าว โดยประชาชนจะได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ จากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ดำริและเห็นควรประทานลงมา มิได้เกิดจากการเรียกร้องของประชาชนโดยตรง แต่จะพบความพยายามในการสนองตอบต่อปัญหาของประชาชน จากการที่พระมหากษัตริย์เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาถวายฎีกา เพื่อนำเสนอปัญหาแก่พระมหากษัตริย์ เป็นการสนองตอบความต้องการในการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง ลักษณะการรับรองสิทธิเสรีภาพจะเป็นในลักษณะพระมหากษัตริย์ทรงพบปัญหาและได้ออกกฎหมายเพื่อแก้ไขในเรื่องดังกล่าว เป็นการปิดช่องว่างที่ละส่วนของปัญหาไปเรื่อย ๆ มากกว่าจะพัฒนาในภาพรวม แต่กลับพบแนวคิดในเรื่องกฎหมายสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการมองมนุษย์เป็นตัวการของกฎหมาย แนวคิดว่าด้วยเรื่องกรรมสิทธิของเอกชน หลักนิติรัฐ ซึ่งได้รับจากชาติตะวันตก ในประกาศหลาย ๆ ฉบับ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ก็ปรากฏในรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้ในปัจจุบันเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แนวคิดของกฎหมายสมัยใหม่ได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ เฉกเช่นเดียวแนวคิดในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในสมัยต่อมา ซึ่งในช่วงดังกล่าวจะเป็นการเริ่มต้นและปลูกฝังแนวคิดในการรับรองสิทธิเสรีภาพหลายด้าน เช่น การเริ่มคำนึงถึงแดนกรรมสิทธิ์ของเอกชน การเริ่มต้นคำนึงถึงการให้เสรีภาพในการเลือกคู่ครองของสตรี การเริ่มคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีการออกบทบัญญัติเพื่อผ่อนคลายการเป็นทาส เป็นต้น ถึงแม้กฎหมายจะไม่ครอบคลุมเช่นในปัจจุบัน แต่แนวคิดและจุดประสงค์ของการออกกฎหมายจากอดีตถึงปัจจุบันกลับเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน และอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพบว่า การเรียกร้องในการรับรองสิทธิเสรีภาพจากประชาชนนั้น จะมีอยู่น้อยมาก เนื่องด้วยระบบชนชั้นที่คงอยู่และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความยอมรับในสภาพความเป็นอยู่ที่เกิดขึ้น และด้วยการศึกษาอันเป็นส่วนสำคัญในการเข้าใจถึงความหมายของคำว่า “สิทธิและเสรีภาพ” ยังกระจุกตัวอยู่ในชั้นเจ้าและขุนนาง ชาวบ้านและทาสทั่วไปไม่ได้เข้าใจถึงความจำเป็นในการมีสิทธิเสรีภาพ สมัยดังกล่าวจึงไม่ค่อยปรากฏการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพแต่อย่างใด แต่จากการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านกฎหมายและสังคมที่ได้วิจัยจะพบเห็นแนวพระราชดำริที่โน้มเอียงไปในแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยที่ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพของมากขึ้น แม้พระองค์จะทรงมีความเห็นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยยังไม่อาจเกิดขึ้นได้ในประเทศไทย ในช่วงเวลาดังกล่าวได้ก็ตาม

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าการพัฒนาในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เริ่มเกิดขึ้นในลักษณะพัฒนาในทั้งระบบ โดยในช่วงแรกของการปกครองอำนาจในการบริหารประเทศ แท้จริงกลับอยู่ในมือขุนนางแทนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ นับแต่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ในปีพุทธศักราช 2411 เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาแนวคิดการรับรองสิทธิเสรีภาพต่อจากพระราชบิดา พระองค์ท่านทรงพยายามต่อสู้เพื่อดึงเอาอำนาจในการบริหารประเทศคืนจากกลุ่มขุนนางดังกล่าว ซึ่งจะพบว่าพระองค์ท่านกลับมามีอำนาจในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง ในปีพุทธศักราช 2416 อันเป็นการโปรดให้มีพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 อันแสดงแก่ข้าราชการบริพารว่าพระองค์ท่านคือพระมหากษัตริย์ที่แท้จริง ปัญหาของการถือครองอำนาจของขุนนางถือเป็นปัญหาใหญ่หลวงในการบริหารประเทศ และการคงอยู่ของระบบชนชั้น ที่พบว่าผู้ถูกปกครองกลายเป็นกำลังพลของเจ้านายและขุนนาง มากกว่าเป็นประชาชนของสยาม เกิดการกดขี่อย่างไม่เป็นธรรมในหลาย ๆ ด้าน พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริในการคลายความเป็นชนชั้นและสร้างความเสมอภาคแก่สังคมไทย โดยประกาศฉบับแรกอันเป็นการเปิดทางในการสร้างความ

เสมอภาคคือ พระราชบัญญัติพิกัดเกษียณลูกทาสลูกไท พ.ศ. 2417 อันส่งผลให้กลุ่มทาสกลุ่มหนึ่ง ได้ปรับเปลี่ยนสถานะกลายเป็นไทย ทำให้สังคมและกฎหมายแต่เดิมต้องปรับตัวและพัฒนาตาม การเปลี่ยนแปลงสู่ความเท่าเทียมกัน นำไปสู่การยกเลิกไพร่และทาสอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้เกิด การปฏิรูปในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง การตั้งกระทรวงต่าง ๆ ในการ บริหารประเทศ การจัดระเบียบทางการศาลให้ทัดเทียมอารยประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย วิธีสบัญญัติที่ใช้ในศาลทั้งหลาย ยกเลิกจารีตนครบาล ใช้ข้อเท็จจริงเป็นหลักในการสืบพยาน แก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาที่ล้าสมัย จะปรากฏแนวคิดตะวันตกในเรื่องการยก ย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน มีการรับรองสถานะความเท่าเทียมกับของบุคคลภายใต้ กระบวนยุติธรรม นอกจากนี้พบว่าพระองค์ท่านทรงให้เริ่มความสำคัญในด้านการศึกษา อันเป็น ช่องทางไปสู่การพัฒนาการรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างเป็นทางการเป็นระบบ โดยในช่วงแรกกลุ่มผู้ได้รับ การศึกษาจะกระจุกตัวในชนชั้นสูงเป็นหลักก็ตาม ซึ่งการวางพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาล้วน แต่เป็นการพัฒนาสังคมให้เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น พยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการบริหารประเทศ แม้จะอยู่ในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม ซึ่งในช่วงนี้จะพบการก่อตัวของการเรียกร้องสิทธิที่มากขึ้นกว่าสมัยก่อนอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจะพบว่า เป็นการเรียกร้องจากกลุ่มชนชั้นสูงผู้มีความรู้ พยายามเรียกร้องประชาธิปไตย จากการที่บรรดา เจ้านายและกลุ่มขุนนางบางส่วนได้เสนอคำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลง ราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 (พ.ศ. 2427) ที่เสนอให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ อันแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องสิทธิของตนที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ไม่ต้องการให้อำนาจบริหารอยู่ที่บุคคลคนเดียว ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้ทรงเห็นว่าไม่สมควรต่อการพระราชทานประชาธิปไตยให้แก่ ประชาชน ซึ่งในสถานการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าเป็นพระราชดำริที่สมควรอย่างยิ่ง เนื่องจาก ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่าที่ควร ความรู้ ความเข้าใจกระจุกอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูง การวางรากฐานของประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนย่อมไม่ สามารถเกิดขึ้นได้ และจากพระราชกระแสรับสั่งของพระองค์ท่าน ก็ได้ยืนยันในปัญหาดังกล่าว แต่ มิได้ทำไปเพื่อหวังกันอำนาจอยู่แต่พระองค์เพียงผู้เดียว เพียงแต่รอเวลาที่เหมาะสมในการประทาน ประชาธิปไตยแก่ปวงชน ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในระบอบประชาธิปไตย มากกว่าจะให้อยู่กับกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการพัฒนากฎหมาย ในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนากฎหมายในด้านกฎหมายเอกชน คือ ได้เริ่มจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีการปรับปรุงสถานะและสิทธิเสรีภาพของบุคคล

ในฐานะพลเมืองแบบสมัยใหม่ให้เป็นระบบมากขึ้น ถือว่ามีการยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งทางแพ่งและทางอาญา รับรองให้บุคคลมีฐานะเป็นตัวละครสำคัญในกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย อนามัย เกียรติยศ ชื่อเสียง ได้รับการคุ้มครองจากประมวลกฎหมายแพ่งและอาญาอย่างเท่าเทียมกัน และพบการพัฒนาการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเป็นระบบโดยมีการประกาศการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนมีความรู้และสามารถเข้าใจระบอบประชาธิปไตยให้มากขึ้น และจะพบการเปิดโอกาสให้บุคคลผู้มีความรู้เข้ามาเป็นข้าราชการ และมีส่วนสำคัญในการร่วมบริหารประเทศ การเป็นข้าราชการไม่ได้อิงอยู่กับความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์และเจ้าขุนมูลนายอีกต่อไป เจ้านายเริ่มถูกลดบทบาทในการบริหารประเทศและถูกแทนที่ด้วยกลุ่มชนชั้นกลางที่มีความสามารถแทน จากเดิมแนวคิดการอิงอยู่กับกลุ่มอำนาจได้เปลี่ยนแปลงกลายเป็นการอิงอยู่กับระบบทุนนิยมแทน กลุ่มชนชั้นกลางกลายเป็นส่วนสำคัญในการเรียกร้องสิทธิเนื่องจากได้รับการศึกษาจากทั้งในและนอกประเทศ โดยเฉพาะแนวคิดจากกลุ่มบุคคลที่ไปศึกษาที่ต่างประเทศ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตยได้เบ่งบานเป็นอย่างมาก มีความเชื่อว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถขับเคลื่อนประเทศสยามให้เทียบเท่าต่างชาติได้จึงเกิดการรวมกลุ่มเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าให้เสรีภาพอย่างมากในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ทรงไม่ถือตนเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ครองอำนาจและแตะต้องไม่ได้ เปิดโอกาสให้มีการวิจารณ์พระราชกรณียกิจอย่างเสรี และทรงชี้แจงโต้แย้งผ่านทางสื่อเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ล้วนสนับสนุนให้เกิดการเรียกร้องประชาธิปไตยในหลายครั้ง จากทั้งการเรียกร้องจากกลุ่มนักเขียน เช่น เทียนวรรณ กุหลาบสายประดิษฐ์ และกลุ่มบุคคลเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น กบฏ ร.ศ. 130 เป็นต้น ซึ่งประเด็นการมอบประชาธิปไตยก็ไม่แตกต่างจากสมัยพระราชบิดา คือ ทรงเล็งเห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประชาชนทั่วไปยังไม่มี ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง หากเกิดการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการปกครองประเทศจะไม่อยู่ที่ประชาชนแต่อยู่ในมือกลุ่มอำนาจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น จนล่วงถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในภาพการนิติบัญญัติระบบกฎหมายสารบัญญัติและสบัญญัติจะเกือบสมบูรณ์ในรัชกาลดังกล่าว มีประมวลกฎหมายครบทั้ง 4 ฉบับ พบการรับรองสิทธิเสรีภาพในประมวลกฎหมายที่มีแนวคิดไม่ต่างจากประมวลกฎหมายในปัจจุบัน มีการประกาศกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อป้องกันและคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชนอย่างมาก การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพได้พัฒนาและครอบคลุมอย่างเป็นระบบ แต่เนื่องด้วยปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ปัญหาเงินในท้องพระคลังที่เหลือน้อย การบริหารจัดการที่ยังงอแงกลัวกลุ่มทหารและขุนนาง ทำให้ประชาชนชั้นกลางและล่าง ส่วนใหญ่เกิดความไม่พอใจทำให้แนวคิดแบบตะวันตกได้แทรกซึกในสังคมไทย และประชาชนเริ่มเปิดรับอย่างมาก เชื่อว่า การมีรัฐธรรมนูญจะเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของ

ประชาชน อำนาจประชาธิปไตยต้องมาจากปวงชนผ่านทางรัฐสภาเป็นสำคัญ การแบ่งแยกอำนาจเป็นสามฝ่าย คือ อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ เพื่อถ่วงดุลอำนาจต่อกัน ทำให้ประชาชนบางส่วนเกิดความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการผูกขาดอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้กลุ่มชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศในนามกลุ่ม คณะราษฎร ที่ร่วมดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย

ผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พศ.2475 นับเป็นการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองของประเทศไทยมาเป็นเวลาอันยาวนาน และจำกัดขอบเขตพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย จึงไม่ใช่สถาบันที่คงไว้ ซึ่งอำนาจอธิปไตยที่เคยเป็นอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เปลี่ยนบทบาทไปตามรูปแบบการปกครอง ความเชื่อความศรัทธาในแต่ละยุค อีกทั้ง ทำให้อำนาจในการบริหารและการปกครองประเทศเปลี่ยนมือจากที่เคยสืบทอดอยู่ในแวดวงของราชตระกูลและตระกูลขุนนางไม่กี่ตระกูล มาเป็นอยู่ในมือของสามัญชนมากขึ้น พัฒนาการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของได้รับความสำคัญโดยได้เปลี่ยนไปเป็นแนวตะวันตกมากขึ้น กล่าวคือผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังนำรัฐธรรมนูญมาใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศด้วยการก่อตั้งสถาบันในทางการปกครองขึ้นมาทดแทนสถาบันในระบอบเก่า ระบอบการปกครองใหม่ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองเรียกว่า “ ระบอบรัฐธรรมนูญ “ ซึ่งมีความหมายว่า

1. การมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักประกันว่ารัฐบาลจะบริหารประเทศอย่างมีหลักเกณฑ์แน่นอน
2. รัฐธรรมนูญเป็นที่มาและเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของราษฎรทั้งยังเป็นสิ่งที่ยืนยันอำนาจสูงสุดของราษฎรอีกด้วย
3. รัฐธรรมนูญเป็นหลักประกันในการจำกัดอำนาจของฝ่ายบริหาร และพระมหากษัตริย์จะไม่ทรงอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกต่อไป
4. รัฐธรรมนูญจะส่งเสริมเสถียรภาพให้กับระบบการเมือง และถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาติ

แม้ว่ารัฐธรรมนูญนับแต่ปีพุทธศักราช 2475 จะเป็นเครื่องยืนยันความเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ความเป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับนั้น กลับมีความแตกต่างในการให้ความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยโดยเปลี่ยนผันตามบริบททางการเมืองในแต่ละช่วง และโดยส่วนใหญ่การบัญญัติเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญนั้น จะเป็นไปตามผู้มี

อำนาจในขณะนั้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะไม่ให้ความสำคัญจนกว่าจะมีประเด็นขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้มีอำนาจจะมองว่าการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากไปอาจเกิดปัญหาในการบริหารประเทศ อีกทั้งสภาพความเป็นจริงในเรื่องการศึกษาและการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนยังคงมีอยู่อย่างจำกัด ล้วนส่งผลต่อการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน พบว่ารัฐธรรมนูญบางฉบับมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพ และถึงขนาดบางฉบับไม่มีการบัญญัติเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพไว้เลย อีกทั้งปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลต่อการชะลอความก้าวหน้าของการรับรองสิทธิเสรีภาพก็คือ การที่เสรีภาพในการบริหารประเทศในแต่ละรัฐบาลไม่มีความแน่นอนมีการรัฐประหารแย่งอำนาจจากกลุ่มหนึ่งไปอีกรุ่น มีการฉีกรัฐธรรมนูญและออกรัฐธรรมนูญชั่วคราวในหลาย ๆ ครั้ง ซึ่งจะพบว่าบทบัญญัติเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพอันเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย มักจะมีการบัญญัติให้ผู้ปกครองสามารถกระทำการริดลอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ ซึ่งให้เห็นถึงจุดประสงค์ของผู้ปกครองในหลาย ๆ ช่วง ที่ไม่ได้มุ่งหวังให้เกิดการขั้บต้นรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทุกช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าอุปสรรคที่สำคัญในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนั้น จะมีเบื้องหลังมาจากการหวงอำนาจของผู้ปกครองอยู่โดยตลอด

จากที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อวิเคราะห์ถึงสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัตนโกสินทร์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษา พบว่าการขั้บต้นในเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยดังกล่าวถึงแม้จะเป็นการปกครองประเทศภายใต้ระบบกษัตริย์ แต่ด้วยพระเมตตาของพระมหากษัตริย์ในแต่ละพระองค์ ซึ่งสืบทอดผ่านทางการบริหารราชการที่มุ่งเน้นให้มีความสุขแก่ประชาชนในประเทศอย่างแท้จริง มุมมองการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องและมีส่วนร่วมเหมือนกันการรับรองสิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญในสมัยต่อมา กลับพบว่าพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ล้วนมีความประสงค์จะให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพสังคมในขณะนั้น ดังจะเห็นได้จากการมองปัญหาสำคัญในการให้ประชาธิปไตยแก่ประชาชน คือ การขาดการศึกษา ดังที่พระมหากษัตริย์ในแต่ละพระองค์ทรงเน้นย้ำ และพยายามพัฒนาพื้นฐานการศึกษาของประชาชนและ พยายามพัฒนาสิทธิเสรีภาพของประชาชนในแต่ละด้านเพื่อให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มคณะราษฎรและผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศในภายหลัง ที่มองแต่ด้านทฤษฎีที่พยายามเรียกร้องประชาธิปไตยให้กับประเทศโดยไม่ได้มองถึงความพร้อมแต่อย่างใด และเมื่อได้ถือครองอำนาจกลับหลงอยู่กับอำนาจ ไม่ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง ตามที่ได้ประกาศไว้ในรัฐธรรมนูญในแต่ละฉบับ และเมื่อนำสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงวิจัยมาเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) ก็พบว่าในสมัยก่อนได้มีการให้ความสำคัญในการ

รับรองสิทธิเสรีภาพในที่จำเป็นต่อสังคมได้แทบจะครอบคลุมการดำรงชีวิตของประชาชน ไม่แตกต่างจากการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญแต่อย่างใด เมื่อนำสภาพความเป็นจริงในสังคมมาประกอบการวิเคราะห์ จะพบว่า

ในมาตรา 4 และมาตรา 5 ที่ค้ำประกันถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล และให้ปกครองประชาชน ให้มีความเสมอภาค ไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด เมื่อเปรียบเทียบกับให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงรัตนโกสินทร์จะพบว่า รัชกาลที่ 4 ได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา เริ่มมีความพยายามกำจัดความแตกต่างทางชนชั้นเพื่อสร้างความเสมอภาค จนสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 และ มีการแก้ไขกฎหมายโบราณที่ทารุณ และปรับปรุงมมองกฎหมายโดยค้ำประกันถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เริ่มมีการบัญญัติให้การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ จนในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการบัญญัติความเป็นเพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามแนวคิดตะวันตก ในมาตรา 15 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อันเท่ากับเป็นการรับรองให้บุคคลมีฐานะเป็นตัวละครสำคัญในกฎหมาย ทุกคนได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพโดยกฎหมายเท่าเทียมกัน

ในมาตรา 30 ที่ให้ความสำคัญกับบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง ซึ่งพบการบัญญัติกฎหมายนับแต่รัชกาลที่ 4 ล้วนเป็นการปูพื้นฐานต่อการให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิสตรี นับแต่การให้เสรีในการเลือกคู่ครอง และการพัฒนาฐานะของสตรีในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 ที่เปิดโอกาสในด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพได้เทียบเท่าบุรุษ และมีการกำจัดบทกฎหมายที่นำเรื่องเพศ มามีส่วนในการพิจารณาให้สตรีเสียเปรียบทั้งในด้านสารบัญญัติและสบัญญัติ เช่นเรื่องการสืบพยาน และการมีส่วนร่วมในทรัพย์สินมรดก กฎหมายครอบครัวที่สนับสนุนการมีผัวเดียวเมียเดียว จนถึงในรัชกาลที่ 7 ได้มีการบัญญัติกฎหมายที่ลงโทษอย่างหนัก กับความผิดที่กระทำต่อสตรี เช่น การค้าสตรี อีกด้วย

ในมาตรา 39 ที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในกระบวนยุติธรรม ซึ่งพบว่าการบัญญัติกฎหมายในช่วงรัชกาลที่ 5 ที่พัฒนากฎหมายอาญา ร.ศ. 127 มีการกำหนดระยะเวลาในการลงโทษ มีการลงโทษที่ไม่ได้เป็นไปตามจารีตที่ป่าเถื่อนแต่เดิม กำหนดการลงโทษโดยยึดตามการกระทำของผู้กระทำผิด ด้านกฎหมายสารบัญญัติ มีการกำหนดการนำสืบหลักฐานตามข้อเท็จจริง ยกเลิกการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาคือผู้กระทำผิด ไม่มีการทารุณเพื่อรีดเอาข้อเท็จจริง บุคคลในกระบวนพิจารณาต้องได้รับความเป็นธรรม และเป็นกลางในกระบวนพิจารณาคดี

ในมาตรา 41 ที่ให้สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ซึ่งพบว่าการบัญญัติกฎหมายนับแต่รัชกาลที่ 4 ที่เป็นพื้นฐานการให้การรับรองกรรมสิทธิของเอกชน แม้จะเป็นการบัญญัติที่พระเจ้าแผ่นดิน หากต้องการที่ดินจากประชาชนให้ชื่อจากประชาชน แม้กรรมสิทธิทุกแห่งในประเทศจะเป็นของพระองค์ก็ตาม จนพัฒนาการให้มีการรับรองกรรมสิทธิที่ได้บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในสมัยรัชกาลที่ 6

ในมาตรา 43 , 45 และ 49 ซึ่งเป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพในการศึกษา สิทธิต่างๆในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน ล้วนเป็นการบัญญัติเพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งในประเด็นเรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพ นับแต่รัชกาลที่ 4 ทรงลดผลประโยชน์ที่ได้จากรับเกณฑ์แรงงานไพร่ โดยเริ่มมีการจ้างแรงงาน สืบต่อในรัชกาลที่ 5 มีการประกาศพระราชบัญญัติเกณฑ์การจ้าง ซึ่งเป็นการลดการเกณฑ์แรงงานส่วนใหญ่ และสนับสนุนเสรีภาพในการประกอบอาชีพตามระบบทุนนิยม และในรัชกาลที่ 6 พบการให้ความคุ้มครองโดยมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้เริ่มปรากฏตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 พบการให้เสรีในการจัดทำหนังสือพิมพ์ มีการเปิดเผยประกาศให้ประชาชนได้รับรู้ โดยประกาศราชกิจจานุเบกษา เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้ก่อตัวขึ้นมาโดยตลอด จนพบว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 พระมหากษัตริย์ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นในการบริหารประเทศผ่านทางบทความ หนังสือต่าง ๆ โดยไม่ได้ถือตนเป็นผู้มีอำนาจไม่รับฟังประชาชนแต่อย่างใด ในด้านการศึกษาจะพบการพยายามสร้างพื้นฐานทางการศึกษา โดยเริ่มแรกจะให้การศึกษากับชนชั้นสูงด้วยปัจจัยที่เหมาะสมกว่า และค่อยพัฒนาสู่ชนชั้นล่าง โดยในที่สุดก็ได้ประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งถือเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานและแสดงถึงการให้ประชาชนทุกคนต้องได้รับการบริการการศึกษาจากรัฐ นอกจากนี้ในช่วงการวิจัย ยังพบการคำนึงสวัสดิภาพในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันภัย และสาธารณสุข อยู่ในประกาศและพระราชบัญญัติในหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งล้วนเกิดจากแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ที่มุ่งสว่างความผาสุกแก่ประชาชน โดยไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องของประชาชนแต่อย่างใด

เมื่อเปรียบเทียบสภาพการรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงเวลาที่วิจัยกับการรับรองสิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าถึงแม้การรับรองสิทธิเสรีภาพในช่วงเวลาข้างต้น สังคมไทยจะยังอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ไม่ได้มีกฎหมายสูงสุดกำหนดแนวทาง และไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องจากประชาชนอย่างแท้จริง กลับพบว่ามีกรให้การรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างพอสมควร และเหมาะสมกับสภาวะการณ์ในแต่ละช่วง ไม่

ว่าก่อนหรือเปลี่ยนแปลงระบบชนชั้นโดยการเลิกไพร่ทาส ความพยายามที่ต้องการให้ประชาชน ภายใต้การปกครองมีความสุข และปลอดภัย อันถือเป็นแนวพระราชดำริที่พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์สืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น เสมือนกับกฎหมายสูงสุดที่พยายามเติมเต็มการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเท่าที่จะสามารถให้ได้ อุปสรรคในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพจะเกิดจากการหวงอำนาจของผู้เสียผลประโยชน์ และใช้อำนาจเข้ากีดกันต่อแนวทางการรับรองสิทธิเสรีภาพของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะพบการต่อสู้ระหว่างพระมหากษัตริย์กับกลุ่มอำนาจอยู่โดยตลอด และเมื่อเปรียบเทียบกับให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในปัจจุบันซึ่งพบว่า แม้จะมีรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดกำหนดสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย แต่ด้วยความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ยึดโยงกับระบบอุปถัมภ์ กลุ่มอำนาจสร้างแรงกดดันในการบริหารประเทศและมีผลร้ายต่อการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ แม้จะมีกฎหมายบัญญัติไว้ กลุ่มอำนาจสามารถใช้อำนาจเอาเปรียบผู้ด้อยกว่าอยู่เสมอ หากตนต้องเสียความเป็นอภิสิทธิ์ไป เมื่อมองย้อนกลับไปในช่วงเวลาที่วิจักษณ์ จะพบว่าอำนาจในมือพระมหากษัตริย์ที่ขอบรรพสามารถสร้างการรับรองสิทธิเสรีภาพในสังคมได้อย่างพอเพียงและเหมาะสม แต่ภายใต้การรับรองสิทธิเสรีภาพในปัจจุบัน หากอำนาจอยู่ในกลุ่มที่หวงกันอำนาจและมีความคิดที่จะเอาเปรียบสังคม แม้จะมีการบัญญัติบทกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพที่ครอบคลุมภายใต้รัฐธรรมนูญ ตามระบอบประชาธิปไตยก็ตาม ในความจริงแล้วก็จะพบเห็นการถูกกีดกันและจำกัดสิทธิอย่างไม่เป็นธรรมของผู้ที่ไม่มีอำนาจจากกลุ่มอำนาจในสังคมไทยอยู่เสมอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 2 , หน้า 206.

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 3 , หน้า 192.

กมล สมวิเชียร “ การปฏิวัติของสามัญชน ” (บทสัมภาษณ์ พลโท ประยูร ภมรมนตรี) ,
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ , 10 (มิถุนายน 2515) : 32-33 , อ้างถึงใน นัยนา หงส์ทองคำ ,
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร , (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2522) กำนธ กำ
ประเสริฐ, คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2522.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ 6 หมายเลข ร 6 ย 2/7
บันทึกของนายปาดู เสนอหม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม, อ้างใน
ชาญชัย แสวงศักดิ์ อิทธิพลของฝรั่งเศษในการปฏิรูปกฎหมายไทย

กิตติศักดิ์ ปรกติ. การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป . กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.

กุลพล พลวัน . ปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยสหประชาชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

กุลพล พลวัน . สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย . พิมพ์ครั้งที่ 1 (ม.ป.ท. :ม.ป.พ.) , 2543.

กุลพล พลวัน . สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ . กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการเอกสาร กรมอัยการ
, 2527 .

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ . การปฏิวัติ 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองไทย . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . 2528

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชนว่าด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547.

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. พัฒนาการสิทธิเสรีภาพตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของฝรั่งเศส. [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : www.pub-law.net ลงเผยแพร่ครั้งแรกใน Public Law Net วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2545.

กำธร กำประเสริฐ . คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.

โกศล ไสภาคย์วิจิตร . รายงานผลการวิจัย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : กองทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช ,2523.

ขจร สุขพานิช ฐานันดรไพร่ . กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ . การเมืองและพรรคการเมืองของไทย นับแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน . กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , 2511.

ข้อมูลจากเว็บไซต์ http://www.geocities.com/m6_8_mp/new_page_51.htm เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2525.

จอห์น เบาว์ริง. ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1. แปลโดย อนันต์ ศรีอุดม

จรัญ โฆษณานันท์. นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

จรัญ โฆษณานันท์. สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญากฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม .
พิมพ์ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม 2545.

จรัญ โฆษณานันท์. ปรัชญากฎหมายไทย . พิมพ์ครั้งที่ 5 . กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง , พ.ศ. 2543.

จรรยา สุภาพและรุ่งพงษ์ ชัยนาม . “สถาบันกษัตริย์” ในเอกสารประกอบคำบรรยายชุดวิชา สถาบัน
และกระบวนการทางการเมืองไทยหน่วย 8 – 15 . พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุขุขทัยธรรมธิดา , 2528

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล . ไท-ทาส การศึกษาปัญหาความหมายของเสรีภาพ สำหรับคนสมัยใหม่.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2544.

ชัย เรื่องศิลป์ . ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านสังคม . พิมพ์ครั้งที่ 4 .
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร พ.ศ. 2545.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต. การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2411-2477.
กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2523.

ฉอง แบบติสดี ปาลเลอแก้ว. “บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม”. แปลโดย เพียงฤทัย วาสนุมา.
กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, 2524.

ฉมัง-บัปติสดี ปาลเลอแก้ว. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร :
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2515

ณรงค์ พ่วงพิศ . ประวัติศาสตร์การปกครอง (และการเมือง) ไทย . กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , (ม.ป.ป.)

दनัย ไชยโยธา. ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2546.

ดอกบัว , พุทธศาสนากับการปกครองไทย ,วารสารเสนาสนเทศ 23_ (กรกฎาคม 2538) : 38-39

ดุริยภาคพจนานุกรม เล่ม 5 วันที่ 16,23 ธันวาคม และ 1 มกราคม ร.ศ.123 (แผ่นที่ 179,180 และ 181)

ทวยทอง วิริยะพันธุ์ . การหมุนเวียนของชนชั้นทางการเมืองกับความรุนแรงทางการเมือง . วารสารรามคำแหง 9,1 (2526): 95.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. ชื่อทาสสมัยราชกาลที่ ๕. ศิลปวัฒนธรรม 28 (มกราคม 2547) : 96.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ , แนวพระราชดำริ เรื่อง ทาสและเสรีภาพของรัชกาลที่ ๔. ศิลปวัฒนธรรม : หน้า 89.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ . และอดิศร หมวกพิมาย . สิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทย . ใน เสน่ห์ จามริก (บรรณาธิการ) . สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล หน้า 91 – 116 . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2546

ธีระโชติ เกิดแก้ว . สิทธิมนุษยชนในพระพุทธานุชา . วารสาร มจร , วิชาการ 6 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2548) : 61

นคร พันธุ์ณรงค์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2526.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “การแสวงหา”ระบบเศรษฐกิจใหม่” ในช่วงทศวรรษภายหลังการเปลี่ยนแปลง เดือนมิถุนายน 2475” จดหมายเหตุสังคมศาสตร์ 11 ,4 (พฤษภาคม – กรกฎาคม 2532) : 78

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ . ความคิดความรู้อันน่าใจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 . พิมพ์ครั้งที่ 2 , กรุงเทพมหานคร : ฟ้ายเดียวกัน , 2546

นรนิติ เศรษฐบุตร , การมีส่วนร่วมทางการเมือง ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทยหน่วย 8 – 15 , พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2528.

นพนิต สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537.

นัยนา หงส์ทองคำ . พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2520

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. คำอธิบายกฎหมายมหาชนเล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ แก้ไขโดยมานิตย์ จุมปา. กฎหมายมหาชนเล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2547.

บุรีรักษ์ นามวัฒน์ , ประชาธิปไตยในแผ่นดินรัตนโกสินทร์ , วารสารไทย 2 (มกราคม – มีนาคม 2538) : 22 – 29

ป.ก.ศ.20, หน้า 24-26.

ปก.ร. 1/1. พระโอยการตำแหน่งนาพลเรือน 4-5. หน้า 179-181.

ประชุมกฎหมายรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394 – 2404 . ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์อิทธิโชคเถระ, 2511.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ภาค 2 ประกาศปีชวด พ.ศ. 2497 ปีเถาะ 2398, พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ. โปรดให้พิมพ์ เมื่อปีจอ 2465)

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล . ผลกระทบแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2369 – 2454 . พิมพ์ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พาสีโก ,2522 .

ปรีชา ช้างขวัญยืน . ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

ปรีชา ช้างขวัญยืน . ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง . พิมพ์ ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิชาการ พ.ศ. 2524.

ปรีชา ช้างขวัญยืน . ธรรมรัฐ – ธรรมราชา . พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2542.

ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

พรภิรมณ์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกุล. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1(2475 – 2524). พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535.

พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. เจ้าชีวิต. หน้า 512, อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่, อมรรการพิมพ์, 2526.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต) , นิติศาสตร์แนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก , 2544) หน้า 51 (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.ร้อยตรี ไสล นวัตกรรมกุล ม.ว.ม.ป.ช.)

พระยานิติศาสตร์ไพศาล . ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย . พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2501.

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, มีนาคม 2507,
หน้า 276 – 302

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ลงวันที่ 21
เม.ย. ร.ศ.131 (พ.ศ.2455). อ้างถึงใน สุริย์ ทรัพย์สุนทร , “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริทางด้านพระพุทธศาสนาต่อการดำเนินการปกครอง
ประเทศ”.วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

พระราชวรมุนีประยุต ปรยุตโต . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (มหาจุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย : 2528) หน้า 148-149 อ้างถึงใน นรี ภวกันตานันท์ “ การเมืองการปกครองใน
แนวพุทธศาสนาศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก ” (ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการ
ปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย , 2538) หน้า 57-58

พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ . อธิบายตำรากฎหมาย . กรุงเทพมหานคร , พ.ศ.2442.

พระไอยการอาญาหลวง. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของครูสภา
2515.

พินิจ รัตนกุล . สิทธิมนุษยชนและวัฒนธรรมไทย . วารสารภาษาและวัฒนธรรม 1 (มกราคม –
มิถุนายน 2524) : 64 - 84

ภารดี มหาจันทร์ . ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ . : ภาควิชาประวัติศาสตร์ : คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒบางแสน , 2526

ภูวดล ทรงประเสริฐ . ทฤษฎีก่อตัวทางเศรษฐกิจสังคมกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย . วารสาร
เศรษฐศาสตร์การเมือง . ปีที่ 1 เล่มที่ 2 มีนาคม - เมษายน 2524 : 121.

มรกต สิงห์แพทย์ . การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา . วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2522.

มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย . ประชุมประกาศศักราชกาลที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 1 . โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ , พ.ศ. 2547

ร.แสงกาต์. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

ร.แสงกาต์. ประวัติศาสตร์กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง (บางลักษณะเฉพาะที่ศึกษาใน
มหาวิทยาลัยรามคำแหง). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517.

ร.แสงกาต์กับไทยศึกษา. แปลจาก R.Lingat, La preuve dans l'ancien droit siamois, Extrait
des Recueils de la Societe Jean Bodin, Tome XVIII : La Preuve (Bruxelles, Les
Editions de la Librairie Encyclopedique, 1964)

ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ . รายงานการวิจัย สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (ศึกษารูปแบบการจำกัดสิทธิ
เสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ได้อย่างเหมาะสม (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2538.

วรภัคดีพิบูลย์ . ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ. คณะรัฐศาสตร์, พ.ศ. 2512.

วันतीय วาสิกะสิน , สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม : ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 .
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2546

วิลาสวงศ์ พงสะบุตร . ประวัติศาสตร์ไทย . กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด , พ.ศ. 2521 .

วิไลเลขา บุญศิริ , สิริรัตน์ เรื่องวงศัวาร ศิวพร สุนทรวิภาต . ประวัติศาสตร์ไทย 2 .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , พ.ศ. 2527.

วิไลเลขา ถาวรธนาสาร . ชนชั้นนำไทยกับวัฒนธรรมตะวันตก . พิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพมหานคร :

ด้านสุทธาการพิมพ์ , กรกฎาคม 2545.

วิษณุ เครืองาม . สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ , ใน สู่สิทธิมนุษยชน! สิทธิหรือหน้าที่ในประเทศไทย

ไทยปัจจุบัน , วิมลศรี ชำนาญเวช และ วิทิต มั่นตราภรณ์ , บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535.

วุฒิชัย มูลศิลป์ . “แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของไทยจากสุโขทัยจนถึงการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครอง 2475”. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับวิชาการ . มกราคม – มีนาคม 2519 , : 216.

วุฒิชัย มูลศิลป์ . พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการวางรากฐานประชาธิปไตย .

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : บริษัทเลิฟแอนด์ลิปเพรส จำกัด , 2541.

ศรีจักร วัลลิโกดม . กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อในสังคมไทย . พิมพ์ครั้งแรก

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , มีนาคม 2545.

ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล . วารสารธรรมศาสตร์ , ปีที่ 6 เล่ม 1 (มิถุนายน – กันยายน 2519), อ้างถึง

ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484.

ส. ศิวรักษ์ . ลोकการาชชนชั้นปกครองไทย . พิมพ์ครั้งแรก , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กัณฑ์ ,

ตุลาคม 2541.

ส. ศิวรักษ์ , ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย . พิมพ์ครั้งแรก

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรสาสน์ , ตุลาคม 2529 .

สกล สกลเดช , การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2540 , ใน สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย , วิชัย ศรีรัตน์ ,

บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2543)

สงบ สุริยรินทร์. เขียนวรรณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: สุริยรินทร์, 2510.

สถิต เติ้งไธสง. กฎหมายและศาลไทยในสมัยรัตนโกสินทร์. วารสารไทย 2 (มกราคม – มีนาคม 2525) : 80 - 82

สน นิลศรี . แนวคิดสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย : จากความเป็นทาสสู่อิสรภาพ (The Concept of Human Right in Thai Society : From Slavery to Freedom) วารสารภูมิแล : 19

สมชัย ศรีสุทธิพรพรรณ . โฉมหน้าศักดินาไทย . พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์) พ.ศ. 2519”

สมบุญ สุธำราญ . พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม . พิมพ์ครั้งที่ 1 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527.

สมบุญ สุธำราญ , เสรี พงศ์พิศ และ อารง สุทธศาสตร์ , “ ศาสนากับการเมืองไทย ” ใน เอกสารการสอนวิชา พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย หน่วย 1-7 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช , 2531) หน้า 381.

สมบุญ สุธำราญ , “พุทธศาสนากับการเมืองไทย ”, ใน เอกสารสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วย 1-7, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช 2533), หน้า 157

สมยศ เชื้อไทย. ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2545.

สมสวาท ขวนไชยสิทธิ . การปฏิรูปภาษีอากรในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา . 2518.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเรียบเรียงจากคำสอนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พ.ศ. 2516. บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549

สรภัทร สีระสาพร . ความสำคัญของประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสที่มีผลต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต , สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

เสกสรร ประเสริฐกุล . รัฐไทยในกฎหมายตราสามดวง . ในกฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , มกราคม 2535.

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 10 กฎหมาย พ.ศ.2420

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย พ.ศ. 2437 , พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม, 2476

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์ .
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย พ.ศ.2438

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย พ.ศ. 2439

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9 กฎหมาย พ.ศ.2440

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17 กฎหมาย พ.ศ.2443

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคนพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 18 กฎหมาย พ.ศ.2444

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 กฎหมาย พ.ศ.2471

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 กฎหมาย พ.ศ. 2473

เสถียร ลายลักษณ์ บุญเรือง นาคณพคุณ นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์ และนายสำราญ เกตวรรัตน์.

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 กฎหมาย พ.ศ. 2474

เสนห์ จามริก . การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์
ศาสตร์ , 2540.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส . ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน
พ.ศ. 2549

ไสว วัฒนเศรษฐ์. เกียรติคุณพระมงกุฎเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตยของชาติไทย. พระนคร : โรงพิมพ์
วัฒนาพานิช, 2500.

หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512.

หลุย ศิริวัต . ประชาธิปไตย 27 ปี . พระนคร : โรงพิมพ์วิบูลกิจ, 2493.

อคิน รพีพัฒน์ , มรว . ระบบอุปถัมภ์กับสังคมไทย . ในการประชุมวิชาการครั้งที่ 5 ประชาธิปไตย
กับการบรรเทาความยากจน (Democracy And Poverty Alleviation) หน้า 7 . 15-17
พฤศจิกายน 2546 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก

อคิน รพีพัฒน์ . สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 – 2416) . โรงพิมพ์พิชฌเศศ ,
พ.ศ. 2518.

อัจฉราพร กมฺพพิสมัย. กบฏ ร.ศ. 130: กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์วิชาการ, 2540

อัญชลี สุสายัณห์. ไพโรจน์ ร.5 : ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546.

อุกฤษ มงคลนาวิน. ประวัติศาสตร์กฎหมายสากล. พระนคร : บริษัทพิพิธจำกัด (แผนกการพิมพ์, 2513

อุดม รัฐอมฤต ,เนพนิตี สุริยะ และ บรรเจิด สิงคะเนติ . การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม ม.28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลยุติธรรม , 2544.

Syamananda. op.cit.,p.171 อ้างถึงใน วิไลเลขา บุรณศิริ, ศิวพร สุนทรวิภาต และสิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย 2,กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

ภาษาอังกฤษ

R.T. Jangam. Principle of Political Science. Bombay: Somiya, 1971.

Sir Alfred Denning. The Changing Law. London: Stevens and Sons, 1953.

Pallegoix , Jean Baptiste Description du Royale thai au Siam , Vois Paris : :a Mission De Siam 1854

Charles F Keyes “ The power of Merit ” Visakha Buja ,B.E. 2516

Prince Dhani Nivat , The Old Siamese Conception Of the Monarchy ” in H.H. Prince
Dhani Ni vat, “Collection Articles” , The Siam Society , 1969

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอธิลักษณ์ ศรีหทัย เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2523 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2543 และ ประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะอาชีพ (กฎหมาย) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช ในปีการศึกษา 2543 สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพนายความจากสภานายความรุ่น ที่ 18 ในปีการศึกษา 2544 สำเร็จการศึกษานิติบัณฑิตไทยสมัยที่ 56 เข้าศึกษาหลักสูตร นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปีการศึกษา 2548

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย